

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ДОБА НЕСТІЙКОЇ
ІНСТИТУЦІЙНОСТІ**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 5 травня 2023 року)

Дніпро
2023

УДК 1+93/94+159.99+32+316

П 78

*Рекомендовано до друку Науковою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 10 від 15.06.2023)*

П 78 Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: доба нестійкої інституційності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 5 трав. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 266 с.

ISBN 978-617-8035-43-3

У авторській редакції

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, у роботі якої взяли участь науково-педагогічні працівники, докторанти, аспіранти (ад'юнкти), студенти і курсанти вищих навчальних закладів України, працівники практичних підрозділів Національної поліції України. Тематика публікацій присвячена політичним, філософським, психологічним, історичним, економічним та іншим факторам, що впливають на формування та розвиток громадянського суспільства в Україні.

Матеріали науково-практичної конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі юридичних закладів вищої освіти, а також у юридичній практиці.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

доктор юридичних наук, професор **Лариса НАЛИВАЙКО**;
кандидат історичних наук, доцент **Кирило НЕДРЯ**;
доктор філософських наук, професор **Еленора СКИБА**;
кандидат психологічних наук, доцент **Інна ШИНКАРЕНКО**;
кандидат соціологічних наук, доцент **Наталія КОМИХ**;
магістр психології, капітан поліції **Катерина МІТЧЕНКО**.

ISBN 978-617-8035-43-3

© ДДУВС, 2023
© Автори, 2023

ЗМІСТ

Айтов С. Ш.

Історична антропологія як сучасна філософія історії
та вивчення соціальних інституцій 11

Андруцький Н. В.

Вплив корупції на забезпечення національної безпеки
та оборони України в умовах воєнного стану 14

Атаманюк Р. А.

Бездоглядність та безпритульність неповнолітніх:
соціальні та психологічні проблеми 16

Ахмедова Я. А.

Психологічні особливості комунікативних умінь майбутніх психологів 19

Бабенко О. С.

Трансформація ідентичностей під час війни:
соціальний, культурний та психологічний аспект 21

Бєлий К. О.

Взаємодія з громадськістю згідно з комунікаційною стратегією
міністерства освіти і науки України на 2023–2030 роки 23

Білоус Т. Л.

Громадські організації як інститут формування
соціальної активності особистості 29

Болгаренко В. М.

Вплив наркотичних засобів на комісію правопорушень:
дослідження та аналіз 31

Болгаренко В. М.

The question of necessary defense: comparative analysis
of the legislation of Ukraine and the republic of Lithuania 34

Борисова В. С.

Гендерний аспект військової служби 37

Бородай А. Е.

Волонтерство як моральний вибір і соціокультурна практика 39

Борсук Р. О.

Конфлікт поколінь у соціальній перспективі 42

Бочковий О. В.

Правоохоронна система України: охорона прав чи права охорони? 44

Варич В. Ю.

Психологічні особливості допиту дітей молодшого шкільного віку, які стали жертвами збройної агресії 48

Гвоздецька Б. Г., Варга Н. І.

Механізми забезпечення академічної доброчесності у ЗВО 50

Глян Т. Д.

Аналіз нормативно-правового регулювання гендерних відносин в Україні 53

Глян Т. Д.

Роль медіа у формуванні та зміні ідентичностей під час війни 55

Гонтар А. Р.

Особливості спілкування поліцейських з особами у певних психологічних станах 57

Гончар В. В.

Гендерна рівність як чинник прогресивних суспільних змін 59

Горобець В. В.

злочинність серед неповнолітніх:
інституційні інструменти превентивних дій 62

Грабовський О. В.

Індустрія 4.0 – агент соціальних змін у вищій технічній освіті 65

Гречишкін Є. Ю.

Порушення росією норм міжнародного права як замах на найвищі гуманістичні цінності 67

Гудзенко О. З.

Проблеми та виклики вразливих груп жінок в умовах війни 69

Деменко В. М.

Роль ЗМІ у ході російсько-української війни 71

Демичева А. В.

Проблема дотримання прав людини
в ізоляторах тимчасового тримання 74

Демченко К. А.

Безпосередня демократія як форма
здійснення народного суверенітету в Україні 77

Диса О. В.

Мовленнєва культура як проблемна зона
у формуванні національної ідентичності 80

Дусяк О. С.

Психологічні аспекти зміни особистісних проявів
у внутрішньо переміщених осіб у воєнний час 83

Дюжев Д. В.

Громадянське суспільство: питання забезпечення
інформаційних прав людини у сфері охорони здоров'я 85

Жукова Л. В.

Соціальний аспект гендерного підходу в освіті молодших школярів 90

Зубченко О. С.

Громадянський спротив на тимчасово
окупованих територіях Запорізької області 92

Кадірова А. О.

Особливості спілкування з внутрішньо переміщеними особами,
які виїхали з тимчасово окупованої території 95

Калашнік Є. О.

Агентність курсантів вищої освіти з во мвс як запорука
успішної особистісної та професійної самореалізації 97

Кікінежді О. М., Василькевич Я. З.

Значення філософсько-просвітницьких ідей Григорія Сковороди
для утвердження української ідентичності сучасної молоді 99

Ковалик І. М.

Спроба трансформації ідентичності українця
через концепт Української хартії вільної людини в період війни 101

Козир В. І.

Формування комунікативної компетентності поліцейських:
спілкування з особами, які постраждали від війни108

Колесник В. А.

Вплив війни на ідентичність110

Комих Н. Г.

Візуальний текст війни: образ громадянського
суспільства «українська мадонна»112

Крисько В. А.

Психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб 115

Куляк Б. В.

Мотивація поліцейського: практичний аспект діагностики та розвитку 118

Кучеренко Д. В.

Професійна психологічна підготовка поліцейських
у ЗВО зі специфічними умовами навчання121

Лебедик Л. В.

Заклад позашкільної освіти як агент суспільних змін124

Лікарчук Є. В.

Вплив емоційного вигорання на ризик виникнення вікарної травми
у психологів, які працюють під час військових конфліктів127

Меліхов М. А.

Особливості емоційних проявів спортсменів у процесі підготовки
до змагань та їх подолання як приклад роботи зі стресами131

Миронюк Р. В.

Адміністративно-правовий статус волонтерських організацій
в Україні та особливості його реалізації в умовах воєнного стану133

Мітіна М. М.

Використання психологічних методів у превентивній роботі з молоддю138

Мітченко К. В.

Вплив груп психологічної підтримки
на формування особистісної зрілості учасників140

Молитва К. О. Викрадення дітей під час війни як соціальна проблема	143
Недря К. М. Психологічні аспекти підготовки до полону: досвід програми sere (survive, evade, resist, extract) у США	146
Некрасов Д. О. Адиктивна особистість: психологічні особливості	150
Непіпенко Л. П. Концепт-ідеологема «руського миру» як вияв смислової війни росії проти України	152
Нечітайло І. С. Резильєнтність інституту освіти як чинник стійкості українського суспільства в умовах війни	156
Обушенко Н. М. Дослідження іноземного досвіду з метою вдосконалення систематизації трудового законодавства України	159
Павлова Т. С., Павлов Р. А. Соціальний інтерес як фактор людського буття	164
Палагута В. І. Актуалізація проблеми ідентичності у сучасному світі	166
Попроцька І. С. Хроніки війни: досвід логістичних та кур'єрських компаній	170
Попутняк А. Е. Психологічна характеристика особистості ведучого груп психологічної підтримки	174
Пристинський Б. О. Психологічні особливості деформації правосвідомості в умовах воєнних дій	176
Рик М. С. Українська ідентичність у філософській творчості Г. Сковороди	178

Семенов М. В., Єсіпова О. О.

Інженерне забезпечення підрозділу НГУ як одна з найголовніших професійних компетенцій майбутнього офіцера 180

Семисенко О. В.

Особливості вияву емоційного вигорання фінансистів у професійній діяльності 182

Сіверська З. Х.

Дитяча психіка під час війни: перша допомога, усунення небажаних наслідків 185

Сіверська З. Х.

формування психологічної стійкості у поліцейських 188

Скиба Е. К.

Гендерна суб'єктність як прояв агентності 191

Смоляр В. В.

Гендерна рівність як фактор розвитку держави 193

Спицький Я. В.

Жінка на війні 196

Стрельников В. Ю.

Заклад неперервної освіти як агент суспільних змін 199

Стрижеус О. С.

Особливості мовної компетенції поліцейських із дітьми за умов воєнного часу 202

Суська О. О.

Інституціональна парадигма vs наративна парадигма «агентів змін» 204

Тарасова Р. Р.

Сприйняття дитиною воєнних подій 207

Терехова Г. Я.

Воєнні злочини як соціально-психологічна травма 208

Терехова Г. Я.

Гендерний аспект навчання майбутніх працівників поліції як освітній елемент сектора безпеки і оборони України 210

Тимченко К. А. Психологічне обличчя злочинця	213
Тімошик А. Д. Психологічний супровід формування толерантності як необхідної компетенції професійної підготовки майбутніх правоохоронців	215
Тронько С. Є. Морально-патріотичне виховання дітей в сучасних умовах дошкільних закладів України	217
Трубавіна І. М., Чередниченко О. Ю., Кулик Д. О. Формування української ідентичності через освіту в умовах воєнного стану і в мирний час	221
Угрін А. А. Психологічні проблеми внутрішньо переміщених осіб під час широкомасштабного вторгнення	224
Хоменко В. С. Розуміння нейробіологічних процесів для аналізу психоемоційних станів особи	226
Чернова С. Ю. Формування національної ідентичності старшокласників засобами образотворчого мистецтва	230
Чернявська О. О. Історичні та етнокультурні джерела української національної ідентичності	232
Чіпець А. І. Токсична маскуліність: характерні риси та практики репрезентації її в публічному дискурсі	234
Шамша Д. Д. Трансформація ідентичності під час війни	236
Шебела В. В. Логічні засоби у підвищенні рівня професійної діяльності	238

Шевцов С. В.

Танатоцентричність «руського миру»: оптика ханни арендт 240

Шеломовська О. М.

Кіберармія: місце і роль громадськості 244

Шеломовська О. М., Горбенко В. О.

членство в молодіжних громадських організаціях:
соціологічний аспект246

Шепеленко Д. К.

Психологічні реакції у людей під час війни 249

Шинкаренко І. О.

Психологічний захист у сучасних умовах стресогенного середовища252

Шульга Т. М.

Проблеми моральної адаптації людини
в умовах інформаційного суспільства254

Юрченко Л. І., Гонтаренко Л. О.

Волонтерство як елемент соціальної
відповідальності людини і суспільства 256

Яремчук В. Д.

Консолідація громадянського суспільства
як вирішальний чинник збереження суверенітету України
в умовах широкомасштабного вторгнення РФ 259

Яровицький І. Р.

Психологічні особливості комбатантів:
аналіз впливу військової діяльності на психіку та методи її корекції 263

Яшан Я. Д.

Війна як медійна подія в реальний час265

Спартак АЙТОВ

доцент кафедри філософії
та українознавства Українського
державного університет науки
і технологій, кандидат історичних
наук, доцент

**ІСТОРИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ
ТА ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ**

Соціальні інституції являють собою сукупність суспільних норм і цінностей, котрі значною мірою визначають особливості й сутність соціальних інститутів у вигляді структур і законів. Зазначені норми й цінності, у свою чергу, залежать від ментальності суспільства, котра генерується у ході історичного розвитку. Світобачення широких суспільних кіл й норми і цінності суспільно значущої поведінки й суто соціальних норм і цінностей вивчає історична антропологія як сучасна філософія історії. Сутнісною теоретичною рисою цієї версії філософсько-історичних студій є осмислення різноманітних чинників ментально-культурного горизонту минулого. Важливим напрямом аналізу зазначеної проблематики виступають дослідження впливу історично сформованих соціальних інституцій у їхніх психологічно-культурних і етнокультурних аспектах на каузальність і зміст розвитку суспільств минулого.

Історична антропологія як сучасна філософія історії є комплексною наукою, що включає систему дисциплін. Серед останніх сутнісно важливими для розуміння шляхів формування і значущості соціальних інституцій, у тому числі для особливостей динаміки історичних процесів, виступають «нова культурна історія», «історія ідентичностей» і «історія пам'яті».

«Нова культурна історія» досліджує утворення культурних норм і цінностей та їхній вплив на формування соціальних інституцій суспільств минулого. Студії у цьому проблемному полі дають можливість розуміння ролі культурних чинників, насамперед феноменів народної культури, у формуванні соціальних інституцій. Аналіз проблематики «нової культурної історії» реалізувався у студії культурних норм репрезентації королівської влади під час функціонування англійської монархії XVII ст. [2, с. 463–464]. Наукова проблематика досліду Е. Калладайн має теоретичною основою фундаментальну розвідку Н. Еліаса, класика «нової культурної історії», про придворні ритуали у Франції XVII ст. та корелює з концепцією А. Отто щодо придворних церемоній XVIII ст. як прояву системи суспільних соціокультурних норм цієї доби.

Порівняння сприймання культурного явища джазу та джазової субкультури німецьким і французьким суспільствами у 1920–1930-ті рр. реалізовано у студії Д. Ковалевські. Вчений осмислює бачення зазначеними соціумами феномена джазу через ставлення до суспільних інституцій ідентичності та расової належності джазменів [6, с. 100]. Дослідження суспільних норм, що регулювали расові відносини, й сприймання їх через призму системи цінностей суспільства є однією з важливих наукових проблем у постмодерному соціогуманітарному дискурсі.

«Історія ідентичностей» є історично-антропологічною дисципліною, що вивчає шляхи формування самосвідомості та уявлень про себе людей і суспільств минулого. Студії у цьому рефлексивному полі вивчають вплив феноменів ідентичності на утворення цінностей суспільно значущої поведінки й норм суспільного життя у різні історичні епохи. Аналіз кола наукових проблем, пов'язаних із реконструкцією і осмисленням ідентичності різноманітних соціальних груп і соціумів минулих епох реалізується у дослідках відповідного напрямку історично-антропологічних студій. Так, Д. Роджер розкриває шляхи формування інституту шотландської національної ідентичності через вплив на суспільну свідомість скульптур та архітектурних пам'ятників, котрі є матеріальним втіленням історії цієї країни [10, с. 10]. Такий теоретичний підхід межує з концепціями «нової культурної історії».

А. Муч осмислює вплив шотландської гілки пресвітеріанства на формування інститутів релігійної та культурної ідентичності суспільства й частково всієї Британської імперії XVIII ст. [7, с. 7]. С. Дрейк фокусує увагу на студії самоідентичності середньовічного дворянства Корнуелла [3, с. 237–238]. Дослідник аналізує проблему утворення уявлень названої соціальної групи про себе та свою роль у суспільному житті тогочасної Англії та їхнє значення для формування системи соціальних норм.

«Історія пам'яті» осмислює особливості уявлень про минуле індивідуумів і суспільств у різні історичні епохи. Вивчення зазначених проблем, зокрема, спрямоване на розуміння формування і функціонування інституту пам'яті та його впливу на генерування соціальних норм і цінностей. Студії у цьому проблемному полі доцільно розподілити на чотири смислові піднапрями. Серед них можна виокремити дослідження: пам'яті індивідуумів і мікроколективів, матеріальної репрезентації минулого, суспільної пам'яті та макрорегіональної («цивілізаційної») пам'яті.

Представником першого піднапрямку є аналіз М. Попером та Р. Даффертом причини інтересу до пам'яті про Першу світову війну нащадків німецьких та британських військових, які брали у ній участь [9, с. 77]. До другого піднапрямку належать теоретичні пошуки І. Пека та Т. Гуттормсена. Перший вчений вивчає вплив англійських альманахів минулого століття на формування суспільством інституту пам'яті про минуле та прогнозування майбутнього [8, с. 98]. Робота Т. Гуттормсена вивчає культурний і психологічний вплив скульптурних зображень Л. Еріксона на формування

пам'яті американського соціуму про роль емігрантів у створенні держави Сполучених Штатів і американського суспільства [4, с. 80].

Третій піднапрямок репрезентує дослідження Х. Халстедом впливу знань про геноцид у Османській імперії у 1916 р. асирійського, вірменського та курдського етносів на пам'ять грецького суспільства про подібні дії османів щодо своїх предків [5, с. 5]. Вивчення цієї проблеми становить значний інтерес для історичної антропології як сучасної філософії історії тому, що соціальні уявлення про такі масштабні і трагічні події значною мірою визначають формування соціального інституту пам'яті низки країн (Греції, Вірменії, Сербії, Туреччини) протягом століть та його вплив на історичну динаміку останніх.

Аналіз проблемного поля четвертого піднапряму реалізований К. Байером у осмисленні ролі творів Гомера у створенні культурного міфу про Трою, та у генеруванні соціальних норм і цінностей європейської цивілізації протягом її історичного розвитку й за сучасної доби [1, с. 36–37]. Такий методологічний підхід орієнтує історичну антропологію на аналіз теоретичних питань впливу засадничих культурних міфів «локальних цивілізацій» на інститут історичної пам'яті та ментальність, світогляд їхніх народів і на загальний вектор цивілізаційної динаміки.

Дослідження з «історії пам'яті», котра входить до інтелектуального простору історичної антропології як сучасної філософії історії, важливі для розуміння функціонування соціальних інституцій, пов'язаних із суспільними уявленнями про минуле, та реалізуються за трьома теоретичними рівнями.

На першому, мікрорівні, відбуваються студії пам'яті про минуле індивідуумів і невеликих спільнот та їхнього впливу на норми соціально значущої поведінки. На другому, мезорівні, здійснюється аналіз матеріальних об'єктів, що символізують певні історичні події й утворюють та підтримують інститут пам'яті про них у соціумах окремих країн. На третьому, мегарівні, осмислюються шляхи функціонування інституту історичної пам'яті та її елементів (культурних міфів) і їхній вплив на розвиток «локальних цивілізацій». Напрями історичної антропології як сучасної філософії історії, «нова культурна історія», «історія ідентичностей» і «історія пам'яті» виявляють суттєвий теоретичний потенціал аналізу соціальних інституцій суспільств минулого і сучасності та їхнього впливу на розвиток суспільних процесів на рівнях окремих країн і «локальних цивілізацій».

Список використаних джерел

1. Bayer C. Homer's cultural children: the myth of Troy and European identity. *History and memory journal*. 2017. Vol. 29. No. 1. P. 35–62.
2. Calladine A. Public ritual, material forms and restoration of monarchy in English towns. *Historical research journal*. 2018. Vol. 91. Issue 253. P. 497–518.
3. Drake S. J. Since the king Arthur: gentry identity and the commonality of Cornwall in 1300–1400. *Historical research journal*. 2018. Vol. 91. Issue 252. P. 236–254.

4. Guttormsen T. C. Valuing immigrant memories as common heritage: the Leif Ericson monument in Boston. *History and memory journal*. 2018. Vol. 30. No. 2. P. 79–115.
5. Halstead H. «Ask the Assyrians, Armenians, Greeks»: transcultural memory and nationalism in historical discourse on Turkey. *History and memory journal*. 2018. Vol. 30. No. 1. P. 3–39.
6. Kowalewski D. A. European jazz: comparative investigation in the reception and impact of jazz in interwar republic. *The Gettisberg historical journal*. 2018. Vol. 50. Issue 1. P. 43–64.
7. Mutch A. Religion and national identity: governing Scottish Presbyterianism of the eighteenth century. Edinburg : Edinburg University Press, 2015. 264 p.
8. Peak I. A chronology of some memorable assiduities: the representation of the recent past in English almanacs 1648–1660. *Historical research journal*. 2019. Vol. 92. Issue 255. P. 97–117.
9. Poper M., Duffert R. Family legacies in the centenary: motives First World war commemoration among British and German descendants. *History and memory journal*. 2018. Vol. 30. No. 1. P. 76–115.
10. Rojer J. The hero building: an architecture of Scottish national identity. Farnham : Ashgate Publishing Limited, 2015. 227 p.

Назарій АНДРУЦЬКИЙ

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

д. філос. н., проф. **Елеонора СКИБА**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

**ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Корупція в аспекті забезпечення національної безпеки та оборони України – це процес, за якого державні службовці, військові або інші особи, які займаються забезпеченням національної безпеки країни, отримують неправомірну вигоду шляхом використання свого посадового становища або службової влади. Вона може виявлятися у привласненні коштів, отриманні хабарів, відхиленнях від процедур закупівель, зловживанні владою або втручанні у процеси національної безпеки з метою отримання неправомірної вигоди [1, с. 23].

Корупція справляє негативний вплив на забезпечення національної безпеки та оборони України в будь-який час, але особливо – в умовах воєнного стану. Серед основних загроз вважаємо за необхідне виділити насамперед такі:

1) корупція може призвести до зниження ефективності військових операцій. Недостатній контроль за використанням коштів та ресурсів може

спричинити зловживання і мати наслідком недостатню підтримку військових підрозділів. Наприклад, військові можуть не отримати достатню кількість боєприпасів, пального, техніки, медичних засобів тощо через те, що гроші, призначені на їхнє забезпечення, були привласнені корупційними особами;

2) корупція може призвести до поширення шпигунства та диверсій проти військових підрозділів та установ, що забезпечують національну безпеку. Корупційні схеми можуть бути використані злочинними елементами для одержання доступу до секретної інформації або здійснення терористичних актів;

3) корупція може призвести до зниження бойової мотивації, дисципліни військовослужбовців та ефективності військових підрозділів у цілому. Якщо вони бачать, що корупційні схеми процвітають навколо них, то вони можуть почуватися розчарованими та недооціненими [2].

Україна отримала 33 бали зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2022 р. Показник зріс на один бал, і тепер Україна посідає 116 місце зі 180 країн у рейтингу сприйняття корупції. Зростання показника на один пункт – це зміна в межах похибки, тому варто розглянути результати кількох років. Слід зазначити, що наша країна демонструє позитивну динаміку, навіть попри військову агресію РФ. У 2022 р. результати щодо України обраховували на основі 8 досліджень (на одне менше, ніж у 2021 р.). В одному з них (World Economic Forum Executive Opinion Survey 2021) спостерігалось суттєве зростання показника. Ще за одним (The PRS Group International Country Risk Guide 2022) відбулося незначне зниження показників, а в інших 6 дослідженнях показники не змінилися. Дослідження World Economic Forum Executive Opinion Survey 2021, за яким Україна додала 9 балів, проводилося у квітні-жовтні 2021 р. й охопило думки 12 550 керівників бізнесу у 124 країнах. Це дослідження враховує думку підприємців щодо поширеності хабарів у країні. Щоправда, з огляду на терміни опитування, такі тенденції спостерігалися ще до повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Також на показники могли вплинути позитивні зміни у публічних закупівлях, результативна приватизація державного майна тощо. Водночас дослідження The PRS Group International Country Risk Guide 2022, за яким Україна втратила 2 бали, проводилося з вересня 2021 р. до серпня 2022 р. Воно враховує оцінку корупції в політичній системі під час війни також. Оскільки в Україні досі призупинений обов'язок політичних партій подавати фінансову та іншу звітність для перевірки НАЗК, на нашу думку, це й могло стати причиною зниження балів за цим дослідженням [3].

Враховуючи все вищевикладене, з упевненістю можна констатувати, що корупція має значний негативний вплив на забезпечення національної безпеки та оборони України в умовах воєнного стану. Необхідно докласти максимум зусиль для боротьби з корупцією та забезпечення належної охорони національних інтересів за будь-яких умов. Тільки так Україна зможе забезпечити національну безпеку та ефективну оборону.

Список використаних джерел

1. Дрьомов С. В., Кальниш Ю. Г., Клименко Д. Б. та ін. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії ; за ред. Ю. Г. Кальниша. Київ : Пріоритети, 2010. 88 с.
2. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. Київ : Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 55 с. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>.
3. Індекс сприйняття корупції-2022. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org/>.

Ростислав АТАМАНЮК

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

БЕЗДОГЛЯДНІСТЬ ТА БЕЗПРИТУЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Бездоглядність та безпритульність неповнолітніх є серйозною соціальною проблемою, що потребує негайного вирішення. Ці явища ставлять під загрозу добробут та безпеку дітей, а також мають негативний вплив на суспільство в цілому.

Слово «бездоглядність» описує ситуацію, коли неповнолітні діти перебувають без належного догляду та піклування з боку батьків або опікунів. Це може означати недостатню увагу до фізичного та психологічного здоров'я дитини, недостатній доступ до освіти, харчування та інших основних потреб. У свою чергу, безпритульність неповнолітніх вказує на те, що діти не мають постійного житла та позбавлені опіки дорослих. Вони змушені перебувати на вулицях, у безпечних притулках або жити в небезпечних та непристойних умовах.

Причини бездоглядності та безпритульності неповнолітніх можуть бути різними. Часто це пов'язане із сімейними проблемами, такими як: розрив сім'ї, домашнє насильство або смерть батьків. Економічні труднощі також можуть сприяти бездоглядності, якщо батьки не мають достатньо ресурсів для забезпечення дітей. Крім того, соціальне виключення та низький рівень освіти батьків можуть також впливати на бездоглядність та безпритульність дітей.

Наслідки бездоглядності та безпритульності неповнолітніх можуть бути далекосяжні як для самої дитини, так і для суспільства в цілому.

Основними з них є такі:

1. *Фізичне та психологічне здоров'я.* Бездоглядність та

безпритульність можуть призводити до загрози фізичному та психологічному здоров'ю дітей. Вони можуть бути позбавлені належного харчування, медичного догляду та захисту від насильства. Це може призводити до проблем із ростом і розвитком, погіршення самопочуття та ризику розвитку психічних захворювань;

2. *Освіта та майбутні перспективи.* Бездоглядність та безпритульність неповнолітніх можуть призвести до обмеженого доступу до освіти. Діти вимушені пропускати школу або не мають доступу до якісної освіти, що обмежує їхні можливості для успішного майбутнього. Це може призвести до зростання соціальної нерівності та залежності від державної підтримки;

3. *Злочинність та соціальні відхилення.* Бездоглядні діти та безпритульні підлітки мають підвищений ризик обрати злочинний шлях або стати жертвами експлуатації. Вони можуть стикатися з небезпекою вуличного життя: наркоманією, сексуальною експлуатацією або злочинними групами;

4. *Витрати для суспільства.* Проблема бездоглядності та безпритульності неповнолітніх також має значний вплив на суспільство в економічному плані. Держава змушена витратити значні ресурси на соціальні програми, утримання бездоглядних та безпритульних неповнолітніх. Це і фінансування притулків, соціальних служб, медичної допомоги та освітніх програм для цієї категорії дітей. Такі витрати можуть стати значним обтяженням для бюджету країни.

Отже, бездоглядність та безпритульність неповнолітніх мають серйозні наслідки як для дітей, так і для суспільства взагалі. Ці проблеми потребують негайного втручання та спільних зусиль уряду, суспільства та громадських організацій.

Для подолання бездоглядності та безпритульності неповнолітніх необхідні комплексні заходи. Ось кілька шляхів, що можуть бути використані для розв'язання цих проблем:

1. *Забезпечення доступу до соціальних послуг.* Належний доступ до освіти, медичної допомоги, житла та соціальних послуг є важливими аспектами вирішення проблем бездоглядності та безпритульності. Уряд повинен забезпечити належне фінансування цих сфер, а також створити механізми для забезпечення доступу до них для всіх неповнолітніх;

2. *Сприяння сімейним цінностям та підтримка батьківства.* Превентивна робота повинна бути спрямована на підтримку родин та забезпечення належного батьківства. Програми з психологічної підтримки, формування навичок виховання та фінансової допомоги можуть допомогти у запобіганні бездоглядності та зміцненні родинного середовища;

3. *Розвиток альтернативних форм догляду.* Необхідно створити ефективну систему альтернативних форм догляду для бездоглядних та безпритульних неповнолітніх, таких як притулки, прийомні сім'ї та інші

форми опіки. Це допоможе забезпечити безпеку, стабільність та розвиток тих дітей, які не можуть бути підтримані власними родинами;

4. *Співпраця між урядом, громадськими організаціями та спільнотою.* Розв'язання проблеми бездоглядності та безпритульності неповнолітніх вимагає спільних зусиль уряду, громадських організацій та всієї громади. Важливо сприяти співпраці та партнерству між цими сторонами для розробки та впровадження ефективних стратегій і програм;

5. *Освіта та підвищення обізнаності.* Розширення освіти та підвищення обізнаності про проблему бездоглядності та безпритульності неповнолітніх є важливим кроком у розв'язанні цих проблем. Необхідно проводити інформаційні кампанії, тренінги, реалізовувати програми для усвідомлення громадськістю причин, наслідків та шляхів вирішення цих проблем.

Отже, бездоглядність та безпритульність неповнолітніх є серйозною соціальною проблемою, що вимагає здійснення негайних заходів і спільних зусиль. Шляхи розв'язання окреслених проблем передбачають забезпечення доступу до соціальних послуг, підтримку сімей та батьківства, розвиток альтернативних форм догляду, співпрацю між урядом і громадськими організаціями та підвищення обізнаності. Тільки спільними зусиллями зможемо створити безпечне та захищене середовище для всіх неповнолітніх. Пріоритетом має стати забезпечення добробуту та прав дітей, їхнього фізичного та психологічного розвитку.

За долю бездоглядних та безпритульних неповнолітніх відповідальні усі. Тільки спільно працюючи, можна створити умови, за яких кожна дитина матиме можливість розвиватися у сприятливому та стабільному середовищі. Нехай наші зусилля будуть спрямовані на побудову кращого майбутнього для всіх дітей.

Список використаних джерел

1. United Nations Children's Fund (UNICEF) [Електронний ресурс]. URL : <https://www.unicef.org/>.
2. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) [Електронний ресурс]. URL : <https://www.unodc.org/unodc/en/index.html>.
3. International Labour Organization (ILO) [Електронний ресурс]. URL : <https://www.ilo.org/>.

Ярослава АХМЕДОВА

студентка

Науковий керівник:

к.п.н. **Оксана ЗІНЬКО**

ініціаторка соціального проєкту «Разом»

*(Національний педагогічний університет
ім. М.П. Драгоманова)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Актуальність цієї теми полягає у тому, що ситуація в нинішньому суспільстві вимагає активної реалізації психологічних знань у сфері здобування освіти, самореалізації та життєдіяльності. Важливим є те, що комунікативні компетенції суб'єкта психологічної діяльності відіграють вагомий роль при встановленні комунікації, взаємодії з іншими людьми, досягненні поставлених цілей та у розвитку власного професіоналізму.

У дослідженнях Г. Балла, В. Галузяка, А. Добровича, М. Заброцького, В. Кан-Каліка, Я. Коломінського, М. Корнева, О. Киричука, С. Мусатова, В. Семиченко, Л. Орбан-Лембрик, Т. Титаренко, Ю. Швалба, Т. Яценко розкриваються різні сторони професійного спілкування. Науковцями (О. Вербицький, Ю. Ємельянов, М. Зажирко, В. Каплінський, М. Коць, Л. Петровська, С. Петрушин та ін.) вивчалися психолого-педагогічні умови та засоби розвитку комунікативного потенціалу особистості. Окремі сторони процесу розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів аналізуються в роботах Л. Долинської, М. Шевченко, Л. Терлецької, Н. Чепелевої, Т. Федотюк, Л. Уманець тощо.

Мова дозволяє реалізувати словесне спілкування, тобто забезпечити процес зв'язку. Вербальний інструмент комунікації – це слова з цінностями у результатах державного досвіду.

Для психологів велике значення у професійній діяльності мають знання з невербальної комунікації. Остання підкріплює слова емоціями, жестами, положенням тіла у просторі, що в цілісності складає повний спектр підтексту основного повідомлення співрозмовців.

А. Бодалев, який розкриває особливості професійного зростання психологів, підкреслює розвиток цих особистих якостей та навичок, необхідних у професійній діяльності. Особливе місце відводиться глибокому та точному розумінню внутрішніх характеристик іншої людини, здатності бачити психічно важливі внутрішні властивості для їхніх зовнішніх проявів.

Як стверджує Т. Яценко, «... передумовою професійного становлення психологів-практиків є їх особистісна психокорекція, орієнтована на вияв

глибинно-психологічних витоків особистісних проблем (внутрішніх стабілізованих протиріч), що деструктують процес спілкування з іншими людьми. Йдеться про досягнення майбутнім фахівцем психологічної зрілості, одним із показників якої є вміння перетворювати себе в об'єкт спостереження і дослідження, що сприяє розвитку саморефлексії, пізнанню витоків особистісної проблеми, психоаналізу травмуючих подій життя і усвідомленню індивідуальних тенденцій поведінки».

Є. Руденський акцентує увагу на вмінні правильно і компетентно створювати ситуацію комунікації, вмінні програмувати процес спілкування і пристосовуватися до різної емоційно-психологічної атмосфери спілкування.

Л. Савенкова у своїх наукових працях приділяє увагу рисам особистості як елементу, що впливає на ефективність комунікації, на цілі спілкування та його процес [3, с. 14].

К. Юнг підкреслював, що в кожній людині є риси як екстравертованого, так і інтровертованого типу. Різниця між людьми полягає у співвідношенні цих рис: у екстраверта переважають одні, у інтроверта – інші [3, с. 14].

Аналіз класичних і сучасних літературних джерел дає можливість виокремити такі соціально-психологічні механізми впливу в процесі спілкування: переконання, примушування, навіювання, зараження, паніка, наслідування, мода, чутки, критика [3, с. 26].

Згідно з сучасними принципами виховання, вся модель комунікативних ситуацій орієнтована на оволодіння етичними нормами (культурою) спілкування. Відповідно до цієї тези американський психолог К. Роджерс визначив три необхідні умови ефективної діяльності практичного психолога: щирість, безумовне прийняття іншої людини, здатність до емпатійного розуміння клієнта.

Етика міжособистісної взаємодії у свідомості майбутніх психологів відображає вміння на особистісному рівні використовувати різноманітні засоби й методи впливу на співрозмовника, адекватно сприймати й розуміти його, налагоджувати ефективну взаємодію, орієнтуватися на партнера як рівноправного суб'єкта спілкування, адже справжня етика спілкування – це й знання про наявні стереотипи взаємодії, вміння користуватися ними у відповідних життєвих ситуаціях [1, с. 50–51].

Отже, аналізуючи праці з проблематики психологічних особливостей комунікативних умінь майбутнього психолога, можна підсумувати, що для розвитку психологічних особливостей майбутнього психолога необхідно розвивати такі якості особистості, що пов'язані з налаштуванням, підтриманням процесу спілкування. Важливими аспектами у процесі спілкування майбутнього психолога є знання технік і методів впливу на співрозмовника, оволодіння навичками та знаннями у сфері невербальної комунікації, розвиток професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Етика : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 223с.
2. Пляка Л. В. Комунікативна компетентність як фактор соціальної взаємодії у професійній діяльності провізора. *Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону : матеріали Міжнародної науково-практ. конф.* (м. Ялта, 10-11 квіт. 2008 р.). Ялта : РВВ КГУ, 2008. Вип. 4. Ч. 1. С. 51–54.
3. Савенкова Л. О. Психологія спілкування : навч. посібник. Київ : Редкол. юрид. ф-ту Київ. нац. екон. ун-ту ім. Вадима Гетьмана, 2015. 309 с.

Олексій БАБЕНКО,

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. наук, доцент **Інна**

ШИНКАРЕНКО

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СОЦІАЛЬНИЙ, КУЛЬТУРНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Трансформація ідентичностей під час війни – явище досить складне, адже війна справляє дуже сильну та впливову дію на людські ідентичності. Це може виявлятися у сильному емоційному стресі, втраті близьких, змінах у соціальному середовищі тощо.

Ідентичність – це насамперед про певну комунальну або комунітарну якість суспільства чи спільноти. Сумніви щодо адекватності традиційних пояснень побудови суспільства, критичні погляди на суспільне, комунальне життя, відмінні від традиційних, розпочинають свій шлях у сучасній політичній та практичній філософії. Вони наштовхують на розрізнення двох основних вимірів великих спільнот (націй) як складної соціальної системи, що належить до рівня переживання спільнотою власної ідентичності. Згідно з працями Ю. Габермаса соціальна система будується як сукупність субсистем, що взаємодіють, – військових, адміністративних, правових, партійних та інших інституцій. До виміру соціальної системи можна віднести не лише інституційно організовані стосунки між людьми, а й приписи моралі та поведінки, системи права, закони, що регулюють ці стосунки [1, с. 63].

У світовій літературі трансформація ідентичності розглядається як процес, що відбувається внаслідок соціальної та культурної динаміки. Ідентичність людини формується у процесі спілкування з іншими людьми та взаємодії з соціальним середовищем. У війні людина втрачає зв'язок зі своїм

звичайним середовищем, що призводить до зміни її ідентичності.

Згідно з дослідженнями трансформація ідентичності під час війни пов'язана з трьома основними факторами: соціальним, культурним та психологічним. Соціальний фактор полягає у тому, що війна змушує людину перетворюватися з одного соціального статусу на інший, залежно від обставин. Культурний фактор – у тому, що змінюється культурна інформація та менталітет, що впливає на ідентичність людини. Психологічний фактор – у тому, що під впливом стресу та травм люди можуть переживати зміни в психічному стані, що також впливають на їхню ідентичність.

У психологічних дослідженнях виділяється ще одне поняття, що належить до цієї проблеми. Це екстремальна ситуація, котра визначається як обставини на певній території, що склалися внаслідок аварії чи війни, небезпечного природного явища, катастрофи, стихійного чи іншого лиха та можуть спричинити шкоду здоров'ю людей або навколишньому середовищу, призвести до людських жертв, значних матеріальних втрат та порушення умов життєдіяльності людей.

Екстремальні ситуації можна класифікувати за такими ознаками:

1) за ступенем раптовості: раптові (непрогнозовані) та очікувані (прогнозовані). Легше прогнозувати соціальну, політичну, економічну ситуацію, складніше – стихійні лиха. Своєчасне прогнозування і правильні дії дають можливість уникнути значних втрат і в окремих випадках запобігти їм;

2) за швидкістю розповсюдження: можуть бути вибухового, стрімкого, що швидко поширюється, або помірною, плавного характеру. До стрімких найчастіше належить більшість військових конфліктів, техногенних аварій, стихійних лих [2, с. 6].

Україна пройшла складний шлях із часів війни на Сході. З березня 2014 р. й досі українці є невольниками російської агресії, що значно вплинуло на їхню ідентичність. З'явилася нова ідентичність, котра зводиться до дефініції себе як народу, що бореться за своє майбутнє. Натомість з'явилися й нові стереотипи щодо росіян, які виглядають як вороги, навіть якщо раніше вони були друзями.

Війна є основною причиною трансформації ідентичності в Україні. Люди стають більш агресивними, бояться діалогу, виховані насильством і готові відповісти на кожен випад із боку прихильників російської агресії. Трансформація ідентичностей може стати проблемою не тільки для окремих індивідів, але й для суспільства в цілому. Це може призвести до конфліктів між окремими групами та до терористичних актів. Тому варто вживати заходів для запобігання таких ситуацій.

Люди змінюють власне індивідуальне ставлення до війни залежно від безпеки. Наприклад, поєднання війни з якимось ритуалом, що змінює статистичну поведінку, викликає прояви безхатків. Таку безхатківість із часом можна вважати захопленням цих людей вийти з грамотної цивілізації і проявити себе незалежною та спроможною особистістю.

Найбільш ефективними засобами збереження національної ідентичності в період війни є збереження культури, навчання та формування нових значень народу. Культурна складова ідентичності стає відповідальною за те, як буде розвиватися національна свідомість у майбутньому. Проблема полягає в тому, що багато військових операцій пов'язані з високою небезпекою для людей.

Війна – складна і могутня проблема, що може змінювати людей. Трансформація ідентичності у той час, як триває війна, може мати тяжкі наслідки. Потрібно розуміти цей процес і докладати зусиль, щоб запобігти втраті чи зміні національної свідомості в період війни. Дослідження свідчать, що трансформація ідентичності справляє дуже сильну та впливову дію на людські ідентичності та суспільство в цілому. Тому варто вживати заходів для запобігання таких ситуацій та панування миру у світі.

Список використаних джерел

1. Бистрицький Є. Проект війни: від ідентичності до насильства : стаття. Київ : 2015. 74 с.
2. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій : навч. посібник. Київ : 2017. 160 с.

Кирило БЄЛИЙ

студент факультету журналістики

Науковий керівник:

к. філол. н., доц. **Наталія САНАКОЄВА**

(Запорізький національний університет)

ВЗАЄМОДІЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЗГІДНО З КОМУНІКАЦІЙНОЮ СТРАТЕГІЄЮ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ НА 2023–2030 РОКИ

Актуальність теми обумовлена потребою у дослідженні комунікаційної діяльності Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) і необхідністю глибокого розуміння використання цим міністерством універсальних правил оформлення сайтів центральних органів виконавчої влади як складника інтеграції публічних комунікацій таких органів до європейського простору.

Метою нашої розвідки є дослідити особливості взаємодії з громадськістю МОН згідно з його комунікаційною стратегією на 2023–2030 рр. [3].

Для цього необхідно реалізувати такі завдання: виявити тематичне підґрунтя реформ «дорожньої карти» розвитку МОН; проаналізувати модель управління комунікаціями; визначити пріоритет у головних правилах

комунікації міністерства; з'ясувати провідні канали комунікації з цільовими аудиторіями; візуалізувати впровадження стратегії удосконалення інформаційної роботи; обґрунтувати вибір головних правил нової айдентики МОН та інтерпретувати їх.

Згідно з комунікаційною стратегією міністерство має сім **стратегічних цілей**. Щодо їхнього змісту нами були виокремлені три напрями роботи (табл. 1). Порядкова нумерація цілей подана у редакції авторів комунікаційної стратегії.

Таблиця 1. Аналіз стратегічних цілей Міністерства освіти і науки України

№ з/п	Ціль		Напрямок роботи
1	Формування та реалізація державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, цифрової трансформації у зазначених сферах для забезпечення сталого функціонування сфер освіти і науки у період воєнного стану.		Функціонування освіти і науки під час воєнного стану
2	Розбудова цифрової освітньої та наукової екосистеми, зокрема, шляхом оновлення цифрового освітнього середовища, розвитку цифрових компетентностей, дебюрократизації управління освітою і наукою, автоматизації послуг і процесів у сферах освіти і науки.		Євроінтеграція
3	Розбудова і впровадження комплексної системи психологічної підтримки та супроводу учасників освітнього процесу, які постраждали внаслідок воєнних дій.		Функціонування освіти і науки під час воєнного стану
4	Трансформація дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, спеціалізованої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, освіти дорослих із метою розвитку та посилення людського потенціалу країни у повоєнний період.		Функціонування освіти і науки під час воєнного стану
5	Реалізація реформ у сферах науки та інновацій задля відновлення економіки та розбудови обороноздатності України.		Функціонування освіти і науки під час воєнного стану
6	Реформування підходів до фінансування освіти шляхом підвищення ефективності		Універсальна

	використання наявних ресурсів і залучення додаткових коштів для підвищення якості освіти та реалізації стратегічних пріоритетів розвитку сфери.		
7	Гармонізація освітнього і наукового законодавства України із законодавством Європейського Союзу, імплементація європейських принципів, підходів та практик в освітній та науковій сферах.		Євроінтеграція

Більшість цілей МОН пов'язана з функціонуванням освіти і науки під час воєнного стану, що є типовим для роботи виконавчого органу держави, котрий потерпає від війни. Серед них першочерговою є ціль № 1, адже вона стосується сьогодення і повною мірою відображає основоположну діяльність МОН, безперервність освітнього процесу згідно з його щорічним календарним графіком у навчальних закладах, незважаючи на воєнний стан.

Розглянувши **модель управління комунікаціями** (рис. 1), ми дійшли висновку, що вона охоплює чотири напрями, орієнтовані на внутрішню та зовнішню аудиторії.

Рис. 1. Модель управління комунікаціями МОН

Як впливає з суті їхнього змісту, на внутрішній комунікації ґрунтується стратегічний напрям, у свою чергу напрями «бренд-комунікації» та «адміністрування та сервісна підтримка» передбачають більшу взаємодію із зовнішньою аудиторією. Напрямок внутрішніх та зовнішніх комунікацій, виділений окремо, відповідно рівномірно поєднує управління такими комунікаціями. Характерно, що адміністрування та сервісна підтримка реалізується за допомогою діджитал-інструментів. Визначені такі ключові слова щодо напрямів:

- *стратегічні комунікації*: взаємодія, обізнаність;
- *бренд-комунікації*: позиціонування, впізнаваність;
- *внутрішні та зовнішні комунікації*: взаємодія, досягнення КРІ;
- *адміністрування та сервісна підтримка*: взаємодія, супровід.

Характерно, що ключове слово «*взаємодія*» повторюється у трьох випадках його вживання. Пов'язаність цього факту з іншими складниками комунікаційної стратегії ми з'ясуємо далі.

У стратегії визначені **головні правила комунікації** (рис. 2) між внутрішньою (всередині МОН) та зовнішньою аудиторіями.

Рис. 2. Головні правила комунікації МОН

Як вбачається з візуалізації (поданої у вигляді ланцюга, що у цьому випадку передбачає певну пріоритетність), основоположне правило полягає у тому, щоб співробітники міністерства були зрозумілими та доступними для цільової аудиторії. Це логічно, адже слово «*взаємодія*» було визначено ключовим у більшості напрямів моделі комунікацій, а для забезпечення цього потрібно насамперед створити передумови, а саме забезпечити доступність інформації до сприймання.

У стратегії наведено і статистику **комунікаційних каналів** (загалом, згідно з рис. 3, їх вісім, що свідчить про високий рівень можливості взаємодії з цільовими аудиторіями).

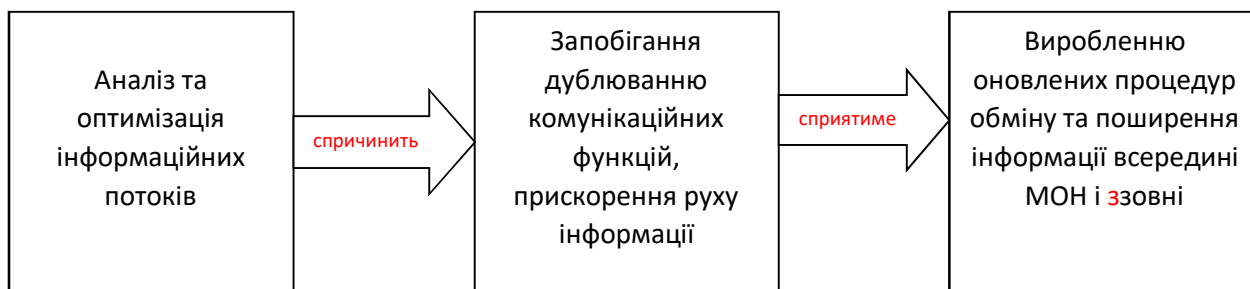

Рис. 3. Кількість користувачів, зацікавлених у діяльності МОН, згідно з каналами комунікації

Відповідно до поданих даних найбільша кількість підписників – на сторінці МОН у фейсбук: 368 тис. осіб, найменша – у тік-ток: 1,6 тис., що обумовлено пріоритетами, котрі висувають представники цільових аудиторій

у використанні таких платформ для спілкування, насамперед з огляду на їхні вікові групи. Водночас рекомендуємо в подальшому оформлювати таку інформацію за допомогою кругової діаграми з додатковим зазначенням відсотків від загальної кількості підписників, які користуються каналами МОН.

Логічну послідовність впровадження стратегії удосконалення інформаційної роботи МОН можна візуалізувати у вигляді схеми:

Аналіз головних правил нової айдентики МОН наведений у таблиці 2.

Таблиця 2. Нововведення у візуалізації інформації Міністерства освіти і науки

Складники	Вимога	Обґрунтування вибору, його значення (авторське бачення)
Логотип міністерства	Нова візуалізація є унікальною і використовується без державної символіки.	Зображення пов'язаних літер «М», «О», «Н» у вигляді лабіринту символізує: у статичності – ребус; у динамічності – логічний рух до мети, пошук виходу; літера «О» являє собою центр, обов'язковість зв'язку між ланками.
Назва міністерства	Наявна авторська шрифтова композиція.	Символізує перевагу оригінального над шаблонністю.
Шрифти	Основною гарнітурою шрифту для набору більшості текстів має бути e-Ukraine – шрифт бренду цифрової держави, що створений командою Мінцифри, у тому числі для людей із вадами зору [1; 5]. Також рекомендується	Шрифти e-Ukraine та Innerspace розроблені українськими дизайнерами – Дмитром Растворцевим і Кирилом Ткачовим [4]. Гарнітура E-Ukraine Head, якою, наприклад, набрана комунікаційна стратегія — це акцидентна версія шрифту з альтернативними українськими літерами, що ввібрали традиційні форми, притаманні символам української графічної

	використовувати гарнітуру шрифту Innerspace Regular та Innerspace Bold.	культури початку ХХ століття, що частково наслідувала естетику українського бароко [2]. Отже, їх використання в оформленні документації сприяє підвищенню рівня національної самоідентичності народу України, оригінальному представленню нашої держави у світі шляхом створення відповідників шрифту українського походження на противагу поширеним іноземним гарнітурам Times New Roman та Arial, які, здебільшого, використовуються для створення офіційних документів в Україні.
Кольори	Головними кольорами є синій, жовтий, чорний і білий; додатковими – зелений, блакитний, світло-блакитний, темно-синій, сірий, темно-сірий, світло-жовтий, коричневий.	Перший та другий – кольори Державного Прапора України, третій – вбачається для оформлення тексту і контурів об’єктів, четвертий – як колір тла документів та html-сторінок. Обмеженість переліку додаткових кольорів регламентується насамперед брендовим стилем.
Зміст	Вимагається скорочувати тексти Міністерства, спрощувати інформацію з дотриманням її зрозумілості.	Можливість швидкого ознайомлення з документами, запобігання створенню «інформаційного шуму», доступність інформації для сприйняття різними колами суспільства.

Отже, Міністерство освіти і науки України прагне бути максимально наближеним до партнерів і громадян, зокрема, шляхом підтримки багатьох комунікаційних каналів з громадськістю, у тому числі за допомогою соціальних мереж. Міністерство постійно прагне удосконалити комунікаційні процеси. Оформлення документації регламентується правилами використання візуальних елементів, вимогами дотримання зрозумілості, спрямованими на полегшення комунікації.

Список використаних джерел

1. Дизайн система Дії у відкритому доступі. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL : https://thedigital.gov.ua/news/diia_design.
2. Дія. Дизайн-система. *Fedoriv Agency*. URL : <https://diia.fedoriv.com/>.

3. Комунікаційна стратегія Міністерства освіти і науки України на 2023-2030 роки. *Міністерство освіти і науки України*. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/12/22/Комstratehiya-2023-2030.pdf>.

4. Руда О., Садко Є. Українські шрифти від Майдану до сьогодні. *Rentafont*. URL : <https://rentafont.com.ua/blog/ukrainski-shryfty-vid-maidanu-do-sohodni>.

5. Шрифт цифрової держави. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL : <https://thedigital.gov.ua/fonts>.

Тетяна БІЛОУС

доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Сумської філії Харківського
національного університету
внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук, доцент

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНСТИТУТ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

За останні роки створено велику кількість громадських організацій, що діють на засадах добровільності, законності, гласності, самоврядування та рівноправності їхніх членів. Розширився вплив громадськості на владу, члени організацій входять до громадських рад при органах державної влади, їх залучають до розроблення заходів із виконання соціальних проєктів. Виникає питання, чи всі громадські організації як соціальні інститути здатні формувати соціальну активність особистості.

Актуальність проблеми діяльності громадських організацій визначають деякі аспекти: соціально-педагогічні засади діяльності організацій; соціально-культурна діяльність громадських організацій як фактор самореалізації особистості; педагогічні умови соціалізації і самореалізації особистості в громадських організаціях; формування лідерських якостей особистості у діяльності громадських організацій; трудова соціалізація особистості в діяльності громадських організацій; розвиток виховного потенціалу громадських організацій засобами соціально-культурної діяльності; виховання гідності особистості у громадських організаціях тощо.

Основні засади і орієнтири регулювання суспільних відносин у сфері утворення, реєстрації та функціонування громадських організацій прописані у Законі України «Про громадські об'єднання». Відповідно до чинного законодавства держава повинна забезпечити дотримання прав громадських об'єднань, а засновниками громадських організацій можуть бути громадяни України.

У Законі України «Про громадські об'єднання» визначено, що базовими принципами утворення та діяльності громадських об'єднань є

добровільність та самоврядність [1]. З огляду на наведені принципи можна дійти висновку, що законом передбачається самостійне формування об'єднань громадян без примусу з метою реалізації спільних інтересів, а об'єднання громадян та громадських організацій розглядається як прояв процесів самоорганізації населення.

Завдяки створенню громадськими організаціями системи соціальних зв'язків і відносин члени таких організацій засвоюють позитивний соціальний досвід, формують соціально значущі установки, уміння щодо соціальної поведінки. Основними мотивами участі особистості у громадських організаціях є: розширювати коло спілкування, змінювати власне життя на краще, цікаво проводити дозвілля, самореалізація та сприяння розвитку країни.

Діяльність громадських організацій як одного з багатьох інститутів соціального впливу на особистість вирізняється такими ознаками: наявність мети, структурованість, система цінностей, набір соціальних позицій і ролей – та дає можливість особистості проявити свою соціальну активність, усвідомити відповідальність за спільну справу.

Громадські організації впливають на соціалізацію особистості прямо і опосередковано, як на членів самої організації, так і на тих, із ким організація співпрацює з метою налагодження ефективної взаємодії та співпраці організацій, що дає особистості змогу проявити себе та реалізувати свій творчий потенціал для покращення розвитку країни. Це можуть бути організації та партнери як в Україні, так і за кордоном.

У процесі взаємодії з різними соціальними інститутами у особистості накопичуються знання і досвід соціальної поведінки. Громадські організації виконують функції переважно професійної, громадянської соціалізації, комунікації, а окремі реалізують нормативно-регулятивну функцію. Функції можуть трансформуватися і доповнюватися залежно від цілей конкретної організації [2].

Аналізуючи діяльність громадських організацій, необхідно підкреслити їхню надзвичайно велику роль у набутті самостійності, самовизначенні, самоствердженні, соціалізації. Відзначимо, що діяльність громадських організацій найбільш поширена у таких формах: інформування громадськості, консультації з громадськістю, опитування громадської думки, громадський моніторинг, громадська просвіта тощо.

Завдяки активності громадських організацій можна дійти висновку, що їхня діяльність сконцентрована у сфері громадської просвіти та інформування громадськості, а громадський моніторинг здійснюється для захисту інтересів окремих соціальних груп. Діяльність більшості громадських організацій пов'язана з культурою, спортом, дозвіллям, а також у структурі їхніх заходів переважає просвітницька та інформаційна діяльність.

Отже, громадські організації як соціальні інститути виділяються

різноплановою діяльністю, кількісним і якісними складом, статусом. Такі організації реалізують соціальні проекти, залучають до соціально значущої діяльності партнерів, беруть участь у роботі громадських рад та отримують досвід взаємодії з інституціями. Ураховуючи зазначене, можемо характеризувати громадські організації як інститути формування соціальної активності особистості.

Список використаних джерел

1. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.
2. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ : 2006. 42 с.

Вадим БОЛГАРЕНКО

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. Катерина МІТЧЕНКО

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВПЛИВ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ НА КОМІСІЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ

Проблема вживання наркотичних засобів є серйозним викликом для суспільства, оскільки вона може призвести до низки негативних наслідків, у тому числі вчинення правопорушень. Важливим питанням є те, як саме вживання наркотиків впливає на рівень кримінальності. Ця робота присвячена дослідженню впливу наркотичних засобів на вчинення правопорушень та аналізу цього явища. Нами буде розглянуто різні аспекти проблеми, такі як типи наркотиків, що найчастіше пов'язані з кримінальною діяльністю, а також фактори, що можуть збільшувати ризик вчинення правопорушень під впливом наркотиків. Крім того, в роботі буде проаналізовано ефективність заходів, спрямованих на запобігання вживанню наркотиків та зменшення кримінальної активності серед наркозалежних осіб. Дослідження цієї тематики є важливим кроком у розв'язанні проблеми наркотиків та підвищенні безпеки суспільства в цілому.

Агентство Bloomberg щорічно проводить дослідження рівня доступності наркотиків у різних країнах, Україна в цьому рейтингу посідає 77 місце. У «кошику гріха» міститься «стандартний запас наркотиків», а саме

– 1 грам кокаїну, амфетаміну, канабісу та опіоїдів на один тиждень [4]. Коштує цей «кошик» в Україні приблизно 375 доларів, при тижневому доході в розмірі 57 доларів. Також у 2021 р. Генеральним прокурором Іриною Венедіктовою були оголошені жахливі факти: приблизно 1.5 млн українців вживають наркотики, і ця цифра з кожним роком зростає на 8-10% [3].

Вживання наркотичних засобів може мати негативний вплив на поведінку людини та спричиняти вчинення правопорушень. Наукові дослідження свідчать, що наркотики можуть знижувати інгібіцію та підвищувати агресію. Внаслідок цього люди, які вживають наркотичні речовини, можуть втрачати контроль над власною поведінкою та вчиняти небезпечні й незаконні дії. Деякі наркотичні речовини, такі як кокаїн або метамфетамін, можуть спричиняти ейфорію та підвищену витривалість, що, у свою чергу, – призвести до зловживання та залежності від них. Це може змушувати людей здійснювати незаконні дії, щоб отримати гроші для покупки наркотиків, так як, згідно з вищезазначеним, наркотичні засоби в Україні коштують дорого та є важкодоступними [4]. Крім того, люди, які вживають наркотичні засоби, можуть стати жертвами та злочинцями нарівні. Наприклад, вони можуть стати легкою здобиччю для крадіжок або бути втягнуті в небезпечні ситуації, пов'язані з наркотиками.

Опійні наркотики, такі як героїн, морфін і кодеїн, викликають сильне звикання. Люди, які вживають опійні наркотики, можуть шукати способи, що допоможуть їм отримати кошти для наступної дози, а отже, вчиняти крадіжки, розбійні напади, продавати наркотики та займатися іншою кримінальною діяльністю. Стимулюючі наркотики, такі як кокаїн, метамфетамін та екстазі, можуть підвищити рівень агресії та нахабності у людей, що може спричинити насильство. Люди, які вживають стимулятори, можуть також допомагати з контрабандою та продавом наркотиків. Крім того, марихуана може бути пов'язана з кримінальною діяльністю, особливо коли люди вирощують її нелегально або продають на чорному ринку [1, с. 32].

На вчинення правопорушень під впливом наркотиків впливають різні фактори. Одним із них є безпосередньо залежність від наркотиків, що може спонукати людину до здійснення небезпечних дій. Залежність може бути фізичною, психологічною або комбінованою, що визначає рівень залежності від наркотиків та може збільшувати ризик вчинення правопорушень.

Крім того, на ризик вчинення правопорушень під впливом наркотиків можуть впливати такі фактори, як:

- дозування та частота вживання наркотиків: люди, які вживають більші дози наркотиків або роблять це частіше, можуть бути більш схильними до вчинення правопорушень через низьку правосвідомість та високий правовий нігілізм;

- якість та «чистота» наркотиків: наркотики невідомої якості або незнайомого походження можуть містити додаткові речовини, котрі, у свою чергу, можуть викликати негативні реакції та схилити людину до вчинення

незаконних дій;

- комбінування з іншими речовинами: люди, які вживають наркотики разом із іншими речовинами, такими як алкоголь або ліки, можуть бути більш схильними до вчинення правопорушень через зовсім інший ефект від речовини, котру вони вжили;

- соціальне середовище: люди, які перебувають у середовищі з високим рівнем кримінальності або залежності від наркотиків, можуть бути більш схильними до вчинення правопорушень через низку правосвідомість та високий рівень правового нігілізму свого соціального середовища.

В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, наркоманія є серйозною проблемою, що забирає життя тисяч людей та призводить до злочинної діяльності. Одним із ефективних заходів для запобігання вживанню наркотиків є профілактична робота серед молоді та інших груп ризику. У межах такої роботи проводяться інформаційні кампанії, тренінги та лекції про шкідливі наслідки вживання наркотиків [2, с. 128]. Також важливо забезпечувати доступність та якість реабілітаційних програм для осіб із наркозалежністю. Однак, на жаль, не всі наркозалежні готові допомагати собі та відмовитися від наркотиків. Це призводить до злочинної діяльності, оскільки більшість залежних не можуть забезпечити себе наркотиками законними засобами. У таких випадках важливо проводити роботу з кримінальною популяцією, яка залежна від наркотиків, та надавати їй можливість отримати доступ до лікування та реабілітації.

Більшість наркозалежних осіб вчиняють правопорушення, щоб забезпечити собі наступну дозу. Наркозалежні шукають способи заробити гроші, нерідко злочинним шляхом, аби задовольнити свою залежність від наркотиків. Це створює замкнуте коло залежності та кримінальної активності, оскільки багато з наркозалежних осіб не мають достатньої кількості грошей, щоб задовольнити свою залежність. Тому вони змушені шукати шляхи для отримання коштів, як-от: крадіжки, розбої, продаж наркотиків та інші злочинні дії. В результаті злочинність та наркоманія нерозривно пов'язані між собою. Часто наркозалежні особи стають жертвами кримінальних угруповань, що займаються виробництвом та розповсюдженням наркотиків. Вони стають залежними від наркотиків та потребують постійного забезпечення наступної дози, що робить їх дуже вразливими перед злочинними елементами.

Для розв'язання проблеми залежності від наркотиків та зменшення кримінальної активності серед наркозалежних осіб необхідно застосовувати комплексні заходи. Насамперед важливо здійснювати профілактичну роботу, проводити інформаційні кампанії щодо небезпеки наркоманії та її наслідків. Також потрібно забезпечувати доступну та якісну медичну допомогу для лікування наркозалежності. Крім того, необхідно підтримувати соціальну адаптацію наркозалежних осіб та забезпечувати їм можливість знайти роботу та інтегруватися в суспільство. Важливо також підтримувати їхній

психологічний стан та забезпечувати підтримку з боку сім'ї і близьких людей. Тільки комплексний підхід може допомогти вилікувати наркозалежного.

Список використаних джерел

1. Фоменко А. Є., Наливайко Л. Р., Бахчев К. В., Бочковий О. В. та ін. Запобігання підрозділами ювінальної превенції вчиненню неповнолітніми особами правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 200 с.

2. Запобігання підрозділами ювінальної превенції вчиненню неповнолітніми особами правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів : навч. практ. рекомендації; кол. авт. . Дніпро : Дніпроп. Держ. ун-т внутр. справ, 2022. 200 с.

3. До 1,5 мільйона українців споживають наркотики – Венедіктова. *Суспільне Новини*. URL : <https://suspilne.media/175098-do-15-miljona-ukrainciv-spozivaut-narkotiki-venediktova/>.

4. It's Getting More Expensive to Get High. *Bloomberg*. URL : <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-02-20/it-s-getting-more-expensive-to-get-high-bloomberg-vice-index>.

Вадим БОЛГАРЕНКО

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

д. філос. н., проф. **Елеонора СКИБА**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

THE QUESTION OF NECESSARY DEFENSE: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF UKRAINE AND THE REPUBLIC OF LITHUANIA

There are many urgent issues in today's situation to carry out. Preservation of the life and health of every citizen, observance of his rights and freedoms, as well as their free realization are the main goals of every civilized country. We believe that every citizen has the right to preserve his life and health, this fact is indisputable. Unfortunately, sometimes situations arise when it is necessary to harm one protected interest in order to protect other protected interests.

From a legal point of view, this act is legal and socially accepted, if the official body carries out under certain conditions that are mandatory. Criminal law contains many special institutions; in our case, we will consider the institution of necessary defense. The state offers a compromise: the institution of necessary defense and other circumstances that exclude the criminality of the act.

The state offers the opportunity this act to be committed only under certain

special conditions, and only such an act we consider as a necessary defense. Otherwise, we can call the conditions of legitimacy of the necessary defense. Unfortunately, the issue of the system of conditions that exclude the criminality of an act, including the necessary defense, the legal rules do not sufficiently disclose in special legal texts. This institute can be useful to each of us. We do not claim, but we are sure, that most of the victims of sudden attacks by criminals believed that it would never happen to them, and that is why it is not necessary to think about it. Another category of people is afraid to defend themselves because they do not know the laws perfectly and do not know how to apply and implement them in everyday life.

We attempted to do our analysis and find out exactly how the legislator regulates this issue, as well as highlight current problems, legality of necessary defense, criminal liability for exceeding the limits of necessary defense, relying on domestic scientific assets and international experience. Most of the constitutions of various countries contain provisions on the right to self-defense. In the Constitution of Ukraine, these provisions are included in the second chapter: «Rights, freedoms and duties of a person and a citizen» [1]. The Constitution of Ukraine established the right to life, health, freedom, inviolability of the individual, protection of honor and good name, protection of property. These rights have become necessary for the normal functioning of every person and citizen at the current stage of the country's development. The main content of the legal status of a person is the rights provided for by the Constitution of Ukraine. If we draw parallels, we can note the fact that the Constitution of the Republic of Lithuania also has a whole section dedicated to the rights and freedoms of citizens and people — the second section «Cilveks un valsts» [2]. As stated in Article 18 of the Constitution, human rights and freedoms are natural. The article states that the presumption of innocence applies, that is, until his or her guilt is proven, a person is not considered a criminal.

That is why it is logical that the Criminal Code of the Republic of Lithuania also has a provision regulating the institution of self-defense (Article 28). Part 1 of Article 28 states that every person has the right to the necessary defense, regardless of whether he could have avoided the attack or sought help from officials [3].

The Article 28 in part 2 states that a person does not bear criminal responsibility for committing an act, if the limits of necessary defense were not exceeded, in the appendix it is noted that the criminal punishment can be mitigated on the basis of Article 62 of the current Criminal Code of the Republic of Lithuania. In Part 3 of Article 28 we can see that it is recognized as exceeding the limits of necessary defense in the case of the implementation of direct, intentional killing or grievous bodily harm, if the defense clearly did not correspond to the nature and danger of the encroachment. We can note that an act that was committed due to a state of strong mental excitement or fear caused by a dangerous encroachment, or an act committed for the purpose of protection against home invasion, the law considers it as exceeding the limits of necessary defense. The

specified reasons indicate the legitimacy of the necessary defense; therefore, the person who acted because of the listed cases will be exempt from punishment.

If we compare the level of development of the domestic and foreign institutions of necessary defense, the official rules note that the circumstances that exclude the criminality of this situation are better systematized in Ukrainian legislation.

When analyzing part 3 of Article 36 of the Criminal Code of Ukraine we can see the conditions of legality and the permissible limits of the necessary defense are given in their entirety [4]. In part 5 of Article 36 of the same Code we can read that the use of weapons or any other means or objects to protect against an attack by an armed person or an attack by a group of persons. As well as to prevent an illegal and violent home invasion, does not exceed the limits of necessary defense and does not result in criminal liability or other premises, regardless of the severity of the damage caused to the trespasser. While the Criminal Code of the Republic of Lithuania does not say anything about it. In this case the problem of use of firearms for self-defense is one of the key problems for future development.

At the same time, some other circumstances that exclude the criminal illegality of an act are better developed in the Criminal Code of the Republic of Lithuania, for example, Article 34 and Article 35, which states that if the act resulted in more public benefit than harm, then this act is also recognized as not criminally punishable. There are no such provisions in the Criminal Code of Ukraine. That is why we believe that it would be expedient to borrow certain provisions of the institute necessary for both countries, in order to improve the level of development of this institute of criminal law.

We think it would be good idea that the Constitution of the Republic of Lithuania could include new articles in the second chapter «Cilveks un valsts». There is no provision in this main law of the Republic of Lithuania that self-defense is a legal act if the person carries out this act under certain conditions of legality. There is no established provision that would guarantee the fact that a person can defend his or her right to life and health against criminal encroachments.

Regarding the proposals for both countries, we are sure that it is necessary to develop a certain program that would be able to explain in an accessible and understandable form for every citizen that there is nothing legal in self-defense, if the person carries out this act legally. It is necessary to make it clear to the citizen how to act in this or that situation. In our opinion, if a citizen does not know how to protect himself or herself from such situations, does not know how to act, or is afraid of breaking the law, it is the fault of the legislator, not the individual citizen.

In both countries, the question of the circumstances that exclude the criminality of an act is not entirely clear to an ordinary citizen. The today's society is the society of humanistic values. The life and health of each citizen is the greatest value for the democratic state, value that must be protected on the highest level.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija 1992 m. URL : <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. URL : https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Скиба Е. К. Соціально-філософський аналіз генезиса агресії людини. *Грані : науково-теоретичний альманах*. 2019. Т. 22. № 5. С 66–76.

Валерія БОРИСОВА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

д. філос. н., проф. **Елеонора СКИБА**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

У світі військова служба традиційно вважається суто чоловічою професією. Однак у більшості країн світу жінки також мають право на проходження військової служби. Питання гендерної рівності відіграє важливу роль у цьому контексті.

З одного боку, участь жінок у військовій службі є важливим кроком до досягнення гендерної рівності. Жінки мають право на заробітну плату, страховий захист, забезпечення соціальними послугами та інші блага, що надаються військовослужбовцям. Крім того, жінки можуть виконувати різноманітні завдання в армії, у тому числі ті, що стосуються безпеки та захисту території держави.

З іншого боку, проходження військової служби може стати викликом для жінок через такі фактори, як гендерні стереотипи та дискримінація. Такими прикладами порушення рівності прав можуть стати додаткові вимоги щодо зовнішності та поведінки, а також стосовно рівня фізичної підготовки, що може бути складним для багатьох із них. Крім того, жінки можуть зіткнутися зі стереотипними уявленнями про те, що вони не здатні на те чи інше завдання, що може підірвати їх самооцінку та мотивацію.

У зв'язку з цим важливо забезпечити жінкам рівні умови для проходження військової служби, включно з доступом до професійної

підготовки та медичної допомоги. Також важливо працювати над зниженням рівня дискримінації і стереотипів в армії, зокрема, проводити навчання та інформувати військовослужбовців про гендерну рівність та природні відмінності між статями. Також важливо створювати безпечні й рівноправні умови для жінок у військових частинах, включаючи житло, харчування, забезпечення здоров'я та безпеку на робочому місці [1; 2].

На сьогодні багато країн вже прийняли законодавчі акти та програми, спрямовані на забезпечення гендерної рівності в армії та підтримку жінок, які проходять військову службу. Наприклад, у багатьох країнах, у тому числі в Україні, жінки мають право проходити службу в усіх видах військ, крім деяких спеціалізованих підрозділів. Також реалізуються спеціальні програми для підвищення фізичної підготовки та психологічної стійкості жінок, які служать у військових частинах [2].

Однак необхідно враховувати, що військова служба може бути вимогливою та фізично і психологічно навантажливою для будь-якої людини, незалежно від статі. Тому важливо проводити попередні огляди та відбір кандидатів на службу, щоб забезпечити їхню здатність до виконання військових завдань та безпеку для самих військовослужбовців і оточуючих.

Також необхідно враховувати специфіку служби у різних видах військ та підрозділах. Наприклад, у зоні бойових дій ризик для жінок може бути вищим, тому необхідно проводити додаткові заходи для їхньої безпеки та захисту. З іншого боку, у мирний період можуть виникнути специфічні проблеми, пов'язані зі статевими стереотипами та дискримінацією військових, що можуть стати перешкодою для професійного зростання та кар'єрного розвитку жінок у військовій сфері [3].

Одним із ключових факторів успіху в реалізації гендерної рівності у військовій сфері є прийняття та впровадження політики і стратегій, що сприяють гендерній рівності. Це можуть бути різноманітні заходи, такі як заохочення жінок до вступу в армію, підтримка їх у проходженні військової служби, забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків у військовій сфері, а також захист від сексуального насильства та дискримінації на основі статі [3].

Однак, окрім впровадження політики та стратегій, для ефективного впровадження гендерної рівності необхідно забезпечити інші ресурси, такі як фінансові та технічні засоби. Наприклад, фінансування додаткових програм підготовки для жінок та забезпечення їхньої безпеки і захисту, що можуть допомогти забезпечити їхнє успішне проходження військової служби [3; 4].

Крім того, важливим є відкрите та вільне спілкування між військовослужбовцями жіночої та чоловічої статей, що дозволяє усунути статеві стереотипи та допомагає забезпечити більш позитивне ставлення до жінок у військовій сфері.

Отже, гендерний аспект проходження військової служби жінками є важливим питанням, котре потребує уваги та підтримки соціальних,

правових і культурних ініціатив. Для ефективною реалізації гендерної рівності у військовій сфері необхідно поєднувати різноманітні заходи, такі як правова регуляція, підтримка культурних змін та освітні програми з практичними заходами, зокрема, додаткова підготовка та підтримка жінок, які проходять військову службу. Реалізація принципів гендерної рівності в армії забезпечить не тільки рівність прав та можливостей для жінок, але і зміцнить ефективність військової служби та забезпечить більшу безпеку і захист для всього суспільства.

Список використаних джерел

1. Калагін Ю. А. Гендерний аспект типологізації особистості військовослужбовців Збройних Сил України. *Український соціум*. 2013. № 3(46). С. 44–53.
2. Жінки на війні: яким є вклад прекрасної статі. *Волинські новини*. URL : <https://www.volynnews.com/news/vidsichagresoruukrayinayedina/ya-ne-muzhnia-ia-khorobratakuu-lozunh-u-divchat-iaki-berut-uchast/>.
3. Дрозд О. Гендерна рівність у сфері безпеки й оборони: міжнародний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 105–110.
4. Гайдай О. М. Роль жінки в сучасній армії. *Скидан ОВ–д. е. н., професор, ректор Житомирського національного агрокологічного університету Сандак Ян-Урбан–д. н., професор, ректор Інституту Я.-У. Сандак, Норвегія Раманаскас Юліус–доктор хабіл., професор*. 2019. С. 178.
5. Скиба Е. К. Gender challenges of modern societies *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1. No. 2. С. 18–24.

Анжеліка БОРОДАЙ

студентка

Науковий керівник:

к. соц. н., доц. **Олександр ЗУБЧЕНКО**

(*Маріупольський державний університет*)

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК МОРАЛЬНИЙ ВИБІР І СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА

Для збереження української державності, громадянського суспільства у складних воєнних умовах особливої ваги набуває суспільна активність громадян та їхня моральна, громадянська культура. Від початку війни десятки тисяч людей в Україні частково або повністю змінили свої звичайні професії та перетворилися на волонтерів для того, щоб робити зараз найважливіше: сортувати гуманітарну допомогу, допомагати тим, хто залишився без їжі та ліків, робити збори на потреби ЗСУ.

Слово «волонтер» є похідним від лат. voluntarius, що у перекладі означає «доброволець», «охочий». Волонтерство – це добровільний вибір, що

відображає особисті погляди і позиції; це активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається, як правило, у суспільній діяльності і в межах різного роду асоціацій. Воно не має релігійних, етнічних, вікових, політичних і географічних обмежень. Брати участь у добровільних діях може кожний. Соціальна активність визначається як важлива риса способу життєдіяльності члена соціуму, що відображає рівень концентрації вольових творчих зусиль, спрямованості здібностей, знань, навичок на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети [1, с. 262].

Волонтерська діяльність як вияв морально-громадянських цінностей, суспільної активності має науково-теоретичне обґрунтування. Закон України «Про волонтерську діяльність» регулює відносини, пов'язані з веденням волонтерської діяльності в Україні. Стаття 1 цього закону «Волонтерська діяльність та основні засади її провадження» визначає, що волонтерська діяльність – добровільна, безкорислива, соціально спрямована неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність є формою благодійництва. Вона ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, безкорисливості, неприбутковості [2].

Волонтерська діяльність в Україні здійснюється за такими напрямками: надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних осіб, які потребують соціальної реабілітації; здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям тощо [2].

Найяскравішим прикладом геройського вчинку українського народу, який продемонстрував всьому світу свою міць і єдність, став проєкт «Народний байрактар» зі збору коштів для покупки трьох безпілотників Bayraktar TB2 для потреб Збройних Сил України, що був ініційований благодійним фондом Сергія Притули і блогером Ігорем Лаченковим [3]. Проєкт стартував 22 червня 2022 р. – у день народження Сергія Притули. Його метою було назбирати 500 млн грн для покупки трьох байрактарів протягом семи днів. Проте 24 червня стало відомо, що загальна сума зборів склала 600 млн грн, і було вирішено, що за ці гроші буде придбано чотири байрактари. Але виробник безпілотників Baykar вирішив надати три безпілотники безкоштовно, а зібрані раніше гроші були витрачені на купівлю супутника ICEYE та підписки на рік на отримання знімків сузір'я супутників компанії.

Знедавна відома українська блогерка з Дніпра Олександра Петрайчук, яка має майже мільйонну аудиторію підписників, оголосила у своєму блозі про збір коштів для військовослужбовців із 92-ї окремої механізованої

бригади, які знаходяться у складних умовах, а саме на потужну зарядну станцію, щоб хлопці мали змогу заряджати будь-які пристрої навіть у полі. Збір було закрито за лічені чотири години та вже через кілька днів зарядна станція слугувала нашим бійцям. Після було відкрито збір коштів на сучасний дрон для тієї самої бригади, що коштує понад 250 тис. грн та буде більш точно допомагати виявляти ворога.

Окрему увагу слід зосередити на українському журналісті Артемі Попові, який родом із Маріуполя. Окрім своєї професійної діяльності, Артем ще займається гуманітарної допомогою не тільки для військових, які знаходяться на передовій, а й для земляків-маріупольців, які залишилися на підконтрольній українській владі території й опинилися у складних умовах. Час від часу на його акаунті в інстаграм @rorov.ua, що має понад 38 тис підписників, проходять збори коштів на перші необхідні потреби жителів Маріуполя.

Кошти йдуть, зокрема, на гуманітарні і гігієнічні набори для малозабезпечених сімей та для матерів – на потреби малюків. Разом із іншими маріупольськими волонтерами він був одним із перших, хто відвідав щойно деокуповані українські території харківського напрямку з гуманітарною місією та допоміг евакуювати 20 людей. Для цього Артем відкрив збір коштів на оренду автобуса для волонтерських місій – 200 тис грн. Вже 4 жовтня збір було успішно закрито.

Отже, надзвичайно важливим є розвиток морально-громадянських цінностей особистості, що відображає значущість для індивіда загальнолюдської, суспільної моральності, громадянськості усвідомленого вибору морально-гуманістичних, демократичних ідеалів, здатності до особистої активної відповідальної громадянської позиції і гуманістичної взаємодії. Тож формування і розвиток морально-громадянських цінностей особистості є важливим чинником забезпечення демократичного поступу, змін у суспільстві, мобілізації усіх суспільних ресурсів на відновлення територіальної цілісності держави.

Список використаних джерел

1. Харченко С. Я. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2008. 320 с.
2. Про волонтерську діяльність : Закон України» від 19.04.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.
3. Благодійний фонд Сергія Притули. URL : <https://prytulafoundation.org/>.

Руслан БОРСУК

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

к. соц. н., доцент **Наталія КОМИХ**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

КОНФЛІКТ ПОКОЛІНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Конфлікт поколінь буде завжди актуальним, бо світ змінюється кожен день, наше мислення змінюється кожну хвилину. Але чи є це сучасною проблемою? В основу конфлікту покладено протиріччя між людьми, і це не завжди є негативним явищем, адже в суперечці народжується істина. У такий момент люди або доходять компромісу, або ж це може спричинити загрозу інтересам чи певним цінностям людини.

Першим звернув свій погляд на проблему конфліктної поведінки Арістотель. Певні думки щодо природи та розв'язання конфлікту присутні у філософських системах Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо. Як соціальне явище конфлікт був уперше розглянутий А. Самітом, який вважав його основою поділу суспільства на класи та економічної боротьби між ними. Г. Гегель вбачав причину соціального конфлікту в соціальній поляризації суспільства. Окремі аспекти соціальних конфліктів та засоби їх вирішення відображені у фрейдистських, неофрейдистських концепціях, теорії соціал-дарвінізму та соціобіології. Фундаторами власне соціологічної теорії конфлікту вважають К. Маркса, М. Вебера, Г. Зімеля. К. Маркс застосував конфліктологічну парадигму до всього історичного розвитку, розглядаючи його як боротьбу класів. Міжкласовий конфлікт він вважав передусім антагоністичним зіткненням інтересів правлячого та пригнобленого класів, стверджуючи, що чим виразнішою буде їх поляризація, тим більш насильницьких форм набуде розв'язання конфлікту. Підхід до вивчення конфлікту у теорії К. Маркса був однобічним та обмеженим. Об'єктивно і глибоко проаналізувавши реальне розгортання конфлікту, він бачив лише один варіант його розв'язання – соціальний вибух і революцію [1, с. 2].

У непрості для України часи психологи дедалі частіше почали говорити про конфлікт поколінь під час війни. Так, у практиці психолога-гіпнотерапевта І. Мороз було багато випадків, коли через пару тижнів чи місяць родичі роз'їжджалися: «Доходило до фраз: *«краще під ракети, ніж зі свекрухою»*, хоча те саме могли говорити і про маму чи бабусю. Що ж відбулося? Коли почалася повномасштабна війна, у всіх стався регрес,

тобто в емоційному плані всі трішки стали дітьми. Це був захисний механізм від шоку, з яким усі стикнулись. Діти, онуки поїхали в безпечні місця до мам, бабусь чи інших родичів, щоб перечекаати події. Разом з тим, вони їхали за підтримкою, теплотою, розрядкою. Але ж ніхто не враховував, що у старшого покоління також стався регрес, крок назад. Вони теж прагнули захисту і шукали його в молодих. Однак, бажаючи одного і того ж самого, дати це одне одному чомусь не змогли» [2].

Існує декілька типів поколінь:

- GІ – Generation Item – переможці: народжені у 1900–1923 рр.;
- P – Pensioners – мовчазне покоління: народжені у 1923–1943 рр.;
- BB – Baby Boomers – бебі-бумери: народжені у 1943–1963 рр.;
- X – невідоме покоління: народжені у 1964–1984 рр.;
- Y – міленіали, Next: народжені у 1985–1999 рр.;
- Z – центеніали: народжені у 2000 р. і пізніше [3].

Експерти «Делойт» в Україні презентували дослідження Deloitte Global Millennial Survey 2020. Воно складається з двох етапів: «основне» опитування серед 18426 міленіалів та представників покоління Z у 43 країнах, проведене в період із листопада 2019 р. до початку січня 2020 р., та експрес-опитування серед 9102 респондентів у 13 країнах у період із квітня до травня 2020 р. у розпал пандемії.

Під час презентації було обговорено цінності, прагнення та погляди міленіалів у світі та в Україні, а також надано поради роботодавцям щодо побудови успішних HR-стратегій, що враховуватимуть особливості представників поколінь Y і Z.

Головні тези з презентації:

- найбільше міленіалів та представників покоління Z у світі турбують питання зміни клімату і захисту навколишнього середовища. В Україні ж найбільшого занепокоєння викликають політична нестабільність і воєнні конфлікти в державі;

- майже чверть опитаних міленіалів, як у світі, так і в Україні, впевнені, що їхнє покоління буде менш щасливим, ніж покоління їхніх батьків;

- головними причинами стресу серед міленіалів в Україні та світі є благополуччя сім'ї та довгострокова фінансова стабільність. Для представників покоління Z топ-фактором стресу є кар'єрні перспективи [4].

Як міленіал, з огляду на особисте життя можу сказати, що дуже часто чую про те, що наше покоління втрачене. Але це покоління, котре хоче розвиватися, а не стояти на одному місці і жити за шаблонами, методом спроб та помилок будувати для себе найкраще майбутнє. На мою думку, причиною такого конфлікту є подекуди небажання старшого покоління пізнавати нове та страх перед новим (банальний приклад – щодо користування смартфонами), а ще перед тим, «а що ж скажуть люди?».

Натомість міленіали, принаймні більшість із них, не бояться осуду за незнання чогось.

Список використаних джерел

1. Тема № 10. Соціологія конфлікту. URL : https://msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/246489/mod_resource/content/2/ЛІ%209.%20Конфлікт.pdf.
2. Як під час війни уникнути конфлікту поколінь. *SOCIAL.COM.UA*. URL : <https://social.com.ua/life/inshe/yak-pid-chas-vijny-unyknuty-konfliktu-pokolin/>.
3. Теорія поколінь: чому ми різні та як порозумітися одне з одним. *D-GRAND*. URL: <https://d-grand.com/inforaciiny-portal/teoriia-pokolin-chomu-mi-rizni-ta-iak-porozumitisia-odne-z-odnim>.
4. Експерти «Делойт» в Україні презентували дослідження Deloitte Global Millennial Survey 2020. *Deloitte*. URL : <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2020/millennial-survey-2020-09-24.html>.

Олексій БОЧКОВИЙ

інспектор відділу службових
розслідувань управління головної
інспекції ГУНП
в Рівненській області,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ОХОРОНА ПРАВ ЧИ ПРАВА ОХОРОНИ?

За загальною теорією права закон – це нормативно-правовий акт, що прийнятий законодавчим органом із дотриманням відповідної процедури та регулює найбільш важливі суспільні відносини.

Мало у кого виникають заперечення такого формулювання. Проте, заглиблюючись у аналіз як самих нормативно-правових актів, так і їх правозастосування, виникає багато запитань. Одне з основних – чи дійсно закони, регулюючи суспільні відносини, забезпечують права суспільства? І, якщо звернутися до окресленої тематики, чи націлена правоохоронна система на охорону прав громадян, які стали реально чи потенційно жертвами правопорушень, чи на захист самої себе та своїх потреб?

У загальних рисах, без деталей суть правотворчої процедури є такою: виникає потреба у регулюванні тих чи інших відносин, що стосуються значного кола осіб, це питання доноситься до суб'єктів законодавчої ініціативи, які ініціюють підготовку проєкта нормативно-правового акту, що подається на розгляд парламентарів, а останні, за ідеєю, є представниками частини суспільства, що делегувала свої повноваження, і, як результат,

приймається норма, що стає обов'язковою для виконання учасниками цих відносин. Схема достатньо проста та зрозуміла, та чи все так просто на практиці?

Проблема у тому, що дієвість та ефективність такої схеми забезпечується лише у випадку, коли кожен із елементів відповідає ідеальним параметрам: законодавча ініціатива продиктована дійсно потребами суспільства та направлена на його благо, парламентарі, приймаючи закони, виходять із високих цілей служіння народові, учасники відносин підтримують правила поведінки та неухильно їх дотримуються. Насправді ж усе інакше, адже жоден із названих елементів в українській реальності не відповідає ідеальним параметрам. Прикладів чимало. Так, прийнятим Верховною Радою України 17.03.2020 Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 44-3, котра встановлює відповідальність за порушення «правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами». Реалізація прийнятих законодавчих ініціатив виявилася м'яко кажучи, проблематичною. Так, аналіз судової практики засвідчив, що судді у переважній більшості не накладали стягнення на осіб, щодо яких працівниками поліції були складені протоколи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 44-3 КУпАП. За матеріалами, складеними працівниками поліції, лише у 3% випадків суд приймав рішення щодо накладення стягнення, інші ж факти залишились без відповідного реагування чи то через закриття судом адміністративних проваджень за відсутності події чи складу адміністративного правопорушення, чи то через порушення, котрі допустили працівники поліції під час документування, значна ж частина адміністративних матеріалів взагалі залишилася без розгляду. Постає питання: чи досягнуто цілі прийнятих законодавчих змін, чому дві гілки влади, виконавча та судова, не спроможні узгодити свої дії для виконання правил, котрі прийняла третя гілка влади – законодавча? Про неготовність суспільства виконувати такі ініціативи й не йдеться.

Водночас наведений приклад яскраво демонструє неефективність правоохоронної системи, що націлена не стільки на захист суспільства, скільки на доведення ефективності самої себе через постійну гонитву за показниками.

Іншим прикладом викривлення призначення правоохоронної діяльності є реалізація надзвичайно важливої діяльності – оперативно-розшукової. Незважаючи на те, що з 2012 р. більшість негласних способів отримання інформації у юридичному вираженні перейшли з оперативно-розшукового в

кримінально-процесуальне правове поле, їхня сутність не змінилася. На жаль, не сильно змінилася і процедура проведення тих чи інших заходів.

На сьогодні як у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», так і відповідно у відомчих інструкціях, прийнятих після ухвалення нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, закріплений практично однаковий порядок для отримання дозволу на проведення усіх оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) (НСРД), що тимчасово обмежують права громадян. Так, сьогодні для того, щоб провести ОРЗ (НСРД), потрібно звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді, заздалегідь погодивши його з прокурором. І лише суд дає дозвіл на проведення тих або інших дій. Виключенням є контроль за вчиненням злочину, рішення про проведення якого приймає прокурор [1, с. 150–153].

При цьому для отримання дозволу на проведення ОРЗ (НСРД) подання погоджується з 8 (!) посадовими особами. Документи проходять три канцелярії. Часто навіть забезпечити таємницю складно, не кажучи вже про оперативність чи результативність таких дій.

Проте законодавець замість того, щоб оптимізувати та спрощувати роботу щодо протидії злочинності, постійно вносить різні новації, котрі таку діяльність тільки ускладнюють. При цьому таке ускладнення не сприяє захисту прав та свобод громадян, а ось на ефективність самої діяльності впливає негативно. Корупційна ж складова сучасної України настільки значна, що поверхневий аналіз нормативно-правових актів, котрі регулюють кримінальний процес та оперативно-розшукову діяльність, явно вказує на те, що вони приймалися з розрахунку на можливість уникнення покарання особами, які такі зміни приймають.

Так, багато норм КПК України, як і норм оперативно-розшукового законодавства, цілком суперечать не тільки принципам кримінального процесу, але й здоровому глузду. Про яку справедливість може йти мова, коли у особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, приміром, у вбивстві чи заволодінні майном, прав у рази більше, ніж у особи, яка потерпіла від таких дій. Так, надання свідку права не свідчити проти своїх близьких виправдано гуманними міркуваннями. Але про який гуманізм може йти мова, коли таке ж право, по суті, перешкоджає встановленню істини, надається підозрюваному і обвинуваченому? Тобто визнання захисту прав і свобод підозрюваного і обвинуваченого пріоритетною метою кримінального процесу виключає захист суспільства і потерпілих від злочинності?

Погоджуємося, що в цивілізованій правовій державі особистість, її інтереси, права та свободи мають бути найвищою цінністю. Проте, як би ми не звеличували особистість, вона була, є й залишиться часткою суспільства. А отже, інтереси особистості не можуть протиставлятися інтересам суспільства, що ми спостерігаємо сьогодні.

Крім того, вузьконаправлена оцінка громадянином своїх прав і свобод,

при безперечному їхньому пріоритеті, але поза інтересами суспільства, є неприпустимою.

Водночас неузгодженість у діяльності правоохоронних органів має негативний вплив і на забезпечення прав та свобод громадян. Відсутність єдиної стратегії у досягненні основної цілі спричиняє пригнічення відчуття відповідальності окремих працівників після виконання свого етапу провадження.

Наочно це ілюструє специфіка роботи оперативних та слідчих підрозділів у кримінальному провадженні., Між оперативником та слідчим, які виконують одну й ту саму роботу, постійно йде протистояння через порочне юридичне розділення гласної діяльності слідчого, котрого навіть називають процесуальним бюрократом, який паразитує на роботі оперативних підрозділів, і тайної діяльності оперативника.

З іншого боку, таке протистояння іноді спостерігається й між різними відомствами та службами, кожен із яких основною метою, на жаль, вважає не захист прав та свобод громадян, а доведення своєї важливості та незамінності. Найгіршим є те, що часто такі спроби супроводжуються маніпулюванням статистикою, а інколи навіть фальсифікацією доказів. При цьому вчиняються кримінальні правопорушення та завдається значна шкода суспільним відносинам.

Однак для вирішення означених проблем не існує простих рішень, адже практика фальсифікацій та маніпулювання формувалася десятки років, а тому не може бути змінена шляхом прийняття якогось нормативно-правового акта чи призначення того чи іншого чиновника. Але сам факт озвучення таких проблем та визнання їх є беззаперечним кроком до їх поступового подолання.

Список використаних джерел

1. Бочковий О. В. Співвідношення можливості спричинення шкоди під час застосування оперативно-розшукових заходів (НС(Р)Д) з особливостями порядку отримання дозволу на їх проведення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. Спец. вип. № 6. С. 150–153.

Валерія ВАРИЧ

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЯКІ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Із 24 лютого 2022 року в Україні триває повномасштабна війна. За цей час як дорослі, так і маленькі українці пройшли через примусову втрату звичного середовища, активні бойові дії, смерть, окупацію, тривоги та блекауту. Під час війни діти різною мірою зіштовхуються з двома типами травматичних подій, як-от: несподівані травматичні події та довготривалі несприятливі події, що зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів. У результаті діти значно частіше, ніж їхні однолітки без досвіду життя під час воєнного стану, страждають від таких проблем, як тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, дисоціативні розлади (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), поведінкові розлади (зокрема, агресія, асоціальна і злочинна поведінка, схильність до насильства).

Правоохоронці у своїй професійній діяльності безпосередньо працюють із дітьми різних вікових категорій: ранній вік – до 1 року; раннє дитинство – від 1 до 3 років; дошкільний вік – від 3 до 7 років; молодший шкільний вік – від 7 до 11-12 років; підлітковий вік – від 11 до 14-15 років; старший шкільний вік – від 14 до 18 років. Зазначені категорії, звісно окрім раннього віку та раннього дитинства, можуть бути допитані під час кримінального провадження як свідки, підозрювані, обвинувачені, підсудні, засуджені [1, с. 309].

Незважаючи на складну ситуацію в країні, поліцейські систематично та професійно виявляють психологічну підтримку до всіх верств населення. При проведенні процесуальних дій, під час виїзду на місце події чи на місце прильоту російських ракет слідчі спілкуються з дітьми, які стали жертвами збройної агресії. Тож розглянемо одну з процесуальних дій, з якою стикаються слідчі, – допит дітей молодшого шкільного віку.

Специфіка підготовки і проведення допиту неповнолітніх та малолітніх зумовлена віковими та психологічними особливостями допитуваної особи.

Знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту, вибору режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його свідчень.

Для дітей молодшого шкільного віку притаманна наявність підвищеного навіювання та схильність до фантазування, діти відчують труднощі у встановленні причинно-наслідкових зв'язків між явищами та інтерпретацією значення дій малознайомих людей, пам'ять у такому віці відзначається мимовільним і слабким розвитком спрямованості на відмінні особливості об'єктів [2].

Якщо говорити про психологічні особливості допиту дітей молодшого шкільного віку, які стали жертвами збройної агресії, можна виділити декілька аспектів:

1) при спілкуванні з дитиною слід звернути увагу на її емоційний стан, адже діти, які стали жертвами збройної агресії, можуть бути сильно переповнені емоціями (страх, тривога, обурення, біль та гнів). Під час допиту необхідно дотримуватися підходу, що буде сприяти зменшенню емоційної напруги дитини;

2) слід використовувати просту та зрозумілу для дитини мову, важливо стежити за тоном та манерою спілкування, щоб не налякати дитину і не пошкодити її психологічний стан;

3) під час допиту необхідно створити сприятливу атмосферу, в якій дитина може відчути підтримку та захист. При цьому важливо враховувати індивідуальні особливості дитини, її інтереси та потреби;

4) використання візуальних матеріалів у процесі допиту, тобто малюнків, картинок, фотографій, зможе допомогти дитині відчути себе більш впевненою та сприяти її розумінню ситуації. Також важливо «спіймати» момент, коли дитина відчуває тривогу та занепокоєння, та вчасно змінити підхід, щоб запобігти її істеричі [2, с. 165].

Також при проведенні такого допиту можливо залучення спеціаліста, законного представника, педагога, психолога, а за необхідності – лікаря, які у процесі проведення допиту будуть сприяти налагодженню контакту з неповнолітньою особою [3].

Отже, знання психологічних особливостей підлітків, дітей молодшого шкільного віку забезпечує індивідуальний підхід до кожної особистості під час підготовки і проведення допиту, що підвищує його ефективність.

Список використаних джерел

1. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
2. Бедь В. В. Юридична психологія : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : МАУП. 436 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Богданна ГВОЗДЕЦЬКА

доцент кафедри філософії, соціології
та політології імені професора В.Г. Скотного
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
кандидат соціологічних наук, доцент

Наталія ВАРГА

доцент кафедри соціології та соціальної роботи
Ужгородського національного університету,
доктор соціологічних наук, доцент

**МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ
ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗВО**

У всіх демократичних високорозвинутих країнах освіта і наука є основним стрижнем сталого та безперервного розвитку. Саме вони формують і безпосередньо впливають на свідомість сучасної людини, її ціннісний світ, гуманізм, ідеї, світобачення, розуміння межі між добром і злом. Найвагомішою категорією, що визначає розвиток освіти, а найперше її якість, є академічна культура або цінності, що сповідуються тим чи іншим ЗВО. Як відомо, найкращі світові ЗВО мають уже давно сформований власний тип культури навчання, основою якого є принцип академічної доброчесності.

Як і в усьому світі, так і в Україні останніми роками освіта та наука зазнала нових випробувань та викликів, спричинених пандемією COVID-19, а на сьогодні наша держава знаходиться у стані воєнних дій, що робить надзвичайно важливим питання забезпечення якості організації та проведення освітнього процесу, а також досягнення якості вищої освіти загалом, проте ми послідовно і цілеспрямовано продовжуємо шлях упровадження та інституціоналізації практики академічної доброчесності. Процес формування академічної доброчесності є нелегким, тривалим і вимагає залученості усіх учасників академічного процесу: не тільки студентів, а й науково-педагогічних працівників, оскільки саме останні мають вплив на рівень і якість умінь і знань, котрі отримують здобувачі.

Варто зазначити, що в Україні наявна нормативна база академічної доброчесності (Закон України «Про авторське право і суміжні права» [1]). У 2014 р. після Революції Гідності було прийнято Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 [2], Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 [3], Положення про Національний репозитарій академічних текстів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 541 від 19.07.2017 [4], Лист Міністерства освіти і науки України «До питання уникнення проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності» № 1/9-263 від

20.05.2020 [5]. На сьогодні на сайті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти в закладці «Академічна доброчесність» розміщений на розгляд та громадське обговорення проєкт Закону України «Про академічну доброчесність» [6].

Метою даної розвідки є визначення механізмів забезпечення академічної доброчесності в ЗВО як із боку викладачів, так і студентів.

Феномен академічної нечесності (недоброчесності, недоброчесності) є багатограним та може набувати різних проявів. У його основі лежить умисне порушення загальноприйнятих в академічному середовищі моральних і правових норм, зазвичай із метою отримання певних переваг. У будь-якому випадку розповсюдження таких проявів завдає нищівного удару по якості освіти та наукових досліджень, а отже, по перспективам забезпечення стійкого розвитку суспільств [7, с. 108].

Згідно зі ст. 42 Закону України «Про освіту» порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти тощо [7, с. 108].

Варто відмітити, що плагіат залишається найрозповсюдженішим порушенням академічної доброчесності. Як свідчать статистичні дослідження, що проводилися в Україні, майже 90% студентів вдаються до плагіату [8].

Плагіат можна поділити на три основні типи: 1) копіювання чужої роботи (як без, так і з відома її автора) та оприлюднення її під власним іменем;

2) представлення суміші власних та запозичених в інших аргументів без належного цитування джерел (компіляція); 3) перефразування чужої роботи без належно оформленого посилання на оригінального автора або видавця (рерайт).

Одним із механізмів забезпечення академічної доброчесності в ЗВО є використання ліцензійних програм перевірки на плагіат. Варто зауважити про те, що сьогодні кожен ЗВО застосовує ліцензійні програми (Unicheck, Strike Plagiarism тощо), якими безкоштовно можуть користуватися як викладачі, так і студенти, а також програмне забезпечення (платне чи безкоштовне), що є у вільному доступі в мережі Інтернеті. Вільний доступ та регулярне користування таким програмним забезпеченням є вагомим чинником запобігання академічній недоброчесності.

Іншим таким механізмом є проведення та популяризація заходів, на яких викладачам роз'яснюють норми законодавства, рекомендації МОН, політику закладу щодо академічної доброчесності в навчальному процесі; залучення студентів до таких заходів та присутність освітніх компонентів з академічного письма/академічної доброчесності тощо.

З огляду на все вищезазначене, а також зважаючи на події, що сьогодні відбуваються в Україні, а саме на воєнні дії, хочеться звернути увагу на те, що впровадження та популяризація академічної культури в освітній простір України й надалі залишається актуальним питанням. Хоча в українському законодавстві вже певною мірою сформована нормативна база, що врегульовує процес дотримання принципів академічної доброчесності.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Положення про Національний репозитарій академічних текстів : постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 № 541. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF#Text>.
5. До питання уникнення проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності : лист Міністерства освіти і науки України від 20.05.2020 № 1/9-263. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/do-pitannya-uniknennya-problem-i-pomilok-u-praktikah-zabezpechennya-akademichnoyi-dobrochesnosti>.
6. Про академічну доброчесність : проект Закону України. URL : https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/проект-закону-про-АкадДоброчесність_4.pdf.
7. Мельниченко А. Прояви академічної нечесності // Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. С. 107–120.
8. Академічне середовище не повинно приймати плагіат, – Сергій Квіт. *Міністерство освіти і науки України*. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2015-07-16-akademichne-seredovishhe>.

Тетяна ГЛЯН

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Нормативно-правове регулювання гендерних відносин є однією з ключових сфер державної політики в Україні. Гендерні відносини визначаються як соціальні відносини між чоловіками та жінками, що базуються на рольових стереотипах, уявленнях та практиках, що пов'язані зі статевою належністю.

Україна приділяє велику увагу забезпеченню рівності статей та боротьбі зі статевою дискримінацією. Для цього прийнято низку законодавчих актів, що регулюють гендерні відносини, зокрема, закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005, «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017, «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 та ін.

Ці законодавчі акти становлять правову основу для забезпечення рівності статей, запобігання та протидії статевій дискримінації, боротьби зі стереотипами, що пов'язані зі статевою належністю, а також захисту прав жінок і дітей. Крім того, Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, що займаються питаннями гендерної рівності, та бере участь у різноманітних проектах із метою підвищення гендерної свідомості та забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків [1].

Однак, попри прийняті законодавчі акти, статева дискримінація у нашій державі ще не подолана повністю. Україна стикається зі складнощами у виконанні своїх зобов'язань у сфері гендерної рівності через відсутність ефективного механізму контролю та моніторингу за дотриманням законів із питань гендерної рівності.

Також відбувається зменшення державного фінансування програм та проєктів, спрямованих на підвищення гендерної свідомості. Це створює перешкоди для ефективної реалізації законів.

Крім того, в Україні все ще існують стереотипи та уявлення про традиційні ролі жінок та чоловіків, що створює перешкоди для досягнення рівності статей у всіх сферах життя, таких як ринок праці, політика, сімейне життя та ін.

На сьогодні в Україні відбувається поступовий прогрес у реалізації гендерної рівності, але для досягнення цієї мети необхідно продовжувати працювати над ефективною реалізацією законів та програм, забезпеченням гендерної освіти та підвищенням гендерної свідомості у суспільстві [2].

Проблематика регулювання гендерних відносин в Україні полягає в тому, що недостатній рівень свідомості суспільства у гендерних питаннях та наявність стереотипів щодо ролей чоловіків та жінок в суспільстві створюють перешкоди для досягнення рівності статей. Нерівний доступ до ресурсів та можливостей, статева дискримінація в роботі та на ринку праці, високий рівень насильства щодо жінок та дітей – це тільки декілька з низки проблем, із якими стикається українське суспільство у згаданій сфері.

Окрім того, в Україні існують проблеми зі створенням ефективного механізму контролю та моніторингу за дотриманням законів із питань гендерної рівності. Це може призвести до того, що нормативно-правове регулювання гендерних відносин буде неефективним, а закони не будуть виконуватися на практиці [3].

Для вдосконалення нормативно-правового регулювання гендерних відносин в Україні необхідно прийняти низку заходів.

По-перше, потрібно забезпечити ефективний механізм контролю та моніторингу за дотриманням законів із питань гендерної рівності. Для цього можна створити спеціальну державну службу, що буде відповідальна за контроль та моніторинг дотримання законодавства з питань гендерної рівності.

По-друге, необхідно підвищити гендерну свідомість у суспільстві шляхом проведення різноманітних освітніх та інформаційних кампаній. Наприклад, можна створити спеціальні гендерні курси на базі шкіл та вищих навчальних закладів, проводити семінари та тренінги для вчителів, журналістів та інших фахівців, що працюють у сфері гендерних відносин.

По-третє, необхідно забезпечити розвиток програм та проєктів, спрямованих на підвищення гендерної свідомості та рівності статей, забезпечити їх фінансування з державного бюджету. Крім того, можна привернути увагу до цієї проблеми в межах міжнародних програм та проєктів.

По-четверте, необхідно змінити національну культуру і стереотипи щодо ролей чоловіків та жінок у суспільстві. Це можна зробити шляхом проведення різноманітних культурно-освітніх заходів, кінофестивалів, культурних заходів тощо.

Отже, вдосконалення нормативно-правового регулювання гендерних відносин в Україні передбачає комплексний підхід, що передбачає не лише прийняття нових законів, а й проведення освітніх та інформаційних кампаній, реалізацію програм і проєктів, а також зміну національної культури та стереотипів щодо гендерних ролей.

Список використаних джерел

1. Гендерна рівність. Децентралізація. URL : <https://decentralization.gov.ua/gender/library>.
2. Гендерна рівність: міфи, факти та державна політика : посібник для народних депутатів України. Проект ЄС-ПРООН з парламентської реформи у співпраці із Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики. 2020. 60 с. URL : https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/gender-equality-handbook-for-mps.html.
3. Жінки. Мир. Безпека : інформ.-навч. посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери / кол. авт. Київ, 2017. 172 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/386408.pdf>.

Тетяна ГЛЯН

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

РОЛЬ МЕДІА У ФОРМУВАННІ ТА ЗМІНІ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З моменту виникнення людства медіа завжди відігравали важливу роль у формуванні та зміні ідентичностей людей. У період війни ця роль стає ще більш значущою, оскільки медіа можуть впливати на емоційний стан та свідомість людей, сприяючи формуванню певних ідентичностей. У цьому контексті важливо дослідити роль медіа та їхній вплив на сприйняття військового конфлікту і процеси національного розбудови.

Зокрема, медіа можуть сприяти формуванню уявлення про ворога та свій народ. Від того, як медіа представляють події війни, залежить, як національні групи сприймають військовий конфлікт та власну ідентичність [1].

У науці є різні погляди щодо ролі медіа у формуванні та зміні ідентичностей під час війни, проте деякі спільні аспекти та тенденції можуть бути виділені.

Одна з основних тем, що розглядається в наукових дослідженнях, – це роль медіа у формуванні ідентичності нації та національних пріоритетів під час війни. Деякі з них засвідчують, що медіа можуть змінювати сприйняття національної ідентичності, ставлення до ворогів та сприяти політичній мобілізації громадян.

Інша важлива тема у дослідженнях – це вплив медіа на міжнародні відносини та геополітичну ситуацію. Отже, медіа можуть стати інструментом для сприяння міжнародному співробітництву та розв'язанню конфліктів, але також можуть призвести до їхньої ескалації.

Третя важлива тема – це роль медіа у постконфліктних процесах та підтримці процесів примирення і реконструкції. Як свідчать дослідження, медіа можуть бути важливими інструментами для підтримки міжетнічного діалогу та примирення між конфліктуючими сторонами.

Завдяки розвитку Інтернету та соціальних мереж медіа стали ще більш доступними та впливовими. Інформація поширюється швидше та охоплює більшу кількість людей, що може стати причиною значного впливу медіа на формування ідентичностей. За таких умов особливо важливо забезпечити високу якість та достовірність інформації, щоб уникнути спотворення уявлень про ворога та свій народ [2].

Також важливо звернути увагу на те, як само медіа впливають на процеси національної розбудови в умовах конфлікту. Залежно від того, яку ідентичність медіа підтримують, можуть змінюватися уявлення про майбутнє нації та її місце у світі. Тому важливо стежити за тим, як медіа використовуються у політичних цілях та чи не порушуються права на свободу слова та інформаційну безпеку.

Однією з головних функцій медіа під час воєнного стану є інформування громадськості про війну та її наслідки. За допомогою медіа люди отримують доступ до інформації про військові дії, жертви та руйнування, що сприяє формуванню уявлень про війну та її наслідки. Однак, якщо інформація є спотвореною або неповною, це може знов-таки призвести до зміни уявлень про війну та її наслідки і вплинути на формування ідентичностей [2].

Також медіа можуть використовуватися для мобілізації нації на підтримку війни та національних інтересів. Проте таке використання медіа може мати й негативні наслідки, такі як посилення конфліктів між національними групами та зниження рівня довіри між ними.

Також важливо звернути увагу на те, як само медіа впливають на формування ідентичностей під час постконфліктного періоду. Вони можуть сприяти процесам примирення та національної реконструкції, зокрема, шляхом підтримки інтеркультурного діалогу та співпраці. Однак незалежно від того, які ідентичності медіа підтримують, вони несуть відповідальність за те, що поширюється в їхніх матеріалах та який вплив це має на суспільство.

В Україні роль медіа у формуванні та зміні ідентичностей під час війни є особливо важливою через триваючу війну та існуючі політичні й етнічні розбіжності в суспільстві.

Як зазначалося, українські медіа, як і медіа в інших країнах, можуть впливати на емоційний стан та свідомість людей, формуючи уявлення про ворога та свій народ. Однак в Україні спостерігається недостатній рівень

довіри до медіа, що так само може призвести до зміни уявлень про війну та її наслідки і вплинути на формування ідентичностей. Зокрема, існує проблема з російською пропагандою, котра сприяє формуванню відвертих антиукраїнських настроїв та впливає на зниження довіри до медіа взагалі [3].

Водночас українські медіа можуть також відігравати і позитивну роль у формуванні ідентичностей під час війни, зокрема, шляхом підтримки української національної ідеї та відстоювання національних інтересів.

Крім того, зазначимо, що в Україні існують позитивні зміни у ролі медіа. Зокрема, з'явилися нові незалежні та професійні медіа, що забезпечують надання достовірної інформації та підтримують українську національну ідею. Також важливою є роль медіа у сприянні інтеркультурного діалогу та підтримці розвитку регіонів, що зазнали значних руйнувань через активні військові дії.

Отже, роль медіа у формуванні та зміні ідентичностей під час війни є важливою темою для наукових досліджень, котрі засвідчують, як медіа можуть впливати на сприйняття військового конфлікту та процес національної розбудови, змінювати ставлення до ворога та сприяти політичній мобілізації громадян.

Список використаних джерел

1. Медіаосвіта у війні. *Детектор медіа*. URL : <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/31682/2023-04-15-mediaosvita-u-viyni/>.
2. Як працюють українські культурні медіа під час війни. *Суспільне Культура*. URL : <https://suspilne.media/245223-ak-pracuut-ukrainski-kulturni-media-pid-cas-vijni/>.
3. Як війна змінює українське суспільство. *УКРІНФОРМ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html>.

Анна ГОНТАР

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ОСОБАМИ У ПЕВНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ СТАНАХ

Спілкування має важливе значення для життєдіяльності кожної людини. Без нього особистість не може повноцінно розвиватися. Саме завдяки спілкуванню формуються групи людей, що взаємодіють між собою та встановлюють соціальні норми поведінки. Розуміння сутності

спілкування, його закономірностей, функцій, взаємодії та пов'язаних із ним проблем є фундаментом для забезпечення та покращення стосунків із іншими людьми, а також для задоволення вищих потреб особистості.

Важливе значення мають знання зі встановлення комунікативних зв'язків працівників поліції з різними типами людей. Адже, виконуючи свої професійні обов'язки, вони контактують із різними категоріями осіб, що є різними за віком, статтю та статусом. Відповідно, спілкування є одним зі специфічних видів комунікації, що виникає у високорозвинутих живих істот, включно з людиною [1, с. 23].

Комунікація, у свою чергу, належить до зв'язку та взаємодії між двома системами, під час якої передається сигнал, що містить інформацію. Вона може відбуватися між технічними системами, між людиною та машинами, але коли мова йде про взаємодію між людьми, то це вже спілкування, що має свої власні особливості та якісний зміст [3, с. 292].

Спілкування з людьми може змінюватися залежно від їхнього психологічного стану. Варто виділити деякі особливості спілкування з людьми в різних психологічних станах:

1. Стан тривоги. Людина може бути настороженою і часто перепитуватися про різні деталі. Вона може виявляти підвищену чутливість до критики та відчуття загрози. Для ефективного спілкування з такою людиною необхідно бути спокійним та дотримуватися позитивного тону розмови. Важливо виявляти розуміння та співчуття до її стану;

2. Стан депресії. Людина може бути дуже замкненою та незацікавленою у спілкуванні, демонструвати підвищену чутливість до критики та відчуття непокою. Для ефективного спілкування з такою людиною потрібно бути терплячим та розуміти, що вона може бути нездатною до позитивного сприйняття розмови. Важливо дати час та підтримати її, демонструючи співчуття і розуміння;

3. Стан ейфорії. Людина може бути дуже веселою та енергійною у спілкуванні, демонструвати підвищену сміливість та схильність до ризику. Для ефективного спілкування з такою людиною важливо бути уважним та дотримуватися позитивного сприйняття розмови. Важливо давати змогу висловитися та демонструвати позитивне ставлення;

4. Стан роздратування. Людина може бути дуже роздратованою, агресивною та схильною до конфліктів і наражати співрозмовників та поліцейських на небезпеку.

Спілкування має велике значення у формуванні психіки, інтелекту, розвитку і становленні культурної поведінки людини. Завдяки спілкуванню остання розширює загальний світогляд, мислення, сприймання, розвивається як особистість [2, с. 5]. Ставлення та стосунки, що наповнюють спілкування, надають їй своєрідності, певного емоційного забарвлення.

Узагальнюючи, варто зауважити, що спілкування пов'язане з емоційною реакцією суб'єктів спілкування на отриману інформацію, на різні

форми впливу та на прояв власних почуттів один до одного. Важливо вміти заспокоїти людину та проявити до неї співчуття, адже на сьогодні ці навички є дуже цінними для поліцейських [4, с. 101].

Список використаних джерел

1. Курова А. В. Психологія спілкування : навч.-метод. посібник для здобув. вищ. освіти ф-ту психології, політології та соціології НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс. 2020. 79 с.
2. Засєкіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування : навч. посібник. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 184 с.
3. Шинкаренко І. О. Особливості комунікативної компетентності слідчих. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Кривий Ріг, 07 лют. 2019 р.). Кривий Ріг, 2019. С. 291–294.
4. Шинкаренко І. О. Комунікативна компетентність працівників Національної поліції: сучасні виклики за умов карантинних заходів під час пандемії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2021. № 2. С. 98–103.

Володимир ГОНЧАР

начальник відділу євроатлантичної інтеграції Національної академії Національної гвардії України

Науковий керівник:

д. пед. наук, доц. **Людмила ЦИБУЛЬКО**

(Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ Донецької обл.)

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОГРЕСИВНИХ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

В умовах безпекових викликів гендерна рівність є одним із ключових чинників соціальних змін, адже рівність прав і можливостей для чоловіків і жінок у суспільстві являє собою емпіричне втілення цінностей людського розвитку (поваги, справедливості, рівності), що вмотивує до самореалізації, усуває кордони упередженого ставлення, сприяє трансформації свідомості та буття, а у підсумку стимулює наявний потенціал громадянського суспільства в державі. Гендерна рівність має особливе значення як чинник подолання стереотипів у процесі створення інклюзивного, безбар'єрного та толерантного середовища на військовій службі, де кожна людина має право на рівність, де визнаються та поважаються права і потреби всіх людей.

Збільшення представництва жінок у секторі безпеки і оборони може бути досягнуто шляхом упровадження нових методик навчання та

тренування, запровадження нових видів обладнання, бойових систем та спорядження, що адаптовані для використання жінками. Сьогодні у багатьох військових підрозділах в усьому світі зафіксовано факти підвищення ролі жінок у воєнних операціях, розвідці, миротворчих місіях, правоохоронній діяльності та інших сферах, де вони мають змогу здобути досвід і сформувати навички, що можуть зробити військову службу більш потужною та інноваційною. Крім того, залучення жінок до сектора безпеки і оборони може сприяти створенню більш сприятливих умов для професійної взаємодії та підвищенню морального клімату і дисципліни, що зрештою приведе до підвищення ефективності та продуктивності діяльності підрозділів.

В умовах європейської та євроатлантичної інтеграції сектор безпеки і оборони України перебуває у процесі реформування, де одним із головних напрямів є імплементація підходів до гендерної рівності (включно з роботою над резистентністю інститутів в контексті реалізації гендерної політики). Слід зазначити, що невірне трактування принципів гендерної рівності призводить до викривленого розуміння забезпечення реалізації рівних прав та можливостей на місцях (що може, наприклад, виявлятися у необґрунтованій так званій «позитивній дискримінації»).

Отже, прискорення досягнення відповідності сектора безпеки і оборони України критеріям НАТО наразі здійснюється шляхом впровадження стандартів Північноатлантичного альянсу та сприяння взаємосумісності у військовій службі країн-членів НАТО на основі врахування в структурі та змісті загальновійськових статутів Збройних Сил України принципів і положень щодо базових засад у сфері гендерної рівності. Отже, починаючи з 2016 р., в контексті забезпечення євроатлантичної інтеграції України указами Президента України було затверджено шість річних національних програм співробітництва Україна – НАТО, що з-поміж іншого виокремлювали мету, спрямовану на формування та забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків [1–6].

В історичній ретроспективі, звертаючи увагу на реалізацію державницької радянської політики візуалізації соціальних ролей чоловіків та жінок у суспільстві, можна відмітити, що, незважаючи на формальне декларування рівних прав та можливостей, насправді залишалось багато нерозв'язаних питань щодо стереотипного уявлення про місце у суспільстві чоловіків та жінок. Варто підкреслити, що на політичному порядку денному сучасної України стоять нівелювання нігілізму соціуму щодо сприйняття гендерних ролей, осучаснення світогляду щодо перспектив застосування гендерного підходу в усіх сферах професійної діяльності на військовій службі, а також потенційні зміни в розвитку людського потенціалу завдяки реалізації принципу рівних прав та можливостей для чоловіків і жінок.

Формування та реалізація політики у сфері науки і освіти на засадах гендерної рівності на сучасному етапі ґрунтується на низці стратегічних документів, серед яких окремо слід назвати розпорядження Кабінету

Міністрів України «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки» № 752-р від 12.08.2022 (далі – Стратегія), що об'єднує в собі всі напрацювання в державній політиці, враховує міжнародні інструменти ООН, Ради Європи, Європейського Союзу, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, рекомендації міжнародних моніторингових інституцій у сфері прав людини, Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комісії ООН зі становища жінок. У цій Стратегії зазначено, що для забезпечення стійкості України, її відновлення та подальшого розвитку важливою є інтеграція гендерного підходу в усі стратегії, програми розвитку, бюджетування з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків [7]. Крім того, ця Стратегія ставить за мету забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидію будь-якій дискримінації у сфері освіти для всіх учасниць та учасників освітнього процесу, на всіх рівнях освіти шляхом запровадження змін у структурно-організаційному та змістовно-процесуальному аспекті. Враховуючи той факт, що освітні інституції держави є ядром формування свідомості та ціннісних орієнтирів світосприйняття громадян, то їхній вплив на формування суспільних відносин детермінує майбутнє соціальних ролей жінки та чоловіка у професійній площині, саме тому варто вже сьогодні акцентувати увагу на організації підготовки майбутніх офіцерів на засадах гендерного підходу.

Інтеграція гендерного аспекту в секторі безпеки та оборони полягає в розширенні можливостей вступу на військову службу, що в результаті підвищить рівень залучення жінок. У свою чергу, саме заклади вищої освіти можуть стати агентами прогресивних змін, що очолять позитивні рухи в суспільстві шляхом забезпечення рівності в контексті пошуку нових освітніх методів та спеціальних програм для навчання, що враховують певні потреби та особливості формування у жінок готовності до військової служби та правоохоронної діяльності, в тому числі завдяки просвітництву, з метою запобігання виникненню бар'єрів у кар'єрному розвитку, що може сприяти ефективності сектора безпеки і оборони, оскільки саме гендерний підхід дозволяє жінкам і чоловікам рівною мірою реалізувати свої виняткові навички у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Річна національна програма співробітництва Україна – НАТО на 2016 рік. URL : www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/19/46/14ef5e3929d64d178061b12d73e39fff_1455291632.pdf.
2. Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2017 рік : Указ Президента України від 08.04.2017 № 103/2017. URL : <http://www.president.gov.ua/documents/1032017-21670>.
3. Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік : Указ Президента України від 28.03.2018 № 89/2018. URL :

<http://www.president.gov.ua/documents/892018-23882>.

4. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2019 рік : Указ Президента України від 10.04.2019 № 117/2019. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1172019-26450>.

5. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік : Указ Президента України від 26.05.2020 № 203/2020. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861>.

6. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік : Указ Президента України від 11.05.2021 № 189/2021. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1892021-38845>.

7. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 № 1163-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-p#Text>.

Вікторія ГОРОБЕЦЬ

курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. соц. н., доцент **Наталія КОМИХ**

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗЛОЧИННІСТЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ: ІНСТИТУЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ПРЕВЕНТИВНИХ ДІЙ

Сьогодні можна спостерігати високий рівень злочинності різного характеру, але ганебними та неприпустимими для сучасного світу є злочини, що вчинені неповнолітніми. Одними з факторів злочинності серед неповнолітніх є стратифікація суспільства, тобто його диференціація на соціальні класи та верстви населення, соціально-економічна нерівність, відсутність реальних матеріальних можливостей задля задоволення хоча б первісних потреб, бідність, вимушена трудова міграція, сирітство, розпад сімей.

Вирішальною ланкою у становленні та розвитку молодої людини виступає сім'я. Важливим є емоційний зв'язок дитини з батьками або одним із них. Якщо немає емоційного контакту і елемента прив'язаності у сім'ї, у поведінці неповнолітніх розвиваються різного роду відхилення від норми, мають місце прояви агресії та нестабільності, вони вдаються до скоєння правопорушень задля привернення до себе уваги не тільки батьків, а й оточуючих. Нерідко агресія з боку дитини з'являється через насильство у родині з боку батьків. Переважна більшість родин, у яких жили

неповнолітні правопорушники, мала ворожу атмосферу: у них переважали облудність, сварки, безчинства, дитина перебувала у постійних стресових ситуаціях, у яких зазнавала фізичного або інколи сексуального насилля, а матеріальний та культурний рівень сімей був недостатній для всебічного розвитку дитини.

За даними досліджень Ради Європи, 21% українських дітей, тобто кожна п'ята дитина, зазнають різних форм сексуального насильства: від розбещення до зґвалтування. Кожна третя дитина стає жертвою фізичного насильства, а кожна друга – психологічного. Це є великою трагедією для України, що прагне розвиватися як європейська держава [3].

На сьогодні розвиток системи ювенальної превенції у межах компетенції органів системи МВС визначено як один із шляхів досягнення очікуваних результатів у протидії злочинності. Згадана система є необхідною задля подолання в майбутньому злочинності, пов'язаної з некоректним ставленням ювенальної поліції до проблемних дітей сьогодення, адже конкретному злочину можна запобігти, якщо проводити всі необхідні заходи для обмеження та розповсюдження різного виду злочинності, спрямованої проти дітей.

У 1999 р. Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини, в якій закріплено, що родина є найкращим середовищем для виховання дитини та її розвитку. Крім того, у ст. 3 визначено, що:

- в усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини;
- держава має забезпечити дитини захист і піклування, що необхідні для її благополуччя, беручи до уваги законні права та обов'язки її батьків чи опікунів, які відповідають за неї;
- держава забезпечує, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами.

У ст. 6 йдеться про визнання невід'ємного права дитини на життя та забезпечення державою у максимально можливій мірі виживання і здорового розвитку дитини [1].

Ганебними випадками у нашому розвиненому суспільстві є жебракування та бродяжництво серед неповнолітніх громадян України. Через непривернення необхідної уваги з боку ювенальної поліції чи інших структур, що повинні слідкувати та протидіяти можливим проявам неправомірної поведінки з боку підлітків, відбувається така першочергова реакція підлітків на суспільство:

- прояв протягом тривалого часу свого презирства до моральних підвалин суспільства і абсолютно позитивного соціального оточення;
- прояви вандалізму до матеріальних і культурних цінностей суспільства;
- часте перебування у стані наркотичного чи алкогольного сп'яніння,

пристрасть до азартних ігор, що викликають залежність;

– невідвідування школи, втечі з дому, навчально-виховних закладів, жебракування, а то й вимагання;

– неконтрольовані статеві зносини з різними суб'єктами різного віку чи статі і виявлення статевої деморалізації;

– прояв навіть у безконфліктних ситуаціях агресивної поведінки, формування «поганої» компанії, що характеризується зневагою до норм, цінностей, моралі;

– використання насильства та залякування інших дітей, які вимушені знаходитися в колективі з молодими людьми, у яких є схильність до агресії, наприклад, у школі;

– прояв агресії щодо законослухняних неповнолітніх дітей, участь у бійках із іншими групами неповнолітніх за «володіння» територією у своєму місці проживання [2, с. 72].

Задля припинення в малолітніх правопорушників тяги до злочинності на малих стадіях необхідно з боку ювенальної поліції:

– проводити профілактичну діяльність, спрямовану на виявлення причин і умов, що сприяють зазначеній вище поведінці;

– вживати в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вести профілактичний облік дітей, схильних до вчинення правопорушень, та проводити з ними заходи індивідуальної профілактики;

– брати участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її зникнення безвісти чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її зникнення безвісти;

– вживати заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми;

– вживати заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснювати поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб;

– створювати необхідний базовий ресурс задля провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти.

Отже, запобігання злочинності серед неповнолітніх – це важливе завдання для України, що потребує комплексного підходу і передбачає забезпечення правового захисту дитини на міжнародному рівні, проведення інформаційних кампаній, що сприятимуть усвідомленню проблеми суспільством. Слід зазначити, що працівникам ювенальної поліції необхідно підвищувати свій рівень професіоналізму; задля подолання злочинності серед неповнолітніх потрібно працювати не лише з дітьми, а і з батьками. Важливо створювати умови, в яких дитина зможе виховуватися та розвиватися відповідно до сучасних соціальних стандартів, що існують, зокрема, у країнах Європи.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 21.12.1995. Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#top.
2. Мороз В. Про юридичну оцінку суспільно небезпечних вчинків, скоєних підлітками віком від 11 до 14 років. *Право України*. 1999. № 9. С. 72–75.
3. Результати опитування громадської думки з питань насильства стосовно дітей. Грудень 2014 – травень 2015. URL : <http://surl.li/hkwyd>.

Олег ГРАБОВСЬКИЙ

в.о. декана факультету електроніки,
автоматизації та метрології,
кандидат технічних наук, доцент

Ольга КИСЕЛЬОВА

доцент кафедри електроніки
транспортних технологій та логістики,
кандидат педагогічних наук, доцент

*(Державний університет інтелектуальних
технологій і зв'язку, м. Одеса)*

ІНДУСТРІЯ 4.0 – АГЕНТ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН У ВИЩІЙ ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ

Сучасний заклад вищої освіти є одним із найвпливовіших механізмів вторинної соціалізації особистості, що виконує цілу низку ряд суспільно значущих функцій, як-от: освіта, виховання, професійна орієнтація, залучення особистості до культурного спадку, її формування згідно з історично і культурно сформованими соціальними еталонами, соціальний контроль тощо. Крім того, сучасний ЗВО спрямований на створення умов для неперервної освіти і самоосвіти протягом життя, забезпечує формальну та інформальну освіту відповідно до сучасних швидкозмінних соціальних і економічних умов, адже від рівня підготовки випускників залежить майбутнє економіки держави та місце країни у міжнародній спільноті.

На трансформаційні процеси в системі вищої освіти вплинула четверта промислова революція (англ. «The Fourth Industrial Revolution») – Індустрія 4.0, технології якої вже активно впроваджуються в різні сфери виробництва. Так, професор Б. Отто акцентує на автономізації (інтелектуалізації) виробництва, що вже відбувається в таких сферах, як машинобудування, виробництво промислового устаткування, логістика вантажоперевезень, хімічна промисловість, транспортна сфера, торгівля тощо [3].

Автоматизація та інтелектуалізація процесів і виробництва вимагає нового рівня знань і компетентностей від інженера, сприяє інтелектуалізації

його професійної діяльності, широкопрофільності і збільшенню творчої складової. Інформаційні технології і впровадження штучного інтелекту не тільки забезпечують новий рівень соціальної взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО, а і впливають на зміст освіти і приводять до так званої «ментальної революції», тобто значних змін у свідомості людини, її світосприйнятті і ціннісних орієнтаціях.

Змінюється не тільки організація, зміст і результат освітнього процесу, а і його сприймання учасниками суспільства. Студент стає не отримувачем, а замовником знань і необхідних компетенцій, оскільки він розуміє, що йому потрібно, завдяки інформаційній насиченості сучасного світу. У нього вже на етапі навчання формується досить чітке уявлення про вимоги потенційного роботодавця і відбувається критеріальний відбір пропонованої професійно спрямованої інформації [1, с. 163]. Зростає потреба у нових міждисциплінарних знаннях та постійному вдосконаленні цифрових навичок, що вимагає не тільки інтелектуальних, часових та матеріальних витрат, а й формування стійкої мотивації, мобільності, стресостійкості й готовності до постійних змін, адже відбувається дуже швидка еволюція технологій і, відповідно, оновлення та збільшення інформації.

Сучасний освітній процес у ЗВО має будуватися з урахуванням прогнозування майбутнього цієї професії чи окресленого наукового напрямку, постійно оновлюватися і орієнтуватися на час, також потрібно враховувати психологічну готовність його учасників до впровадження інтелектуальних цифрових технологій. Все це вимагає оновлення змісту навчальних дисциплін у ЗВО, форм і методів представлення інформації, посилення міждисциплінарних зв'язків, тобто об'єднання/інтеграції дисциплін для вирішення прикладного/науково-прикладного завдання. Мультидисциплінарний навчальний план має відповідати таким критеріям, як: автентичність, академічна строгість, академічна мобільність, дослідницько-прикладна спрямованість, взаємодія зі стейкхолдерами, науково-дослідними інститутами (лабораторіями), експертна оцінка результатів освітньої діяльності.

Як зазначає І. Сліпухіна, впровадження мультидисциплінарного підходу сприяє активізації навчального процесу, підвищенню мотивації у студентів завдяки розумінню подальших шляхів власного наукового і професійного розвитку, створенню умов для їхнього наукового і творчого самовираження [2, с. 219].

Мультидисциплінарний підхід дозволяє залучити до розв'язання проблеми різних фахівців, які вирішуватимуть і пояснюватимуть її відповідно до власної компетентності. Його якісна реалізація в освітньому процесі ЗВО вимагає забезпечення відповідної системи оцінювання результатів науково-пошукової/навчальної діяльності з гармонійним поєднанням інтелектуальних технологій та експертної оцінки науковців. Розробляти сучасні навчальні дисципліни, що відповідають проблематиці

Індустрії 4.0, необхідно саме за принципами мультидисциплінарності, адже вивчення тієї чи іншої теми тільки в межах однієї дисципліни або наукового напрямку призведе до спотвореного або неповного висвітлення наукових питань і змістів.

Отже, стрімкі перетворення в економіці і виробництві, спричинені впровадженням Індустрії 4.0, вимагають якісних змін в організації і змісті вищої освіти, що забезпечить її актуалізацію і посилить вплив на розвиток української економіки і суспільства як соціального інституту.

Список використаних джерел

1. Грабовський О. В. , Коломієць Л. В. , Савельєва О. С., Семенова А. В., Яні В. Ф. Професійна педагогіка : підруч. ; за заг. ред. А. В. Семенової. Одеса : Бондаренко М.О., 2020. 575 с.
2. Сліпучіна І. А. Дослідницька діяльність студентів у контексті використання наукового й інженерного методів. *Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис*. Київ, 2015. № 3. С. 216–225.
3. Otto B. #14: Soziale Datenmarktwirtschaft: Ausgestaltung einer fairen Datenökonomie für Individuum und Gemeinschaft in Europa. 2021. № 11. URL : <https://www.isst.fraunhofer.de/de/news/video/Vlog.html>.

Єгор ГРЕЧИШКІН

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

д. філос. н., проф. **Елеонора СКИБА**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОРУШЕННЯ РОСІЄЮ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЯК ЗАМАХ НА НАЙВИЩІ ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ

Війна, розпочата країною-агресором проти нашої держави, триває вже понад 9 років. За цей довгий час було порушено велику кількість прав і свобод українців згідно з нормами міжнародного права. Внаслідок війни загинули тисячі мирних жителів та військовослужбовців, було зруйновано численну кількість житлових будівель, пам'яток культури та об'єктів енергетичної інфраструктури. Права і свободи громадян нашої держави закріплені в Основному Законі – Конституції України. Росія, не маючи жодних законних підстав розпочинати вторгнення на територію суверенної України, порушила норми міжнародного права та законодавства нашої країни.

Так, було порушено ст. ст. 29 та 30 Конституції України, у яких гарантується право на життя та недоторканність житла. Внаслідок агресії росії проти України загинули тисячі мирних жителів та військовослужбовців, а також були серйозно пошкоджені або зруйновані багато будівель та об'єктів інфраструктури. Це сталося через численні обстріли, бомбардування, мінування та інші форми насильства, що застосовувалися росією в ході військових дій. Багато людей втратили рідних та близьких, власні домівки та майно, а також зазнали психологічних травм. Пошкодження енергетичної інфраструктури також призвели до обмеження доступу до основних послуг, таких як електроенергія, вода, транспорт та медична допомога.

Неодноразово були задокументовані випадки затримання, катування та вбивства мирних жителів і полонених військовослужбовців. Такі злочини кваліфікуються як воєнні та злочини проти людяності. Війна є фактом нечуваної агресії, що порушує права людини, котрі прописані в нормах міжнародного права.

Крім того, під час воєнної агресії росії населення окупованих територій стикається із обмеженням та неможливістю доступу до інформації, на цих територіях діє заборона діяльності засобів масової інформації, що не підтримують російську агресію.

Зафіксовані випадки прямого переслідування людей на підставі національної приналежності, особливо в Криму та на окупованих територіях Донбасу, та щоденних обстрілів цивільних об'єктів, у тому числі шкіл, лікарень та культурних об'єктів. Таким прикладом стало влучання ворожої ракети у житловий будинок у м. Дніпро 16.01.2023, що призвело до загибелі не менш ніж 46 осіб, ще 80 отримали поранення. Таких прикладів, на жаль, багато.

Серед інших прикладів окресленого виду порушень – впровадження російського законодавства із заборонаю «екстремізму» та «тероризму» в окупованому Криму, що призводить до ситуації, коли кримські татари та українці, які проживають на цій території, можуть бути затримані за те, що вони говорять або пишуть у підтримку України; обмеження свободи слова, зокрема, шляхом закриття українських ЗМІ та відключення українських каналів із мовлення.

росія застосовує низку тисків та обмежень щодо кримських татар, зокрема, заборону на зібрання та релігійні обряди, тиснення на кримськотатарську культурну спадщину, а також затримання активістів, що виступають проти окупації.

Відбувається порушення прав українців на окупованій території на Сході країни, що виявляється, зокрема, у примусовому переміщенні, побитті та викраденні, примусовій мобілізації населення. Факти порушення норм міжнародного права є численними та задокументованими.

У цій складній ситуації особливо важливо пам'ятати про гуманітарну складову конфлікту та забезпечувати захист прав людей незалежно від їхньої

національності. Справедливість може бути досягнута тільки за умови взаємної поваги та дотримання міжнародних норм і принципів. Країни світу визнають демократичні цінності як головні та найважливіші надбання нашого часу. Світова спільнота пройшла дуже важкий шлях до розробки та імплементації міжнародних норм і принципів, що захищають людину як найвищу цінність усього розвитку. Головне поняття сьогодні – справедливість, що є загально визнаною гуманістичною цінністю і для нашої держави, і для всіх українців, які втратили рідних, близьких, здоров'я, нормальне життя через терор окупанта.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду : петиція № 22/184624-еп. *ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ : Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL : <https://petition.president.gov.ua/petition/184624>.

Олеся ГУДЗЕНКО

доцент кафедри соціології,
соціальної роботи, публічного
управління та адміністрування
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
кандидат соціологічних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП ЖІНОК В УМОВАХ ВІЙНИ

російсько-українська війна, що триває з 2014 р., неминуче торкається всіх груп населення українського суспільства і є травматичною подією для кожного українця. Переживання та усвідомлення війни формує у представників різних соціальних груп певні типові стратегії адаптації, ставлення до події та дискурсивні практики передачі отриманого досвіду наступним поколінням.

За ініціатииви ГО «Платформа рівних можливостей» у вересні-листопаді 2022 р. було проведено соціологічне дослідження «Проблеми та виклики вразливих груп жінок у Дніпропетровській області в умовах воєнного стану в Україні». Як методика було використано *нарративне біографічне інтерв'ю*, що дає можливість зафіксувати в усних та письмових розповідях особистісне переживання травматичних подій життя у представників певних соціальних груп, а також було проведено *фокус-групове дослідження*. При аналізі отриманих результатів застосовувалася порівняльна стратегія «мінімального»

та «максимального» контрасту, що передбачає виділення в нарративних текстах схожих/подібних змістовних конструктів і тих, що є типовими у змістовно різних біографічних епізодах, що надає гносеологічний потенціал для фіксації унікальних біографічних траєкторій. Відбір учасників для проведення дослідження здійснювався з використанням методу «снігової кулі». Було здійснено 22 глибинних інтерв'ю з жінками з-поміж внутрішньо переміщених осіб, військових, волонтерів та дружин військовослужбовців. У фокус-групі взяли участь 9 жінок-ВПО, які зареєстровані в м. Дніпро. Під час підбору учасниць дослідження було враховано такі фактори як: наявність/відсутність дітей, наявність дітей молодшого віку, наявність дітей підліткового віку, наявність повнолітніх дітей, наявність онуків, наявність членів родини, які потребують додаткового піклування.

Загальні висновки:

1. Жінки-переселенці найбільш позитивно оцінили допомогу волонтерських організацій та гуманітарних штабів, оскільки мали найбільший досвід взаємодії з ними. Взаємодія з державними установами загалом оцінювалася неоднозначно – радикально негативних відгуків не було зафіксовано, водночас достатньо часто мали місце зауваження щодо швидкості оформлення низки необхідних документів – посвідок ВПО, котрі потрібно було переоформлювати при переїзді з одного населеного пункту до іншого, пенсійних посвідчень. Також учасники відзначили відсутність можливості отримати юридичні консультації.

Серед основних проблем було зазначено такі: рівень фінансової допомоги, потреба у відповідному житлі і можливість його оренди з гарантіями, що не залишаться «на вулиці», медичне забезпечення, нестача оргтехніки для організації комфортного онлайн-навчання дітей, працевлаштування, потреба у допомозі з оформленням документів;

2. Жінки – дружини військовослужбовців зазначали, що серед основних проблем для них є: емоційне та фізичне виснаження, втома від нестійких емоційних станів, виконання/вирішення переважної частини домашніх/побутових проблем, недостатній рівень психологічної підтримки дітей самими жінками і відповідними соціальними службами;

3. Результати дослідження свідчать, що саме у групі жінок-військових, на відміну від інших вразливих груп, проблемні питання стосувалися гендерно чутливих тем. Військова служба у відсотковому співвідношенні гендерних ролей залишається більш «чоловічою» сферою. Збільшення присутності в лавах ЗСУ жінок є поки що новим досвідом для українського суспільства. Серед проблемних питань, що заслуговують на увагу та потребують подальшого вирішення: наявність упередженого та негативного ставлення чоловіків-військових до можливості жінки займати вищу посаду, упереджене ставлення суспільства до жінки-воїна, наявність гендерних стереотипів («жінкам не місце на війні») і харасменту;

4. Група жінок-волонтерів вказала на такі проблемні аспекти їхньої

діяльності, що потребують вирішення: нестача ресурсів (фінансових та людських) для надання допомоги; потреба у юридичних та фінансових консультаціях щодо правильного оформлення волонтерської діяльності. На думку жінок-волонтерів, першочергової допомоги потребують саме військовослужбовці, оскільки вони перебувають у ситуації загрози життю. Вразливими верствами населення залишаються люди похилого віку, самотні, з інвалідністю, які мешкають на прифронтових територіях.

У звіті до дослідження надані загальні рекомендації щодо соціально-психологічної підтримки вразливих груп жінок. Окрім іншого, акцентується на необхідності підтримки дружин військовослужбовців, оскільки вони перебувають у надскладній психологічній ситуації переживання війни. Для соціальної групи дружин військових перспективною є розробка та впровадження психоедукаційної програми, що буде спрямована на збалансування психоемоційного стану жінок, визначення тригерів, що запускають дію стресу, та надання психологічного консультування для їхніх дітей.

Віталій ДЕМЕНКО

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РОЛЬ ЗМІ У ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

ЗМІ відіграють одну з головних ролей в інформаційно-психологічних війнах. Їх навіть називають четвертою владою, оскільки в більшості випадків інформація, що в них транслюється, сприймається як істина, але при цьому термін «четверта влада» відображає лише величезний вплив ЗМІ на суспільство. Проте вони не мають реальної влади, оскільки у них відсутнє законне право силоміць примушувати до скоєння будь-якої дії.

Однак маніпулятивні технології, котрі використовують ЗМІ, впливають на свідомість та підсвідомість громадян, формуючи у них нові установки.

Будь-яка інформаційна війна використовує засоби інформації для нав'язування бажаного погляду. Телебачення, газети, журнали, радіо все ще залишаються одними з основних джерел інформації, що здійснюють інформаційний вплив на суспільство. Розглянемо окремо основні традиційні ЗМІ та їхню роль в інформаційно-психологічних війнах.

Газети, журнали, листівки та інші види друкованої продукції завжди здійснювали інформаційний вплив. Друковану пресу можна назвати важкою артилерією інформаційно-психологічної війни. Вона підтримує основну позицію держави (якщо це війна без реального військового конфлікту) чи виправдовує дії військових зі знищення противника. Також у деяких друкованих ЗМІ з'являється інформація, що позиціонується як закритий або ексклюзивний матеріал із місця події. Найчастіше це інформація негативного характеру щодо опонента. Потім вона розповсюджується у суспільстві за допомогою авторитетних видань і у разі потреби закріплюється розсилкою листівок та розміщенням плакатів [1].

Так, у Мелітополі та інших тимчасово окупованих містах військові РФ роздавали листівки, в яких запевняли, що Росія не воює з українським народом та гарантує мир і безпеку. Також закликали дотримуватися прописаних правил і «не вірити пропаганді та дезінформації з Києва», натомість читати їхні телеграм-канали та дивитися телеканал «РОССИЯ 24».

Радіомовлення в сучасному світі втратило свій сильний маніпулятивний вплив через широкий розвиток телебачення та мережі Інтернет. Однак його ще застосовують у деяких інформаційно-психологічних конфліктах. Наприклад, використовується трансляція звернень лідерів держави чи авторитетних осіб (лідерів думок) до населення. Цей метод найчастіше застосовується державою з метою формування у громадян згоди з прийнятою політикою.

Єдиний варіант протистояння цьому впливу – використовувати інші ЗМІ, оскільки радіомовлення жорстко контролюється [2].

Телебачення є наймасовішим методом. В інформпросторі масово з'являються матеріали з «потрібною» інформацією про опонента (як на основі реальних, так і віртуальних фактів). Вони транслюються на центральному телебаченні у країні для формування необхідного уявлення та схвалення дій держави. Крім цього, телебачення може впливати не тільки візуально, а й аудіально. Наслідком цього є те, що інформація засвоюється краще. Доведено, що людина сприймає та підсвідомо довіряє інформації через 25–30 хвилин після початку перегляду. При цьому телебачення захоплює людину, і вона дивиться його набагато більше часу.

Прикладом може бути така вигадка, котру постійно розповідають на телеканалах у РФ: «захід підштовхує Україну до конфлікту». Але факти говорять про інше: саме Москва спровокувала нинішню кризу, розмістивши понад 100 000 військовослужбовців на кордоні з Україною; при цьому аналогічної воєнної діяльності на українському боці кордону не проводилося. російські військові та спецслужби атакують Україну дезінформацією, намагаючись представити нашу державу та українських урядовців агресивною стороною у російсько-українських відносинах. Уряд Росії намагається обманом змусити світ повірити в те, що поведінка України може спровокувати глобальний конфлікт, і переконати своїх громадян у

необхідності проведення військових дій в Україні [3].

Як правило, деякі канали протидіючої сторони транслюються у самій країні (наприклад, російські телеканали на окупованих територіях). Тим самим вони можуть транслювати свою інформацію, що, на їхню думку, є правдивою. Це створює певну інформаційну невідповідність.

Сьогодні серйозну конкуренцію традиційним ЗМІ становить Інтернет. Більшість людей, які мають доступ до глобальної мережі, вже не користуються традиційними засобами масової інформації, тому багато ЗМІ враховують цю тенденцію і теж виходять у мережу. Але в Інтернеті завоювати увагу читача чи глядача набагато складніше.

Навіювання та маніпуляція тісно переплітаються у риториці російських журналістів. Наразі широко поширюється нова атрибутика російської армії з літерами «V» та «Z». Символічні літери використовують у рекламі, на банерах, вручають дітям, вишиковують їх у формі відповідної літери.

Особливе місце у інформаційно-психологічних війнах посідають соціальні мережі. У них кожна людина може висловити власну думку щодо будь-якої проблеми, поділитися посиланнями на якісь інформаційні ресурси, при цьому це можуть бути незалежні джерела. Тут можуть висловлюватися такі позиції, котрі не вигідні жодній стороні конфлікту. Також реальні постраждалі можуть розкрити подробиці реальних подій. Саме тому контроль інформації неможливий, оскільки не можна контролювати кожну людину в сучасному суспільстві, обмежувати її свободу слова. Це може призвести до виникнення загального обурення і появи нового конфлікту у зв'язку з тим, що в Інтернеті люди почуваються набагато вільніше і страх, пов'язаний із тим, що їм за їхні слова щось буде, притуплюється [2].

ЗМІ є важливим інструментом для передачі інформації про війну. Завдяки ЗМІ громадськість може бути проінформованою про те, що відбувається на передовій, про наслідки бойових дій, про дії військових і політиків тощо. Це дозволяє зробити власні висновки і прийняти рішення на основі отриманої інформації.

Однак слід пам'ятати, що ЗМІ можуть мати і маніпулятивний характер. Завдяки своїй силі і впливу вони можуть змінювати громадську думку і впливати на наші рішення.

Список використаних джерел

1. Підгородецька М., Стеблина Н. Роль регіональних ЗМІ під час війни. Моніторинг онлайн-видань Вінниччини. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень*. 2022. С. 44–48.
2. Назаренко В. А. Як працюють Інтернет-ЗМІ в умовах війни. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*. 2022. С. 371.

Алла ДЕМИЧЕВА

науковий співробітник Наукової
лабораторії соціологічних
та кримінально-правових досліджень
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІЗОЛЯТОРАХ ТИМЧАСОВОГО ТРИМАННЯ

Згідно з «Правилами внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України» ізолятори тимчасового тримання (далі – ІТТ) є спеціальними установами національної поліції, що призначені для тимчасового роздільного тримання визначених категорій осіб [1]. У цих самих правилах відзначається, що діяльність ІТТ ґрунтується на принципах суворого додержання законності, Конституції України, вимог Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних норм і стандартів поводження з ув'язненими та затриманими. Умови тримання осіб в ІТТ мають забезпечити їхню особисту безпеку та базові потреби для нормальної життєдіяльності.

Згідно із Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» ІТТ є місцем несвободи, тобто таким місцем, де особа утримується чи може утримуватися за наказом судового, адміністративного або іншого органу чи за його вказівкою, з його відома чи мовчазної згоди під вартою, в ув'язненні чи під опікою (п. 8, ст. 13) [2]. Насамперед в умовах ІТТ мова йде про потенційне порушення права людини не бути підданою катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, котре може мати такі прояви: застосування фізичної сили, психологічного тиску, будь-яких інших пристосувань із метою отримання визнання чи інформації щодо обставин вчинення правопорушення чи подолання волі особи; тримання особи в умовах із недотриманням мінімальних стандартів належних умов утримання (перебування), зокрема за відсутності доступу до питної води, харчування, належного освітлення, температурного режиму, доступу до санітарного вузла тощо; позбавлення особи безперервного лікування препаратами замісної підтримувальної терапії, якщо особа перебуває на відповідній програмі; застосування до утримуваних осіб фізичної сили з боку працівників поліції чи інших затриманих осіб.

З метою забезпечення прав як затриманих, так і поліцейських, у діяльності Національної поліції України насамперед у ІТТ декілька років

поспіль запроваджується електронна система обліку та відеоспостереження «Custody Records». Основними завданнями системи «Custody Records» на рівні ІТТ є: 1) покращення стандартів захисту прав затриманих осіб унаслідок запровадження: обов'язкового інтерв'ю при доставленні до ІТТ; електронної фіксації усіх дій щодо затриманої особи; дистанційного зовнішнього контролю за затриманими з боку управління забезпечення прав людини; 2) зменшення навантаження на працівників ІТТ внаслідок переходу на електронний документообіг, що дозволить суттєво зменшити обсяг паперової роботи. 3) підвищення стандартів захисту прав працівників ІТТ від можливих неправдивих звинувачень у неправомірних діях [3]. Система «Custody Records» на рівні ІТТ має такі основні елементи: інститут інспекторів із дотримання прав людини, постійний зовнішній контроль за ІТТ в онлайн-режимі та єдину електронну базу обліку усіх дій із затриманою особою.

Однак ІТТ продовжує залишатися місцем несвободи, в якому фіксуються випадки недотримання прав людини. Проаналізувавши за допомогою контент-аналізу опубліковані на сайті Уповноваженого Верховної ради України з прав людини пресрелізи моніторингових візитів у межах реалізації Національного превентивного механізму, що були здійснені до ІТТ України у період з 2019 р. до серпня 2022 р. [4], можна зафіксувати типові порушення прав людини. Зауважимо, що загалом за три с половиною роки Регіональними відділеннями Уповноваженого було здійснено лише 28 візитів до ІТТ. Багато ІТТ, що знаходяться у відділах поліції, на сьогодні не працюють. Отже, можемо визначити такі порушення прав людини в ІТТ:

– *Порушення права на гідні умови тримання, на достатній життєвій рівень*: у камерах недостатній рівень природного та штучного освітлення – 14; немає гарячого водопостачання – 10; конструкція вікон не забезпечує можливість утримуваним особам самотійно відкривати кватирки для провітрювання – 10; на стінах – ознаки плісняви, камери, коридори, душева потребують ремонту – 6; прогулянкові дворики не облаштовані лавами для сидіння, відсутній навіс для захисту від атмосферних опадів – 5; не обладнано кімнату для побачень – 4; під час перебування в установі утримувани особи не забезпечуються необхідними речами, їм видається лише один рушник; не передбачено забезпечення утримуваних осіб, у разі необхідності, засобами особистої гігієни, а саме зубними щітками та пастою – 2;

- *Порушення права на приватність*: висота кабін санітарних вузлів у камерах менша за встановлену норму; відсутні перегородки між місцями для миття – 5; в окремих камерах ліжка розташовані впритул одне до одного, що не забезпечує особистого простору утримуваним – 1;

– *Право на охорону здоров'я та медичну допомогу*: установа не забезпечена визначеними медичними аптечками, наявні аптечки не укомплектовані, у них виявлені прострочені ліки; в аптечках немає медичних препаратів від болю в серці та шлунку, жарознижувальних ліків та ін. – 4;

працівники поліції ізолятора не пройшли відповідного навчання з надання домедичної допомоги та не отримали відповідні сертифікати – 4; мають місце порушення карантинних заходів, пов'язаних із COVID-19, недотримання правил протидії розповсюдження інших інфекційних захворювань – 7;

– *Право на доступність для людей з інвалідністю*: контрольний пункт установи та будівля не обладнані пандусом, відсутня кнопка виклику, що перешкоджає вільному доступу для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення і є порушенням їхніх прав на доступність – 4;

– *Порушення ведення журналів, книги обліку осіб, які тримаються в ІТТ* – 3;

– *Порушення права на доступ до суспільно важливої інформації*: утримувані не мають можливості отримувати найважливіші новини та інформацію про суспільні події ні шляхом перегляду телевізійних новин, ні через радіоприймачі – 3.

Таким чином, контент-аналіз пресрелізів, розміщених публічно на сайті Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, дозволяє зазначити, що в ІТТ найперше порушується право на гідні умови тримання, на достатній життєвий рівень, право на охорону здоров'я та медичну допомогу; право на доступність осіб з інвалідністю; право на приватність. При цьому в жодному звіті не зафіксовані скарги людей на неналежне поведіння з боку працівників Національної поліції України.

Національна поліція з метою забезпечення дотримання міжнародних вимог утримання осіб в місцях позбавлення волі, оптимізації наявної кількості таких установ, створення базових ІТТ, приведення умов тримання затриманих та осіб, які перебувають під вартою, до відповідних стандартів реалізує проєкт реформування ІТТ. Станом на вересень 2022 р. нараховувалося 150 ІТТ, у 135 з яких діє постійний зовнішній контроль через систему відеоспостереження «Custody Records», що дозволяє мінімізувати порушення прав людини. Серед заходів, котрі ще планують здійснити, – це будівництво 14 нових ІТТ, ремонт приміщень у 56 існуючих та реконструювання 80 споруд; розробка та запровадження єдиного електронного протоколу затримання; упровадження порядку інформування осіб про права затриманого шляхом вручення поліцейських пам'яток [5].

Отже, ізолятори тимчасового тримання за своєю специфікою є місцем несвободи, проте поступово вони мають перетворитися на місця, де порушення прав людини буде мінімізоване.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 02.12.2008 р. № 638. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-09#Text>.

2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>.

3. Методичні рекомендації для інспекторів з дотримання прав людини в ізоляторах тимчасового тримання. 64 с. URL : https://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/метод_рек_інспектор_ІТТ.pdf.

4. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL : <https://ombudsman.gov.ua>.

5. Заплановані зміни. Основні проекти структурної та функціональної розбудови національної поліції України. *Головне управління Національної поліції в Одеській області*. URL : <https://od.npu.gov.ua/ato/reforma-politsii/zaplanovani-zminy>.

Катерина ДЕМЧЕНКО

студентка юридичного факультету

Науковий керівник:

к. ю. н. Олена Каплій

*(Чорноморський національний університет
ім. Петра Могили, м. Миколаїв)*

БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ ЯК ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УКРАЇНІ

XXI століття з упевненістю можна назвати століттям демократії. Саме цей спосіб владарювання в державі став домінуючим. Виключно з демократією пов'язуються найвизначніші успіхи людства в економічній та соціальній сферах. Саме демократія надала відповіді на багато проблемних питань, що стояли перед людством, забезпечуючи на сьогодні сталий та більш-менш безконфліктний розвиток. У будь-якому випадку демократія і процвітання – значною мірою синонімічні поняття.

Сучасна Україна переживає складні та суперечливі процеси демократичної трансформації, що неминуче пов'язані з виробленням нової правової ідеології, в основу якої має бути покладена оптимальна модель взаємодії між особою, суспільством та державою, в якій народний суверенітет та права людини є ключовими елементами.

Однією з фундаментальних характеристик демократії є її функціональна складова, що виражена в теорії народного суверенітету.

Народний суверенітет – це принцип, згідно з яким народу належить уся суверенна повнота влади на території країни, право самому вирішувати свою долю – безпосередньо чи через представницькі органи, брати участь у реалізації політики своєї держави, контролювати діяльність органів державної влади. Принцип народного суверенітету є одним із основоположних для демократії. Тому забезпечення незалежного народовладдя як відображення ідеї народного суверенітету є не тільки актуальною та дискусійною конституційно-правовою проблемою, але й одним із соціальних та правових пріоритетів сучасної України.

Народний суверенітет в Україні є проявом державної волі її громадян, що реалізується через конституційні інститути народного волевиявлення, вибори, всеукраїнський референдум, інші форми безпосередньої демократії, а також через єдиний представницький орган всього народу – Верховну Раду України. Це основні форми реалізації народного суверенітету, що законодавчо закріплені у розділах III, IV та V Конституції України [1].

Участь народу у виборах – це його традиційне право, що притаманне не лише республіканській формі правління, але й посідає важливе місце у механізмі формування державного апарату монархічних країн.

У врегулюванні суспільних відносин акт виборів виконує такі функції: важливого інструменту здійснення народного суверенітету (він у сконцентрованому вигляді делегує зібрані в ньому «окремі частинки» народного суверенітету, носієм якого є кожний громадянин, конкретно визначеним суб'єктам для здійснення ними своїх повноважень); забезпечення легітимності, стабільності, наступності законодавчої влади і органів місцевого самоврядування; забезпечення принаймні формальної, відправної, початкової основи для ефективного функціонування державного механізму та виборних органів місцевого самоврядування; формування, концентрації, вираження громадської думки та формування суб'єктів вираження настроїв суспільства [2, с. 11–12].

Дослідивши норми Конституції України, необхідно вказати, що положення, котрі стосуються інститутів виборів, вміщені не лише у третьому розділі Основного Закону держави, а й у розділах, присвячених основоположним правам та свободам громадян [1]. Тому це є ще одним підтвердженням, що інститут виборчого права відіграє важливу роль для народу, здійснення його волевиявлення та підтримання народного суверенітету.

Закцентуємо увагу на тому, що виборче право нашої держави постійно змінюється. Це має низку як негативних, так і позитивних наслідків. Негатив полягає у тому, що порушуються основні засади правонаступності, стабільності законодавства та правової визначеності. З іншого ж боку, у зв'язку з постійними змінами у змісті нормативно-правових актів наше законодавство покращується, зникають прогалини та колізії, допущені у процесі законотворчості, що дозволяє наблизити правові норми України до норм провідних демократичних країн світу.

В умовах змін у політичній системі України посилюється інтерес науковців, політиків, значної частини суспільства до конкретних виявів прямої демократії, важливою формою якої є референдум [3, с. 69–71].

Референдум – один із найважливіших засобів прямої, безпосередньої демократії. Він має перевагу перед представницькою демократією, так як народ виявляє свою волю безпосередньо, а не через представників. Оскільки питання, що виносяться на референдум, зазвичай має політичне значення, воно повинно бути доступним для розуміння пересічного виборця. Тому коли

референдум із такого складного питання, як, приміром, Конституція, проводиться без попереднього обговорення населенням і без достатнього роз'яснення, то він дає іноді негативні наслідки.

Всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень із питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому цим законом. За предметом всеукраїнський референдум може бути: про схвалення нової редакції Конституції України, внесення змін до Конституції України, скасування, втрату чинності чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України (конституційний референдум), про зміну території України (ратифікаційний референдум), щодо прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України (законодавчий референдум), з будь-якого питання, за винятком тих, щодо яких референдум не допускається згідно з Конституцією України (загальний референдум).

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що безпосередня демократія – це така форма народного суверенітету, що передбачає безпосередню участь громадян в управлінні державою, формуванні органів державної влади та їхнього складу.

Інститут народного суверенітету відіграє провідну роль у демократичній Україні, адже принципи народного суверенітету та прав людини є основоположними принципами сучасної демократичної, правової держави. В умовах сучасного конституціоналізму в Україні одним із основних завдань є вироблення дієвого конституційно-правового механізму їх реалізації [4, с. 209].

Відповідно до принципів народного суверенітету народ виступає активним учасником у процесі формування та функціонування публічної влади, тобто є суб'єктом владарювання. Одночасно він здійснює контроль за владою та усуває від влади тих її носіїв, які втратили довіру громадян, а отже, і легітимність.

Таким чином, народний суверенітет являє собою принцип, відповідно до якого єдиним джерелом влади є народ, який самостійно та незалежно від будь-кого має право вирішувати свою долю через представницькі органи або безпосередньо – завдяки інститутам виборів та референдуму.

Закріплення в Конституції суверенітету народу говорить про побудову системи держави і права в нашій країні на основі доктрини природних та невідчужуваних прав людини. Саме український народ делегував частину своєї природної свободи на користь державної влади та наділив державу повноваженням вимагати від кожного індивіда виконання дій та рішень органів державної влади в межах, встановлених українським народом в Конституції України. Цим зумовлена визначальна роль народного суверенітету для конституційного принципу народовладдя.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Мурашин О. Г. Акти прямого народовладдя у правовій системі : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2001. 24 с.
3. Маркітантов В., Нечитайло В. Референдум як форма прямої демократії: зарубіжний і вітчизняний досвід. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015. Вип. 27. С. 69–74.
4. Богів. Я. І. Народний суверенітет та права людини як два основоположні, взаємопов'язані принципи конституціоналізму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 807. С. 207–210.

Олена ДИСА

завідувач кафедри педагогічної
та вікової психології Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара,
кандидат психологічних наук, доцент

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ЯК ПРОБЛЕМНА ЗОНА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українське суспільство переживає складний період переходу від одного типу культури до іншого. У цей час відбуваються глибинні перетворення, пошук ресурсів для розв'язання складних завдань, виникнення конфліктних зон у культурній ідентичності людини. Однією з найперших постає проблема мови як важливого чинника формування національної ідентичності.

Процес формування національної ідентичності будь-якого народу завжди пов'язаний із кризовими і переломними подіями в країні. Україна не є винятком. Військова агресія з боку недружнього сусіда стала рушійною силою для зберігання найвищих цінностей – аутентичного ментального простору і національного культурного коду. В якійсь момент усталена система наших цінностей і репрезентацій дала збій, перестала працювати у звичному режимі, почала змінюватися і реструктуруватися. Зараз у свідомості українців відбуваються зміни, котрі складно контролювати, тому стає очевидною потреба у новій формі самоорганізації, іншій історії, іншому наративі.

Що відбувається з людиною за таких обставин? Як вона долає виклики долі? Чи достатньо особистісних ресурсів для розвитку культури, соціальної ідентичності, утримування власних кордонів? Для пошуку відповідей на ці запитання пропонуємо звернутися до трансформації мовленнєвої поведінки,

що є не тільки відображенням мовної культури, соціальної зрілості особистості, а і важливим важелем формування національної ідентичності народу України.

Культура мовлення – невід’ємна складова освіченої та духовно розвинутої особистості. Висока культура мовлення передбачає високу загальну культуру людини, культуру мислення, свідому любов до мови та країни. Культуру володіння рідною мовою людина вдосконалює протягом усього свого життя, адже предметом шкільного курсу української мови, по суті, є тільки перший ступінь культури мови – правильність. У свій час Вольтер зазначав, що усі головні європейські мови можна вивчити за шість років, а свою рідну треба вчити все життя.

Нагальна проблема мовлення українців під час війни – це активізація застосування ненормативних конструктів. Тенденція до порушення норм мовленнєвої комунікації, поширення занадто агресивних, жорстоких закликів у соціальних мережах призводить до певної «легалізації» деструктивних моделей поведінки серед українців. Це, у свою чергу, може обумовити появу вседозволеності щодо деструктивних форм мовленнєвої поведінки, прояву агресивності та систематичного порушення морально-етичних норм у процесі комунікації.

Ще кілька десятиліть тому застосування нецензурної лексики було маркером соціального неблагополуччя комунікатора, але реалії сьогодення свідчать про появу толерантного ставлення суспільства до порушення нормативності мовлення у міжособистісній комунікації.

Застосування ненормативної лексики активізувалося з початку російсько-української війни. Поширення деструктивного мовленнєвого контенту, з одного боку, сприяє підвищенню мотивації до опору окупантам, з іншого – може негативно впливати на розвиток особистості дітей і підлітків: спричинювати деформацію світосприйняття, «активізувати» мимовільний потік застосування вербальної агресії та бажання помститися ворогові, обумовлювати появу негативних когнітивних установок, деструктивних патернів мовленнєвої поведінки у міжособистісному спілкуванні тощо [1].

Спостерігається парадоксальне явище: з одного боку, спостерігається підвищення національної самосвідомості та патріотизму українців, що обумовлено глобальними історичними потрясіннями в країні, з іншого – поширення медіаресурсами деструктивного мовленнєвого контенту, котрий спотворює сприйняття дійсності та зумовлює негативний вплив на формування особистості молодого покоління. Як наслідок, виникає загроза «легалізації» ненормативної лексики серед населення.

У сучасному українському мовленні нецензурна лексика нібито залишається під табу, але її активізація серед населення та в середовищі медіаресурсів може призвести до низки негативних наслідків: занепаду мовленнєвої культури; спрощення вираження власних думок у процесі міжособистісної комунікації; витіснення літературної мови зі щоденного

вжитку; збіднення словникового запасу та ін. [2].

На наш погляд, цього не можна допустити через негативний вплив зазначених чинників на процес формування національної ідентичності українців. До речі, брудна лексика і активне вживання нецензурних слів прийшло до нас із російської мови. Зверніть увагу, усі нецензурні слова – переважно російські. Нецензурна лексика завжди вважалася частиною російської культури. Ми часто чуємо, що росіяни «не ругаються, оні так розговарівають». В українській мові також є нецензурні вирази, але вони не мають такої популярності. Треба звільнитися від негативного впливу російської культури, берегти свою мову, свій внутрішній світ і духовний світ наших дітей і молоді.

Найвразливішою верствою населення, котра застосовує ненормативні мовленнєві конструкції у міжособистісному спілкуванні, є діти і молодь, зокрема студенти. Саме студенти як майбутні фахівці є представниками інтелігенції, і більшою мірою на них покладається велика надія на збереження та передачу наступним поколінням культури мовлення, манери спілкування, вміння грамотно висловлювати власні думки.

Шляхом інтеріоризації дитина засвоює мову від батьків, вихователів, найближчого оточення та віддзеркалює культуру спілкування. Якщо суспільство не змінить ставлення до ненормативної лексики, то можна буде прогнозувати значну кризу у культурі мовлення найближчими десятиліттями.

Що треба робити? Не проходити повз, коли людина використовує нецензурну лексику, робити зауваження. Навчати дітей і молодь іншими словами і засобами виражати свій страх і тривогу. Якщо чуєте російський переклад із використанням нецензурних слів в інформаційному просторі, не дивіться, не слухайте і не дозволяйте дітям. Культура українського мовлення і спілкування є основою національної ідентичності. Маємо ототожнювати себе з високорозвиненою, культурною нацією, що має власні історію, мову, наукові досягнення і культурні традиції.

Список використаних джерел

1. Диса О. В., Чумак А. До проблеми порушення норм мовленнєвої поведінки у медіапросторі в час кризових подій. *Психолого-педагогічні передумови успішності функціонування особистості в інформаційному суспільстві : матеріали Всеукр. наук.-практ. заочної конф.* (м. Дніпро, 25-26 лист. 2022 р.). Дніпро : Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара ; Журфонд, 2022. С 36–38.
2. Клепуц Л. О. Стратегії класифікації ненормативної лексики. *Humanities & social sciences*. 2015. № 8. С. 84–87.
3. Лебединська І. В. Ідентичність і культура. Досвід психологічної інтерпретації. Київ : Золоті ворота, 2012. 278 с.

Олександра ДУСЯК

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗМІНИ ОСОБИСТІСНИХ ПРОЯВІВ У ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ВОЄННИЙ ЧАС

Після вторгнення росії на територію нашої держави значних змін зазнало не тільки повсякденне життя українців, а і психологічний стан абсолютно всіх людей, починаючи з цивільних осіб і закінчуючи військовослужбовцями. У зоні воєнного конфлікту гинуть наші захисники та мирні громадяни. Новини про це є болючими і травматичними, вони стосуються кожного. Досить важким випробуванням воєнні події стали для внутрішньо переміщених осіб, які були вимушені покинути рідні домівки задля безпеки.

Війна справляє вкрай негативний вплив на здоров'я та добробут нації. Вона руйнує сім'ї, завдаючи тривалих і важких психологічних травм дітям і дорослим, про що свідчать складності життя внутрішньо переміщених осіб. Люди позбулися роботи та змушені виїжджати з рідних домівок і починати все з нуля. Найчастіше вони мають значні проблеми із психічним здоров'ям, у них виникають різні захворювання. Через вимушену адаптацію до нових умов життя внутрішні мігранти (вимушені мігранти) повинні швидко адаптуватися до нових умов, соціального оточення та навколишнього середовища. Потрапляння особистості в інше соціокультурне середовище, крім загального погіршення здоров'я, призводить до серйозних негативних змін ідентичності.

Вимушені мігранти – це така група населення, яка найбільшою мірою потребує захисту і всебічної допомоги. Ситуацію вимушеної міграції слід розглядати як один із видів «екстремального впливу» на особистість. Екстремальність такої ситуації визначається, з одного боку, високим рівнем стресогенності подій, котрі є причинами міграції, а з іншого – тривалістю процесу адаптації до нових умов [1, с. 11].

Адаптація особистості – це психологічне пристосування особи до змін навколишнього середовища. Під час адаптації до нових умов життєдіяльності вимушені мігранти зустрічаються з проявами фізичного та емоційного дискомфорту, емоційною напруженістю, зниженою працездатністю, нестабільним самопочуттям. На роботі та взагалі у стресових ситуаціях у них

часто виникають панічні атаки, постійне відчуття порожнечі та побоювання не впоратися з поставленими завданнями, не бути прийнятим у колективі та постійне незадоволення собою. Людина почуває себе «не у своїй тарілці», переймається тим, що про неї подумують інші, в неї може виникнути стан емоційної та фізичної втоми.

Особи з деструктивною постстресовою трансформацією особистості після перебування у небезпечних для життя умовах виявляють чітко виражені симптоми ПТСР і, безумовно, потребують психологічної допомоги. Період реадаптації для них ускладнюється труднощами спілкування, встановлення дружніх та робочих контактів, вони прагнуть усамітнитися, болюче реагують на будь-які повідомлення щодо воєнних дій [2, с. 148]. Тому важливим є питання адаптації внутрішньо переміщених осіб, їхнього звикання до нових умов життя і найголовніше – психологічного стану, розгляду та обговорення психічних проблем, що можуть виникнути під час адаптації до нового оточення та середовища.

Показником успішності адаптації переселенців є суб'єктивне відчуття гармонії з найближчим оточенням. Тут відкривається феномен акультурації в соціальному і психологічному сенсах, що характеризується змінами соціальних установок особистості, ціннісних орієнтацій і її рольової поведінки [3, с. 63].

Щодня людина стикається з різними негативними факторами, проблемними ситуаціями, потрапляє в незвичні умови життєдіяльності, що мають негативний вплив на особистість. Але ці обставини також надають можливості для особистісного розвитку. Вони вимагають від людини прийняття відповідальності за її вчинки та вироблення нових способів вирішення проблем. Завдяки цьому внутрішньо переміщені особи набувають нових навичок, навчаються осмислювати роль певних подій у житті людини. Варто пам'ятати про індивідуально-психологічні особливості кожної особистості, котрі визначають унікальний набір її якостей і характеристик. Не кожна людина здатна покинути все те, що є або залишилося в рідних краях, і стати внутрішньо переміщеною особою.

Вчені, що розглядали питання вимушеної міграції населення України у більш безпечні місця, влучно зауважують про плюси добровільної міграції. Вони впевнені, що добровільна міграція допомагає підвищити загальний рівень стресостійкості, сприяє швидкому пристосуванню та формуванню готовності до різних і позитивних, і негативних змін у житті. Переміщення, викликане зовнішніми негативними обставинами, знецінює власну активність особи, підриває її віру в контрольованість власного життя та обтяжує адаптацію в новому соціальному середовищі [3, с. 64].

Пристосовуватися до нових умов життя ВПО допомагають багато психологів, їхній стан досліджують учені. Основною проблемою у багатьох із них є постійні прояви емоційної втоми та тривожності, страх, відчуття власної неповноцінності, очікування неприйняття з боку оточуючих тощо. З

багатьма переселенцями працюють психологи, має місце постійна, регулярна допомога з боку держави, підприємців.

Отже, явище переселення є складним і має комплексний вплив на різні сфери особистості. Насамперед воно впливає на емоційну та когнітивну сфери, а потім розповсюджується на поведінкову, мотиваційну та комунікативну сфери. Переселення може призвести до порушень у різних аспектах особистості, зокрема у психічному здоров'ї переселенців. Ці проблеми можуть спричинити серйозні наслідки, такі як криза ідентичності, поява психосоматичних симптомів та розлади невротичного характеру.

Список використаних джерел

1. Алексєнко Н. В. Незвичні умови існування вимушених емігрантів як фактор екстремального впливу на психіку особистості. *Особистість, суспільство, війна : тези доп. учасників міжнар. психол. форуму* (м. Харків, 15 квіт. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 10–13.
2. Шинкаренко І. О. Посттравматичні стресові розлади у співробітників ОВС, що брали участь у зоні проведення антитерористичної операції. *Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід : матеріали Міжнародної науково-практ. конф.* (м. Дніпро, 17 лист. 2017 р.). Дніпро : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2017. С. 147–148.
3. Кердивар В. В., Христенко В. Є. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту. Харків, 2021. 143 с.

Дмитро ДЮЖЕВ

доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Донецького інституту ринку
та соціальної політики,
кандидат філософських наук, доцент

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В умовах розвитку громадянського суспільства зростає роль забезпечення прав людини. Важливою цінністю для людини є здоров'я. У сучасному світі інформаційні відносини розвиваються в умовах глобалізації, інформатизації, науково-технічного прогресу тощо. При цьому виникають нові загрози і ризики для реалізації медичних прав громадян.

Актуальність тематики визначається необхідністю всебічного наукового дослідження питань захисту прав людини в умовах сучасного суспільного розвитку.

Метою дослідження є розгляд питання забезпечення інформаційних прав людини у сфері охорони здоров'я.

Питання правовідносин у сфері охорони здоров'я людини є об'єктом юридичних і медичних наук. Забезпеченню регулювання прав людини сприяють знання з філософії, психології, історії, логіки, етики та інших галузей. Окремі аспекти впливу інформаційних відносин на існування людини досліджували В. Вернадський, З. Фрейд, Х. Ортега-і-Гасет, Н. Вінер, К. Леві-Стросс, Г. Шиллер, Д. Белл, Д. Тапскотт, Д. Карнегі тощо. Серед досліджень питань регулювання прав людини у сфері охорони здоров'я необхідно зазначити праці вітчизняних науковців, таких як: І. Сенюта, С. Стеценко, Х. Терешко, В. Третьяков, Л. Шумракова-Карагодіна та ін.

Важливою ознакою громадянського суспільства є визнання пріоритетності прав людини і гарантування умов для їх захисту. Згідно зі ст. 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю в нашій державі визнаються «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека». Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Одним із основних питань наукових досліджень у межах медичного права є нормативно-правове забезпечення прав людини у сфері медичної діяльності [1, с. 52].

Визначене в Конституції України право людини на охорону здоров'я і медичну допомогу (ст. 49) пов'язане з дотриманням прав на: повагу до гідності (ст. 28); особисту недоторканість (ст. 29); таємницю листування, телефонних розмов, кореспонденції (ст. 31); недопущення збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (ст. 32); звернення (ст. 40); доступ до інформації про стан довкілля (ст. 50) та ін.

Основи законодавства України про охорону здоров'я містять загальні норми з регулювання прав громадян у медичній сфері. Окремі питання щодо забезпечення інформаційних відносин у сфері охорони здоров'я визначаються Цивільним кодексом України, Кримінальним кодексом України, законами України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про лікарські засоби», «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та ін.

Інформація – це будь-які відомості та/або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інформацію»).

На ступінь реалізації прав людини у сфері охорони здоров'я можуть впливати: збір і захист інформації про стан здоров'я; доступ до медичної інформації; використання інформаційних методів і технологій у медичній діяльності; інформаційний вплив на свідомість і організм людини; реклама медичних послуг і лікарських засобів тощо.

Законодавство про охорону здоров'я регулює право людини на: отримання достовірної, своєчасної і повної інформації про стан свого здоров'я; таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною

допомогою, діагноз, методи лікування, висновки медичного обстеження; інформовану і вільну згоду на медичне втручання, застосування методів діагностики, профілактики, лікування; використання засобів телемедицини; оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я тощо.

Можливість реалізації інформаційних прав є важливою умовою для забезпечення здоров'я людини. Від наявності повної і достовірної інформації про стан здоров'я пацієнта залежить процес і результат медичного втручання. Діагностика, необхідна для визначення тактики і стратегії лікування, вимагає встановлення належної комунікації між лікарем і пацієнтом. Медичні працівники зобов'язані дотримуватися вимог професійної етики і деонтології, зберігати лікарську таємницю.

Одним із пріоритетних завдань для України визнано залучення інформаційно-комунікаційних технологій для збереження і зміцнення здоров'я населення, підвищення якості та ефективності медико-санітарної допомоги, забезпечення прав громадян на охорону здоров'я («Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», затверджені Законом України від 09.01.2007).

Науково-технічний розвиток створює нові умови для реалізації права людини на медичну допомогу і охорону здоров'я шляхом: впровадження інформаційно-технічних засобів для діагностики, профілактики, лікування; фіксування і зберігання медичної інформації в інформаційно-комунікаційних системах і мережах; доступу до наукової інформації медичного характеру в мережі Інтернет; лікувально-оздоровчого впливу на організм людини за допомогою інформаційних технологій тощо.

Використання телемедицини сприяє забезпеченню своєчасного доступу пацієнта до медичної допомоги належної якості. Телемедицина являє собою комплекс дій, технологій та заходів, що застосовуються під час надання медичної допомоги з використанням засобів дистанційного зв'язку для обміну інформацією в електронній формі.

Закон України «Основи законодавства України з охорони здоров'я» визначає особливі умови застосування деяких засобів, що можуть впливати на рівень дотримання медичних прав людини: гіпнозу, навіювання, інших методів психологічного і психотерапевтичного впливу (ст. 32); нових методів профілактики, діагностики, лікування (ст. 44); медико-біологічних експериментів на людях (ст. 45) та ін [9].

Водночас у сучасному суспільстві актуалізується питання забезпечення інформаційних прав громадян у сфері охорони здоров'я.

Порушення вимог медичної етики не виключає можливості негативних наслідків. Дії і слова лікаря здатні впливати на стан здоров'я пацієнта. Можливі випадки ятрогенії внаслідок неправильного інформаційного впливу з боку медичного працівника.

Питання реалізації прав людини у сфері охорони здоров'я загострює

впровадження інформаційних методів і технологій.

Величезний обсяг різноманітної інформаційної маси в Інтернет-мережі з невизначеним ступенем достовірності перешкоджає отриманню корисної медичної інформації через труднощі пошуку, відбору, вивчення і перевірки потрібних даних.

Використання засобів телемедицини потребує наявності додаткових умов (комп'ютерне обладнання, доступ до інформаційно-комунікаційних мереж, енергозабезпечення, знання і навички тощо).

Розміщення медичної документації в мережевих базах даних створює ризик для забезпечення права особи на таємницю про стан здоров'я через недостатній рівень захищеності інформації у телекомунікаційних мережах, технічну можливість несанкціонованого доступу до інформації, розповсюдження шкідливої інформації тощо.

Посилюється вплив сучасних інформаційних засобів на фізичний і психологічний стан людини: дія комп'ютерних приладів на органи зору, роботу серцево-судинної і нервової систем; формування психологічної залежності від віртуальної комунікації; велика кількість негативних повідомлень; погіршення навичок безпосереднього спілкування тощо.

Виникає можливість використання інформаційних методів для впливу на ступінь усвідомленої добровільності поведінки пацієнта (надання згоди на медичне втручання, вибір лікувальних методик, замовлення медичних послуг і лікарських засобів тощо).

Особливої обережності щодо дотримання прав людини вимагають ідеї з використання деяких інформаційних методів для удосконалення охорони здоров'я: застосування інформаційно-технічних засобів для спостереження і контролю за поведінкою пацієнта; вживлення на тілі людини технічних пристроїв із можливістю керування фізичними і психічними процесами; методи лікування через втручання у процес функціонування центральної нервової системи; вплив на стан здоров'я людини із застосуванням нейролінгвістичного програмування, гіпнозу, комбінування звуків, зображень, запахів тощо.

Негативний вплив на інформаційні процеси у сфері охорони здоров'я спричинила пандемія коронавірусної інфекції. Через зменшення можливостей безпосереднього спілкування процеси комунікації частково перейшли у віртуальну сферу комп'ютерних мереж.

Зловживання засобами комп'ютерної комунікації може потягти негативні наслідки для психологічного розвитку людини. Через переваги інформаційних технологій знижується потреба у розвитку навичок соціального спілкування, пам'яті, самостійного мислення, критичного аналізу отриманих повідомлень.

Проблемні питання реалізації прав людини інформаційного характеру у сфері охорони здоров'я загострюються в умовах конфлікту через: тривалу емоційно-психологічну напругу з огляду на інформаційний тиск

надзвичайних обставин воєнного, соціального, економічного, екологічного характеру; обмеженість можливостей доступу до інформаційних засобів (мобільний зв'язок, Інтернет, телебачення, радіо); відсутність умов для телемедицини; неможливість отримання офіційних медичних документів у межах непідконтрольної території тощо.

Проблема реалізації інформаційних прав громадян у медичній сфері потребує вдосконалення правового регулювання питань: безпеки використання інформаційних методів і технологій у медичній діяльності; забезпечення захисту медичної інформації в інформаційно-комунікаційних системах і мережах; захисту здоров'я людини від негативного інформаційного впливу; відповідальності за порушення інформаційних прав громадян у сфері охорони здоров'я та ін.

Актуалізується потреба в розробці науково обґрунтованої державної концепції з питань реалізації медичних прав громадян.

Пропонується здійснення систематизації законодавчих актів шляхом прийняття Медичного кодексу України з використанням належної структури (Загальна і Особлива частини, що мають містити норми з відповідних питань) [2, с. 8–10].

Аналіз питання забезпечення прав людини у сфері охорони здоров'я дозволяє зробити низку висновків. За умов формування громадянського суспільства актуальним стає забезпечення реалізації інформаційних прав людини у сфері охорони здоров'я. Великий потенціал інформаційних методів і технологій потребує дослідження їхнього впливу на стан дотримання прав людини з питань охорони здоров'я. Необхідність попередження можливих негативних наслідків інформаційного впливу в медичній сфері вимагає належного правового регулювання. Особливої уваги потребує впровадження у медичній сфері інформаційних методів, що здатні впливати на стан реалізації прав людини.

Список використаних джерел

1. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України : підруч. ; за заг. ред. С. Г. Стеценка. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.
2. Сенюта І. Я. Медичний кодекс як основа в реформуванні охорони здоров'я України. *Український медичний часопис*. 2006. № 5–6(3/53). С. 5–10.
3. Берн І., Езер Т., Коен Дж., Оверал Дж., Сенюта І. Права людини у сфері охорони здоров'я : практич. посібник ; за наук. ред. І. Сенюти. Львів : Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2012. 552 с.
4. Дюжев Д. В. Проблема правового регулювання інформаційної безпеки у медичній сфері. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві : матеріали Всеукр. наук.-теорет. інтернет-конф.* (м. Миколаїв, 24 листопада 2021 р.). Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 115–119.
5. Ковальова О. М., Сафаргаліна-Корнілова Н. А., Герасимчук Н. М. Деонтологія в медицині : підруч. Харків, 2014. 258 с.
6. Медичне право України : підруч. ; за заг. ред. С. Б. Булеци, М. В. Менджул.

Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2021. 720 с.

7. Охорона здоров'я і права людини : ресурс. посібник ; наук.ред. укр. версії І. Сенюта. 5-те вид., доп. Львів : Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2015. 989 с.

8. Сенюта І. Я. Право людини на медичну допомогу: деякі теоретико-практичні аспекти. *Медичне право України: правовий статус пацієнтів та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення) : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 17-18 квіт. 2008 р.). Львів, 2008. С. 277–283.

9. ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

Леоніла ЖУКОВА

студентка Харківської

гуманітарно-педагогічної академії

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В Україні відбувається повне реформування системи освіти, в тому числі значна увага приділяється питанню гендерної проблематики в державі та в освітньому процесі саме молодших школярів. Швидкість трансформаційних процесів у нашій та інших державах, а також початок повноправності буття жінок та чоловік визначають необхідність дослідження соціального аспекту механізму набуття дитиною гендерної ідентичності. Наукові дослідження довели, що висока фемінність у жінок та маскуліність у чоловіків у сучасному суспільстві не завжди є гарантією їхнього соціального та психологічного благополуччя. Більшість дослідників визначає, що для сучасної системи освіти характерним є здійснення нав'язування стереотипних думок та упереджень, котрі школяр несе в доросле життя та за допомогою яких будує стосунки з людьми. Ця проблема має важливе значення для педагогів, психологів, батьків та дітей.

Окреслене питання досліджували такі науковці, як О. Богданова, Ю. Бурцева, В. Каган, Ю. Гаврилов, А. Меренков. Вихованню у процесі статево-рольової соціалізації приділили увагу М. Радзівілова, Л. Столярчу.

Мета дослідження полягає у висвітленні ролі гендерного виховання у формуванні особистості сучасного школяра.

Українська держава є країною, що на законодавчому рівні вирішує питання врегулювання та забезпечення рівності між жінками та чоловіками. Конституцією встановлено заборону на будь-який прояв гендерної дискримінації.

Так, поняття гендера, як і набір певних характеристик та ознак окремої статі, має широкий зміст, зокрема, якщо брати до уваги розгалуженість напрямів для виокремлення його ознак. Основним є визначення соціальної

ролі за окремою статтю, що надалі впливає на різні сфери діяльності у процесі життя людини.

Т. Плугатар розглядає гендер як окремий соціально-рольовий статус, що дозволяє визначити соціальні можливості представників окремої статі в різних сферах життя, таких як професійна діяльність, доступ до освіти, влади, чи наявність спеціальних сімейних ролей та репродуктивної поведінки [1, с. 42].

Проаналізувавши різні трактування дослідників, можна дійти висновку, що немає єдиної думки чи позиції стосовно визначення терміна «гендер», так як саме поняття є складним явищем, що включає в себе сукупність норм, що формують модель соціальних взаємин та передбачають визначення вектора поведінки особи залежно від її біологічних ознак. Саме стать, як біологічна ознака особи, є критерієм застосування до неї окремих соціальних норм із визначенням її соціально-рольового статусу [2, с. 73].

Гендерна політика в Україні, особливо в умовах обраного курсу на побудову європейських демократичних інститутів, постає зовсім у новому, актуальному світлі. Вона встановлює вимогу на утвердження цінності рівності у суспільстві, передбачає заборону на гендерну дискримінацію, на відмову жінкам від прийняття та роботу та будь-яке обмеження у правах чоловіків і дівчат. Встановлюється заборона на застосування гендерного насильства тощо [2, с. 75].

Формально процес гендеризації в освітній сфері починається, коли дитину віддають до навчального закладу, і продовжується протягом усього навчання. Діти вивчають одне одного, формують власну думку щодо характерної поведінки хлопчика та дівчинки. При цьому вчителі і навчальна програма, і це очевидно, підсилюють не тільки гендерні відмінності, але і нерівність, що супроводжує і формує ці відмінності. Неінформованість молодих людей про можливості професійного вибору або обмежена за гендерними ознаками інформація про нього є на сьогоднішній день реаліями сучасного суспільства. Як наслідок, цілком очікуваний, молоді люди відтворюють застарілі гендерні стереотипи [3, с. 46].

Саме тому постає необхідність запровадити гендерну освіту в кожному навчальному закладі, включно з тими, що зараз перебувають у стадії реформування. Школа ж завжди була і залишається провідним чинником гендерної соціалізації. Зміст навчального матеріалу, дидактичних і виховних установок у процесі спілкування вчителя і учня є орієнтиром у розвитку гендерної свідомості хлопців і дівчат.

Підсумовуючи аналіз думок науковців та дослідників, а також враховуючи законодавчі підходи до розуміння, можна дійти висновку, що сучасний стан забезпечення гендерного підходу в освіті молодших школярів потребує удосконалення для приведення у відповідність до вимог міжнародних стандартів. Одним із перспективних напрямів наукових досліджень у цій сфері має стати розробка та впровадження ефективних механізмів подачі інформації до молодших школярів, оскільки гендерне

виховання має важливе значення для вирішення проблем морального розвитку українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Плугатар Т. А. Забезпечення гендерної рівності у діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 42–47.
2. Романова Н. Еволюція доктринальних джерел з питань гендерної рівності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1(19). С. 73–80.
3. Фрицький О. Ф., Романюк І. І. Конституційно-правові аспекти забезпечення гендерної рівності в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 1. С. 146–148.

Олександр ЗУБЧЕНКО

доцент кафедри філософії
та соціології Маріупольського
державного університету,
кандидат соціологічних наук,

ГРОМАДЯНСЬКИЙ СПРОТИВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Після початку повномасштабної російської агресії у лютому 2022 р. Запорізький регіон одним із перших в Україні опинився під окупацією. Протягом кількох тижнів під контроль ворога перейшло понад 70% території області, на якій проживало понад 670 тис. осіб. Повністю було окуповано Мелітопольський, Бердянський, Василівський (за виключенням однієї громади) та більшу частину Пологівського району.

Під ворожою владою опинилися 11 із 14 міст регіону, де до війни існували потужні осередки «третього сектора» – ветеранські, молодіжні та благодійні організації, різноманітні грантові структури, центри розвитку місцевого самоврядування та локальної самоорганізації населення. Більшість проукраїнських громадських активістів, за винятком учасників АТО, які відправилися на фронт, не встигли евакуюватися і фактично опинилися в заручниках у рашистів.

Виходячи з положень Закону України «Про основи національного спротиву», громадянський спротив можна визначити як комплекс невійськових заходів у соціальній, культурній та інформаційній сферах, котрі спрямовано на забезпечення державного суверенітету і територіальної цілісності України та ненасильницький опір ворогові на тимчасово окупованих територіях. Громадянському спротиву (на відміну від збройного опору) притаманні масовий, стихійний характер, відсутність єдиного координуючого центру, відкритість на перших етапах та подальший перехід у підпілля, швидка модифікація форм та інструментів, широке використання

соціальних мереж.

У Запорізькому регіоні, на відміну від Донбасу або Криму, були наявні серйозні передумови для розвитку громадянського спротиву, тут сформувалися потужні паростки політичної культури активістського типу, невід'ємною частиною якої є масові заходи різної спрямованості. Жителі регіону брали активну участь у Революції Гідності 2013–2014 рр., протестували проти зростання податкового навантаження на малий та середній бізнес, нових правил роботи із розрахунково-касовими апаратами, спроб влади легалізувати терористичні «республіки» на Донбасі.

Запоріжці звикли не боятися критикувати владу, активно висловлювати власну громадянську позицію і саме тому з перших днів приходу агресора знову вийшли на майдани великих та малих міст. Їх не зупиняли терор та залякування з боку загарбників, повна інформаційна блокада, відключення українських телеканалів, радіостанцій, блокування сигналу операторів мобільного зв'язку та Інтернету. Але, як зауважує керівник місцевого медіа-холдингу М. Кумок, «найстрашнішим було відчуття свого безсилля перед озброєними окупантами... Раптом виявилось, що ми тепер не господарі на своїй землі. І це страшно».

Незважаючи на це, вже у перші тижні окупації окреслюються кілька форм громадянського спротиву російським загарбникам:

1) перекриття доріг та блокування входження російських військ до м. Енергодар та м. Дніпрорудне, народна «оборона» яких тривала майже тиждень;

2) мітинги протесту проти окупації, найбільш численні з яких відбувалися у Мелітополі, Бердянську, Токмаку, Енергодарі та Михайлівці;

3) виступи проти викрадення керівників органів місцевого самоврядування та громадських діячів – міських голів І. Федорова і Є. Матвеева у Мелітополі та Дніпрорудному, першого заступника міського голови Енергодара І. Самойдюка, волонтерів гуманітарного штабу в Бердянську тощо. Загалом на початок жовтня 2022 р. у полоні ворога перебували 529 жителів області [2].

Водночас через посилення військово-поліцейського терору, введення росгвардії та фсб вже із середини березня 2022 р. організація проукраїнських заходів стає вкрай небезпечною для життя, а багато активістів вимушено виїжджають на підконтрольну Україні територію. За таких умов громадянський спротив все більше набуває прихованих форм.

Широкої популярності набувають патріотичні телеграм-канали «Ріа-Мелітополь» (75 тис. підписників), «Бердянск в окупації» (16,5 тис. підписників), онлайн-ресурси керівників Мелітополя та Енергодара І. Федорова та Д. Орлова (16,4 та 38,8 тис. підписників відповідно). Вони інформують про пограбування Запорізького краю окупантами та колаборантами, місця дислокації солдат і техніки ворога, розвінчують фейки російської пропаганди щодо обстрілів цивільної інфраструктури та житлових

кварталів міста Збройними Силами України, роз'яснюють землякам, як безпечно евакуюватися на вільні території.

Ще одним важливим напрямом роботи стало створення баз колаборантів, які у різних формах – від зайняття посад в адміністративних органах до співмешкання з окупантами – сприяють російській агресії. Детальні відомості про зрадників України, що після звільнення стануть в нагоді правоохоронним органам, розміщуються на телеграм-каналах «Токмак: ганьба міста – любителі русні» та «Колаборанти Каменкі і Енергодара» (6,4 та 4,9 тис. читачів).

Тим часом у режимі офлайн розвивається патріотичний рух «Жовта стрічка», що набуває різних форм, як-от: розклеювання листівок «Мелітополь – це Україна», проти паспортизації, проведення так званого «референдуму» та «навчання» за російськими програмами; поширення підпільної газети «Спротив»; широке розповсюдження національної символіки; символічне замовлення вінків та місць на кладовищі для лідерів місцевих колаборантів – Балицького, Данильченко, Тегімбаєва; передача координат ворожих позицій через спеціальний чат-бот СБУ тощо.

Окремим проявом громадянського спротиву можна вважати масові відмови від співпраці з окупантами співробітників муніципалітетів, освітян, працівників комунальних підприємств та інших важливих сфер життєзабезпечення міст. Саме через це рашисти протягом восьми місяців не змогли налагодити ефективну систему управління захопленими містами, забезпечити собі стабільний тил та вимушені спиратися на відверто маргінальні елементи.

Таким чином, після звільнення півдня Запорізької області стануть відомі імена десятків та сотень людей, які весь цей час самовіддано боролися проти кремлівських загарбників. Для Української держави важливо не лише гідно відзначити їх, але й максимально залучити до роботи в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, конвертувати громадянську енергію у соціальні та інфраструктурні проекти відбудови повоєнної України.

Список використаних джерел

1. . РФ викрала понад 500 жителів Запорізької області, виїзд з окупації майже перекритий – ОВА. *Українська правда*. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/10/12/7371615/>.

Аріна КАДРОВА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц.

Інна ШИНКАРЕНКО

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ВИЇХАЛИ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ

Україна пройшла через багато важких періодів у своїй історії, а останній рік виявився переломним для багатьох людей. Російська агресія на сході України призвела до великих людських втрат, а також до внутрішнього переміщення більше ніж 5 млн українців, станом на березень 2023 року [1]. Це створило надзвичайно складну гуманітарну ситуацію, що вимагала від уряду та громадськості значних зусиль для забезпечення мінімальних умов життя внутрішньо переміщених осіб.

Спілкування з внутрішньо переміщеними особами, які виїхали з тимчасово окупованої території, передбачає прояв деякої чутливості та обережності. Особи, які пережили конфлікт, можуть мати психологічні травми та страждати від посттравматичного стресового розладу, тому важливо виявляти співчуття та повагу до ситуації кожного з постраждалих.

Зазвичай відповідні особи потребують психологічної допомоги. Для її надання залучаються фахівці, які забезпечують підтримку таких осіб, проводять психологічну діагностику та надають необхідні консультації. Фахівець у цих випадках повинен володіти навичками ефективної взаємодії з людьми [2, с. 189–192].

Проте через різні причини не завжди є можливість отримати допомогу фахівця. У такому випадку під час спілкування з внутрішньо переміщеними особами важливо дотримуватися таких рекомендацій:

1. Поважати їхню приватність. Важливо не запитувати про деталі конфлікту, що можуть бути занадто болісними для них. Якщо вони самі бажають розповісти про відповідний життєвий досвід, то потрібно прислухатися до них уважно та з повагою;

2. Виявляти співчуття. Вираження свого співчуття до тих моментів, що вони пережили, не лише є проявом поваги, а й може повернути людину до вас. Покажіть їм, що вони не самі у своїй болі, що ви розумієте, наскільки їм складно;

3. Бути толерантним. ВПО можуть мати різні культурні, національні та релігійні світогляди. Важливо виявляти толерантність до їхньої думки та повагу до їхніх прав на свободу думки і віросповідання;

4. Одне з найголовніших – надання допомоги. У випадках, коли вони потребують допомоги, запропонуйте її або знайдіть необхідну допомогу. Наприклад, вони можуть потребувати медичної допомоги, допомоги у продуктах харчування, у пошуку житла тощо;

5. Будьте готові до важких розмов. Вони можуть поділитися своїми страхами, тривогами та питаннями, що їх турбують.

Внутрішньо переміщені особи можуть мати різноманітні психологічні реакції та стани. Відчуття тривоги, страху, безпорадності, повторювані спогади про події, сни про те, що сталося, тощо, можуть переслідувати їх довгий період часу. Це може призвести до депресії, відчуття втрати сенсу життя та інших негативних наслідків. Тому важливо забезпечити внутрішньо переміщених осіб доступом до психологічної підтримки та консультацій, щоб допомогти їм знайти спосіб адаптуватися до нових умов життя та зменшити вплив психологічних травм. Якщо дотримуватися зазначених вимог, то у таких осіб швидше покращиться їхній загальний стан та вони швидше повернуться до нормального життя.

Список використаних джерел

1. Муромцева, Ю. І. Внутрішньо переміщені особи в Україні та їх вплив на ринок праці регіону. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Економіка*. 2015. Вип. 15. С.124–131.

2. Макарова О. П. Психологічна допомога постраждалим від військового конфлікту. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : зб. матеріалів III Міжнародної науково-практ. конф.* (м. Київ, 31 жовт. 2022 р.). Київ : «Вид-во Людмила», 2022. С.189–192.

Євгеній КАЛАШНІК

оперуповноважений СКП ВП №3
МРУП ГУНП в Миколаївській області,
лейтенант поліції

Науковий керівник:

к. іст. н., доцент **Кирило НЕДРЯ**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

АГЕНТНІСТЬ КУРСАНТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗВО МВС ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Передусім варто зазначити, що в нинішню епоху інновацій, мінливої реальності та розгалуженості переконань і світоглядів одним із найважливіших критеріїв об'єктивно успішної реалізації виступає саме категорія агентності як характеристики, що має бути притаманна кожній раціоналістичній особистості, зокрема, безпосередньо свідомим здобувачам вищої освіти.

Розглядаючи вказану категорію, вважаємо за доцільне розтлумачити «агентність» здобувачів вищої освіти як інструмент, за допомогою якого кожен учень може обирати власний інноваційний шлях до індивідуального та суспільного добробуту. Згідно з визначенням авторів проекту «Майбутнє освіти та вмінь. Освіта 2030» [1] «агентність» передбачає відчуття відповідальності, самосвідомості та готовність брати участь у формуванні світу, змінювати людей, події та обставини на краще. Притаманність здобувачам вищої освіти індивідуальної чи колективної агентності вимагає здатності формулювати стратегічну мету та визначати кроки задля її досягнення [1]. У більш широкому тлумаченні агентністю варто вважати інший рівень сприйняття та роботи зі знаннями. Це свідомий рівень готовності діяти в інтересах як індивідуальних, так суспільних/колективних.

Цілеспрямована ініціативність, соціальна свідомість, дисциплінованість та розуміння відповідальності за те, ким ти є сьогодні і чим займаєшся, у вищих навчальних закладах системи МВС є невід'ємною складовою освітнього процесу і здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної та інноваційної практичної діяльності у системі вищої освіти, виступає одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки та є безпосередньо основним чинником підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю.

Саме задля результативності окресленої роботи та, фактично, підтримки у пізнанні самотульної агентності кожного курсанта у вищих

навчальних закладах зі специфічними умовами навчання докладається максимум зусиль: підтримується обдарована молодь, яка виявила здібності до наукової діяльності; створюються творча атмосфера та умови для інноваційного розвитку; курсанти разом зі студентами залучаються до організації заходів, планування локальних та глобальних напрямів розвитку відділів підтримки функціонування вищого навчального закладу [2, с. 32], і не полишають прагнень до досконального вивчення актуальних проблем розвитку суспільства і держави та безпосередньо діяльності поліції.

Виходячи із зазначеного, можна констатувати, що значна частка як окремих свідомих членів суспільства, так і певних об'єднань свідомої когорти особистостей, в нашому дослідженні – курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання, в обов'язковому порядку пов'язані механізмом агентності. Адже проблема споживацького ставлення до поточного стану речей, без бажання змінювати його, є масштабною та такою, що критично спотворює прогресивну реальність. Саме домінування певних способів дії та взаємодій у суспільстві визначається тим, які саме з них стали для суспільства звичними і які – приводять до успіху.

Найяскравішими прикладами вказаної агентності, як природньо свідомої, так і набутої в ході навчання, є саме курсанти закладів вищої освіти системи МВС, які за допомогою якісного поєднання службової й особистісної дисципліни та інноваційних можливостей до самопізнання та самовдосконалення в усіх аспектах вдало реалізують концепцію агентності. При цьому сприяють розвитку локальної складової – власних здібностей та здібностей товаришів – та глобально виконують свідомо правозахисну місію відданого служіння українському народові. Справа в тому, що за таких умов результат досягається внаслідок сумарної кількості індивідуальних та колективних соціально свідомих дій, котрі відтворенню якісного стану функціонування суспільства, сприяють його розвитку та стратегічному поліпшенню завдяки сьогоднішнім якісним змінам.

Список використаних джерел

1. Як зміниться освіта до 2030? *Освіторія*. URL : <https://osvitoria.media/experience/yak-zminytsya-osvita-do-2030/>.
2. Чумак В.В. Актуальні питання організації та розвитку науково-дослідницької діяльності студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. *Актуальні питання організації та розвитку наукової, науково-технічної й науково-педагогічної діяльності в Україні* : зб. тез за матеріалами Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 30 серп. 2016 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2016. С. 32–34.

Оксана КІКІНЕЖДІ

професор кафедри психології
Тернопільського національного
педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка, доктор
психологічних наук, професор

Ярослава ВАСИЛЬКЕВИЧ

доцент кафедри психології Університету
Григорія Сковороди в Переяславі,
кандидат психологічних наук, доцент

ЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ІДЕЙ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ДЛЯ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Сьогодні, в умовах повномасштабної війни росії проти України, відстоювання української державності, гостро затребуваною постає перебудова усіх соціальних інституцій та процесів, проблема формування національної ідентичності людини на нових, демократичних принципах, принципах гуманізму та людяності, честі та гідності. Як зауважує Ліна Костенко, «демократія тим і добра, що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу. І саму себе, і своє гідне життя, і гуманітарну ауру своєї нації» [4, с. 39].

Подвижницьке життя й діяльність видатного українського філософа-гуманіста епохи Просвітництва XVIII ст. Григорія Сковороди, його феноменальна спадщина для нас, нащадків, залишаються актуальними і сьогодні, оскільки світогляд мислителя є відображенням ментальності українського народу, взірцем любові до Батьківщини, повчальним уроком боротьби за розвиток освіти і науки, за щастя людей.

Як вважає дослідник життя і творчості цього українського мислителя філософ М. Попович, «Філософія свободи» Сковороди має стати ключовою національною ідеєю в побудові новітнього суспільства в Україні: «Бути людиною – означає бути вільною людиною... В перекладі на мову політики гасло свободи, справедливості і солідарності являє собою вираз основних характеристик сучасного західного суспільства: політична (парламентська) демократія, ринкова економіка і національна державність». Учений зазначає, що «ідеї свободи, справедливості, солідарності спрямовані вперед, у майбутнє, вони привабливіші як соціальні цінності... Гуманістичні цінності – це виміри чи параметри, яким суспільство повинне задовольняти. Вони радше формулюють цілі, до яких суспільство прагне, або норми, яких люди мають дотримуватись. Порядок є засіб, а свобода є мета. Через норми і цінності в житті присутнє майбутнє, через історію – минуле» [6, с. 312–314].

Дослідники української ментальності Я. Калакура, О. Рафальський, М. Юрій вказують на нові пріоритети цивілізаційних процесів у розвитку ментальності козацької України XVII-XVIII ст. Зокрема, «непересічна особистість Григорія Сковороди, вільнолюбні виступи поряд із визвольними ідеями козацьких літописців, в Україні зростали і поширювались автономістичні, антикріпосницькі, антиімперські та просвітницькі ідеї. На цьому тлі став складатися новий тип культури України – культури відкритого типу, у якій умовну роль відігравали кордон і культурне прикордоння. Саме «прикордонність», «межовість» сприяли формуванню власного унікального культурного простору і менталітету» [2, с. 277–280]. На думку учених, відгомін трагедії народу у другій половині XVIII ст. – втрати політичної, економічної, духовної свободи – пронизує усю творчість Г. Сковороди. Мандрівний філософ сприймав як одне ціле український етнос, його історичну традицію, культуру і мову, підводячи, таким чином, українське суспільство до нового ментального світобачення – пробудження національної ідентичності у XIX ст.

У філософському вченні українського Сократа імператив моральної філософії «людина як ціль, найвища цінність» знайшов наукове обґрунтування людини як суб'єкта історіокультури, свободотворчості. Так, самобутній мислитель писав, що «дух свободний», за який «доки живеш, боротись потрібно», проявляється в пізнанні людиною добра і зла та у виконанні законів» [7, с. 84]. Свободу просвітитель-гуманіст вважає найдорожчим скарбом українського народу: «Що є свобода? Добро в ній яке? Кажуть, неначе воно золотее? Ні ж бо, не злотне: зрівнивши все злото. Проти свободи воно лиш болото» [7, с. 85].

Як наголошує Президент НАПН України В. Кремень, «людиноцентричність міркувань Г. Сковороди є суголосною системі етичних цінностей, запропонованої О. Кульчицьким: основні цінності (пошана, праведність, любов); цінності, пов'язані з «Я» (вірність собі, щирість, цнотливість); цінності, пов'язані із соціальним середовищем (справедливість, добродійність (про неї багато говорить Г. Сковорода); цінності, пов'язані зі світом та дійсністю (відвага, героїзм, терплячість)» [5].

Філософсько-просвітницькі ідеї свободоловства, «сродності», самопізнання, «філософії серця» (кордоцентризму) видатного українського філософа Г. Сковороди знайшли широкий відгук і продуктивно розвиваються в сучасній гуманітарній науці. На думку І. Дзюби, «... майбутній розвиток української національної культури визначатиметься насамперед поглибленням історичного та культурного самопізнання... Найплідніший шлях до утвердження національної самобутності, можливо, пролягає через універсалізацію досвіду, через розкриття універсального первня в самобутності, тобто через таку інтерпретацію національного буття, яка зробила б його зрозумілим і важливим для людей усього світу» [1, с. 259–260].

Непересічна особистість Григорія Сковороди як символ спадкоємності вікової історії нації, міждисциплінарний вимір його філософсько-просвітницької спадщини, на нашу думку, відображає основні риси та ціннісні орієнтири національної ментальності, є засадничим підґрунтям українського буття в сьогоденні, дає змогу виявити потужний потенціал духовно-морального виховання у становленні української ідентичності молоді, є надійним дороговказом у боротьбі проти російського агресора, за незалежність та суверенітет України [3].

Список використаних джерел

1. Дзюба І. М. Україна у пошуках нової ідентичності : ст., виступи, інтерв'ю, памфлети / вступ.слово М. В. Поповича. Київ : Україна, 2006. 848 с.
2. Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. Ментальний вимір української цивілізації. Київ : Генеза, 2017. 560 с.
3. Кікінежді О. М., Кізь О. Б., Василькевич Я. З. Особистість у філософсько-просвітницькій спадщині Григорія Сковороди: психологічний аспект. *Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць*. 2022. Вип. 6(70). С. 49–57. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27794/1/Kikinezhdj_Kiz.pdf.
4. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала ; за заг. ред. Л. Івшиної. 1-е вид. Київ : Вид-во ПрАТ «Українська прес-група», 2013. 80 с.
5. Кремень В. Г. Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (2). С. 1–8. URL : <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4202>.
6. Попович М. Бути людиною. 3-є вид., перероб. Київ : Вид. дім «Кисво-Могілянська академія», 2016. 336 с.
7. Сковорода Г. Твори. У 2 т. Т. 1. 2-е вид., випр. Київ : ТОВ «Видавництво «Обереги», 2005. 528 с.

Ігор КОВАЛИК

голова громадської організації
«Гуртом!», Тернопільський обласний
комунальний інститут післядипломної
педагогічної освіти

СПРОБА ТРАНСФОРМАЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ ЧЕРЕЗ КОНЦЕПТ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Людство переживає період «вибуху» змін ідентичностей. Такі історії супроводжувалися війнами і конфліктами на різному підґрунті. Зараз така війна, на жаль, проходить на українській території.

Представлене дослідження стосується трансформації національної ідентичності. Оскільки сьогодні на власному болючому досвіді усвідомлюємо, яке важливе місце у структурі соціальної ідентичності

належить ідентифікації особи з національною спільнотою, усвідомлення себе часткою «Ми».

Після розпаду СРСР демократичний світ ідентичності народів пострадянських країн ототожнювався із традиціями, відданістю сім'ї та схильністю до «патерналізму». Українці донедавна не були винятком. Нас не могли відрізнити від росіян та дивувалися, коли чули, що ми є абсолютно різними націями.

У загальній масі радянський українець достатньо комфортно сприймав себе в межах нав'язаної ззовні ідентичності, щиро вважаючи її своєю. Радянська ідентичність міцно імплантувалася в мозок, вона мала сильну колективну енергетику і давала потужне моральне задоволення. «Дуже класно відчувати себе членом великої сім'ї, де всі народи – браття, де всі пов'язані єдиною культурою – і високою, і побутовою, де є потужна мова для спілкування, яку всі розуміли. Це дійсно захоплювало» [7].

Однак світ змінювався, а радянськість відкрито демонструвала свою негнучкість і нездатність до змін. І саме ця нездатність остаточно поховала СРСР [8].

Звідки з'явилася українська національна ідентичність?

За твердженням М. Рябчука, вона формувалася протягом XVIII-XIX ст. в умовах «антиімперського, антиколоніального контрдискурсу, котрий позиціонував Україну і українців щодо Росії і росіян як головного Іншого. І це відмінне стало гуртувати своє середовище, мову і культуру, зрештою написали свою українську історію. І виявилось, що наше минуле від Київської держави, і ще давніше вирізняє в нашій ментальності дві цінності: свобода і самоврядування» [3].

Російська ідентичність, як і українська, також була сформована у XIX ст. Однак невід'ємною частиною російської ідентичності, за словами О. Гнатюк, є *імперськість* [4].

Сучасні умови підтвердили, що *імперськість* є «вузлом збирання» ідентичності росіян, на відміну від українців, де основою самобутності є свобода і самоврядування.

У нашій країні фактично 30 років існувало дві України: перша – орієнтована на європейські цінності, свободу, людину, приватний простір екзистенції та друга – базована на цінностях ординської цивілізації, примату держави й порядку замість свободи, справедливості і права [6].

російська агресія спонукала українців до єднання і громадянського мислення в категоріях загальнонаціонального інтересу, котрий, за даними соціопитування 2023 р., підтримує 80–82% (vs. 9–10%) опитаних на Півдні та Сході – тобто в регіонах, які найдужче потерпають від обстрілів [12].

Протягом 1991–2012 років відбувалися значні зміни в «ядрі» національній ідентичності, що яскраво виявилися наприкінці 2013-го і на початку 2014 р., а сьогодні постають вже де-факто – українці як нація єдині, як вільні люди.

24 лютого 2022 р. відбувся безповоротний відхід сучасних українців від *радянської* ідентичності.

Трансформації ідентичності є проявом зміни цінностей. І ця діалектична взаємодія цінностей з ідентичностями ретранслює нормативні цінності у повсякденну практику, саме тут виявляється змінний, ситуативний і суперечливий характер ідентичностей, і саме тут цінності створюють певні ієрархії, узгоджуються і пріоретизуються.

Але і цінності, як і ідентичності, є категоріями абстрактними, тобто нашими «уявленнями» [13].

Тому актуальним є створення соціальних і політичних умов, за яких поза адміністративним тиском легітимізується основа української державності – нова колективна ідентичність.

Розпочата у 2013 р. війна, а тепер і повномасштабне вторгнення росії різко змінило і пришвидшило процес ціннісної трансформації українців.

Але звернемося до історії документа, якому буде присвячена наступна частина дослідження, – Української хартії вільної людини.

До 21-ї річниці референдуму за незалежність України ініціативна група «Першого грудня» оприлюднила «Українську хартію вільної людини» (далі – Хартія або УХВЛ). Її підписали моральні і духовні авторитети української нації: В. Брюховецький, Б. Гаврилишин, С. Глузман, В. Горбулін, кардинал Л. Гузар, І. Дзюба, М. Маринович, М. Попович, Є. Сверстюк, В. Скуратівський та І. Юхновський.

По-перше, Хартія – це програмний документ для ініціативної групи Першого грудня, що є обов'язковим для підписантів, по-друге, це декларація-звернення до українського суспільства загалом і кожної особи зокрема, до кожного, хто вважає себе громадянином України, для роботи над собою і трансформації цінностей відповідно до моделі, прописаній в тексті УХВЛ.

Текст УХВЛ складається з преамбули, в якій викладено причини проголошення Хартії, три фундаментальні засади-постулати та твердження, що вільна людина є центральним смислом документа. Основний текст містить 10 ціннісних орієнтирів з коментарями авторів, що вибудовані окремими колонами, і кінцівка об'єднує їх у смисловому значенні – для трансформації «українського народу в успішну українську державу» (рис. 1).

Водночас УХВЛ – це концепт формування ціннісного профілю сучасного українця в баченні моральних авторитетів української нації, тобто він дуже зручний у практичному використанні у виховному процесі в закладах освіти [16].

Щоб зрозуміти, які смисли «запаковано» у тексті Хартії, поділимо її на конструктивні блоки, або смислові конструкти (речитативи) (рис. 2):

- 1. Українська хартія вільної людини (назва);**
- 2. Три «наріжні камені» як постулати – фундамент УХВЛ,**
- 3. «Бути», «Любити» і «Мислити».**

Рис. 1

Рис. 2

Поєднання цих конструктів дозволяє вибудувати умовний алгоритм формування вільної людини як активного будівничого успішної держави вільних людей, який здатен усвідомлено вибрати форму держави відповідно до своїх моралі і духовних цінностей.

Останній смисловий конструкт 4. «Бути вільними людьми Бути успішним народом і державою Бути вільними серед вільних» дозволяє зайняти гідне місце серед демократичних народів.

Зупинімося на 2, 3, 4 смислових конструктах. Для осмислення

конструкту «Три «наріжні камені»» використаємо метод запитань – відповідей.

Одне з важливих запитань, що ставить собі «людина розумна», – «Хто Я?».

Відповіді наших співвітчизників будуть приблизно такими: «Я – син, чоловік, батько, тернополянин, українець, громадянин, вчитель ...».

Інше важливе запитання – «Який Я?». Відповіддю може бути: «Я – добрий, чесний, працьовитий, відповідальний, самостійний, талановитий, відважний ...».

Тобто з огляду на власні *досвід і уяву* людина бере на себе *відповідальність* і публічно засвідчує, хто вона і яка вона. Відтепер вона несе *особисту відповідальність* за прийняте рішення.

З моменту прийняття рішення людина ідентифікує себе з родиною, спільнотою, народом, його історичним досвідом, звичаями. Приймає його мову, культуру, релігію та відповідальність за все те добре і зле, що сталося з ними від початку існування і дотепер. Тобто *мораль і духовні цінності* предків стають твоїми. Тепер ти прийняв *ідентичність*.

Вчинки самоідентифікації людина робить не раз і не два, а протягом усього життя, спілкуючись із кимось, подивившись фільм, читаючи книжку, виховуючи дітей. Так «нарощуємо» свій духовний і моральний стрижень.

Ще одне запитання: **Навіщо це тобі?** Відповідь: щоб бути «гідним», щоб себе поважати і мати повагу від оточуючих, формувати власну «гідність» – основну ознаку вільної людини. **Щоб бути вільною людиною.**

Тобто в підвалинах виховання вільної людини лежать цінності – здатності: **особиста відповідальність, мораль, духовні цінності, вміння працювати з уявою.**

Більше того, перелічені цінності закладені в Хартії у формулюваннях-аксіомах як постулатах! На протидію *антицінностям* колоніального «бездержавного» періоду України, зважаючи на те, що без викорінення цих антицінностей ми не зможемо бути вільними людьми.

Ще два аргументи щодо важливості і правильності формулювання наріжного каменю **«Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні»:**

- грецьке суспільство, котре заклало за часів розквіту **модель співжиття вільних людей**, стверджувало, що *«кожен живе і приймає вибір тут і зараз»;*

- підхід «радянської людини»: Сьогодні я ще буду жити «по-старому», зроблю помилки, вирішу свої питання, а завтра я буду новий і хороший. І не тільки я, а і всі ми разом будемо «правильними»: і громада, і народ» (грузинський філософ Мераб Мамардашвілі).

<i>Цінності</i>	<i>Умова формування цінності</i>	<i>Антицінності</i>
Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.	Нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.	«інфантилізм», «патерналізм»
Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.	Не можуть бути відкладеними на завтра.	«радянськість», «корупція», «хабарництво», «лицемірство», «підлість», «брехня», «жорстокість»
Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.	Ми будуємо те, що уявляємо.	«Не створи собі кумира»

Розберемо конструкт «Бути», «Любити» і «Мислити» (рис. 1). Речитатив «Бути» в тексті Хартії – це категорія внутрішнього розвитку, інтелектуального зусилля над собою. У стародавніх релігіях (вченнях) завжди визначаються відносини людини з різноманітними важливими суб'єктами, зокрема, в іудаїзмі (лекція І. Козловського) запропонована схема трьох рівнів «договорів» людини з трьома суб'єктами: *зі світом, з собою, з Богом*.

«Договір зі світом» характеризує рівень розвитку людини як істоти, яка постійно чогось потребує (вимагає). На цьому рівні Людиною напрацьовується мистецтво отримувати – «Мати». «Мати» і не докладати при цьому зусиль.

Наступний – «договір з собою» (*зі своїм Я*) – це рівень розвитку людини «Бути», це період нашого дорослішання, що характеризується не тільки спрямованістю отримувати, але й віддавати, тобто людина робить зусилля, щоб працею примножувати те, що має, і частину створеного віддавати іншим людям, У Старому Завіті ця аксіома закладена в речитативі «Відробляти хліб сорому». Тобто люди вже не зовсім «інфантільні», але ще хворіють на «патерналізм», пристосовуються, зрештою, недостатньо дорослі.

Наступний рівень – «Стати», тобто *відбутися*. На цьому рівні людина вже намагається «не згадувати Бога всує» і розрізняє, що частину напрацьованих «продуктів», котрі раніше вона просила в Бога, може зробити

сама, що вона може стати співпрацівником, партнером Господа.

Отже, у Хартії орієнтиром жителів України є лише «Бути», бо більшість нашого суспільства має вилікуватися від «інфантилізму» і «патерналізму».

Якщо казати про школу, то вчителі, формуючи цінності у дітей, мають усвідомлювати, що їхнім завданням є допомогти учню вирости від рівня *маленького споживача, жителя*, тобто того, хто прагне тільки «Мати», до рівня **Бути вільною людиною**, тобто того, хто створює благо для себе та інших. А вже до рівня «договору з Богом», «Стати» співтворцем, кожен учень має прямувати самостійно.

Потрібно пам'ятати, що автори УХВЛ наголошують на речитативі «Бути» як смислового навантаженні цінності вільної людини, без якого цінність є просто поняттям і не більше!

Речитативи «Любити» і «Мислити» набагато ширші за «Бути». «Любити» і «Мислити» виростають із цінностей «любов» та «мислення» і створюють два канали формування цінностей. Перший – «Любити» – це відкриття «скорботного серця» (Псалом 50). «Любити – це бажати ближньому добра» (Любомир Гузар). Другий – «Мислити» – це розширення нашої свідомості, пошук бачення майбутнього поза нашим досвідом. Надбання еллінської культури (Платон) повертає нас до розуміння того, що якість «любити» залежить від інтелекту людини, її здатності до мислення, раціонального пізнання.

Тільки шляхом свідомого поєднання у виховному процесі формування цінностей любові і мислення ми зможемо дати молодій людині розуміння усвідомленого вибору, тобто «свобідної волі» як цінності, сформувати здатність «не створювати собі кумира».

Для людини (розумної) «Мислення» і «Любов» стають цінностями лише тоді, коли вона ними володіє як інструментами, здатностями. Тому потрібно прагнути не до «Мислення» і «Любові», а до «Мислити» і «Любити».

Заключний смисловий конструкт відображає етапи розвитку особистості і суспільства: **«Бути вільними людьми Бути успішним народом і державою Бути вільними серед вільних».**

Їх необхідно пройти послідовно, не перестрибуючи, отримуючи власний досвід пізнання закладених в етапах цінностей. Цей конструкт побудований на досвіді демократичних держав, що стали членами ЄС і НАТО. Не приймуть нас до Європейського Союзу чи військового безпекового Альянсу, якщо ми не будемо успішною державою. А не зможемо ми бути успішною державою, поки не будемо вільними людьми.

Це Заповіт Великих Українців, які зуміли бути вільними людьми, українцями у світі, коли ми не мали держави.

Список використаних джерел

1. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. Київ : «К.І.С.», 2011. 240 с.
2. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2005. 528 с. URL : https://www.academia.edu/42230374/Прощання_з_імперією_Українські_дискусії_про_ідентичність_K_РИ_ТИ_K_A.
3. Кривдик О. Ідентичність радянського націоналіста в сучасній Україні. *Українська правда*. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/05/9/3930250/>.
4. Пасько І. Україна: цивілізаційні контрверзи. *Україна в пошуках себе: національна ідея, проблеми розвитку : зб. матеріалів експертів Всеукр. експерт. мережі*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 309.
5. Оцінка громадянами України головних тез статті В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» (липень–серпень 2021р.). *Разумков центр*. URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-ukrainy-golovnykh-tez-statti-v-putina-pro-istorychnu-iednist-rosiian-ta-ukraintsiv>.
6. Рябчук М. Цінності та ідентичності. *ZBRUC*. URL : <https://zbruc.eu/node/83879>.
7. Кисельов С., Сальникова А. Національна ідентичність українців. Дилема культурного і соціально-політичного. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 31–40.
8. Українська хартія вільної людини. *Ініціативна група «Першого грудня»*. URL : <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu>.
9. Рубський В. М. Світогляд як смисловий конструктор. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 139(2). С. 89–92.
10. Тур'ян О. В. Теоретичні засади дослідження розвитку ціннісно-смислової сфери в процесі професійного становлення. URL : https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/10_2010/84.pdf.
11. Judaism. *Wikipedia*. URL : <https://en.wikipedia.org/wiki/Judaism>.
12. Old Testament. *Wikipedia*. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Old_Testament.
13. Йолон П. Уява // *Філософський енциклопедичний словник / Шинкарук В. І. (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України ; Абрис, 2002. 742 с. С. 660.*

Вероніка КОЗИР

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: СПІЛКУВАННЯ З ОСОБАМИ,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВІЙНИ**

На сьогодні наша країна знаходиться в умовах, в яких ніколи до цього не перебувала. 24.02.2022 Указом Президента України № 64/2022 був введений воєнний стан на території України через збройну агресію та

вторгнення рф [1]. Однак попри все підготовка майбутніх правоохоронців триває.

Важливого значення при цьому набуває формування комунікативної компетентності, оскільки професія поліцейського передбачає постійну взаємодію з різними людьми. Комунікативна компетентність була предметом дослідження у працях Г. Андрєєва, Т. Бутенко, Т. Вольфовської, Л. Гавриляк, О. Деркач, М. Заброцького, О. Корніяки, І. Козубовської, Л. Орбан-Лембрик, І. Писаревського, Л. Сікорської, Н. Хлістунової та ін. Зокрема, М. Заброцький комунікативну компетентність трактує як інтегровану особистісну якість, що забезпечує ситуативну адаптивність та передбачає вільне володіння особистістю вербальними і невербальними засобами спілкування [2, с. 2]. Багато науковців вказують на те, що комунікативна компетентність полягає у вмінні встановлювати контакт із різними категоріями осіб, використовуючи певні вміння та навички.

До основних ознак професійної компетентності працівників Національної поліції зараховують:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, що заснована на знаннях і життєвому досвіді;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе та інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища;
- адекватна орієнтація людини в самій собі, власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;
- готовність і вміння будувати контакт із громадянами;
- наявність внутрішніх засобів регуляції комунікативних дій;
- знання, вміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

На жаль, сьогодні трапляються випадки, коли правоохоронці не здатні цілком вірно вибудувати комунікацію з особами, які постраждали під час війни. Ця ситуація вказує на те, що зараз потрібно формувати нові та вдосконалювати минулі алгоритми спілкування з такими постраждалими. При цьому варто враховувати рівень небезпеки, з яким довелося стикнутися потерпілому в ситуації, що сталася.

Загалом можна виокремити декілька особливостей взаємодії правоохоронців із постраждалими під час війни. Перш за все, у спілкуванні з такими особами правоохоронці повинні:

- контролювати себе та свої емоції. Не реагувати на будь-що занадто емоційно, зберігати здоровий рівень емпатії. Під час розмови не перебивати особу, а попросити щоб вона зосередилася;
- вміти правильно поставити запитання особі, щоб вона пояснила ту ситуацію, що з нею сталася. Роз'яснити особі, що її відповідь важлива і вона має надавати достовірну інформацію;

– мати повагу до тіла та психіки такої особи. Не торкатися без дозволу постраждалого його тіла. Також варто знати, що кожна така особа сприймає будь-яку ситуацію із підвищеним рівнем чутливості і у кожній особі є «травматичний» момент, котрий у звичайному спілкуванні ми можемо не визначити. Такі особи часто мають виражені емоції страху, гніву та хвилювання, поліцейські не повинні сприймати ці емоції у свій бік;

– поліцейські не повинні зрівнювати потерпілих між собою. Тобто ми не можемо говорити особі, яка потерпала від згвалтування окупантами, що якась людина втратила свій будинок і вона є таким самим потерпілим. Оскільки такі ситуації мають доволі різний емоційний вплив на особу. Тому варто вміти формувати спілкування з особами на основі ситуації, що відбулася.

Як висновок можна зазначити, що спілкування з особами, які постраждали від війни, має певну особливість у тому, що більш ніж половина таких осіб стикнулася з невідомими та негативними для них ситуаціями. А отже, і емоції, що виникають у осіб, можуть бути доволі дивними та різними. Основним завданням поліцейських у такій ситуації є привести особу до тями, сприяти тому, щоб емоції особи були більш спокійними. Пояснити, що інформація, яку ми від неї отримуємо, є дуже важливою, приміром, у випадку згвалтування чи зникнення безвісти когось із рідних. А ще дати особі зрозуміти, що і поліцейські, і інші люди (наприклад, волонтери тощо) зможуть їй допомогти.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Заброцький М. М. Комунікативна компетентність вчителя: екопсихологічний вимір. *Практична психологія та соціальна робота*. 2009. № 6. С. 1–4.

Володимир КОЛЕСНИК

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Війна створює екстремальні умови існування для особистості. Раптом врываючись у повсякденне життя людей, вона приносить смерть, біль, масштабні руйнування, горе та страждання, порушує звичний спосіб життя та

поведінкові патерни особистості, трансформує її мотиваційно-ціннісну та етико-смыслову сфери, стискає тимчасову перспективу до точки актуальності, блокує домінуючі цілі, звужує спектр позитивних емоційних проявів, змінює особистісну та соціальну ідентичність. Ці порушення тотальні і залежать від психологічної позиції кожної конкретної людини у воєнному критичному інциденті, визначаючи лише специфіку переживання трагічної події як частини індивідуального і колективного буття. Незважаючи на те, що війни перекроюють геополітичну карту світу, перерозподіляють різного роду ресурси та капітали, залишають шрами, розриви та розломи у життєвих світах людей, вони протягом всієї історії існування людської цивілізації не припиняються, і люди знову і знову звертаються до війни як способу досягнення переваги та вирішення конфлікту [1, с. 282].

У своєму дослідженні «Національна ідентичність у контексті глобалізації» вчений М. Козловець визначає ідентичність як прояв тотожності та відмінності раціонального й ірраціонального, профаного та сакрального, емоційного та семантико-міфологічного, що характеризується динамічністю та процесуальністю. Ідентичність укорінюється у свідомості людей, їхніх моделях поведінки та соціальному позиціонуванні [2, с. 80].

Суб'єктивне відчуття тотожності людини та об'єктивна здатність соціального суб'єкта до самототожності зі спільнотами формують колективну ідентичність. Остання презентується різними типами – як родова, етнічна, національна, релігійна, регіональна, цивілізаційна та ін., що перебувають у суперечливій єдності та актуалізуються залежно від умов, потреб, інтересів та перспектив соціального розвитку.

Для всієї України сучасна ситуація стала гіперекстремальною. І в цій непростій ситуації ми повинні чітко розуміти сенс нашого життя. Тому що екзистенційний вакуум, в якому ми опинилися, що пов'язаний зі втратою цілей та сенсу, веде нас до фрустрації. У класичному сенсі психології та філософії логотерапії за В. Франклом фрустрація – це феномен, у якому людина, досягаючи певної мети, далі не знає, що робити. В умовах війни ми мети не досягли, але попереду порожнеча, ми не знаємо, до чого прийдемо і що залишиться значущим у нашому житті.

Війна викликала значні зміни в українському суспільстві, котрі не можна не помітити. Деякі з них є позитивними та мають велике історичне значення. Однак питання, у який спосіб суспільство зможе подолати кризовий стан, викликаний війною, залишається відкритим.

Межі української ідентичності, що відображають зовнішні ознаки, стали більш чіткими. Європейська ідентичність зросла з 3,6 до 6,4 балів за десятибальною шкалою, де 0 означає повну відсутність ідентифікації з європейською культурою, а 10 – повну ідентифікацію з нею. Натомість ідентифікація себе з «радянськими людьми» послабилася – з 2,9 до 1,1 за аналогічною шкалою. Та й за розпадом СРСР жалкують лише 11%, хоча ще рік тому їх було 32% (і цей відсоток був більш-менш стабільним із 2014 р.). З

росією і росіянами також все цілком передбачувано. Наприклад, якщо у 2021 р. лише 55% опитаних вважали, що українці та росіяни не є одним народом, то вже у березні 2022 р. таких було 77%, а у квітні – 91% [3].

З огляду на результати дослідження можна дійти висновку, що внаслідок війни та інших внутрішніх і зовнішніх чинників українське суспільство пройшло важливий етап в еволюції своєї ідентичності. Зовнішні межі української ідентичності стали чіткішими, що виявляється у зростанні європейської ідентифікації та послабленні ідентифікації себе з «радянськими людьми». За результатами дослідження можна стверджувати, що українці поступово знаходять своє місце у світі та формують власну ідентичність.

Однак питання виходу з кризового стану воєнних часів залишається відкритим і потребує додаткових зусиль із боку українського суспільства та його лідерів.

Список використаних джерел

1. Усенко С. Г., Бойко А. О., Федченко К. А. Як впливає війна на психічний стан людини? *Discussion and development of modern scientific research : the 4th International scientific and practical conference* (Helsinki, October 18-21, 2022). Helsinki, Finland. International Science Group. 2022. P. 281–283.

2. П'янківська Л. Вплив наслідків війни на психічне здоров'я людини: огляд зарубіжних досліджень. *Collection of scientific papers «scientia»*. April 1, 2022. P. 79–81.

3. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. *Український Тиждень*. URL : <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/>.

Наталія КОМИХ

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент

ВІЗУАЛЬНИЙ ТЕКСТ ВІЙНИ: ОБРАЗ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА «УКРАЇНСЬКА МАДОННА»

Візуалізація простору навколишнього середовища існування сучасного індивіда вже є встановленим фактом. Візуальність стала невід'ємною складовою інформаційного простору та разом із іншими факторами надає соціальній реальності означень гібридності. Завдяки стрімкому розвитку соціальних мереж, що відтворюють здебільшого візуальний контент, мінімізуючи текстову інформацію, все активніше формується так зване «кліпове мислення».

Сучасне розуміння візуального як тексту, як візуального простору та специфіки візуальних даних набуло першопочаткових трактувань у межах інтепретативних соціально-філософських концепцій. Зокрема тих, що акцентували увагу на світі повсякденності, суб'єктивних сенсах соціальних явищ, множинності форм повсякденного соціальної взаємодії, стверджували необхідність перебування дослідника «всередині», а не «поза» досліджуваних явищ соціального життя, і підкреслювали унікальну соціологічну функцію зору і візуальної компетентності індивідів (В. Дільтей, Г. Зіммель, Ч. Пірс, Дж. Г. Мід, А. Шютц, І. Гофман).

П. Штомпка визначає, що пришвидшення збільшення візуальних образів у сучасній культурі обумовлено послідовними процесами: цивілізаційним та технічним розвитком, урбанізацією, комерціалізацією та появою суспільства споживання. Дослідник навіть говорить про формування нового типу культури – візуальної, що змінила вербальну [1, с. 80]. Головним маркером візуальної культури є те, що багаторівнева комунікація в суспільстві відбувається на основі образів. Саме у формі візуальних образів закріплюється, маркується в суспільній свідомості певні соціальні події, соціальні практики, соціальні актори.

Отже, проблема не в тому, що візуальність організує соціальний простір, а у збільшенні та посиленні впливу на свідомість індивіда образів та фіксації їх для подальшого маркування в ході соціальної комунікації. Так, нами було розглянуто візуальні образи громадянського суспільства, представлені в соціальних мережах та виокремлено декілька модусів, серед яких найбільш цікавим видався, на наш погляд, образ, що умовно отримав назву «Українська Мадонна».

Важливо зазначити, що контекст зчитування образу громадянського суспільства – це російсько-українська війна. Війна, де основними інструментами боротьби є не тільки зброя, а і дезінформація, політична пропаганда, економічний тиск, терор. Візуалізація є суттєвим механізмом та інструментом війни. Візуальність надає подіям війни демонстративність, реальність, емоційні переживання та формує сприйняття реальності тут і зараз.

Теоретико-методологічним підґрунтям нашого наукового пошуку є ідеї У. Еко. Вчений наполягав на тому, що візуальні символи не мають нічого подібного з мовними знаками і є самостійними одиницями дослідження. Згідно з У. Еко, зображення на фотографії є нічим іншим, як чимось схожим на реальність. Розпізнавання реальності відбувається тільки тому, що маємо закодований набір очікувань, що відповідає їй. Існує певний код, за яким дізнаємося про значення на зображенні. Для того, щоб зчитати знак, треба, аби він: був видимим (оптичним), онтологічно відбувся, умовним, відповідав коду часу (періоду, епосі). У. Еко трактує знак як повністю довільний, конвенційний та невмотивований. Його образ реконструюється з ментальної репрезентації і з огляду на специфіку сприйняття, здійснюваного самим суб'єктом. Відповідно до У. Еко, іконічний знак визначається за властивістю

ізоморфічної подоби свого об'єкта: він створює модель відносин між графічними феноменами (лінія, тінь, пляма), що гомологічна моделі перцептивних відносин, що вибудовуються при спостереженні чи відтворенні у пам'яті образу об'єкта. Іконічний знак, підкреслює вчений, відтворює не властивості предмета, що відображається, а умови його сприйняття. Ми розпізнаємо зображення, щоразу користуючись у своїй уяві кодом впізнавання, що відокремлює основні характеристики (істотні властивості) об'єкта, найважливіші його розпізнавальні ознаки (ідентифікації), запам'ятовування і трансляції у комунікативних зв'язках. У. Еко наполягає на важливості контекстуальності створення зображення, особливо для глядача. Код контекстуальності є достатньо значущим критерієм для аналізу візуальних зображень у мережі Інтернет, за задумом нашого дослідження [1, с. 81].

Образ, репрезентований у візуальному тексті війни «Українська Мадонна», – це громадянське суспільство, цивільні, які згуртувалися для допомоги фронту. Це тил, представлений волонтерами, які купують, ремонтують автівки, дрони, та інші речі, необхідні на передовій. Серед волонтерів – переважно жінки, жінки-дружини, матері військових, члени їхніх родин і просто пересічні українці. Узагальненим символом образу, що уособлює материнство, людяність, турботу та життя, на нашу думку, є фото із зображенням матері, яка годує дитину в київському метро. А художниця М. Соломенникова намалювала це фото і надала йому ще й сакрального значення. Картина отримала назву «Українська Мадонна» [2]. Картина набула популярності в публічному просторі, адже коди її візуального змісту відсилають глядача до релігійних цінностей, святості материнства, роздумів про майбутнє продовження життя, захист та безпеку.

Загальне враження від візуалізації цивільних – це трагедія людського життя, страх, горе і рух. Водночас це рішучість, згуртованість та впевненість у необхідності діяти заради перемоги і не чекати, що хтось допоможе. Одразу зчитуємо і коди руху, репрезентовані у візуальному змісті. Світ ніби зрушив із місця і люди, налякані, побігли від бомбардувань, знищення, смерті. Сюжет фотознімків розкривається через демонстрацію як особистої трагедії, так і колективної травми. Фото постраждалих після бомбардування людей презентують жах трагедії – мирне життя обірвалось в одну мить. На таких фото присутні поранені дорослі, діти – часто з тваринами, бо їх не можна лишати. Сильними змістовно є фото з укриттів, зокрема, метро Харкова, Києва. Люди на фото розташовувались один біля одного просто на підлозі. Постать, розгублений погляд, розірваний подекуди одяг свідчать про втому та небезпеку там, зверху. Масштаб, глибину трагедії та звірство, зло, геноцид закарбовані на фото з місць бомбардувань. Одне з численних фото – зображення вагітної дівчини, яку дістали з-під завалів пологового будинку, – бачив весь світ. Інший візуальний сюжет також має денотацію активності, руху – це фото волонтерів. Вражають цінності, що репрезентують сюжети

зображень на фото. Люди гуртуються, допомагають один одному, виявляють співчуття, турботу та гуманність. Це зображення з місць бомбардувань, локацій у місті, лікарень, шкіл, магазинів, де люди допомагають розбирати завали, роздають їжу, працюють, навчаються, граються. Візуальний текст зафіксував образ жахливої трагедії війни для цивільних людей. На фотознімках переважають жіночі, дитячі, рідше чоловічі образи.

Отже, візуальність соціального простору набуває суттєвих переваг над об'єктивною реальністю. Саме через візуалізацію і здійснюється соціальна інтеракція. У таких базових умовах існування соціальності відбувається російсько-українська війна.

Список використаних джерел

1. Еко У. Роль читача: дослідження меміотики текстів. Львів : Літопис, 2004. 384 с.
2. Мадонна з київського метро. Історія фото жінки з немовлям. *BBC NEWS Україна*. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61166773>.
3. Sztompka P. Socjologia wizualna: fotografia jako metoda badawcza. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012, p. 34.

Вікторія КРИСЬКО

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Психологічні особливості особи є одним із найважливіших аспектів, що визначають її поведінку, реакції на події та ставлення до оточуючого світу. Пізнання психології людини – це процес складний та довготривалий, проте знання психологічних особливостей може бути корисним для формування позитивної взаємодії між людьми та забезпечення їхнього успішного життя.

Психологія особистості вивчає умови розвитку особистості, періодизацію зростання індивіда, особистості та індивідуальності, властивості особистості та їхню роль у розвитку, піднесення особистості у соціо- та персоногенезі, структуру особистості і різні методичні підходи до її вивчення, теорії та багато інших проблем. Представники соціогенетичного напрямку мають на меті вивчення процесів соціалізації людини, засвоєння

особою соціальних норм і ролей у суспільстві, набуття соціальних настанов і ціннісних орієнтацій, формування національного та соціального характеру людини як члена певної спільноти. У центрі уваги представників персогенетичної орієнтації – проблеми активності та самосвідомості, творчості особистості, формування «людського – Я», боротьби мотивів і виховання індивідуального характеру, пошуку сенсу життя [1, с. 9–10].

Діти та підлітки мають власні психологічні особливості, обумовлені станом їхнього розвитку. За науковими дослідженнями, діти мають здатність до розвитку та засвоєння знань відповідно до їхнього розумового стану. Наприклад, зранку дитина більш активна, ввечері – менше. У підлітковому віці з'являються нові вимоги до особистості, діти стають більш самостійними та мають власні цілі і мрії.

Дорослі також мають власні показники поведінки та суспільної активності, що встановлюються у процесі соціалізації. Існують три базові фактори, що впливають на поведінку дорослої людини: впевненість у власних силах, стійкість та різноманітність «уроків життя». Така різноманітність є однією з основних характеристик дорослого віку.

Люди похилого віку мають свої унікальні особливості, обумовлені зниженням рівня фізичної та розумової активності. При цьому вони зберігають власні підтримуючі взаємодії зі світом навколо себе та мають значну суспільну активність.

Важливо зазначити, що кожен віковий рівень має свої особливості, що залежать від психологічного та фізіологічного стану організму. Розвиток особистості та формування її якостей – це процес, який у кожної людини проходить по-різному. Особистість є унікальною та має свої власні риси. Однак психологічні особливості, обумовлені віком та станом розвитку, є загальними для кожної людини.

Однією з найбільш актуальних соціальних проблем сучасної України є проблема внутрішньо переміщених осіб. Це люди, які через збройний конфлікт були змушені тимчасово або назавжди залишити свої домівки та виїхати в безпечніші регіони країни.

Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Згідно зі статистикою, у 2023 р. в Україні налічується 4,8 млн внутрішньо переміщених осіб. Більшість із них – жінки, в тому числі матері з маленькими дітьми.

Окреслена група людей постійно стикається не тільки з проблемою

економічної та соціальної адаптації, але й психологічних викликів. Основними психологічними викликами внутрішньо переміщених осіб є такі:

1. Захист від стресових ситуацій. У зв'язку зі зсувом зони комфорту, з якою асоціюється домівка та близькі люди, внутрішньо переміщені особи стикаються із стресовими ситуаціями – постійною зміною відповідного режиму. Вони перестали контролювати своє власне життя, на певний період перекладаючи свої рішення на інших відповідальних осіб. На відміну від інших, спокійних, днів, переміщені особи постійно переживають тривогу із захистом від стресової ситуації;

2. Екзистенційна невизначеність. Внутрішньо переміщені особи мають постійний страх за власне життя та життя своїх близьких, тому що вони не знають, скільки часу ще треба перебувати поза власною домівкою та захищатися від небезпеки. Невизначеність також фактором ускладнення звичних емоцій та почуттів, котрі ще недавно переживали жертви: зменшення позитивних емоцій – це досить поширена проблема внутрішньо переміщених осіб;

3. Гнів, безпорадність та відчай. Внутрішньо переміщені особи – це люди, які втратили те, у що вони вірили та що вважали своєю нормою. Вони можуть постійно відчувати невинуваті почуття втрати і прив'язаності до того, що було, але чого вже немає. Ці почуття можуть призводити до гніву та відчаю, де людина може вирішити, що вона сильніша, бо звикла до тяжкої ситуації;

4. Розлад та неспокій від організації. У перші дні переміщення люди відчують вищезазвані емоційні стани. При цьому вони ще не знають, із якою місцевою громадою та з яким краєм їм доведеться працювати. Також внутрішньо переміщені особи постійно стикаються з питаннями, що стосуються переоформлення документів чи житла [3, с. 75].

Внутрішньо переміщені особи потребують навчання та адаптації до нового життя навколо них. Підтримка в адаптації біженця та інші види допомоги повинні надаватися без жодних обмежень. Медична допомога, котрої потребують мільйони людей, повинна передбачати моніторинг за станом із адаптацією, симптомами та іншими аспектами фізичного та психологічного здоров'я. Це може допомогти у захисті від стресів, що спричинені переміщеннями, і давати можливість обговорювати негативні емоції. Проекти, установи та інші організації, що допомагають внутрішньо переміщеним особам, також можуть допомогти зупинити депресію та інший психологічний стрес. Завдяки таким проектам біженці можуть отримати роботу, житло та інші ресурси для життя.

Список використаних джерел

1. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посібник. Київ, 2012. 280 с.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
3. Волошин С. М. Особливості змісту соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2019. № 9. - С. 73-76.

Богдан КУЛЯК

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

МОТИВАЦІЯ ПОЛЦЕЙСЬКОГО: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДІАГНОСТИКИ ТА РОЗВИТКУ

Процес становлення фахівця залежить не тільки від того, що людина може робити в межах професії, тобто від ступеня сформованості її знань, а також від досвіду та здібностей, а й від того, що вона хоче робити. Тому важливе значення в окресленні професійної придатності має сфера інтересів, обов'язків, цілей та планів, що визначаються широким комплексом економічних, соціальних, технічних, організаційних факторів.

Відомо, що досвід та здібності людини є стійкими психічними утвореннями. Їх розвиток та вдосконалення потребує значних зусиль, витрат часу, тому якісні та кількісні зміни тут відбуваються повільно. А використання здібностей та досвіду суттєво залежить від професійної мотивації. Під професійною мотивацією розуміють весь комплекс факторів, що впливають на поведінку працівників, спонукають до праці та зростання результатів їхньої професійної діяльності.

Л. Виготський писав: «Сама думка народжується не від іншої думки, а з мотивуючої сфери нашої свідомості, що охоплює наші бажання і потреби». Під мотивацією мають на увазі внутрішні імпульси, що спонукають до виконання будь-яких дій. Відсутність мотивації унеможливорює прогрес у будь-яких сферах життя.

В. Андросюк розглядає професійну мотивацію в контексті загальної професійної спрямованості працівника Національної поліції. Він зазначає, що адекватно сформована професійна спрямованість передбачає внутрішнє прийняття своєї професії, стійке позитивне емоційне ставлення до неї, професійну гордість.

До ознак професійної мотивації у службовій діяльності працівників поліції належать:

- вміння планувати та організовувати свою професійну діяльність;
- вміння долати перешкоди, що виникають на шляху виконання службових обов'язків;
- ініціативність;
- здатність до самоконтролю на всіх етапах трудової діяльності;
- творче виконання трудової діяльності.

Професійна мотивація працівника Національної поліції передбачає поєднання кількох предметних напрямів діяльності. Наукова спільнота виділяє п'ять типів професійної мотивації:

1. Адекватний тип мотивації – ціннісні орієнтації та мотиви повністю узгоджуються з реальною суспільно значущою поведінкою особистості, відповідають морально-етичним вимогам, що висувуються професією;

2. Ситуаційний тип – вирішальний вплив на вибір професії мають зовнішні чинники: матеріальна зацікавленість, зовнішній престиж професії, романтична привабливість;

3. Конформістський тип – професійний вибір відбувається під впливом референтної групи, часто без урахування індивідуальних особливостей, здібностей та спрямованості;

4. Компенсаторний тип – зустрічається в осіб, які обирають професію працівника поліції як галузь діяльності, в якій є можливість подолати в собі слабкі риси характеру (тривожність, невпевненість, інтровертованість тощо) завдяки оволодінню професією, що асоціюється у людей із проявом мужності, рішучості, самостійності тощо;

5. Кримінальний тип – характеризується неявною антисоціальною спрямованістю, котра зазвичай маскується соціально схвалюваними поясненнями. Люди з такою мотивацією прагнуть використовувати професію у власних цілях, котрі насправді не відповідають вимогам, що стоять перед професіоналами. Для таких осіб характерні нечесність, безпринципність, авантюризм.

Усвідомленість професійної мотивації пов'язана з тим, якого особистісного сенсу набувають для людини професійні цілі, зміст діяльності, вимоги професійного та етичного характеру.

Провідними мотивами виступають мотиви, орієнтовані на перспективу, тобто подальший саморозвиток, самовдосконалення. На підвищення рівня мотивації впливає задоволеність процесом роботи, усвідомлення професійного зростання, радість від виконання професійних обов'язків, гордість за власні досягнення та колективні успіхи.

Послаблення мотивів може бути пов'язане з такими факторами, як: зміна задоволення професією та складності професійної діяльності, невпевненість у виконанні своїх професійних обов'язків.

Як відомо, будь-яка діяльність має власні мотив і мету, що виступають її спонукальними механізмами. У зв'язку з цим надзвичайно важливими у структурі будь-якої діяльності є етапи мотивації та цілепокладання.

З метою визначення пріоритетних мотивів професійної діяльності, підвищення професійної мотивації працівників поліції наведемо для прикладу декілька вправ, котрі можна використовувати як у психодіагностичних, так і розвивальних цілях.

Дискусія «Моя точка зору».

Учасникам пропонується подискутувати на тему «Поліцейським може

стати кожен, чи для цього потрібні вроджені здібності?». Ця вправа дає можливість побачити усвідомленість вибору професії, мотиваційну направленість, сприйняття та розуміння переваг і недоліків професії.

Вправа «Професійна ідентифікація».

Кожному учаснику через вільні асоціації пропонується проаналізувати професійну ідентичність. До слова «поліцейський» пропонується написати 10 слів-асоціацій. Мета цієї вправи – здійснити аналіз власної професійної ідентифікації.

Вправа «Мотиви діяльності».

Кожному учаснику пропонується на аркуші написати закінчення в реченні «Я працюю тому, що... ». Бажано написати не менше 20 речень. Після закінчення роботи учасникам пропонується віднести кожне твердження до певного виду мотивації шляхом проставлення відмітки «+» навпроти в пустій колонці (табл.):

Матеріальна мотивація	відображає прагнення забезпечити себе та своїх близьких матеріальними ресурсами життя.	
Мотивація комфорту	потреба у засобах існування, але у зручніших мотивах: комфорт, порядок, задоволення, розваги, безпека.	
Статусно-престижна мотивація	відображає бажання суб'єкта отримати повагу від оточуючих, значущих осіб, престиж, статус у колективі.	
Мотивація спілкування	прийняття у групі колег. Виявляється як у позитивних прагненнях (опіка, увага), і у соціально-негативних (приниження, підпорядкування, агресія).	
Мотивація загальної активності	відображає активність, енергійність, витривалість, наполегливість, відстоювання власної думки у професійній діяльності.	
Мотивація творчої активності	відображає прагнення суб'єкта використовувати свою енергію та можливості для отримання творчих результатів. Передбачає: створення, досягнення, розуміння, пізнання.	
Мотивація принесення загальної користі	відображає позитивні результати роботи як спрямовані на надання допомоги іншим, при цьому використовується творчість у діяльності.	

Важливим у цій вправі є саме обговорення, надання відповідей на запропоновані нижче запитання:

- Чи задоволені ви отриманим результатом?
- Чи хотіли б щось змінити?
- Що для цього потрібно?
- Які з перерахованих мотивів стимулюють досягнення у професійній діяльності? Які заважають їм?

Вправа орієнтована на усвідомлення власної професійної мотивації та самоідентифікації в професії.

Вправа «Професійний портрет».

Учасникам пропонується описати своє професійне майбутнє у формі тез або есе «Я через 10 років». Метою цієї вправи є розвиток уявлень професійного майбутнього та безпосередньо усвідомлення наявної професійної мотивації станом на тепер.

Використання запропонованих вище вправ працівниками кадрових підрозділів, керівниками відповідних підрозділів або практичними психологам надасть можливість проаналізувати мотиваційну спрямованість підлеглих поліцейських та ефективно скерувати їх на більш ефективне виконання своїх службових обов'язків.

Список використаних джерел

1. Андросюк Г. Л., Цепко Т. А. Мотивація як головний чинник підвищення ефективності навчання студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальних школах*. 2019. № 63. Т. 2. С. 11–16.
2. Розвиток внутрішньої мотивації поліцейських до професійної діяльності : метод. рекомендації / ред. кол. Галустян О. А., Захаренко Л. М., Казміренко Л. І., Юрченко-Шеховцова Т. І. Харків, 2011. 90 с.

Діана КУЧЕРЕНКО

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОФЕСІЙНА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Професійна психологічна підготовка поліцейських є невід'ємною складовою процесу навчання в закладах вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх поліцейських. Зважаючи на специфічні умови навчання, що характеризуються високим рівнем стресу, ризиком

травматизації та потребою в швидкому та адекватному реагуванні на складні ситуації, психологічна підготовка набуває особливого значення.

Професійна психологічна підготовка поліцейського – це тривалий процес, що починається на етапі початкової професійної підготовки і продовжується в ході всієї професійної діяльності.

Соціально-економічні зміни та переоцінка цінностей у суспільстві мають прямий вплив на роль і функції поліцейських. Професія поліцейського є однією з найвимогливіших у сучасному суспільстві, оскільки передбачає високу ефективність при вирішенні професійних завдань, пов'язаних із ризиком для життя, необхідністю швидко реагувати на складні ситуації та нести відповідальність за власні дії. Робота поліцейських безпосередньо спрямована на захист особистості, її прав і свобод, забезпечення громадського порядку та безпеки, а також боротьбу зі злочинністю [1].

Сучасне суспільство вимагає від поліцейських високого рівня освіченості, культури, здатності до самоосвіти та самовдосконалення, а також здатності застосовувати різносторонні знання у різних сферах правоохоронної діяльності. Це вимагає перегляду наявної системи підготовки поліцейських кадрів і впровадження нових підходів до їхньої професійної підготовки.

Завдяки стабільності умов навчання, спеціалізованій психологічній підготовці та доступу до сучасних методів навчання поліцейські можуть отримати необхідні навички та компетенції для ефективного виконання своїх обов'язків. Реформування системи підготовки поліцейських дозволяє забезпечити їх глибоке розуміння правових, етичних та професійних норм, а також здатність до адаптування до вимог сучасного суспільства, що швидко змінюються.

Науковці у своїх дослідженнях акцентують увагу на тому, що основою у структурі психологічної готовності поліцейського до роботи зі злочинцями є мотиваційний, емоційно-вольовий, пізнавальний і регуляторний компоненти. Опорними серед них є такі: професійна й правова переконаність, цивільно-правова активність, обов'язковість і відповідальність, стійкість, витривалість психіки, емоційно-вольова стійкість до впливу негативних психогенних факторів служби, здатність до активних, рішучих дій (сильна воля), висока дисциплінованість, упевненість у собі, товаришах і командирах, непримиренність до такого явища, як злочинність [2, с. 170–171].

Професійна психологічна підготовка в закладах вищої освіти надає поліцейським необхідні знання для розуміння та керування власними емоціями, а також покращує їхні комунікативні навички, лідерські якості та здатність приймати рішення в умовах невизначеності. Це допомагає забезпечити якісну роботу поліцейських на високому професійному рівні в умовах, де кожне рішення може мати серйозні наслідки.

Завдання, котрі призначена вирішувати професійна психологічна

підготовка поліцейських, опосередковані різноманіттям і складністю теоретичних і практичних проблем, що входять до сфери діяльності працівників поліції. До основних завдань можна віднести такі: вивчення психологічних механізмів незаконної поведінки, факторів, що сприяють формуванню злочинної мотивації та цілеспрямованості, способів їх профілактики; вивчення психологічних механізмів зростання злочинності в умовах соціально-економічних і політичних перетворень у суспільстві, а також розробка раціональних методів взаємодії з потерпілими та свідками з метою отримання об'єктивних свідчень у справі [3, с. 15].

Для вдосконалення навичок підготовки поліцейських існують полігони за різними напрямками. Так, у ДДУВС є полігони, що допомагають майбутнім поліцейським отримати більше практичних знань у напрямках зі службової підготовки, а також навчитися правильному алгоритму дій на місці події.

Крім того, професійна психологічна підготовка допомагає поліцейським управляти власним стресом та психофізіологічними реакціями на стресові події. Це сприяє збереженню їхнього фізичного та психічного здоров'я, попередженню вигорання. Здатність ефективно впоратися зі стресом покращує загальну роботу поліцейського колективу та сприяє зниженню кількості випадків помилкових рішень через негативний вплив стресових факторів.

Отже, професійна психологічна підготовка поліцейських є важливою складовою формування кваліфікованого та професійного поліцейського корпусу. Вона допомагає поліцейським розвивати необхідні психологічні навички, що є основою для успішної роботи у складних ситуаціях, пов'язаних із безпекою громадян та правопорядком. Забезпечення ефективної психологічної підготовки поліцейських у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання є важливим завданням, що сприяє зміцненню психологічного стану та підвищенню професійної діяльності поліцейських.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
2. Гурський В. Є. Професійна психологічна підготовка майбутніх поліцейських у закладах вищої освіти України зі специфічними умовами навчання. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 3(68). С 167–173. URL : <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/21-gurskij.pdf>.
3. Юридична психологія : підруч. ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Вид-во ХНУВС, 2017. 152с.

Леся ЛЕБЕДИК

доцент кафедри мистецтвознавства
та позашкільної освіти

Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка,

доктор педагогічних наук, доцент

ЗАКЛАД ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК АГЕНТ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

У сучасних умовах воєнного стану заклад позашкільної освіти є агентом суспільних змін, адже його діяльність базується на найефективніших технологіях навчання, інтересах і запитах вихованців. Зокрема, широко застосовується система Антона Макаренка, що має три складники: а) все найкраще – дітям (найкращі умови навчання, життя, праці, відпочинку, спілкування, а не тільки матеріальні блага); б) максимум поваги до дитини і максимум вимогливості до неї («повага» стоїть на першому місці); в) поділ на різновікові групи для виконання навчальних і трудових творчих справ. Ці вимоги до організації навчання, життя і праці вихованців є підґрунтям діяльності закладів позашкільної освіти як агентів суспільних змін.

Перевагою діяльності закладів позашкільної освіти як агентів суспільних змін є те, що за короткий проміжок часу вирішуються завдання формування та розвитку певних навичок і вмінь. Діяльність закладу позашкільної освіти є практикою ефективного психолого-педагогічного впливу на вихованців.

У діяльності закладів позашкільної освіти як агентів суспільних змін застосовується технологія кооперативного навчання, особливістю якої є відтворення одночасно предметного і соціального змісту діяльності вихованців, а головною особливістю – навчання вихованців у групі на основі принципів взаємовигідного й успішного співробітництва.

У закладах позашкільної освіти, що є агентами суспільних змін, використовуються технології навчання в команді [1; 4; 7; 10–14 та ін.], коли особлива увага приділяється груповим цілям і успіху всієї групи вихованців. Завданням кожного з них є засвоєння необхідних знань і формування потрібних навичок. Є три основні принципи цієї технології: а) нагороди – за виконання завдання команда одержує спільні бали, заохочення, створюється кооперативний, а не конкурентний освітній простір; б) індивідуальної відповідальності – успіх групи залежить від кожного її члена; в) рівних можливостей кожного вихованця у досягненні успіху. Заохочення команди і персональна відповідальність кожного її члена є визначальними складовими успішної діяльності закладів позашкільної освіти як агентів суспільних змін.

Доцільно використовувати різні варіанти роботи вихованців в команді: а) спільне навчання в малих групах; б) навчання на основі гри, турніру; в) технологію «навчаємося разом»; г) технологію організації дослідницької роботи вихованців у групах [1; 4; 7; 10–14 та ін.] тощо. Спільна мета, а не змагання, індивідуальна відповідальність, рівні можливості успіху лежать в основі сучасних технологій кооперативного навчання. Ці технології передбачають усі рівні спілкування: діяльність, взаємодію, спілкування, контакт. Особистісне зростання кожного вихованця відбувається у спілкуванні вихованців між собою і з керівником гуртка, котре є соціальним, адже вихованці по черзі виконують різні соціальні ролі: організатора, лідера, виконавця, доповідача, експерта, дослідника.

Означені технології дають змогу у закладах позашкільної освіти, що є агентами суспільних змін, найбільш повно реалізувати особистісний підхід до навчання вихованців. Діти систематично ведуть дискусії, обговорюють різні варіанти вирішення навчальних проблем, вибудовували логіку власного дослідження. Діяльність малих груп дає можливість підготувати вихованців до співробітництва, сформувані необхідні проєктувальні і комунікативні вміння.

У закладах позашкільної освіти як агентах суспільних змін необхідними є чітке й детальне проєктування діяльності, тривала організаційно-методична підготовка до неї [2; 3; 5; 6; 8; 9; 15; 16 та ін.]. Із часом набувається досвід проведення діяльності, на що витрачаються значні зусилля. Технології кооперативного навчання найбільш актуальні в закладах позашкільної освіти, що є агентами суспільних змін. Такі технології, на нашу думку, є основним механізмом, що приведе у перетворюючий рух усю систему позашкільної освіти. Відбувається зустрічний рух теорії і практики позашкільної освіти, що й породжує сучасні технології. Вони мають викликати до життя те передове, чого ще немає, ініціювати розвиток позашкільної освіти у потрібному напрямі.

Практика позашкільної освіти засвідчила, що ефективність сучасних технологій кооперативного навчання полягає в тому, що вихованці закладів позашкільної освіти плекають у собі: а) доброзичливість, відсутність агресії; б) вільний прояв почуттів, що підвищує здатність до творчості; в) емпатію – вміння відчувати психологічний стан інших людей; г) способи ненасильницького спілкування; д) повагу до свободи вибору; е) зняття чи обмеження заборон; є) акцент на позитивному; ж) заохочення співрозмовника; з) терпимість до помилок опонента; і) довіру, авансування похвали; к) вміння розуміти, приймати і визнавати думку інших; л) установку децентрації як здатність стати на позицію іншого; м) вміння сприймати ситуації як такі, що вимагають роздумів (як проблемні ситуації). Це є важливим висновком для удосконалення діяльності закладів позашкільної освіти, що є агентами суспільних змін.

Список використаних джерел

1. Лебедик Л. Доцільність застосування технологій навчання в команді у закладах позашкільної освіти. *Педагогіка партнерства: реалії та перспективи* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 104-й річниці від дня народження В. Сухомлинського (м. Кропивницький, 11-12 жовт. 2022 р.). Кропивницький, 2022. С. 169–174.
2. Лебедик Л. В. Ефективні здоров'язберігаючі технології позашкільної освіти в умовах війни. *Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія* : зб. тез Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Львів, 23-24 серп. 2022 р.). Львів, 2022. С. 150–155.
3. Лебедик Л. В. Інтерактивні технології підготовки педагогів позашкільних закладів до інклюзивної освіти. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 8-9 груд. 2022 р.). Полтава, 2023. С. 325–328.
4. Лебедик Л. В. Кооперативне навчання: переваги та недоліки навчання в мережі. *Структурні зміни в економіці під впливом інформаційно-комунікаційних технологій* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 24-25 квіт. 2008 р.). Полтава, 2008. С. 109–110.
5. Лебедик Л. В. Педагогічний менеджмент системи підготовки педагогів закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю. *Освітній фактор. Всеукраїнський науково-педагогічний журнал*. 2022. С. 103–106.
6. Лебедик Л. В. Проективні технології в позашкільній освіті. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : зб. матеріалів V Міжнародної науково-практ. конф. (м. Тернопіль, 29-30 верес. 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 203–206.
7. Лебедик Л. Розвиток лідерства майбутніх менеджерів у технологіях кооперативного навчання. *Шлях освіти*. 2008. № 3. С. 22–25.
8. Лебедик Л. В. Розвиток професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти на основі педагогічних поглядів Григорія Сковороди // Сучасні рецепції світоглядно-ціннісних орієнтирів Григорія Сковороди : колективна монографія ; за заг. ред. Д. С. Луніна. Полтава : Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2022. С. 89–97.
9. Лебедик Л. В. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів для закладів позашкільної освіти. *Лише той Учитель, хто живе так, як навчає* : матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. з міжнар. участю, присвяченої Всесвітньому дню філософії (м. Полтава, 17 лист. 2022 р.). Полтава, 2023. С. 240–244.
10. Стрельніков В. Ю. Інтенсивне кооперативне навчання майбутніх фахівців. *Якість вищої освіти: чинники формування конкурентоспроможності випускників* : матеріали XXXIX Міжнародної науково-метод. конф. (м. Полтава, 23-24 січ. 2014 р.). У 2 ч. Полтава, 2014. Ч. 1. С. 210–212.
11. Стрельніков В. Кооперативне навчання (cooperative learning) як складник педагогіки партнерства. *Педагогіка партнерства: реалії та перспективи* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 104-й річниці від дня народження В. Сухомлинського (м. Кропивницький, 11-12 жовт. 2022 р.). Кропивницький, 2022. С. 282–287.
12. Стрельніков В. Ю. Можливості кооперативного навчання для формування й розвитку громадянської культури молоді. *Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики* : зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. конф. Суми, 2020. С. 174–179.
13. Стрельніков В. Ю. Техніки нейролінгвістичного програмування для створення

кооперативних взаємин зі студентами. *Превентивна безпека людини в сучасних умовах : матеріали Міжвуз. круглого столу, присвяченого Всесвітньому дню охорони праці* (м. Полтава, 28 квіт. 2017 р.). Полтава, 2017. С. 26–28.

14. Стрельников В. Ю. Формування колективного суб'єкта у інтенсивному кооперативному навчанні майбутніх економістів. *Науковий вісник ПУЕТ. Серія «Економічні науки»*. 2012. № 6(51). С. 200–205.

15. Lebedyk L., Strelnikov V. Educational space of continuous education of teachers: a facilitating approach // *Educational space: post-non-classical perspectives : monograph / eds. Kamenova D. , Arkhyrova S. Varna : Varna university of management, 2023. P. 128–157.*

16. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L.V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. № 11(2). P. 349–351. URL : <https://www.ujecology.com/articles/leadership-and-social-work-in-the-environmental-management-system.pdf>.

Євген ЛІКАРЧУК

аспірант

Науковий керівник:

к. психол. н., проф. **Анаїт МЕЛОЯН**

(Донбаський державний педагогічний

університет, м. Слов'янськ Донецької обл.)

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА РИЗИК ВИНИКНЕННЯ ВІКАРНОЇ ТРАВМИ У ПСИХОЛОГІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

У сучасних умовах психологи, які часто стикаються у своїй роботі з людськими стражданнями та втратами, говорять про виснаження у професійній діяльності. Тому актуальним є дослідження явищ, пов'язаних із професійними ризиками для психологів, викликаних професійним вигоранням.

Мета дослідження – експериментальним шляхом виявити особливості взаємозв'язку професійного вигорання та рівня вікарної травматизації у психологів, які працюють в умовах військових конфліктів. Завдання дослідження: 1) здійснити аналіз теоретико-методологічних джерел із проблем професійного вигорання та вікарної травми; 2) виявити особливості прояву професійного вигорання та вікарної травми у психологів, які працюють в умовах військових конфліктів.

Об'єкт дослідження – вікарна травма у психологів, які працюють в умовах військових конфліктів. Предмет дослідження – професійне вигорання як чинник вікарної травми у психологів, які працюють в умовах військових конфліктів.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що рівень професійного вигорання у психологів, які працюють в умовах військових конфліктів, має вплив на рівень їхньої вікарної травматизації.

Для розв'язання проблеми був застосований комплекс методів:

1) теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення теоретичних та експериментальних розробок досліджуваної проблеми; 2) психодіагностичні, що забезпечили реалізацію констатуючого експерименту: авторська анкета з визначення ознак вікарної травми; методики діагностики емоційного вигорання особистості В. Бойко та професійного вигорання – К. Маслач, С. Джексон в адаптації Н. Водоп'янової; 3) статистичні: знаходження середніх величин, стандартних відхилень, процентних співвідношень, коефіцієнт лінійної кореляції К. Пірсона.

Вигорання – це синдром емоційного виснаження, деперсоналізації та зниження особистих досягнень, що може виникнути у працівників, робота яких пов'язана з людьми [1]. Вигорання пов'язують із появою в людини відчуття емоційного, фізичного виснаження, безпорадності, безнадійності, депресії, і особливо – розчарування [2, с. 104]. Професор психології К. Маслач зазначає, що вигорання є більш імовірним, коли існує невідповідність між характером роботи та характером людини, яка виконує цю роботу [3, с. 165].

За трикомпонентною моделлю перший компонент синдрому професійного вигорання – це посилення самопочуття емоційного виснаження. Другий компонент – деперсоналізація, тобто працівники реагують на постійний стрес шляхом розвитку негативних реакцій, цинічного ставлення до своїх клієнтів. Третій компонент – зменшення відчуття особистісних досягнень: працівник сприймає свою роботу негативно та відчуває незадоволення власними трудовими досягненнями [4, с. 257]. Методика діагностики професійного вигорання К. Маслач та С. Джексон в адаптації Н. Водоп'янової містить 22 запитання, які відповідають 3 субшкалам: 1) емоційне виснаження (максимальна сума балів – 54); 2) деперсоналізація (максимальна сума балів – 30); 3) редукція особистих досягнень (максимальна сума балів – 48).

Науковець В. Бойко зазначає, що емоційне вигорання – це механізм психологічного захисту, вироблений особистістю, у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на певні психотравмуючі впливи [5, с. 235].

При проведенні методики діагностики рівня емоційного вигорання В. Бойко опитуваним пропонується дати відповіді на 84 запитання, кожне з яких відповідає одному з провідних симптомів вигорання, котрі, у свою чергу, належать до одного з 3 компонентів емоційного вигорання: напруження, резистенція, виснаження.

Вчені Т. Титаренко, М. Дворник, В. Климчук виділяють такі аспекти вікарної травми: 1) вікарна травма – зміни у внутрішньому досвіді надавача

послуг як результат емпатії до осіб, які пережили травму; 2) вторинний травматичний стрес – виникнення почуття страху внаслідок прослуховування історій про травматичні події, пережиті іншими людьми; 3) втома співчуття – виснаження через переживання безнадії та відчуття безрезультатності роботи, що зменшує емпатію та співчуття [6, с. 187]. «Перевтома часто лежить в основі втоми від співчуття і її двоюрідної сестри: вікарної травми», – зазначає Urdang. Вікарна травма впливає на зміну ідей, переконань та адаптації у психотерапевта [7, с. 136].

Дослідження проводилося серед психологів кризових служб та практичних психологів м. Дніпро, м. Кривий Ріг, м. Кам'янське, м. Київ, м. Ірпінь. У ньому взяли участь 35 психологів, які працюють в умовах військових конфліктів.

За методикою діагностики рівня емоційного вигорання В. Бойко у даному дослідженні було виявлено тенденції формування першої та другої стадій професійного вигорання. Згідно з отриманими даними зазначимо, що незначна частка психологів має показники формування напруги 30%, але є категорія, що має показники сформованої напруги 10%. Стадія резистенції синдрому професійного вигорання сформувалася у 30%, вона ще формується у 50% психологів, тим часом як у 20% психологів ця стадія не має ознак формування. Стадія виснаження має ознаки сформованості у 10% психологів, формується – також у 10% опитаних психологів.

За методикою діагностики професійного вигорання К. Маслач та С. Джексон виявлено, що 40% психологів мають високі рівні емоційного виснаження та деперсоналізації. Аналіз свідчить, що 40% психологів мають високий рівень емоційного виснаження, 40% – середній, 20% – низький. Високий рівень показника деперсоналізації було виявлено у 40% психологів, середній – у 20% психологів та відповідно у 40% – низький. Редукція особистих досягнень має високий рівень у 30% психологів.

Таким чином 80% психологів, які працюють в умовах військового конфлікту, мають високий та середній рівні емоційного виснаження, а 60% – високий та середній рівні деперсоналізації, причому 40% із них мають високі показники як емоційного виснаження, так і деперсоналізації.

За підсумками результатів опитування за допомогою авторської анкети з визначення ознак вікарної травми від опрацювання травматичного досвіду клієнтів було виявлено, що 20% психологів мають високий рівень ознак вікарної травми, 30% – середній, 50% – низький. Це означає, що половина психологів у досліджуваній вибірці мають ознаки вікарної травми.

З метою з'ясування особливостей зв'язку між рівнем професійного вигорання та рівнем вікарної травматизації психологів, які працюють в умовах військового конфлікту, було проведено кореляційний аналіз та обчислено коефіцієнт лінійної кореляції К. Пірсона (r_{xy}). Як висновок можна констатувати: прямий кореляційний зв'язок існує між такими параметрами, як рівень професійного вигорання та рівень ознак вікарної травми – за

методикою дослідження В. Бойко ($r_{xy} = 0,68$; при $p \leq 0,01$) та за методикою К. Маслач, С. Джексон ($r_{xy} = 0,53$; при $p \leq 0,01$). Це означає, що чим вище рівень професійного вигорання психологів, тим вірогіднішим є ризик отримання вікарної травми при опрацюванні травматичного досвіду клієнтів.

З метою подолання професійного вигорання та зменшення ризику вікарної травматизації у психологів, які працюють в умовах військових конфліктів, планується розробити програму психологічної корекції професійного вигорання та програму психокорекції вікарної травми.

Список використаних джерел

1. Професійне вигорання у медичних працівників: причини, симптоми, ризики. *КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги №7» Миколаївської міської ради.* URL : <https://cpmsd7.lic.org.ua/novyny/profesijne-vygorannya-u-medychnyh-pratsivnykiv-rychynu-symptomu-ryzyku/>.
2. Романовська О. В. Причини та особливості прояву синдрому «професійного вигорання» в соціальних працівників. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2011. № 3(11). С. 103–107.
3. Maslach Ch., Leiter M. P. *The Truth About Burnout. How Organizations Cause Personal Stress and What to Do About It.* Published by Jossey-Bass. A Wiley Imprint. 989 Market Street, San Francisco, CA 94103-1741. 2008. 202 p.
4. Lloyd C., King R., Chenoweth L. Social work, stress and burnout: a review. *Journal of Mental Health.* 2002. № 11. Issue 3. P. 255–265.
5. Бохонкова Ю. О., Рябуха В. О. Розвиток синдрому емоційного вигорання у здобувачів вищої професійної освіти та його деструктивний вплив на особистість майбутнього фахівця. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 9-10 квіт. 2018 р.).* Дніпро, 2018. С. 231–236.
6. Титаренко Т. М., Дворник М. С., Климчук В. О. та ін. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : *практ. посібник ; за наук. ред. Т. М. Титаренко.* Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.
7. Журавльова Н. Ю. Особливості вторинної травматизації у дружин ветеранів війни: орієнтири психологічної допомоги. *Актуальні проблеми психології. Т. III : Консультативна психологія і психотерапія : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.* 2018. С. 124–151.

Михайло МЕЛІХОВ

курант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

к. і. н., доцент **Кирило НЕДРЯ**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ ПРОЯВІВ СПОРТСМЕНІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗМАГАНЬ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ ЯК ПРИКЛАД РОБОТИ ЗІ СТРЕСАМИ

Дослідження особливостей прояву та, відповідно, стабілізації емоційних станів спортсменів у період підготовки до змагань є надзвичайно актуальною темою в сучасних умовах. Можемо виокремити низку рівнів актуальності. Так, якщо звзвити актуальність суто до рівня спортсмена, то, безумовно, маємо розуміти, що кожен із них нервує у процесі підготовки до змагань, відчуваючи великий тиск на психіку: через фізичні навантаження, стрес від специфічного режиму та дисципліни, понаднормовий стрес в очікуванні результату тощо. Також до актуальності слід віднести можливість практичного застосування отриманих результатів задля покращення як кондицій спортсменів у процесі підготовки (слід відмітити, що саме психологічній підготовці не надається належної уваги), так і подальших досягнень. Але існує і більш глобальний рівень актуальності. Так, в умовах наднормових навантажень на психіку громадян, пов'язаних із війною, саме дослідження зазначеної проблематики, з огляду на свою унікальність, може дати дієві напрацювання та методики для саморегуляції психологічного стану, а також первинної психологічної допомоги й підтримки.

Основою для проведення дослідження стала методика НПН, або вивчення нервово-психічної напруги, авторство якої належить професору Психоневрологічного інституту ім. В.А. Бехтерева Т. Немціну, який і розробив її у далекому 1981 р., проте досі він вважається ефективним і найкращим за напрямом.

У дослідженні взяли участь 30 спортсменів чоловічої та жіночої статі, з яких перших – 17, а других – 13 (вибірка виведена умовно зі співвідношення кількості осіб, які займаються спортом, відповідно до гендерного розподілу). Вік опитуваних склав від 14 до 51 року (неповнолітніх – 40% від загальної кількості опитуваних). Учасники – представники різних видів спорту, що суттєво підвищує можливості дослідження впливу емоцій спортсменів: легкої атлетики, важкої атлетики, боксу, тайського боксу, кікбоксингу, фітнесу

(спортивна зала), бально-спортивних танців, волейболу, дзюдо, самбо, вільної боротьби.

У ході дослідження було виявлено, що психоемоційний стан, а також стан нервово-психічної напруги прямо впливає на готовність спортсмена до досягнення конкретних результатів. Сам результат визначається чітко сформульованою та поставленою метою, або тренером, або особисто спортсменом, за умов індивідуальних тренувань. При цьому, сама готовність досягати результати детермінується не стільки гендерною ознакою (хоча дівчата більш емоційно реагують), скільки віковою та строком системності занять спортом, що обумовлено як особистим життєвим досвідом, а отже і психоемоційною стійкістю та вищим порогом стрес адаптації, так і професійною готовністю до певного його порогу, а також усвідомлення ймовірного виходу за нього.

Загалом, резюмуючи аналіз результатів проведеного нами дослідження, представленого в окремій конкурсній науковій роботі, можемо зробити такі висновки:

1. Повна підготовка спортсмена у будь-якому виді спорту можлива лише за умови поєднання фізичної, технічної, тактичної й психологічної підготовки до змагань;

2. Покращення технічної й тактичної майстерності та розвиток фізичного стану спортсмена під тиском дає результат психологічного навантаження на спортсмена, сприяє покращенню емоційного стану спортсмена на змаганнях. Також психологічний розвиток може забезпечити розвиток згуртованості команди, частіше приводить до перемоги;

3. Спираючись на особливість розвитку психіки, тренер повинен враховувати стан психіки спортсмена для формування більш ефективного процесу психологічної підготовки до змагань і під час змагань. Емоційний стан спортсмена цілком залежить від тренера та самого спортсмена.

4. Дослідження засвідчило, що дівчата в ході підготовки до змагань більш емоційно виявляють свій стан нервово-психічної напруги. Хлопці нервують ще більше, що призводить до поганого виступу на змаганнях;

5. У ході дослідження виявлено, що кожна людина реагує по-різному і до, і під час змагань, однак саме системність занять спортом та відповідна адаптованість спортсмена до певних навантажень визначає його стан нервово-психічної напруги, а значить, і успіх. Також, психічний розвиток людини проходить низку періодів (вікових), послідовна зміна яких необоротна й передбачувана. Кожен період (вік) має своєрідний ступінь психічного розвитку з притаманними йому відносно стійкими якісними особливостями, а отже, прямо впливає на верхню межу нервово-психічної напруги;

6. Правильно визначена та сформульована змагальна мета (або мета відновлення спортивної форми) тренером або особисто спортсменом (у випадку індивідуальної підготовки) визначає готовність до певного рівня

напруги з розрахунку на максимальну мобілізацію сил;

7. Зважаючи на поставлену ціль, визначену мету, а також початковий стан готовності спортсмена, окрім тренерської роботи, слід враховувати і підключати професійний психологічний супровід і підтримку тренувального процесу, особливо для осіб, які системно займаються спортом менше 3-х років.

Список використаних джерел

1. Лисенкова І. П. Детермінанти емоційного розвитку дітей з когнітивними порушеннями : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.08 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т спец. педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка. Київ, 2019. 219 с.
2. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.
3. Безверхня Г. В. Загальна теорія підготовки спортсменів : метод. рекомендації. Умань, 2012. 60 с.
4. Келлер В. С., Платонов В. М. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів. Львів : Українська Спортивна Асоціація, 1992. 269 с.
5. Іваній І. В., Сергієнко В. М. Психологія фізичного виховання та спорту : навч.-метод. посібник. Суми : ФОП Цьома С.П., 2016. 204 с.
6. Костюкевич В. М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації : навч. посібник. Вінниця : «Планер», 2007. 273 с.
7. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
8. Опитувальник нервово-психічної напруги (Немчін Т.А.). *Всеосвіта*. URL : <https://vseosvita.ua/library/opituvalnik-nervovo-psihicnoi-naprugi-nemcin-ta-24014.html>.

Роман МИРОНЮК

професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану в Україні ставить нові виклики перед Україною, що за 30-річну історію існування сучасної незалежної України виникають вперше і зумовлюють застосування критичних (не властивих нормальному розвитку держави) норм, реалізація яких може через обмеження певних прав громадян забезпечити належну обороноздатність країни, створити можливості для відсічі збройної агресії та забезпечити

конституційні права громадян, у тому числі на захист права власності [1]. Починаючи з 2014 р., а саме з моменту порушення територіальної цілісності України шляхом збройного вторгнення росії, і до сьогодні значний тягар ліквідації наслідків такої агресії лягає на волонтерські організації, котрі, починаючи від організації збору та надання гуманітарної допомоги постраждалим і закінчуючи допомогою військовим засобами захисту, продуктами харчування, медикаментами, забезпечують свій ефективний спротив збройній агресії. Саме за участі волонтерських організацій було подолано післявоєнну кризу 2014 року.

Водночас слід зауважити, що для належного забезпечення діяльності волонтерських організації останні повинні мати чітко визначене законодавче поле діяльності, їхня діяльність має здійснюватися на принципах безкорисності, публічності, законності; має виключатися здійснення господарської діяльності під прикриттям волонтерства та мають бути інші запобіжники і гарантії їхньої діяльності. У зв'язку з цим нижче доцільно здійснити аналіз адміністративно-правового статусу волонтерських організацій в Україні та виокремити особливості його реалізації в умовах воєнного стану.

Зважаючи на ризики шахрайства у цій сфері, волонтерську діяльність не оминуло правове регулювання. Так, 19.04.2011 прийнято Закон України «Про волонтерську діяльність» [2]. Відповідно до ст. 1 цього закону волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (безоплатних робіт та послуг).

Перелік напрямів волонтерської діяльності передбачений ч. 3 ст. 1 цього закону та визначений у постанові Кабінету Міністрів України № 556 від 05.08.2015 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямами волонтерської діяльності» [3]. Проте цей перелік не є вичерпним, і тому дозволяються інші види волонтерської діяльності, що не заборонені законом.

Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги (ст. 7 Закону України «Про волонтерську діяльність»). Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними.

Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника.

Особи віком від 14 до 18 років не можуть надавати волонтерську допомогу: Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади – під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення

антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та/або іншої країни проти України; а також за напрямками: утвердження української національної та громадянської ідентичності; сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи; сприяння центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян, а також фізичним особам, які здійснюють соціальний патронаж, у проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом; надання волонтерської допомоги особам, які постраждали внаслідок інфекційних (небезпечно інфекційних, особливо небезпечних інфекційних) хвороб та епідемій; у медичних закладах.

Іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному вебсайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

Волонтер може отримати посвідчення волонтера, здійснюючи волонтерську діяльність в організаціях та установах, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

Волонтер має право на: належні умови здійснення волонтерської діяльності, зокрема, отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням; зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу; відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності; інші права, передбачені договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством.

Волонтер зобов'язаний: сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності; у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я; у разі необхідності проходити подальшу підготовку (перепідготовку); не допускати дій і вчинків, що можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність; дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом; у разі укладення договору про провадження

волонтерської діяльності та одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодовувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором; відшкодовувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення ним волонтерської діяльності, відповідно до закону.

Волонтерам для провадження волонтерської діяльності можуть бути відшкодовані витрати на відрядження на території України та за кордон у межах норм відшкодування витрат на відрядження, встановлених для державних службовців і працівників підприємств, установ та організацій, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів.

Волонтери надають волонтерську допомогу на базі організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів, на підставі договору про провадження волонтерської діяльності, укладеного з такою організацією чи установою, або без такого договору.

Волонтери можуть надавати волонтерську допомогу індивідуально, при цьому вони зобов'язані повідомляти отримувачів волонтерської допомоги про те, що вони не співпрацюють з організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

За договором про провадження волонтерської діяльності одна сторона (волонтер) зобов'язується за завданням другої сторони (організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів) особисто безоплатно надавати волонтерську допомогу її отримувачам протягом установленого в договорі строку, а зазначена організація чи установа зобов'язується забезпечити волонтеру можливість для здійснення волонтерської діяльності. У договорі може визначатися порядок відшкодування волонтеру витрат, пов'язаних із виконанням договору (ч. 2 ст. 9 Закону України «Про волонтерську діяльність»).

Договір про провадження волонтерської діяльності обов'язково укладається у письмовій формі: 1) за бажанням волонтера або його законного представника, якщо волонтер є особою віком від 14 до 18 років; 2) у разі надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та/або іншої країни проти України; 3) у разі відшкодування витрат, пов'язаних із наданням волонтерської допомоги.

Волонтерам виплачується одноразова грошова допомога у разі загибелі

(смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), якщо смерть/поранення волонтера настали під час надання волонтерської допомоги Збройним Силам, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам під час дії особливого періоду, правового режиму надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації та/або іншої країни проти України. У разі загибелі (смерті) волонтера одноразова грошова допомога виплачується у розмірі 500 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб на дату загибелі (смерті), членам сім'ї, батькам та утриманцям загиблого (померлого) волонтера у рівних частинах. У разі встановлення інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва) залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога у визначеному законом розмірі. Розмір одноразової грошової допомоги у разі встановлення інвалідності внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва) визначається виходячи з прожиткового мінімуму, чинного на дату встановлення інвалідності.

Виплата одноразової грошової допомоги здійснюється в порядку та на умовах, визначених постановою Кабінету Міністрів України № 604 від 19.08.2015 «Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації та/або іншої країни проти України, бойових дій та збройних конфліктів».

У підсумку слід зазначити, що основними проблемами в належній реалізації адміністративно-правового статусу волонтерських організацій, на нашу думку, є:

- 1) урегулювання порядку реєстрації волонтерських організацій;
- 2) створення Мінюстом реєстру волонтерських організацій та його оприлюднення;
- 3) урегулювання в законі норми «про зарахування діяльності офіційно оформленого волонтера – фізичної особи, яка здійснює свою волонтерську діяльність не менш ніж 40 годин протягом тижня, до загального трудового стажу, а також виплату заробітної плати з надбавками та преміями за основним місцем роботи і збереження робочого місця цієї

особи в період дії режиму воєнного або надзвичайного стану».

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2002. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435.
3. Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 556. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2015-п#Text>.

Марія МІТІНА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ У ПРЕВЕНТИВНІЙ РОБОТІ З МОЛОДДЮ

Превентивна робота з молоддю є важливою складовою соціальної роботи, що має на меті попередження негативних явищ у житті молодих людей. У межах такої роботи психологічні методи можуть бути використані для забезпечення психологічної підтримки молоді, формування позитивної самооцінки, розвитку соціальних навичок та попередження ризикованої поведінки.

Превентивна робота з молоддю допомагає запобігти виникненню проблем, пов'язаних зі здоров'ям, насильством, девіантною поведінкою, шкідливими звичками та іншими негативними явищами. Це дозволяє молодим людям зростати у більш сприятливих умовах та розвиватися як особистість, забезпечуючи собі можливість розкрити власний потенціал.

Превентивна робота з молоддю є важливою, оскільки допомагає зберегти здоров'я та життя молодих людей, зменшує кількість кримінальних випадків, підвищує рівень їхньої освіти та кваліфікації, підтримує їхнє самовизначення та розвиток як особистості.

Значну роль у попередженні та профілактиці девіантної поведінки молоді відіграє школа та сім'я. У зв'язку з тим, що найпоширенішими серед неї є прояви адиктивної поведінки, саме цей аспект потребує особливої уваги з боку вчителів, соціальних педагогів, психологів, батьків [2, с. 99].

Отже, важливою складовою успіху превентивної роботи з молоддю є

співпраця з батьками, учителями, медичними працівниками, представниками громадськості та іншими стейкхолдерами. Тільки шляхом співпраці можна забезпечити ефективне запобігання негативним наслідкам та розвиток молоді у потрібному напрямі. Первинна профілактика в цьому випадку передбачає виховання антинаркогенної спрямованості особистості, її морально-психологічної стійкості як основного характерологічного утворення, що відіграє вирішальну роль у критичних ситуаціях, ситуаціях вибору, пропозиції віднови негативних речовин [3, с. 364].

Превентивна робота з профілактики та подолання девіантної поведінки молоді має будуватися на таких принципах, як: повага до особистості дитини в поєднанні з доцільною вимогливістю до неї; педагогічного оптимізму; індивідуального підходу; диференційного підходу; соціалізації; системності, цілеспрямованості, амбівалентності, саморозвитку [4, с. 218].

Основні психологічні методи, що можуть бути використані у превентивній роботі з молоддю, охоплюють такі:

1. Групова терапія – дозволяє молодій людині побачити, що вона не наодинці зі своїми проблемами, та допомагає знайти підтримку серед своїх однолітків;

2. Індивідуальна терапія – може бути корисною для молоді, яка має особисті проблеми або проблеми з поведінкою;

3. Консультування – може допомогти молодій людині знайти способи розв'язання проблем, із якими вона стикається;

4. Тренінги соціальних навичок – можуть допомогти молодій людині зрозуміти, як встановлювати та підтримувати здорові взаємини з іншими людьми;

5. Психосвіта – дозволяє молодій людині зрозуміти, як працює її розум, що спричинює її почуття та поведінку та як ними керувати.

Так, психологічні методи у превентивній роботі з молоддю можуть бути ефективними засобами формування позитивних цінностей та поведінки, що зменшують ризики розвитку психологічних проблем та високоризикової поведінки [1, с. 26].

Наприклад, тренінги соціальних навичок можуть допомогти молодій людині зрозуміти, як встановлювати та підтримувати здорові взаємини з іншими людьми, а також розвинути навички емоційного контролю, конфліктології, вміння розв'язувати проблеми та приймати важливі рішення.

Групова терапія може стимулювати молодих людей до здорової конкуренції, колективної роботи та змагання за досягнення спільних цілей, що допомагає зберегти та зміцнити соціальну мережу молоді.

Психосвіта дозволяє молодій людині зрозуміти, як працює її розум, що спричинює її почуття та поведінку та як ними керувати. Це може допомогти молодій людині управляти власними емоціями та поведінкою, що зменшує ризики розвитку психологічних проблем та високоризикової поведінки.

Таким чином, психологічні методи у превентивній роботі з молоддю можуть бути ефективними засобами формування позитивних цінностей та поведінки, що сприяють психологічному благополуччю молоді. Превентивна робота з молоддю орієнтується на запобігання розвитку психологічних проблем та ризикової поведінки, як-от: наркоживання, алкоголізм, суїцидальна поведінка, статева поведінка без захисту та ін.

Список використаних джерел

1. Левшунова Н. Методи превентивного виховання. *Психолог*. 2010. № 26. С. 30–31.
2. Немченко С. Г. Девіантна поведінка як чинник порушення життєвої компетенції: актуальність проблеми. *Педагогічні науки*. 2005. № 1. С. 98–102.
3. Соціальна педагогіка : підруч. ; за ред. проф. А. Й. Капської. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 488 с.
4. Ківенко Н. В. та ін. Девіантна поведінка: сучасна парадигма. Ірпінь : Академія держ. податкової служби України. 2002. 240 с.

Катерина МІТЧЕНКО

старший викладач кафедри
гуманітарних дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ГРУП ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ УЧАСНИКІВ

Війна змінила життя кожного українця, незважаючи на те, чи був/є він військовим, жителем окупованої території, біженцем чи внутрішньо переміщеною особою, мешканцем місць, де ведуться активні обстріли, чи людиною, яка живе на відносно спокійній території. Практичні психологи одноголосно відмічають наявність нестабільного психоемоційного стану, страхів, тривоги, паніки, апатії в різній мірі та в різний час, психічних розладів, регресу розвитку особистості у більшості жителі всієї країни.

Психологічна допомога у цих складних, травмуючих для всієї країни, ситуаціях є дуже актуальною. Одним із беззаперечно вагомих та ефективних методів надання первинної психологічної допомоги є ведення груп психологічної підтримки [2, с. 11], головною метою якого, які і взагалі кожного методу первинної психологічної допомоги, є зменшення первинного дистресу, що є спричиненим травмуючими подіями, сприяння коротко- і довгостроковим стратегіям функціонування та копінгу.

Слід відмітити, що формування саме особистісної зрілості є однією з

основних цілей груп психологічної підтримки. Поняття «зрілість» використовується в контексті психічного розвитку людини, навіть існує таке поняття, як «зрілість психічного розвитку людини» (Б. Ананьєв), що знайшло своє експериментальне підтвердження в дослідженні психофізіологічних функцій дорослих людей (Е. Степанова, Н. Розе, А. Канатов, Я. Петров, Л. Фоменко та ін.). На думку вищезгаданих дослідників, зрілість – це певний віковий період у житті людини, характеристика розвитку певних психічних функцій людини незалежно від віку. Зріла особистість – це особистість, яка володіє стійкою єдністю особистісних рис і ціннісних орієнтацій і здатна правильно сприймати людей і себе.

Проблема зрілості особистості знайшла своє відображення у працях класика американської психологічної науки Г. Олпорта. Вчений вважав, що шлях до зрілості людини – це безперервний процес, що триває все життя, процес становлення. Він бачив також якісну різницю між зрілою особистістю і незрілою, або невротичною, особистістю. Поведінка зрілих суб'єктів функціонально автономна та мотивована усвідомленими процесами. І навпаки, поведінка незрілих осіб переважно спрямовується неусвідомленими мотивами, що виникають із переживань дитинства [4, с. 214–230].

Вагомий внесок у розроблення проблеми зрілості особистості зробив П. Якобсон. Вчений розглядав особистісну зрілість людини як суспільно-історичний феномен, де під зрілістю особистості насамперед розуміється соціальна зрілість, що виражається в тому, наскільки адекватно розуміє людина своє місце в суспільстві, якою філософією або світоглядом керується, яке її ставлення до суспільних інститутів (норми моралі, норми права, закони, соціальні цінності), до своїх обов'язків і своєї праці [4, с. 298–321].

Рисами особистісної зрілості, на думку О. Штепи, є: відповідальність, децентрація, глибинність переживань, життєва філософія, толерантність, автономність, контактність, самоприйнятливність, креативність, синергічність. Вчена вважає, що особистісній зрілості людини сприяє розвиток децентрації – здатності зрозуміти позицію іншої людини, вміти поглянути на ситуацію з її точки зору. Децентрація, як подолання егоцентризму, чітко простежується при переході від підліткового до юнацького віку, коли молоді люди починають замислюватися про своє майбутнє, про себе як членів суспільства, брати на себе дорослі ролі, усвідомлювати перешкоди, що стоять на шляху досягнення цілей, тощо [6, с. 24–31].

Ефективність груп підтримки в наданні психологічної допомоги, збереженні психічного здоров'я відмічають такі закордонні та вітчизняні науковці: Л. Леві, П. Сілверман, К. Мун-Гіддінгс, Д. Вітакер, О. Байдарова.

Так, П. Сілверман у своїх роботах описує групи підтримки як об'єднання людей зі схожим досвідом проблем, які можуть запропонувати одне одному найкращу інформацію для знаходження шляху виживання у складній ситуації, освоїти потрібні копінг-стратегії. К. Мун-Гіддінгс зазначає, що практика взаємодопомоги є варіативною, фокус її діяльності

спрямований на зменшення стигматизації людини з розладом [1, с. 26].

Інші науковці (Д. Вітакер, О. Байдарова, Л. Царенко) дають визначення, що групи підтримки – це керовані фахівцем добровільні об'єднання людей зі схожими проблемами чи кризовими життєвими обставинами, що зустрічаються протягом тривалого часу з метою надання взаємної допомоги та підтримки, обміну.

Ефективність груп підтримки маємо намір продемонструвати на прикладі їх проведення психологами-консультантами соціального проекту «Разом». Так, у перші дні повномасштабного вторгнення ініціатор проекту, практичний психолог, доцент кафедри практичної психології Київського державного педагогічного університету ім. Д. Драгоманова, О. Зінько організувала небайдужих психологів, які мали досвід групової роботи, відчували власні сили до участі як ведучі груп підтримки. Починаючи з 28 лютого 2022 р. до сьогодні проведено понад 200 груп, у яких взяли участь більш ніж 3 тис. осіб.

Основною метою функціонування груп психологічної підтримки соціального проекту «Разом» є надання підтримки учасникам, здійснення професійного супроводження людей, які перебувають у кризових станах. Місце, де люди об'єднанні спільною проблематикою (війна в Україні), мають змогу вербалізувати власні переживання, підтримати інших та самі отримати підтримку.

Як визначають науковці, і їх підтримують практичні психологи проекту, у групах психологічної підтримки учасники можуть вільно говорити про власні труднощі, обговорювати свої почуття та переживання, бути в колі людей, об'єднаних спільним емоційним станом, перебувати в підтримуючому середовищі.

Психологи проекту, які виступають у ролі ведучих груп психологічної підтримки, відмічають значну позитивну динаміку особистісного росту та психоемоційного стану всіх учасників, у тому числі у себе.

Як зазначалося вище, під впливом травмуючих факторів більшість українців спостерігали за собою стан розгубленості, апатії, регресування певних соціальних та психологічних аспектів життєдіяльності, певний особистісний регрес. Аналізуючи динаміку змін учасників проекту, можемо констатувати становлення у них ефекту особистісної зрілості. Взевши за основу риси-індикатори за О. Штепа, відмічаємо в учасників підвищення рівня толерантності, автономії, контактності, креативності, відповідальності, децентрації та самосприйняття при зниженні конфліктності, прагнення домінувати, відчуженості, страху невизначеності.

За 8 місяців функціонування групи психологічної підтримки соціального проекту «Разом» продемонстрували значні результати в аспекті формування особистісної зрілості як одного з основоположних аспектів психічного здоров'я та підвищення загальної якості життя українців у цей непростий для країни час.

Детально про групи підтримки проєкту, результати дослідження їхнього впливу на формування особистісної зрілості буде викладено в подальших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Групи самопомоги: теорія та практика : посібник для менеджерів, організаторів і фасилітаторів ГСД. Київ, 2021. 37 с.
2. Колегія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. Перша психологічна допомога. Львів : Друкарські куншти, 2015. 184 с.
3. Мірошник З. М. Структура особистості вчителя початкових класів: рольовий підхід : монографія. Харків : ФЛП Шейнина Е.В. ; ХНПУ, 2011. 306 с.
4. Матвійчук Т. В. Теорії особистості у зарубіжній та вітчизняній психології. Львів : Магнолія, 2006. 520 с.
5. Шаповал І. М. Особистісна зрілість як предикатор професійної особистості психолога // Особистісна зрілість як проблема сучасної психології : колективна монографія / кол. авт. ; наук. ред. З. М. Мірошник. Кривий Ріг : вид. Р.А. Козлов, 2019. Т. 1. С. 34–41.
6. Штепа О. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг : монографія. Львів : Вид.центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 210 с.

Кристина МОЛИТВА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. соц. н., доцент **Наталія КОМИХ**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВИКРАДЕННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Викрадення дітей під час воєнного стану є однією з найбільш болючих тем для суспільства, адже діти є незахищеними і без участі батьків в їх вихованні не можуть існувати та жити самостійно. Нині Україна знаходиться в умовах воєнного стану через напад росії на територію нашої держави. Війна в країні триває ще з 2014 р., коли росія окупувала східні території України та АР Крим. Весь цей час громадянам України доводиться стикатися з незаконними діями держави-агресора щодо викрадення дітей. Звісно, така проблема наразі є нагальною та значущою, адже війна ще не закінчилася, багато територій залишаються окупованими і, відповідно, число викрадених дітей зростає.

Починаючи з 2014 р., російською федерацією депортовано понад 234 тис. українських дітей (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які, зважаючи на хронічні захворювання, проживали в

зкладах цілодобового перебування). Серед депортованих є і ті, батьки яких або вбиті російськими військовими, або не пройшли фільтраційні табори. Зазначене є порушенням ст. 49 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (заборонено здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію) [2], а також норм Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей [4], якою регламентовано захист дітей від їх незаконного переміщення та визначено процедуру щодо повернення дітей, яких незаконно вивозять або утримують, до країни постійного місця проживання.

Звісно, наведені дані є неточними, адже окупація та незаконні дії армії агресора ще тривають. Відповідно, неможливо до кінця підрахувати такі дані, адже багато злочинів росії щодо викрадення дітей залишаються нерозкритими.

Також держава-агресор пришвидшила процес усиновлення українських дітей (95% з яких мають біологічних батьків, тобто не є сиротами), і на кінець червня 2022 р. майже 130 дітей було передано під опіку в російські сім'ї. Зазначене є грубим порушенням ст. 8 Конвенції про права дитини (право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання) [3].

Коли відбувається незаконне усиновлення в іншій країні, то потім цих дітей вкрай важко державі ідентифікувати, знайти і повернути до України. Адже процедура усиновлення передбачає можливість зміни прізвища, імені, по батькові, місця і дати народження. А також існує таємниця усиновлення, тому рішення судів не оприлюднюються для загального ознайомлення [6, с. 238].

Звісно, такі дії є незаконними, адже вік викрадених дітей є різним. Серед них і зовсім маленькі, які, опинившись в російській сім'ї, можуть і не знати, що насправді вони за походженням українці. Відповідно, такі діти не будуть знати культурні традиції України та дотримуватися їх, що справляє негативний вплив на культуру та самоідентифікацію української нації.

Слід зазначити, що окупаційна влада вдавалася до будь-яких маніпуляцій для того, щоб здійснити свої плани щодо викрадення дітей. Так, малозабезпеченим сім'ям було запропоновано відвезти дітей на відпочинок до табору «Артек», що знаходиться в АР Крим. Деякі батьки погоджувалися, перебуваючи під впливом погроз окупантів та вважаючи, що врятують таким чином дітей від звуків війни. Крім того, окупанти, дозволяючи евакуаційні коридори, розподіляли дітей та батьків у різні автобуси і дітей везли в невідомому напрямку. Ці всі історії є реальними та такими, в які не хочеться вірити. Однак досі велика кількість незаконно викрадених дітей з України перебувають на території росії.

Україна, як держава демократична та така, що виконує свої міжнародні зобов'язання, робить усе можливе для того, щоб повернути дітей, які були викрадені на території України, до їхніх сімей. Так, уповноважені з прав

людини неодноразово зверталися до Комітету ООН з прав дітей, Комітету ООН з прав людини, Глобального Альянсу національних інституцій з прав людини (GANHRI) щодо втручання в ситуацію з метою недопущення подальшого порушення прав дітей [5, с. 43].

Крім того, у квітні 2022 р. була Заява МЗС України щодо загрози незаконного усиновлення українських дітей громадянами держави-агресора [6, с. 238]. Також 22 березня 2022 р. постановою Кабінетів Міністрів України № 349 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» внесено відповідні зміни до інших постанов Кабінетів Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану з питань: тимчасового влаштування дітей до дитячого будинку сімейного типу (постанови № 564 від 26.04.2002, № 866 від 24.09.2008); тимчасового влаштування дітей у прийомні сім'ї (постанови № 565 від 26.04.2002, 866 від 24.09.2008). Відповідно, росія не має право незаконно вивозити дітей для усиновлення, адже в Україні існують механізми для захисту прав дітей, які втратили батьків внаслідок війни чи вже були сиротами [5, с. 43].

За даними Національного інформаційного бюро, що оприлюднені на державному порталі розшуку дітей, станом на 30 березня 2023 р. в Україну було повернуто лише 327 дітей [1].

Таким чином, слід зазначити, що Україна робить усе можливе для повернення викрадених дітей на територію нашої держави, до власних родин. Однак це досить важка та складна процедура, враховуючи підступність ворога. Окупаційна влада під час вивезення дітей до росії змінює всі їхні дані, що ускладнює пошук. Необхідно залучати міжнародну спільноту для пришвидшення процесу повернення дітей.

Список використаних джерел

1. Діти війни. Державний портал розшуку дітей. URL : <https://childrenofwar.gov.ua/>.
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text.
5. Легка О. В. Міжнародно-правове регулювання захисту прав дітей в умовах воєнного стану. *Правова позиція*. 2022. № 2(35). С. 41–45.
6. Цебенко С. Б. Практика Європейського суду з прав людини у справах про міжнародне викрадення дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 237–239. URL : http://lsej.org.ua/10_2022/10_2022.pdf.

Кирило НЕДРЯ

завідувач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО ПОЛОНУ:
ДОСВІД ПРОГРАМИ SERE (SURVIVE, EVADE, RESIST, EXTRACT)
У США**

В умовах ведення інтенсивних бойових дій однією з головних проблем є підвищення можливостей виживання особового складу, а отже – зменшення втрат. При цьому досить часто помилково вважається, що ключовим є підвищення якості засобів індивідуального захисту або знання з медицини. Однак не менш важливою, а часто навіть більш ваговою, є саме морально-психологічна складова, оскільки деморалізований, «поламаний», військовослужбовець (та і не тільки військовослужбовець, а будь-який учасник сил безпеки і оборони) є загрозою не лише для себе, а і для оточуючих, послаблюючи як можливості підрозділу, так і, власне, створюючи подальші проблеми і навантаження для різних соціальних та економічних систем вже у цивільному житті. Окреслений комплекс проблем є дуже складним не лише у врегулюванні і вирішенні, а і діагностуванні. Ще куди більш складною проблемою є ті особи, що пройшли полон.

Зважаючи на вищезазначене, слід констатувати, що, безумовно, більш доцільно проводити профілактику подібних проблем і працювати з особовим складом ще до безпосередньої участі (або вже під час) у бойових діях/миротворчих операціях/поліцейських місіях/техногенних катастрофах.

Лідером у вирішенні таких питань є країни НАТО, зокрема, США та Великобританія. Відправною ж точкою для робіт у цьому напрямі стала Друга світова війна.

Так, ще на початку війни, а саме у грудні 1939 року, у структурі британської військової розвідки MI-9 було відкрито перші курси навчання пілотів організації втечі саме з німецького полону. Невдовзі їхня програма була розширена і до виживання збитих пілотів у дикій природі та відкритому морі.

Вже з весни 1943 р. на основі британського досвіду аналогічні курси створюються в ВПС (Військово-повітряні сили) США, але цю підготовку проходить тільки незначна кількість американських льотчиків.

Ситуація змінюється за підсумками війни. Так, за зібраною і проаналізованою у США статистикою, з-поміж усіх збитих американських

пілотів, які неушкодженими та без поранень приземлилися на безлюдні території, море або яким вдалося залишитися непоміченими ворогом, вижили лише 5%. Інші 95% загинули через банальне невміння плавати або відсутність навичок виживання в дикій природі. Це стало сигналом для цілеспрямованого створення програми з навчання пілотів виживання. У 1950-х роках такі курси виживання були організовані у всіх родах військ США, в першу чергу для підготовки фахівців спецпідрозділів і військової розвідки як найбільш дороговартісних.

Після війн у Кореї та В'єтнамі у США отримали великий резонанс факти перебування військових у полоні, а також актуалізувалася проблема відсутності будь-якої підготовки до цього, що призводило як до загибелі, так і подальших психічних вад (так, одним із найбільш відомих полонених був майбутній сенатор Джон Маккейн, який за часів війни у В'єтнамі був пілотом). Тому до програми SERE було додано розділи психологічної підготовки для перебування у полоні і організації втечі з нього, а загальний комплекс підготовки фактично став повним – від виживання, а отже, і уникнення полону, до перебування у ньому і втечі. У такий спосіб військовослужбовці отримували необхідні знання для формування психологічної впевненості у власних силах, а отже, ліквідації головного стрес-фактора – невідомості.

Починаючи з 1984 р., програму SERE у США було поділено на три базові блоки, що проходяться послідовно (це є обов'язковим):

1. Мінімальний базовий рівень навичок рядового. Його проходять як новобранці (рекрути), так і кандидати на посади офіцерів (кадети) в межах обов'язкового «курсу молодого бійця». Навчання організовано і проходить у відповідних таборах підготовки новобранців. За часом підготовка займає 2-4 місяці, що і становить початковий загальний тренінг;

2. Основна частина. Цей найнасиченіший і найтриваліший блок розроблений для льотного складу всіх видів і родів військ, бійців спецпідрозділів і військової розвідки, а також астронавтів NASA. У ньому відпрацьовується виживання в різних природних і кліматичних умовах, а навчання проводиться у спеціалізованих таборах, «заточених» під конкретну кліматичну зону (розташовані у штатах Алабама, Аляска, Вірджинія, Техас, Каліфорнія, Колорадо, в Канаді та на японському острові Окінава). Для екіпажів кораблів ВМФ (Військово-морський флот) проводиться тільки тренування з виживання у відкритому морі. Також існує окремий курс із виживання та евакуації в міських умовах;

3. Третій спеціальний блок – для окремих військових професій: працівників спеціальних сил і спецслужб. Насамперед мова йде про тих, які працюють за кордоном, під прикриттям чи в «гарячих точках». Відпрацьовується перебування в полоні, поведінка на допитах, протидія фізичному і психологічному тиску, організація втечі з полону.

Як уже зазначалося, всі ці блоки взаємопов'язані і доповнюють один

одного, формуючи цілісну систему підготовки до виживання і, як наслідок, уникнення полону або його проходження з можливими мінімальними морально-психологічними втратами. Зважаючи на актуальність цієї тематики, розглянемо докладніше кожен із блоків. Так, перший і базовий блок спрямований, відповідно, на базові елементарні навички, такі як: рух та марші, обладнання зупинок і укриттів, особиста гігієна в польових умовах, надання домедичної допомоги, елементи маскувannya тощо. Другий вже більш детально розкриває первинні базові навички, доповнює їх та охоплює такі аспекти: необхідний для виживання набір, прийняття рішень в умовах обмеженої інформації, розробка планів, адаптація до спеки/холоду, вживання нетипової їжі, орієнтування на місцевості, орієнтування і передбачення змін погоди, контакти з місцевим населенням та його характеристики (налаштованість), добування води/вогню/їжі, підтримання температури тіла, сплави річками і морськими течіями, сигнали порятунку, флора та фауна (безпечна і небезпечна), укриття і їхнє створення, пересування різними типами місцевості і рельєфу, а також психологічні аспекти виживання (адаптація та подолання болю, голоду, спраги, втоми, нестачі сну, почуття самотності і приреченості, підтримка позитивного настрою та волі до життя).

Більш детально варто розглянути саме останній блок. Він був введений на початку 1990-х рр. і націлений виключно на формування навичок перебування у полоні. Передбачає або добровільне і факультативне проходження, або обов'язкове – для певних спеціальностей і служб. Тематика, що розглядається у блоці, є такою:

- психологічні аспекти перебування в полоні, воля до опору і впевненість у собі; протидія фізичному та психологічному тиску; подолання індивідуальних і групових стрес-факторів; взаємодопомога у групі ув'язнених;

- період адаптації до навколишнього середовища; аналіз навколишнього середовища, місця ув'язнення і системи охорони, збір інформації про них;

- розробка плану втечі в основному і запасному варіантах;

- підготовка до втечі з полону – індивідуальна і групова;

- розвинені методи камуфляжу і маскувannya, в тому числі від спостереження з повітря;

- приховування підготовки і факту втечі;

- стандартні методи дії пошукових груп, уходу від переслідування, протидії пошуковим собакам.

Сам процес проведення курсу будується на теоретичній складовій, а також безпосередньо практичних заняттях, що максимально наближені до реальності, подекуди на межі з жорстокістю. Так, інструктори можуть перевдягатися у форму ворога, називатися терористами, використовувати як психологічний тиск, так і елементи фізичного (більш як доповнення психологічного), тим самим підвищуючи рівень стресостійкості, а отже, і

ймовірність виживання.

Завершуючи викладене, слід зазначити, що в умовах нашої війни можливості і потреби застосування подібної програми є куди ширшими, ніж у США. Тому доцільно не обмежуватися певними родами військ, а зосередитися на підготовці командирів молодшої та середньої ланок, які, у свою чергу, базові знання зможуть передавати підлеглим. До складових такої підготовки варто віднести:

1. Що таке полон рф;
2. Як не потрапити в полон, використовуючи навколишнє середовище, будь-які будівлі поля та ін. Особливості у спілкуванні з місцевим населенням залежно від місця перебування. Вміння виживати з мінімальними ресурсами. Тобто всі засоби, щоб у полон НЕ потрапити;
3. Чітко доводити, виходячи з досвіду наших полонених, що саме може призвести до значного ускладнення долі людини після потрапляння в полон (що потрібно з собою НЕ мати, особливості татуювання, інформаційна гігієна, чистка засобів зв'язку);
4. Можливості та особливості логістики, спираючись на досвід полонених;
5. Можливості легендування та як саме потрібно поводитися при первинних допитах, які наслідки можуть бути в тих чи інших випадках і що працює краще, а що категорично не треба говорити чи робити;
6. Довести важливість спостереження за деталями місць перебування, деталями одягу супротивника, акцентами, оснащенням і технікою тощо;
7. Важливість запам'ятовування всіх людей, з ким був поруч, псевдо, прізвище, ім'я, по батькові та ін.

Резюмуючи, варто відмітити, що такий підхід не лише може допомогти вціліти, а і повернути більш придатних до успішного подальшого цивільного життя людей, оскільки вони і є самий головний ресурс будь-якої країни.

Список використаних джерел

1. SERE training develops leaders for complex environment. *U.S. ARMY*. URL : https://www.army.mil/article/138765/SERE_training_develops_leaders_for_complex_environment.
2. SERE specialists showcase training for recruiters. *Joint Base San Antonio*. URL : <https://www.jbsa.mil/News/News/Article/1877894/sere-specialists-showcase-training-for-recruiters/>.

Дмитро НЕКРАСОВ

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц.

Інна ШИНКАРЕНКО

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

АДИКТИВНА ОСОБИСТІТЬ: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Мотивом адикції є бажання змінити спосіб життя, що зазвичай описується такими словами, як «сірий», «нудний», «монотонний», «апатичний». При цьому люди не можуть знайти в реальному житті сферу діяльності, що утримувала б їхню увагу протягом тривалого часу або викликала чіткий позитивний емоційний відгук. Зазначимо, що адиктивна діяльність є вибірковою і людина може бути надзвичайно активною для досягнення цілей, що приносять їй задоволення (нехай навіть і тимчасове), відволікаючи увагу від емоційно застійного (бездушного) світу [1].

Вживання алкоголю та наркотиків, тобто індукція хімічної залежності, має кілька основних мотивацій:

1) бажання полегшити або усунути емоційний дискомфорт (наприклад, душевний дистрес, страх, тривогу);

2) прагнення до гедонізму – якщо в першому випадку мова йде про приведення емоційного стану з низького до нормального, то гедонізм сприяє підвищенню нормального (а не зниженого) настрою; спрямованість гедонізму виявляється в отриманні задоволення і переживанні приємних відчуттів;

3) прагнення активізувати поведінку ґрунтується не на ейфорії, а на активізуючій дії речовин; воно мотивоване потребою вивести себе зі стану пасивності, апатії та летаргії за допомогою речовин, що викликають аномальні та надмірні реакції і дії (в тому числі ризиковану поведінку); це особливо важливо в контексті стимулювання активності та досягнення «рекордних результатів» в інтимній сфері;

4) підпорядкована мотивація – через нездатність відмовитися від алкоголю чи наркотиків, запропонованих іншими, а також через риси залежності (боязкість, сором'язливість, покірність, тривожність, обережність у спілкуванні) особи намагаються уникати ситуацій, коли їх звинувачують (особливо через небажання пити «за однолітків»);

5) псевдокультурні мотиви – засновані на світогляді або естетичних уподобаннях людини; дехто розглядає вживання алкоголю та наркотиків через призму «вишуканих смаків» або приналежності до кіл «обраних»;

важливішим тут є не вживання речовин, а презентація цього процесу для інших [1], [3].

Мабуть, одним із ключових критеріїв схильності людини до адиктивної поведінки є різниця між психологічною стійкістю в повсякденних стосунках і психологічною стійкістю у кризових ситуаціях. У звичайному середовищі люди зазвичай легко («автоматично») адаптуються до вимог повсякденного життя і з меншими труднощами справляються з кризовими ситуаціями. На відміну від людей із різними залежностями, вони схильні уникати криз і незвичних подій. Типовий антипод залежного – це «нормальний громадянин», який живе своїм життям заради сім'ї, родичів і близьких друзів і добре пристосовується до цього життя. І навпаки, залежний «знає, що станеться...»: «Я відчуваю дискомфорт від принципів, регулярності та передбачуваності звичайного життя». Передбачуваність, коли доля людини визначена наперед, є фруструючим моментом для залежних. Непередбачуваність, ризик і кризові ситуації з очевидними наслідками є основою для впевненості, самоповаги і почуття переваги над іншими. Феномен «пошуку гострих відчуттів» (В. Петровський) в адиктивів характеризується прагненням до ризику через досвід подолання небезпеки [2, с. 20].

Водночас низький рівень об'єктивної та суб'єктивної толерантності до труднощів у повсякденному житті, часті звинувачення у власній негідності та відсутності любові до життя з боку близьких та оточуючих формують у залежного прихований «комплекс неповноцінності». Він страждає від того, що не такий, як усі, що він не може «жити по-людськи».

Однак ця тимчасова поява «комплексу неповноцінності» стає надкомпенсаторною реакцією і рухається безпосередньо від низької до високої самооцінки, уникаючи повноцінної самооцінки. Поява відчуття переваги над іншими діє як психологічний захист, що допомагає підтримувати самооцінку в несприятливих мікросоціальних умовах, таких як сімейний або груповий конфлікт. Це почуття вищості ґрунтується на порівнянні «сірого світського болота» життя інших людей із «реалістичним, безперспективним життям» наркозалежного [1, с. 45].

З огляду на значний соціальний тиск на таких людей, залежні змушені пристосовуватися до соціальних норм і грати роль «свого серед чужих». У результаті вони вчаться формально виконувати соціальні ролі, нав'язані суспільством (зразкового сина, ввічливого співрозмовника, добродісного колеги). Зовнішня соціальна компетентність і легкість у встановленні контактів супроводжуються маніпулятивною поведінкою і поверховістю емоційних стосунків. Такі люди бояться стійкого, тривалого емоційного контакту, оскільки швидко втрачають інтерес до однієї і тієї самої людини або діяльності і бояться, що їх звинуватять у цьому.

Характерне для залежних бажання брехати, обманювати інших, звинувачувати їх у своїх помилках і невдачах впливає зі структури спроб

залежного приховати власний «комплекс неповноцінності», що виникає через нездатність жити згідно з принципами і загальноприйнятими нормами [2, с. 17].

Фундаментальною характеристикою багатьох залежних є співзалежність, що може мати прояв, наприклад, у низькій толерантності до самотності – готовності докладати значних зусиль, щоб її уникнути, відчутті спустошеності і безпорадності при розриві інтимних стосунків, страху бути відкинутим і вразливості до найменшої критики або несхвалення з боку інших.

Список використаних джерел

1. Кузьменко В. В., Діса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки : навч. посібник. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2019. 70 с.
2. Афанасьєва В. В. Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки у діяльності загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2011. 22 с.
3. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки : навч. посібник. Київ : Київський ун-т, 2002. 310 с.

Людмила Непіпенко

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії
Національної гвардії України,
кандидат історичних наук, доцент

КОНЦЕПТ-ІДЕОЛОГЕМА «РУСЬКОГО МИРУ» ЯК ВИЯВ СМИСЛОВОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Нагальність теми нерозривно пов'язана з агресією рф проти України, з тим, що феномен смислової війни стосується ведення війни без застосування класичних видів зброї, але мета і наслідки таких війн мають не менш руйнівний характер. Адже смислова війна спрямована на заміщення системи цінностей, різку зміну і маніпуляцію внутрішніми настановами, руйнування самоідентичності не лише окремої особистості, але й цілого соціуму, роблячи їх нездатними чинити опір подальшому класичному завоюванню і поневоленню.

Відмінність смислової війни від війни інформаційної полягає в її стратегічній спрямованості «на ураження не системи знань і суджень, а цілої системи цінностей, картини світу об'єкта агресії», на «самознищення об'єкту агресії (соціальної групи, нації тощо)» [1, с. 143-144]. Тактична мета смислової війни полягає у світоглядній переорієнтації людини на тлумачення

фактів історії і сьогодення в потрібному ворогові, керованому сенсі.

Поява і розгортання сучасних нових видів протистоянь гібридним формам агресії не тільки стосовно нашої країни, але й у світовому масштабі, знайшло відображення у коригуванні змісту поняття «національна безпека України» в бік розширення його змісту [2]. Якщо з початку 1990-х рр. національна безпека України здебільшого лише проголошувалася і розумілася виключно як стан захищеності національних інтересів держави, то після Революції гідності 2013-2014 рр., коли національна безпека України активно почала виборюватися об'єднаними зусиллями держави і громадянського суспільства, в її розумінні відбулися зміни. Відтепер національна безпека – це не тільки стан захищеності національних інтересів, а ще й стан захищеності національних цінностей, певний рівень єдності суспільства, що обумовлюється необхідно сформованими в його межах загальнодержавною ідентичністю та метою. Так, у Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України № 287/2015 від 26.05.2015, уперше у нормативно-правовій базі з питань забезпечення національної безпеки зауважувалося, що «Україна захищатиме свої фундаментальні цінності, визначені Конституцією та законами України, незалежність, територіальну цілісність і суверенітет, гідність, демократію, людину, її права і свободи, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпеку». Чинна Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020, акцентує увагу на стратегічному прагненні України «зміцнити заснований на демократичних нормах і цінностях міжнародний порядок». Україна і надалі буде «рішуче протистояти гуманітарній агресії, розвивати українську культуру як основу консолідації української нації та зміцнення її ідентичності» [3]. Зауважується, що російська федерація як держава-агресор, будучи джерелом «довгострокових системних загроз національній безпеці України», продовжуючи гібридну війну для відновлення свого впливу в Україні, «системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і військові засоби» [3].

Досить агресивним і небезпечним феноменом сучасної історичної доби, що виправдовує збройне насильство, агресивну імперську політику Росії не тільки щодо України, а й у глобальному масштабі, виявилась так звана концепт-ідеологема «руського миру». Вона стала смисловим підґрунтям розв'язаної російською федерацією широкомасштабної загарбницької війни проти України.

По суті ресентимент ідеології «руського миру», укоріненого в «духовних скріпах» єдиної східно-православної цивілізації, трансформувалася в гібрис ідеї унікальності і переваги євразійської цивілізації як «особливого історичного шляху» Росії, її права на панування на пострадянському просторі.

Ресентимент і гібрис є важливими поняттями, що розкривають смисли

волі до влади і насильства російської федерації як держави-агресора, віддзеркалюють асиметричність взаємин між людьми, спільнотами та суспільствами, що знайшли відображення в російській пропаганді і діях. Ресентимент виявляється у почутті ворожості до того, хто вважається рф причиною всіх своїх невдач. Це призвело до формування системи цінностей, що заперечує систему цінностей створеного «ворога» з метою позбутися почуття провини за свої невдачі, чекаючи слушної нагоди реалізувати можливість відплати за кривду. Такою граничною формою ресентименту як уявної відплати є помста, котра, починаючи з 24 лютого 2022 р., позначилася реальною дією – початком широкомасштабної агресії РФ проти України. Тим самим ресентимент перетворився на гібрис, продовжився в ньому у вигляді таких проявів, як зарозумілість, пихатість, гіпертрофована зверхність цілої держави – російської федерації – та її народу. Таке ресентиментальне намагання реваншу через поширення ідеології «руського миру» на втрачені території і світ у цілому є гібрисним прагненням відновити імперію. Ресентимент розпаду Радянської імперії виявився в ідеї світового панування росії у вигляді глобальної експансії «руського миру» через застосування засобів збройного насильства, гібридних війн. Гібрисна сутність ідеології «руського миру» цілковито ресентиментна, вона породжена ним, є його невіддільною складовою, її виток – у ресентименті «вічного відставання» та «вічного наздоганяння». Ця ідеологія спрямована на приховування істинних смислів російського імперського реваншизму – реставрації колишнього СРСР та повернення російської «зони впливу» на колишні країни-колонії та своїх сателітів у Європі, Закавказзі та Середній Азії. Найважливішою складовою цього проєкту мала бути лояльна проросійська Україна, що і стало виправданням прямої воєнної агресії проти України.

Засадничу смислову сутність концепту-ідеологеми «руського миру» як російської неоімперської геополітичної доктрини епохи панування путінізму та важливого чинника агресії рф проти незалежної України та українців, склала така максима, як «цивілізаційний простір», що ґрунтується на трьох стовпах – російській культурі, російській мові, православ'ї (ідея «богообраності Русі», ідея росії як заступниці православ'я, підґрунтя якої складають сформульовані псковським монахом Філофеєм у XVI ст. основні положення релігійної (псевдотеологічної) доктрини «москва – третій Рим»). Цим обґрунтовується віра у месіанське призначення Росії, в її нібито особливу духовність та унікальність, особливий дух, який і надалі має творити історію. Такий замаскований прояв російського імперіалізму в гібридній ідеології «руського миру», як державна політика, практика та пропаганда розширення і панування російської держави, подається у вигляді «спільної історичної долі», «трьох братніх народів – росії, України, Білорусі», «спільних поглядів на суспільний розвиток», «спільної історичної пам'яті», «захисту російського і російськомовного населення». А по суті це стало дороговказом для експансіоністських прагнень та офіційною

доктриною рф і руської православної церкви, спрямованих на поглинання, цілковиту асиміляцію, остаточну ліквідацію України й українців як суверенної держави і самобутньої нації відповідно.

Тривале та активне впровадження рф вищезазначених ціннісно-сміслових конструкцій «руського миру» в «духовний, інформаційний, мовний, культурний, освітній та науковий простір України» зрештою мало своїм наслідком «ослаблення Української держави, української нації та української ідентичності» [4, с. 436].

Таким чином, складовою частиною концепт-ідеологеми «руського миру» є конструювання і поширення хибних образів і смислів про нібито існуючу єдність трьох слов'янських народів, розділений «єдиний народ та націю», «росію, Україну, Білорусь як ядро російського світу», єдину мову, «спільну історичну пам'ять та спільну історичну долю і суспільний розвиток», «богообраність» росії як істинного поборника православ'я, пастирську місію руської православної церкви серед людей і народів російської духовної та культурної традиції як основи їхньої повної чи часткової національної ідентичності, особливе цивілізаційне призначення, антизахідництво, пріоритетність російського вектора розвитку України тощо. У сучасній смисловій війні Росії проти України концепт-ідеологема «руського миру» зі своїм виправданням месіанського призначення рф орієнтована на поступове руйнування української національної ідентичності, поглинання, повну асиміляцію та ліквідацію України як незалежної держави, а українців – як самобутньої нації. Підступна роль використання смислової зброї концепт-ідеологеми «руського миру» у вигляді зміни серед населення інтерпретації того, що відбувається, особливо яскраво виявилася в перебігу російсько-української війни: легкою здобиччю російського агресора став тимчасово анексований Крим, першими територіями кровопролитного протистояння – Донецька і Луганська області [5, с. 440]. Небезпека прихованого навмисного токсичного руйнівного впливу концепт-ідеологеми «руського миру» потребує послідовної та системної роботи з її реконструкції.

Список використаних джерел

1. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навч. посібник ; за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 356 с. URL : https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22263/Hybridna%20Viina%20Zhurnalistyka_2018.pdf?sequence=4&isAllowed=y.
2. Непіпенко Л. П. Ціннісне в системі національної безпеки України. *Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності (за досвідом забезпечення національної безпеки складовими сектору безпеки і оборони у російсько-українській війні в 2022 році) : зб. тез доп. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 17 лист. 2022 р.). Львів, 2022. С. 278–279. URL: https://www.asv.mil.gov.ua/sites/default/files/attach/1067/_zbirnyk_tez_2022_usya.pdf.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від

14.09.2020 № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5>.

4. Фігурний Ю. Концепт «Русского міра» – важливий чинник гібридної війни супроти України // Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.) ; авт. кол. : П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. Київ : «МП Леся», 2016. С. 423–440. URL : https://www.academia.edu/30774680/Агресія_Росії_проти_України_історичні_передумови_та_сучасні_виклики_П_П_Гай_Нижник_керівник_проекту_упоряд_і_наук_ред_авт_кол_П_П_Гай_Нижник_Л_Л_Залізник_І_Й_Краснодемська_Ю_С_Фігурний_О_А_Чирков_Л_В_Чупрій_К_МП_Леся_2016_586_с.

5. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.) ; авт. кол. : П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. Київ : «МП Леся», 2016. 586 с. URL : https://www.academia.edu/30774680/Агресія_Росії_проти_України_історичні_передумови_та_сучасні_виклики_П_П_Гай_Нижник_керівник_проекту_упоряд_і_наук_ред_авт_кол_П_П_Гай_Нижник_Л_Л_Залізник_І_Й_Краснодемська_Ю_С_Фігурний_О_А_Чирков_Л_В_Чупрій_К_МП_Леся_2016_586_с.

Ірина НЕЧИТАЙЛО

професор кафедри соціології
та психології Харківського
національного університету
внутрішніх справ,
доктор соціологічних наук,
професор

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ІНСТИТУТУ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, розпочате 24 лютого 2022 р., призвело до суттєвих змін у функціонуванні всіх соціальних інститутів українського суспільства, спричинивши кризові стани у кожному з них. Викликана війною криза не минула й інститут освіти. На початку вторгнення мали місце велика розгубленість і нерозуміння того, що і як потрібно робити в умовах, що склалися. Активні воєнні дії тривають уже більше року, але практика свідчать, що наші люди, організації та інститути виявляють високу стійкість, продовжують діяти і функціонувати попри складні обставини воєнного часу.

Інститут освіти і вітчизняні заклади освіти не є виключенням, вони продовжують виконувати свої функції та обов'язки щодо учасників освітнього процесу і суспільства в цілому. Заклади освіти напружували практичні рішення з тих складних питань, що виникли на початку війни, переважна більшість із них виявили надвисоку психоемоційну напругу. Ці

рішення потребували наукової рефлексії, чому і було присвячене наше дослідження, реалізоване за підтримки Люксембурзького інституту соціально-економічних досліджень. Це дослідження отримало назву «Резильєнтність інституту освіти: чого Європа може навчитися в Україні?». Ключовим поняттям дослідження стало поняття «резильєнтність» (освіти). Резильєнтність – це термін, яким активно оперує психологічна наука, але він майже не використовується стосовно соціальних систем, окремих соціальних інститутів. Проте, на нашу думку, в умовах глобальних соціальних криз та потрясінь, набуває значення не тільки (і не стільки) резильєнтність особистості, скільки резильєнтність соціальних систем, соціальних інститутів та організацій. На відміну від (традиційної) психологічної резильєнтності, назвемо цей термін резильєнтністю соціальною. Саме від такої – соціальної – резильєнтності залежить те, чи зможе суспільство вистояти та відродитися. Резильєнтність не може бути редукована до, наприклад, (стресо)стійкості, адаптивності, гнучкості тощо. Будь-який із цих термінів не відображує повною мірою сутність такої властивості, як резильєнтність. В існуючому понятійному апараті соціальних та поведінкових наук поняття соціальної резильєнтності (резильєнтності соціальних інститутів, організацій і суспільство в цілому) не є достатньо опрацьованим, а сам феномен є невивченим, оскільки більшість сучасних суспільств не має досвіду тривалого перебування у стані глобальних соціальних потрясінь. Окрім того, у практиці сучасних соціологічних розвідок відсутні дослідження феномену резистентності освіти, зокрема чинників, завдяки яким окремим закладам освіти вдається ефективно функціонувати в умовах глобальних соціальних потрясінь, зокрема таких, як війна. Маємо на увазі як резильєнтність різних учасників освітнього процесу (учнів, батьків, вчителів), так і резильєнтність закладів освіти і освітньої системи в цілому (з огляду на динаміку і якість макроуправлінських рішень).

У нашому дослідженні використовувалися якісні методи: фокусовані групові інтерв'ю, глибинні інтерв'ю. У грудні 2022 р. – січні 2023 р. нами було проведено 5 фокусованих групових інтерв'ю (кожна фокус-група – від 5 до 8 учасників) із батьками українських школярів із тих регіонів України, що є найбільш постраждалими від війни (Харківська, Донецька та Луганська області). На цій основі нами було відібрано 5 шкіл м. Харків та Харківської області, що виявляють високу резильєнтність під час війни (в тому числі вистояли в умовах окупації). Було проведено 10 глибинних інтерв'ю з учителями цих шкіл, а також 4 глибинні інтерв'ю з директорами і представниками адміністрацій.

За результатами дослідження було виявлено, що школи не однаково справляються з труднощами війни – є такі, що функціонують максимально ефективно, проте деякі інші не виконують своїх функцій навіть на достатньому рівні. Для тих шкіл, що ефективно справляються з ситуацією війни і виявляють високу резильєнтність, характерні:

- здатність швидко вирішувати проблеми, наявність налагодженого механізму, як діяти у ситуації блекауту або масованого обстрілу, а також чітких інструкцій щодо забезпечення паралельного навчання учнів, які перебувають за кордоном;
- доброзичливі стосунки між усіма учасниками освітнього процесу – такі, що базуються на взаєморозумінні і взаємодопомозі;
- не тільки використання різноманітних засобів, каналів освітньої комунікації (месенджери, платформи для онлайн-зустрічей, соціальні мережі, електронна пошта), але й систематичне спілкування між всіма учасниками освітнього процесу, щоденні «переклички», контроль відвідуваності учнями навчальних занять, моментальний зв'язок із батьками у разі, якщо учень не вийшов на заняття;
- налагоджена система підтримки, в тому числі психологічної, для всіх учасників освітнього процесу;
- планування (в тому числі і стратегічне) як невід'ємна складова життєдіяльності вчителів, керівників і резильєнтних шкіл у цілому;
- плекання надії, непохитна віра в перемогу України, у перспективне і успішне майбутнє країни та вітчизняної системи освіти;
- плекання цінностей, приділення значної уваги вихованню на цінностях.

Проведене дослідження засвідчило, що освіта в цілому має принципово важливе значення для людей. З самого початку повномасштабного вторгнення, в другу чергу (після питань забезпечення відносної безпеки для життя), знаходячись під обстрілами або покидаючи власну домівку, у людей виникало питання «Що ж буде з освітою?». Більшість наших респондентів зауважило, що це питання актуалізувалося і набуло значущості вже протягом першого тижня від початку повномасштабного вторгнення. Деякі респонденти зазначили, що, покидаючи рідний дім, вони не взяли інструменти для роботи або якісь предмети одягу, побуту тощо, але взяли шкільні підручники своєї дитини.

Ми виявили, що освіта під час війни набуває нової функції, якої вона ніколи раніше не виконувала (навіть під час усіх попередніх масштабних і тривалих війн) – функції «нормалізації життя» (унормування, упорядкування повсякденності) значної кількості цивільного населення. Учні шкіл та їхні батьки, студенти університетів, вчителі шкіл і професори університетів, керівники закладів освіти – це мільйони людей, які вимушені виживати в умовах війни. Поки освіта функціонує, всі ці мільйони залучені в освіту кожного дня. Вони відволікаються від негативних і жахливих новин, отримують можливість сконцентруватися на інших важливих справах, пов'язаних із навчанням та викладанням. Усі без виключення респонденти, які взяли участь у дослідженні, заявляли, що відновлення освітнього процесу стало «спасінням» від тотального негативу війни, своєрідним «вікном» у нормальне, звичайне життя, а також приводом для планування і організації

подальшого життя. Зауважимо, що у мирні часи освіта не унормувала повсякденність, вона сама була повсякденністю і сприймалася як норма. Воєнна повсякденність цивільного населення – це щоденні дії зі збереження життя та виживання. Тому освіта втрачає функцію реалізації повсякденності, натомість набуває функції її унормування і упорядкування.

За часів минулих війн для функціонування освіти не було жодних можливостей. Мільйони людей, які у мирний період були задіяні в освіті, втрачали роботу та основне заняття. Можливо, тому суспільства тих часів потерпали від стану соціальної аномії. Сучасна освіта завдяки пандемії отримала чудовий досвід онлайн-функціонування. Тому мільйони людей, у тому числі молоде покоління, попри війну, залишаються задіяними в освіті. На нашу думку, функціональність освіти є одним із вагомих чинників, що не дозволяє воєнному українському суспільству навіть наблизитися до стану соціальної аномії (що є типовим для всіх воюючих суспільств). Таким чином, резильєнтність системи освіти під час війни значною мірою забезпечує стійкість суспільства в цілому.

Наталія ОБУШЕНКО

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

**ДОСЛІДЖЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ДОСВІДУ КРАЇН З МЕТОЮ
ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТРУДОВОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Формування теоретичного підходу до особливостей систематизації нормативно-правових положень трудової галузі права нашої країни було б неповним без глибокого аналізу зарубіжного досвіду в цій сфері.

Так, якщо говорити про систематизацію трудового законодавства, то це питання не є чимось новелістичним. Відповідні тенденції до цього було напрацьовано в різних країнах світу. Звернемо, зокрема, увагу на досвід Канади. Ця країна Північної Америки має власний досвід систематизації трудового законодавства, про що свідчить наявність власного кодифікованого акта трудової сфери – Трудового кодексу Канади. Структурно трудовий кодекс Канади складається з 16 розділів та 265 статей. Відповідно до тексту нормативно-правового акта він регулює відносини праці або пов'язані з нею відносини, що виникають у будь-якій сфері трудової діяльності, зокрема підприємництва, праці на залізничному транспорті, повітряному або іншому

виді транспорту, праці в органах державної влади, банках тощо [1]. Окрім того, юридичний вплив кодексу розповсюджується також на відносини, пов'язані з діяльністю профспілкових організацій і веденням колективних переговорів, що детально регламентуються в розділі III «Набуття і припинення права на ведення колективних переговорів», розділі IV «Ведення колективних переговорів і колективних договорів» і розділі V «Примирення і перша конвенція» [2, с. 210].

Досить широко у Трудовому кодексі Канади прописуються правові аспекти колективних договорів. Зокрема, у статтях акта передбачено, що відповідальність за функціонування колективно-договірної системи покладено на державні адміністративні органи з управління трудових відносин. Ці органи, по-перше, визначають повноваження сторін колективних переговорів, по-друге, наділяються юрисдикційними повноваженнями з вирішення колективних трудових спорів, визначення законності страйків, локаутів і пікетування, розгляду скарг про недобросовісну трудову практику тощо [2, с. 209].

Важливо також відмітити розділ II частини I Трудового кодексу Канади, котрий закріплює правовий статус та повноваження Ради Канади з трудових відносин. Цей орган є незалежною квазісудовою структурою, відповідальною за тлумачення і застосування Трудового кодексу Канади. Наголошується, що головною метою діяльності Ради Канади з трудових відносин є насамперед підтримка конструктивних відносин між працівником і роботодавцем [3, с. 16].

Свої особливі риси явище систематизації трудового законодавства отримує в межах континентальної моделі нормативного регулювання трудових відносин, що сформувалася в межах функціонування Європейського Союзу. Так, європейська модель державного регулювання трудових відносин є найбільш демократизованою. У Європейському Союзі поширений погляд, згідно з яким соціальний діалог у сфері трудових відносин може відбуватися на всіх рівнях економічних організацій. Будь-які зустрічі соціальних партнерів із метою досягнення порозуміння та підписання угоди, проведення консультацій або обміну інформацією розглядаються як прояв соціального діалогу. Форми діалогу значною мірою відрізняються залежно від рівня інституціоналізації й від того, на якому рівні вони проводяться [3, с. 17]. До загальних характеристик європейської континентальної моделі правового регулювання праці належать:

- високий рівень правової захищеності працівника;
- жорсткі норми трудового права, орієнтовані на збереження робочих місць;
- галузеве (регіонально-галузеве) тарифне регулювання;
- високий законодавчо встановлений мінімум оплати праці;
- відносно невелика диференціація оплати праці [4, с. 2–3].

Ці аспекти впливають на особливості правового регулювання трудових

відносин усередині країн-членів Європейського Союзу. Фактично вони пронизують усе правове поле держав, що входять до складу вказаної міжнародної організації, стосовно організації сфери праці. Крім того, ці особливості юридичного середовища ЄС створюють «європейський стандарт» правового регулювання праці, котрий, у свою чергу, треба втілювати з урахуванням внутрішньої національної специфіки регламенту праці, через що в більшості країн Євросони існують схожі підходи до систематизації трудового законодавства.

Свої особливості має і трудове законодавство Іспанії, котре також має систематизований характер. Багато норм, що регулюють галузь трудового права, закріплено в Основному Законі держави. Конституція, ухвалена в 1978 р., закріплює і регулює право трудящих на свободу об'єднання у профспілки, а також на страйк для захисту своїх інтересів. У цьому документі також надається можливість укладення колективних договорів між представниками робітників і підприємців, а також вказуються правові методи, спрямовані на вирішення трудових конфліктів. Конституція також проголошує право громадян на пенсійне забезпечення [5].

Іншим не менш важливим кодифікованим актом у сфері трудової галузі є документ під назвою «Закон про статус прав трудящих» від 1980 р., що регулює умови укладення трудового договору, а також питання, що стосуються визначення заробітної плати, правил звільнення і тривалості робочого часу. В окремих положеннях закріплено низку пільг для підприємців за рахунок трудящих (регулюються можливості розірвання трудового договору в певних випадках тощо). Порядок формування і функціонування діяльності профспілкових об'єднань регулюється в Іспанії Органічним законом про свободу асоціацій від 1985 р., а підтримка роботи систем, спрямованих на життєзабезпечення під час страйків, – низкою королівських декретів, що існують з 1988 р. [5].

У сучасній Республіці Польщі систематизація трудового законодавства відбулась у формі ухвалення у 1974 р. кодифікованого нормативно-правового акта – Кодексу праці Польщі. Положення цього акта регламентують трудові та пов'язані з ними трудові відносини й визначають права та обов'язки робітників і роботодавців [6]. Варто звернути увагу на актуальність положень Кодексу праці Польщі для правового регулювання сучасних трудових відносин. Зокрема, вказаний кодифікований акт доповнено достатньою кількістю проєвропейських та економічно спрямованих правових норм, що дозволяють йому бути досить гнучким щодо сторін трудового договору та своєчасно реагувати на зміни, у тому числі негативні, що відбуваються в державі [7, с. 187]. Як приклад можна навести ст. 9-1 Кодексу праці Польщі, згідно з якою в разі виправданого фінансового становища роботодавця може бути укладено угоди про призупинення застосування в цілому або стосовно трудових норм, що визначають права та обов'язки сторін і не належать до Кодексу праці, та положень інших законів і нормативних актів. Така угода

укладається між роботодавцем і профспілкою (трудоим колективом), її примірник направляється до інспекції праці відповідного району. Строк дії згаданої угоди не може перевищувати трьох років. Крім того, положення Кодексу праці Польщі, а саме ст. 29-1, чітко закріплюють обов'язкові умови трудового договору з працівниками, що направляються на роботу в країни ЄС на строк, що перевищує один місяць. Такий договір повинен містити положення щодо тривалості трудової діяльності поза межами Польщі, а також вид валюти, в якій буде нараховуватися заробітна платня працівнику [7, с. 187–186].

Головною особливістю Кодексу праці Польщі є його грамотна та гармонійна структура. Зазначений акт складається з 15 розділів, кожен із яких має окремі підрозділи та відповідні статті. У цілому кодекс характеризується відсутністю декларативних норм, що не мають юридичного сенсу і регулятивного значення, а саме:

– перший розділ окреслює завдання правового регулювання праці в Польщі в цілому;

– у другому розділі, що має назву «Відносини праці», містяться норми про трудову угоду, її зміст, загальні підстави розірвання і припинення відносин праці;

– у третьому розділі визначено підстави виплати заробітної плати та здійснення з неї відрахувань, встановлено охорону винагороди за працю, відрахування на випадок непрацездатності, пенсійні відрахування, види допомог під час виходу на пенсію тощо [8, с. 192–193].

Схожим на польський є досвід Чеської Республіки, в якій сьогодні діє вже другий, оновлений Трудовий кодекс. Положення цього кодексу охоплюють усі трудові правовідносини між роботодавцем і працівником у приватній сфері. Нове юридичне оформлення дає договірним сторонам більше свободи під час оформлення трудових відносин. Роботодавці можуть укласти з працівниками і такі договори, що буквально не обумовлені в законі, проте вони не повинні суперечити змісту нормативного акта вищого рівня. Варто зазначити, що норми трудового права в Чехії відображають сучасні тенденції розвитку європейського трудового права з урахуванням вимог Міжнародної організації праці. У Трудовому кодексі відображено керівні декрети Ради Європейського Союзу з питань праці, але замало уваги приділено питанням, пов'язаним із соціальним партнерством і державним контролем за виконанням законів про працю, що не дає змоги дослідити більш детально діяльність трудових колективів і державних органів як неіндивідуальних суб'єктів трудових відносин. На сьогодні колективний договір – це основний інструмент регулювання соціально-трудова відносин у Чехії, бо галузевих угод тут переважно не ухвалюють, а в бюджетній сфері немає тарифної сітки, що вказує на неналежну діяльність державних органів як неіндивідуальних суб'єктів трудових правовідносин у регулюванні та контролі за цією сферою в країні [9, с. 91–93].

Проте слід зауважити, що кодифікація трудового права не виступає правилом систематизації для всіх країн Європейського Союзу.

Таким чином, узятий до уваги досвід багатьох зарубіжних країн, а саме таких держав, як Канада, держав Європейського Союзу – Іспанії, Чеської Республіки та Польщі, засвідчив різноплановість підходу до систематизації трудового законодавства. В одних державах цей аспект втілюється в ухвалення декількох консолідованих актів, що формують базис правового регулювання трудової галузі, в інших модель систематизації передбачає створення єдиного кодифікованого акта, на підставі та відповідно до якого формується додаткова підзаконна нормативно-правова база. Досить важко визначити, який підхід є кращим, адже в багатьох випадках цей вибір обґрунтовується особливостями національних правових реалій та ставленням до сфери праці загалом. Але якщо узагальнити отриману інформацію, то безпосередньо для України корисним стане запозичення зарубіжного досвіду у таких аспектах, як:

– по-перше, ухвалення нового Трудового кодексу, у положеннях якого слід передбачити всі вироблені на сьогодні міжнародні стандарти та гарантії у сфері праці;

– по-друге, поглиблення систематизації – відмова від численних додаткових законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів шляхом розширення регуляторної юрисдикції єдиного кодифікованого Трудового кодексу;

– по-третє, передбачення у Трудовому кодексі положень, що регулюватимуть правовий статус і компетенцію контрольно-наглядових та регуляторних органів у трудовій сфері;

– по-четверте, відмова від декларативних, позбавлених сенсу положень Трудового кодексу, наповнення його виключно нормами прямої дії зі зрозумілим змістом [10, с. 118].

Список використаних джерел

1. Canada Labour Code : 1985. *Justice Laws Website*. URL : <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/L-2/index.html>.
2. Волинець В. В. Практика США, Канади та Латинської Америки правового регулювання організаційно-управлінських відносин в трудовому праві. *Митна справа*. 2015. № 4(100). Ч. 2. С. 208-214.
3. Рихлі Л., Прітцер Р. Соціальний діалог на національному рівні у країнах-кандидатах на вступ до Європейського Союзу. Женева : Міжнародне Бюро Праці, 2003. 54 с.
4. Жадан О. В. Європейська модель державного регулювання соціально-трудоких відносин: вітчизняні інтерпретації. *Державне будівництво*. 2013. № 2. С. 4–5. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_2_26.
5. Конституція Іспанії : закон від 07.12.1978 // Офіційний веб-портал парламенту Іспанії. URL: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf.

6. Kodeks pracy 2019 – Tekst jednolity (sierpień 2019). *gratka blog*. URL : <https://gratka.pl/blog/praca/kodeks-pracy-2019-tekst-jednolity-sierpien-2019/67021/>.

7. Спіцина Г. О. Особливості правового регулювання трудових відносин у Республіці Польща. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 30. Т. 1. С. 186–189.

8. Андрушко А. В. Деякі особливості регулювання трудових відносин за законодавством України та Польщі: порівняльно-правовий аспект. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 192–193.

9. The Labour Code (Act No. 262/2006). *ILO*. URL : https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=&p_isn=74435&p_classification=01.02.

Тетяна ПАВЛОВА

професор кафедри філософії
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара?
доктор філософських наук, професор

Роман ПАВЛОВ

доцент кафедри економіки,
підприємництва та управління
підприємствами
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара?
кандидат економічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ФАКТОР ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

У сучасній філософії намагаються віднайти нові шляхи і напрями розвитку суспільства, способи інтерпретації соціального буття, що постійно змінюється. І хоча сьогодні є трендовою тенденція критики капіталізму, все ж таки можна констатувати, що людина сьогодні залишається суб'єктом відносин власності, а також прагне до свободи, індивідуалізму.

Можна погодитися з тією точкою зору, що лише індивіди є реальними, тоді як групи, структури, інститути являють собою конструкти, що відображають колективну поведінку індивідів. Усі соціальні феномени врешті-решт повинні бути проаналізовані з точки зору мотивацій індивідуальних акторів. Усі загальні судження про взаємовідносини індивідів можуть бути зведеними без втрати значення до якостей, настанов і дій самих індивідів [2, с. 372]. Дійсно, звернення до когнітивних процесів окремої особистості дозволяє пізнати і загальні соціальні тенденції. Але коли ми говоримо про соціально активну особистість, то маємо на увазі, що її когнітивні процеси відбуваються завжди у зв'язку із соціальними факторами.

З огляду на свою соціальну природу людина з необхідністю виступає в суспільстві як активна дієва особистість.

Соціальний інтерес виступає тим основним мотивом людської діяльності, що дозволяє людині інтегруватися в суспільство. Важливо, що соціальний інтерес завжди передбачає взаємодію, спілкування, а значить, і вихід за межі власного «Я». Проблемою соціального інтересу займався А. Адлер і розумів його у контексті подолання відчуття неповноцінності, що є властивим людині. Намагаючись позбавитися цього комплексу, людина інтегрується в суспільство, щоб досягнути успіху, як власного, так і спільного. У цьому випадку соціальний інтерес виступає як підсвідомий мотив діяльності. Взагалі підсвідоме та ірраціональне у людській поведінці часто виступають предметом психоаналізу.

Позитивіст О. Конт при розгляді поведінки особистості у суспільстві і, відповідно, соціального інтересу як мотиву такої поведінки висував соціальні фактори як визначальні, таким чином, науково дослідженим повинно бути лише те у поведінці, що має масовий характер. На думку О. Конта, лише такі явища дозволяють виявити закономірності у поведінці.

У неолібералізмі визнається пріоритет індивідуального соціального інтересу перед суспільним, але й окреслюються певні парадокси щодо цього. Є парадокс соціального інтересу: з одного боку, важко визначити його універсальність і взагалі можливість досягнення загального соціального інтересу, з іншого боку, індивідуальний інтерес неможливо реалізувати за межами загального. К. Арроу у своїй «теоремі неможливості» показав швидше неможливість, аніж можливість гармонії раціонального інтересу соціального й індивідуального. Постає питання про можливість чи необхідність визначати загальні правила суспільного інтересу загалом. Справа в тому, що встановлення певних правил, раціоналізація мотивації і самої соціальної активності особистості позбавляє людину елемента творчості, робить її несвободною. Задається певний соціальний шаблон, стандарт, під який людині начебто вкрай необхідно підпадати, прагнути до нього. Таким чином, свобода і розвиток перестають бути самоціллю. Інша справа, коли раціональність усвідомлюється як метод вирішення соціальних конфліктів, звісно, з урахуванням того, що сама раціональність може бути різною в традиційних і сучасних суспільствах.

Дуже складно визначити, що є раціональність сьогодні, особливо це стосується соціальної раціональності. Приклад відомої «дилеми ув'язнених», про яку говорять А. Такер, М. Флуд, М. Дрешер у контексті «теорії ігор», демонструє, що соціальна раціональність як загальна не є простою сумою раціональностей окремих індивідів, що складають цю спільноту [2, с. 367]. Це якась інша раціональність. Можливо, для цієї суспільної раціональності є характерним не лише загальний культурний контекст, історія, традиції, а й цінності, емоції, відчуття, те, що часто пов'язують із ірраціональним. Сучасний дискурс раціональності може розглядатися як дискурс поєднання

раціонального та ірраціонального, вмотивований загальним та індивідуальним соціальним інтересом. Оскільки раціональність у класичному її розумінні не є єдиним визначним фактором людської поведінки, то її поняття необхідно змінити, розширити сьогодні, з урахуванням зміни самої парадигми. Сьогодні вже не можна розглядати раціональну поведінку як таку, що досягла своєї мети, а ірраціональну як таку, що її не досягла. Оскільки творчість, неординарність, креативність є характеристиками не лише результату наукового дослідження, а і його процесу.

Список використаних джерел

1. Barry B. Hardin R. Rational man and irrational society?: An introduction and sourcebook. Beverly Hills : Sage Publications, 1982. 413 p.
2. Sil R. The Foundations of Eclecticism : The Epistemological Status of Agency, Culture, and Structure in Social Theory. *Journal of Theoretical Politics*. 2000. Vol. 12. Issue 3. P. 353–387. URL : <https://doi.org/10.1177/0951692800012003005>.

Вадим ПАЛАГУТА

професор кафедри
філософії і педагогіки
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
доктор філософських наук, професор

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Глобальні проблеми сучасного світу, його гострі політичні та фінансово- економічні протиріччя, агресивна політика північного сусіда призвели до жахливої війни і торкнулися незалежності, цілісності та взагалі існування Української держави. Відомо, що під час війни відбуваються істотні трансформації ідентичності людей як на громадському, так і колективному та індивідуальному рівнях їхнього буття.

При всій складності та багатоплановості цієї проблеми зараз є сенс зосередити увагу саме на найбільш актуальних її аспектах, що можуть мати вагомий наслідок у подальшому для життя українських громадян та українського суспільства в цілому. Це потребує прояснення генезису феномена ідентичності за останні роки, що допоможе прояснити зсуви всіх рівнів існування цього феномена, а отже, краще зрозуміти всі посттравматичні наслідки для громадян і українського суспільства у майбутньому.

Тому актуальним стає питання, у який спосіб у сучасних умовах співвідносяться між собою індивідуальна і колективна ідентичність? На наш

погляд, у зв'язку з цим має сенс згадати змістовні характеристики та взаємовідносини індивідуальної і колективної ідентичності, котрі досліджував ще у 90-х роках минулого століття французький філософ Поль Рікер. Так, у своїй в роботі «Сам як інший» [1] він запропонував розглядати ідентичність дворівневим способом: ідентичність як тілесну тотожність (лат. *idem*), котра вказує на індивідуальний рівень її як субстанції, та ідентичність як ментальну самість (лат. *ipse*). Така структура дозволяє поєднати в ідентичності певну незмінність і динаміку її постійної зміни, що *триває у часі*. Так, є незмінні з часом характеристики ідентичності індивіда: риси характеру, стереотипи поведінки, характерні звички, переваги та смаки тощо, а є ті, що можуть змінюватися, і їх навіть можна програмувати різними засобами, що не тільки передбачає, але й допускає конструювання на рівні уявних утворень у процесі індивідуальної і колективної *ідентифікації*. Саме це, за П. Рікером, характеризує спроможність індивіда ідентифікувати себе в різних типах колективів чи спільнот – згідно з прийнятими в них цінностями, нормами, ідеалами, визнаними соціальними моделями чи ідеальними людськими постатями. І що характерно, окремо самоідентифікацію і самопізнання індивіда з використанням відомої у сучасних гуманітарних науках багатозначної проблеми «Я/Інший» французький мислитель не розглядає (як на виклик цьому дослідницькому напрямку вказує назва його роботи). Філософа цікавить щонайперше саме процес (само)ідентифікації індивіда як важлива передумова її *взаємозв'язку з колективною ідентичністю*. Остання передбачає інтеріоризацію, засвоєння та відтворення різного типу колективних цінностей, норм, практик та наративів, де основна складова належить саме *колективній ідентичності* [1, с. 145–155]. Водночас слід зазначити, що індивідуальна та колективна ідентичність у жодному разі не виключають одна одну – на це вказує перформативний тип ідентичності і самоідентифікації індивіда (про це, наприклад, красномовно свідчить перформативна теорія гендерної ідентичності).

Але ж французький мислитель передбачив зміщення акценту у вивченні феномена ідентичності: від індивідуальної до колективної, що відбулося у 90-х роках минулого та продовжувалося у нульових роках нинішнього століття. Річ тут іде про новий запит на концептуалізацію ідентичності, що був обумовлений крахом політичних ідеологій, зокрема комуністичної, і наполегливим пошуком нових форм колективної причетності або солідарності індивідів у теперішню епоху глобалізації. До того ж, нова концептуалізація ідентичності *орієнтована не на майбутнє*, що було притаманне вивченню індивідуальної ідентичності, *а на минуле індивіда*, насамперед на травми народження, генетичну спадковість, нетрадиційну сексуальну орієнтацію, а також на історичні травми, усталені сімейні, етнічні та релігійні зв'язки тощо, що визначають розмаїтість форм індивідуальної самоідентифікації.

Достатньо згадати одного із засновників концепції індивідуальної

ідентичності Е. Еріксона і його славнозвісні твори «Ідентичність: юність і криза» та «Дитинство і суспільство». Згідно з його вченням ідентичність людини налаштована на постійний розвиток і має спрямування у майбутнє [2; 3], що стало на довгі роки «візитною карткою» *теорії модернізації* західного суспільства.

У зв'язку з цим нового значення набуває поняття «колективна ідентичність», де можна зробити поділ на автономні та гетерономні ідентичності. Так, автономні ідентичності є віддзеркаленням колективного образу за рахунок самоідентифікації індивіда з цінностями та ідеалами групи, натомість гетерономна ідентичність виникає внаслідок нав'язування чи приписування характерних ознак, котрі проєктуються на групу ззовні. Це відкриває, з одного боку, можливість для будування *політики ідентичності*, а з іншого – для вивчення конфліктних за змістом взаємодій між індивідами і групами, котре посилюється масмедіа, соціальними мережами з їхніми численними громадськими спільнотами.

Ще одна суттєва трансформація сучасності стосується поняття культури. Воно вже не тільки не підтримує достатньо вузький поділ на високу та масову культуру або протиставлення культури і цивілізації, але й суттєво розширилося й охоплює і розважальну та поп-культуру, культуру виробництва знань, культуру влади, культуру виробництва дискурсів і символів, різноманітність естетичних та етичних перформансів тощо, що передбачає створення різних колективних місць для ідентифікації індивіда.

Тому в сучасному сенсі культура розуміється як сукупність укладів життя і різних видів практик, зокрема дискурсивної та медійної, розповсюдження ідей і спільного досвіду, засобів його набуття і примноження, тобто та культура, котру люди в усьому світі створюють як свій особистісно-соціальний життєвий простір.

З іншого боку, суттєвим викликом для сучасного світу є тенденція ослаблення, а в ідеалі – руйнування усталених на віки культурно-історичних, соціальних, національних, релігійних традицій та зв'язків, на що орієнтується теорія модернізації та запровадження неоліберальних цінностей.

Стримуючим фактором у цьому процесі стає один із напрямів сучасної культурології – *культурна пам'ять* як активна діяльність щодо збереження символічної та матеріальної культурної спадщини в усій її різноманітності та багатстві форм.

У зв'язку з вищевикладеним варто звернутися до дослідження німецького історика Л. Нітхаммера і його роботи «Колективна ідентичність» [4]. Дослідник спочатку мав намір довести штучність, точніше, хибність та марність поняття «колективна ідентичність», але ж при проведенні дослідження він дійшов парадоксального висновку. Йому спала на думку ідея вивчити каталог Нью-Йоркської публічної бібліотеки із книжковим списком із п'ятисот назв досліджень, де згадується слово «Identity».

Він дійшов неочікуваного висновку, що переважна більшість книг

присвячені дослідженню не психологічної ідентичності індивіда, а саме різних версій співвідношення індивідуальної і колективної ідентичності, точніше, вбудовування першої у другу. І ще один важливий результат пошуку – майже дві третини книг присвячені всебічним аспектам єврейської ідентичності або написані авторами єврейського походження [4, с. 15]. Звичайно, в цих книгах значне місце відведено дослідженню колективної пам'яті про Голокост. Л. Нітхаммер не зупинився у цьому пошуку і вирішив перевірити ще й німецькомовні видання, присвячені темі ідентичності, і також визначив суттєве збільшення публікацій із 200 книг у 70-ті до 1700 – у 90-ті роки минулого століття, що спонукало вченого визнати, що тема ідентичності займає зараз унікальне місце в соціокультурних, історичних і антропологічних дослідженнях [4, с. 21].

Треба зазначити і той факт, що не відокремлюючись від глибинних витоків із психології та психоаналізу, дослідники пам'яті вже у формі колективної пам'яті опанували галузі історії, культурології, антропології, соціології та політики. Так, відомий французький історик П. Нора, автор книги про історію Франції, організував міждисциплінарне дослідження, пов'язане з дослідженням колективної пам'яті окремих колективних груп і людства в цілому, що продовжує його французький проєкт «Місця пам'яті». Але це вже не історія, а історії у формі місць пам'яті. Один із провідних дослідників французької школи Анналів Ж. Ле Гофф так відреагував на новий ракурс дослідження історії: «Це – відверто сучасна проблематика і, безсумнівно, ретроспективний підхід, відмова від лінійного розуміння часу, на користь уявлення про багатоскладні часи, пережиті на тих рівнях, де індивідуальне коріниться у соціальному і колективному» [5, с. 130].

Можна стверджувати, що сьогодні поняття «ідентичність» набуває за останні 30 років «друге народження», якщо воно залучається до досліджень культур і історій у формі різних типів історичної пам'яті й стає міждисциплінарним та інтернаціональним концептом. Це наводить на думку, що концептуальна тріада «ідентичність-культура-пам'ять» існує зараз у тісному взаємозв'язку складових, котрі спираються одна на одну, з часом постійно змінюючи свої значення під взаємним впливом, що можна визначити як глибинну *семантичну трансформацію*. Крім того, усі три поняття не тільки зазнали суттєвих семантичних змін, але й постійно спираються одне на одне і пояснюють одне через два інші.

Тепер стають зрозумілими передумови виникнення та бурхливого розвитку таких сфер досліджень, як гендерні, Cultural Studies та Memory Studies. З іншого боку, хоча ці напрями соціокультурних досліджень і отримали у науковців значний інтерес, але ж ще не сформована єдина парадигма, і це, мабуть, стане актуальним завданням для гуманітарної спільноти. Вивчення феномена ідентичності як важливого елемента цієї тріади набуває нового змісту і значення як основи *політики ідентичності*.

Список використаних джерел

1. Пікер П. *Сам як інший*. Київ : Дух і літера, 2002. 458 с.
2. Erikson E. *Identity Youth and Crisis*. New York, London : W.W. NORTON & COMPANY, INC, 1968. 336 p.
3. Erikson E. *Childhood and Society*. New York, London : W.W. NORTON & COMPANY, INC, 1993. 445 p.
4. Niethammer L. *Kollektive Identität. Heimliche Quellen einer unheimlichen Konjunktur*. Reinbeck bei Hamburg : Rowohlt Taschenbuch, 2000. 688 p.
5. Le Goff J. *Histoire et mémoire*. Paris : Gallimard Education, 1988. 409 p.

Ірина ПОПРОЦЬКА

студентка

Науковий керівник:

к. політ. н., доцент **Анна РЕДЬКІНА**

*(Дніпровський державний
технічний університет, м. Кам'янське
Дніпропетровської обл.)*

**ХРОНІКИ ВІЙНИ: ДОСВІД ЛОГІСТИЧНИХ
ТА КУР'ЄРСЬКИХ КОМПАНІЙ**

Минулий 2022 рік виявився складним для логістичної галузі. Водночас він був неймовірним, оскільки продемонстрував, що розвиток можливий і у кризовий період. Великі економічні гравці набули досвіду, здобувши виробничі кейси найдорожчою ціною – війни. Розглянемо, як логістичні та кур'єрські компанії вирішували свої виробничі проблеми у під час воєнного стану у 2022 р.

Наразі безконтактна доставка – не розкіш. Усі логістичні та кур'єрські компанії запропонували послугу безконтактною доставкою, що докорінно змінило уявлення про підтвердження доставки. Видача за кодом є загальноприйнятою нормою. Обов'язковим є маркування товарів. Логістичні та кур'єрські компанії після запуску обов'язкового маркування товарів беруть на себе функції у налагодженні бізнес-процесів відповідно до нових вимог. Тепер дозволено продаж лікарських препаратів дистанційно. Реалізація цієї категорії товарів є величезним сегментом ринку, має потенціал для інновацій та розширення. Дедалі суворіші вимоги висуваються до таймінгу доставки ліків. Найбільш затребуваними для доставки лікарських препаратів є експрес-сервіси. Увага приділяється тому, за яких умов відбувається транспортування і зберігання ліків.

Важливою подією у сфері електронної комерції є поява на ринку домінуючих гравців, які є формально призначеними лідерами, законодавцями моди і нововведень. Більш ніж половина користувачів мережі Інтернет, що

здійснюють покупки онлайн, схильні працювати за умови передплати та отримувати покупку у пункті видачі замовлень (ПВЗ). Є торгові майданчики, що займають, за обсягом продажів, понад 80% українського ринку. За даними маркетингової агенції Promodo, до лютого 2022 р. маркетплейси Rozetka, Prom.ua, epicentrk.ua, Bigl, Zákupka, Allo займали найбільшу частку ринку (82,6%). Наприклад, на маркетплейсі Prom.ua кількість інтернет-замовлень у березні 2022 р., порівняно з 2021 р., стала нижчою на 63%. Проте вже у червні 2022 р. цей показник відновився і склав 93%.

Доставка готової їжі є флагманом послуг. Вкрай високий попит на її доставку збільшив потреби на ринку кур'єрів. Якби не пандемія, а потім повномасштабна війна, робота кур'єра навряд чи стала б такою затребуваною і популярною. Поки що складно сказати, що добре, а що погано, але тепер роботу логістичних і кур'єрських компаній загалом оцінюють за тим, наскільки якісно працюють люди, які одягнені, зазвичай, у зелений та жовтий кольори спецодягу. Тепер ресторани не міряються наявністю чи відсутністю сервісу доставки. Заклади, що працюють у сфері харчування, апріорі, якщо хочуть вижити, повинні створити сервіс доставки їжі у будь-яку точку. На сьогоднішній день ринок вимагає відповіді на нові виклики: швидкість доставки, зручність, ергономічність сервісу, залучення нових покупців до сегмента інтернет-покупок.

Поєднання торгових точок та пунктів видачі замовлень є вже звичним явищем. Мережеві магазини взяли на себе функції таких пунктів. Рішення, що не потребує витрат, довело ефективність: просто, зручно, комфортно. Покупці позитивно оцінили нововведення. Автоматизація фулфілменту також стала ще однією новиною на світовому ринку. Велика кількість сповіщень стосується того, що та чи інша фулфілмент-компанія залучила інвестиції для розширення інфраструктури й масштабування бізнесу. Апгрейд фулфілмент-центрів, подальше використання сучасних інтралогістичних рішень вже не є новинкою. Роботизовані складські системи є тепер буденною реальністю у будь-якій точці світу. Майбутнє й за постоматами. Певні причини, у тому числі пандемія й воєнні події в Україні, стали викликом і для мережі світового ринку постоматів: розширилися мережі й відбулося забезпечення максимальної близькості постоматів до споживача. Неймовірно зріс попит на встановлення терміналів у житлових комплексах і багатоквартирних будинках.

Багато логістичних та кур'єрських фірм випробували на собі переміщення компанії у 2022 р. Такий переїзд був обтяжений пробками, обстрілами і зазвичай був вимушеним. Переїхати вчасно, не зменшивши якості обслуговування споживачів, є цілком можливим. Але для цього потрібно заздалегідь підготувати новий склад, щоб він повністю функціонував, а також залучити більшу кількість персоналу. Важливо розуміти, що ця подія вимагає чіткої й злагодженої роботи команди, тому треба попередньо обміркувати процес переїзду до дрібниць, а це в умовах

війни не завжди є можливим. Щодо каналів доставки, то тут старі напрямки замінюються новими. Основним каналом доставки завжди були пасажирські перевізники. Тепер пальма першості перейшла до власного транспорту і вантажних перевізників. Це пов'язане з тим, що пасажирські й вантажні перевезення на початку війни були майже згорнуті. Логістичним і кур'єрським компаніям довелося створювати або нарощувати власні рейси та/або відкривати лінії нових напрямків, але згодом лідери-перевізники відновили свої позиції. Наразі потрібна локалізація IT-платформ і створення власної інфраструктури. Вкрай необхідним є і розширення мережі локерів за рахунок точок під власним брендом. Попит на постомати стрімко зростає, проте спостерігається нерівномірний розвиток ринку: великі міста не тільки щільно охоплені, але й поділені між операторами, а малі та середні населені пункти не охоплені зовсім.

Продаж зростає разом із обмеженнями. Однією з нагальних проблем є велике зростання обсягів продажів разом із появою умов, що обмежують. Успішне вирішення цього питання спричинило збільшення кількості працюючих: кур'єрів, працівників терміналу, персоналу контакт-центрів. Набір співробітників на посади кур'єрів і сортувальників відбувається на постійній основі. Нестандартним вирішенням проблеми стає також співпраця з таксопарками. Доставка стала наземною через скасування авіарейсів. Як результат, логістичним і кур'єрським компаніям довелося негайно переглядати маршрути. Обмеження на місцях спричинили залучення до роботи юристів для підготовки спеціальних посвідчень та перепусток для всіх регіонів відповідно до локальних вимог. Безконтактність тепер є необхідним атрибутом безпечної взаємодії зі споживачем, що охоплює такі етапи: впровадження безконтактною доставки; підключення оплати онлайн у сервісі, що забезпечує управління доставкою; оновлення мобільної програми, в якій можна відстежувати замовлення та вносити зміни. Але усе зазначене є можливим тільки за наявності Інтернету. Техніка безпеки є важливою і для персоналу, і клієнта. Швидка адаптація полягає у безпеці персоналу, а також споживачів. При цьому слід враховувати, що кількість доставок миттєво і різко збільшилася.

Вчасно реагувати на зміни є дуже важливим. На війні правила роботи постійно змінюються. Вимоги військового стану відрізнялися і відрізняються у регіонах через те, що обмеження пересування скрізь різні. Для збереження таймінгу доставки слід цілодобово моніторити ситуацію на магістральних та внутрішньоміських маршрутах. Потрібно також враховувати, що припинення роботи торгових центрів спричинило закриття багатьох пунктів видачі замовлень. Режим роботи є важливим для стабільності. Складські й транспортні підрозділи мають працювати щодня. Слід враховувати такі фактори, як дотримання правил гігієни співробітниками і збереження здоров'я, наскільки це є можливим. Віддалена робота і перехід на електронний документообіг є вкрай потрібними, але не слід забувати про

можливість блекауту. Закриття кордонів, окупація, запровадження блокувань спричинили переведення співробітників на дистанційну роботу. Такий прискорений перехід передбачає запровадження електронного документообігу. У зазначених умовах також слід звертати увагу на різкі зміни курсів валют, що відбуваються під час війни.

Зберегти людей навколо і людину в собі є найголовнішим завданням. Збереження персоналу означає збереження здоров'я і навіть життя. Слід ужити усіх необхідних заходів і для збереження можливості дістатися роботи, якщо вона не передбачає можливості віддаленої. Пропускна система, що введена у транспорті, збільшила стрес, що відчувають усі за воєнних умов. Залучення тимчасового персоналу також потребує особливої, пильної уваги з урахуванням вищезазначених обставин. Багатозадачність під час роботи в умовах цейтноту виявилася в тому, що одночасно доводиться вирішувати декілька проблем, причому дуже швидко: витрата великої кількості ресурсів і швидке реагування на введення воєнного стану; швидкісний запуск нових електронних продуктів і пошук ІТ-рішень. Слід запускати різні колаборації, розробляти нові інтерфейси, впроваджувати опції у мобільних додатках із безконтактного отримання товарів, реалізовувати можливість оплати замовлень у мобільних додатках тощо й при цьому бути готовими до відсутності доступу до Інтернету.

Ще однією причиною цейтноту є зміна поведінки покупців. Максимум замовлень припадає на нічний час за умови ранкової доставки наступного дня. З огляду на це обробка замовлень вимагає оперативної перебудови внутрішніх регламентів та процесів. Відзначається зростання популярності повернення замовлень через постомати, що зафіксовано у всьому світі, й причиною є закриття магазинів, що торгують оффлайн. Зміни кордонів і на кордонах не вплинули на зростання повернень через постомати. Наразі це є дуже популярною опцією. Можливість здійснити доставку у найкоротший часовий проміжок (сервіс доставки за одним кліком) дозволила обирати точний час отримання товару з інтернет-магазинів. Тож потрібно швидко реагувати на такі виклики, набирати і навчати персонал, з урахуванням ринкової ситуації, що стрімко змінюється.

Отже, у підсумку слід зазначити, що, незважаючи на воєнний стан, задовольнити потреби покупців є головним показником успіху для логістичних та кур'єрських компаній. Важливо зробити це етично, екологічно, а також швидко.

Список використаних джерел

1. Симоненко К. Вплив війни на інтернет-торгівлю: як змінювалися онлайн-продажі рітейлерів протягом I півріччя 2022 року. *RAU*. URL : <https://rau.ua/novyni/vpliv-vijni-na-internet/>.

Андрій ПОПУТНЯК

слухач магістратури

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ВЕДУЧОГО ГРУП ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

Сьогодні досить поширеною є думка про те, що успіх роботи групової психологічної підтримки визначається передусім системою вживаної психотехніки, завдань, вправ. Іншими словами, принципове значення відводиться психологічному інструментарію, при цьому особистісні характеристики ведучого вважаються чимось вторинним. Проте це не зовсім так, і ефективність групової підтримки багато в чому залежить від особистості ведучого, від його уміння створити в групі атмосферу емпатії, щирості, саморозкриття, теплі взаємини з членами групи. Тому бажано, щоб ведучий мав такі особистісні якості, котрі дозволили б йому піклуватися про створення максимально сприятливих умов для самопізнання, самоактуалізації та розвитку учасників групи, що і забезпечує ефективність групової роботи [1, с. 24].

У будь-якому разі це має бути людина, здатна керувати і знаходити спільну мову з людьми різного віку, професій, рівня освіти, характеру, статі. Ведучий повинен мати великий запас терпіння, оскільки під час роботи він може зустріти абсолютно різних людей, зіткнутися з різними проблемами, для розв'язання яких потрібні витримка і вольовий самоконтроль. Успіх роботи з групою значною мірою залежить від відповідної підготовки ведучого, що передбачає детальний аналіз власної особистості, діагностику групи, очікувань учасників і готовності до співпраці та уявлень про закономірності розвитку групової динаміки у цілому.

На думку К. Рудестама, тренер має бути «трохи артистом, трішки вченим, поєднуючи почуття й інтуїцію з професійним знанням методів і концепцій. З одного боку, з розвитком самосвідомості, опануванням досвідом і знаннями про групову й індивідуальну динаміку зростає надійність інтуїції. Ефективне керівництво групою передбачає правильний вибір стилю керівництва і широкий спектр творчих умінь». Як стверджує А. Грецов, щоб успішно впоратися з проведенням групової психологічної підтримки, ведучий повинен володіти:

- спеціальними знаннями і уміннями, необхідними для проведення такої роботи;
- власним досвідом проходження тренінгів як учасника, а також,

бажано, і в ролі асистента тренера, ведучого;

- психологічними рисами, що сприяють цій роботі [3].

О. Сидоренко зазначає, що ведучий групи психологічної підтримки повинен володіти такими особистісними якостями, як енергія, інформованість, досвід, владність, гострота розуму і харизматичність [3].

Зважаючи на вимоги до ведучого групових робіт, буде логічним надати більш повний перелік особистісних рис, якими він повинен володіти, вважає І. Вачков, який узагальнив численні дослідження професійно важливих особистісних рис керівників: концентрація на клієнтові, бажання і здатність йому допомогти; відкритість до відмінних від власних поглядів і суджень, гнучкість і терплячість; емпатійність, сприйнятливість, здатність створювати атмосферу емоційного комфорту; автентичність поведінки, тобто здатність демонструвати групі справжні емоції, переживання; ентузіазм і оптимізм, віра у здібності учасників групи до змін і розвитку; врівноваженість, терпимість до фрустрації і невизначеності, високий рівень саморегуляції; впевненість у собі, позитивне ставлення до себе, адекватна самооцінка, усвідомлення власних конфліктних точок, потреб, мотивів; багата уява, інтуїція; високий рівень інтелекту [3].

Він вважає, що саме особистість психолога (а не рівень його професійної підготовки або підхід, якого він дотримується) є важливим чинником, що визначає успішність чи неуспішність групової роботи.

О. Горбатова відмічає, що світова практика висуває такі основні вимоги до керівника психологічних групових робіт:

- теоретична грамотність;
- практична грамотність;
- постійне особистісне удосконалення [3].

Ведучий будь-якої тренінгової групи виконує чотири основні функції: забезпечує шанобливе ставлення до особистості учасників; інтерпретує процес групової динаміки; емоційно стимулює учасників групи; структурує процес розвитку групи. Відповідно до кожної ситуації ведучий творчо використовує комбінацію цих чотирьох функцій, що дає змогу гнучко застосовувати різні ролі та стилі керівництва групою залежно від її особливостей, допомагати учасникам зрозуміти поточні питання, забезпечувати ефективну тренінгову роботу. Саме конструктивне поєднання цих функцій створює неповторний індивідуальний стиль тренера, а зазначена функціональна модель допомагає йому контролювати і в разі потреби коригувати свою роботу.

Отже, щоб відповідати всім зазначеним вище вимогам до ведучого групи психологічної підтримки, необхідно не тільки мати відповідні природні якості, а й належну фахову підготовку, котру можна здобути в інститутах і на методологічних тренінгах, що готують тренерів із групових форм роботи. На запитання, від кого і чого залежить успіх групової роботи, відповідь буде такою: якщо поставити на терези, з одного боку, особистість

психолога, а з іншого – його професійну підготовку, то особистість керівника, на наш погляд, переважить.

Список використаних джерел

1. Групи самопомогги: теорія та практика : посібник для менеджерів, організаторів і фасилітаторів ГСД. Київ, 2021. 37 с.
2. Еванс Дж. Групи підтримки: що це таке і для чого вони ефективні? *WARBLETONCOUNCIL*. URL : <https://uk.warbletoncouncil.org/grupos-de-apoio-3896>.
3. Керівник (ведучий) тренінгової групи: характеристика, функції, стилі керівництва. *Pidru4niki*. URL : https://pidru4niki.com/90425/sotsiologiya/kerivnik_veduchiy_treningovoyi_grupi_harakteristika_funktsiyi_stili_kerivnitstva.

Богдан ПРИСТИНСЬКИЙ

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Правосвідомість є основою правомірної та законної поведінки в суспільстві. Вона формується за допомогою багатьох факторів, як-от: соціологічні, демографічні, політичні, правові та ін. Відповідно до піраміди Маслоу, одним із найголовніших благ людського буття, без якого неможливе нормальне та адекватне існування людини, є безпека її життя та здоров'я . В умовах, коли життя знаходиться на межі зі смертю, нервово-психічні процеси людини можуть зазнавати значної деформації, а це, у свою чергу, може впливати на криміногенну ситуацію конкретних міст та навіть цілих регіонів. Саме тому вважаємо за необхідне дослідити спотворення правосвідомості людей, які перебувають в умовах бойових дій або безпосередніх обстрілів населених пунктів, щодня зазнаючи небезпеки для свого життя та здоров'я.

Загалом людські дії поділяють на: рефлексорні, імпульсивні, інстинктивні, в яких відсутній психологічний механізм, та свідомі, тобто вольові. Гучні звуки, вибухи, стрільба – все це завдає непомірного стресу для організму непідготовленої людини, саме тому, перебуваючи в таких умовах, усі дії людини не є цілком усвідомленими та не задіюють психологічний механізм [1, с. 50]. Наприклад, потрапляючи під артилеристський обстріл, цивільна особа зазвичай діє рефлексорно та інстинктивно – вона заплющує

очі, починає тремтіти та/або намагається зменшити свій силует чи, навпаки, репетує від жаху. Фізіологічні рефлексивні поєднуються з інстинктом самозбереження та утворюють ситуацію, коли людина не може контролювати власні дії повністю.

Враховуючи вищезазначені аспекти поведінки, можна зрозуміти, що праворозуміння людини, яка перебуває в умовах постійного страху та загрози життю, є спотвореною [2, с. 37]. Суб'єкт перестає думати про публічний інтерес, норми поведінки суспільства та формальні норми. Він керується виключно бажанням зберегти власне життя та здоров'ю будь-якою ціною, навіть якщо для цього потрібно буде перетнути межу закону. Як приклад: людина може піти на крадіжку їжі з магазину, бо в умовах постійних обстрілів прифронтових територій у населення створюється дефіцит продуктів. Такі випадки неодноразово спостерігалися під час окупації російськими військами таких населених пунктів, як: Маріуполь, Сєверодонецьк, Херсон, Соледар та ін. Ситуація, що складається, нагадує собою первісне суспільство, в якому єдиним правилом було – вижити за будь-яку ціну.

Основним способом вирішення зазначеної проблеми є посилення роботи державних структур на цих територіях, організація евакуації населення поліцією та рятувальниками, забезпечення органами місцевого самоврядування належного рівня продовольчої продукції для населення. Тут має місце і фактор психологічної підтримки: особа повинна зрозуміти, що вона не покинута державою і все ще є суб'єктом правовідносин.

Якщо розглядати військовослужбовців, то можна зазначити, що у їхній поведінці, як у підготовлених та морально стійких людей, переважають вольові дії. Вони, конкретно усвідомлюючи поставлене перед ними завдання, виконують його, не відволікаючись на зовнішні стресори [3, с. 32]. Проте військові через специфіку їхньої діяльності частіше стикаються зі смертями та каліцтвом себе або своїх побратимів. Через спостереження цього можуть яскраво виявлятися імпульсивні дії. Спостерігаючи загибель свого товариша, особа може впасти в істерику, почати звинувачувати командира в тому, що сталося, та, наприклад, відмовитися йти у наступ або виконувати наказ [4, с. 168].

Подоланням цієї проблеми є підвищення рівня психологічної стійкості та моральної стабільності військових, проведення з ними спеціальних тренінгів та реабілітаційних заходів.

Отже, в умовах воєнних дій правосвідомість людини в будь-якому випадку піддається значній деформації. Особа, не керуючись здоровим глуздом, може вчинювати протиправні дії лише з надією збереження свого життя. Щоб підвищити рівень правосвідомості людини в таких умовах, необхідно: збільшити рівень обізнаності цивільного населення щодо порядку їхніх дій під час воєнної небезпеки, покращити рівень роботи спеціальних державних служб на прифронтових територіях, вдосконалити методологію психологічної підготовки військових і правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Бедь В. В. Юридична психологія. 226 с. URL : https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/38/bed_viktor_yuridichna_psihologiya.pdf
2. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підруч. 2-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 240 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Konvalova_Violetta/Yurydychna_psykholohiia.pdf?PHPSESSID=h84rk9lk7uis4ldcfensj85jpb.
3. Шинкаренко І. О. Конспект лекцій з дисципліни «Юридична психологія». Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 174 с. URL : https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/yp_23_11.1.pdf.
4. Шинкаренко І. О. Напрями формування психологічної готовності працівників міліції та бійців національної гвардії до виконання службово-бойових задач в екстремальних умовах. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 164–172.

Микола РИК

старший викладач кафедри
філософії і соціальної антропології
імені професора І.П. Стогнія
Університету Григорія Сковороди
у Переяславі,
кандидат філософських наук

**УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ФІЛОСОФСЬКІЙ
ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ**

Г. Сковорода – один із найсамобутніших і найвідоміших мислителів в історії української філософії. Така популярність спричинила появу величезної кількості різних трактувань його філософсько-просвітницької спадщини. З кожним роком творчість Г. Сковороди переосмислюється, а деякі авторські тлумачення обґрунтовано критикуються і спростовуються. Щоб оцінити спадщину українського філософа найбільш точно, потрібно звернути увагу на культурне середовище, в якому він перебував.

Насамперед відзначимо, що Г. Сковорода був дотичний до освітньої сфери України. За часів його життя функціонувала освітня система, що була побудована за зразком старих європейських навчальних закладів. Києво-Могилянська академія, українські колегіуми та церковні початкові школи – це ті установи, котрі спадають на думку, коли говоримо про українську освіту XVIII ст. Освітній процес у цих закладах значною мірою базувався на церковно-релігійних традиціях, а новочасні віяння виходили за їхні межі та знаходили свою реалізацію у становленні української ідентичності.

За прикладом європейських навчальних закладів, у Києво-

Могилянській академії у студентів виховувалися принципи свободи, котрі полягали у вільному мисленні та творчому трактуванні філософських і релігійних доктрин. Така методика сприяла тому, що однією з особливостей української ідентичності стало поняття свободи.

Існує також чимало сучасних досліджень філософської спадщини українського мислителя, в яких Г. Сковорода зображується як філософ свободи. Це твердження не викликає жодних сумнівів, адже навіть неуважний читач зможе побачити, що окреслена тематика проходить наскрізною лінією через усю творчість філософа, попри те, що жоден філософський твір не був їй присвячений. І дійсно, Г. Сковорода був людиною, яка не тільки визначала етико-маральні максими, а й сама дотримувалася їх у повсякденному житті. Прикладом можуть слугувати його пошуки щастя, що поділяють становлення світогляду на різні етапи. Можна побачити, як у ранніх творах український мислитель наголошував на тому, що щастя дається людині внаслідок важких зусиль, але з часом можна простежити, як ці уявлення кардинально змінюються. І вже у своїх пізніх творах він дійшов думки, що насправді щастя лежить на поверхні. Таким чином, створюючи власну філософію, він був вільним у своїх роздумах, що подекуди призводило навіть до помилок.

У четвертій Пісні «Саду божественних пісень» Г. Сковорода наголошував, що «Дух свободи внутрь нас родит» [1, с. 54]. Дух свободи постає фундаментальною онтологічною сутністю людини, джерелом її буття і всієї її діяльності. Згадуючи вчення українського мислителя про дві натури, це можна трактувати як народження «внутрішньої людини» в тілі. Саме свобода виступає тут першоджерелом «внутрішньої людини», яку також називають істинною людиною, Христом у людині або Богом у людині.

Г. Сковорода дуже часто наголошував, що «внутрішня людина» має божественну сутність, котра є основним принципом буття і функціонування людини. Це джерело мислення та любові. Оскільки свобода є основним онтологічним принципом у людині, принципом, що підтримує і визначає всю діяльність, вона наближає її до Бога.

З проблемами ідентичності український народ стикався протягом усієї своєї історії. Українська нація значний період часу перебувала під окупацією, а український народ зазнавав переслідувань із боку різних країн. Відчуття власної ідентичності було і залишається одним із найголовніших мотиваційних чинників становлення українців як нації. Пройти такий важкий шлях допомагало осмислення своєї сутності та призначення у творчості українських мислителів, філософів, поетів та письменників, зокрема Г. Сковороди. Його вчення про свободу та осмислення самого себе можна прослідкувати і в сучасному становленні української ідентичності. Революції та війни засвідчили, що прагнення до свободи було головним чинником для боротьби українців з ворогами.

Таким чином, учення про свободу і «внутрішню людину» Г. Сковороди

виступають основоположними принципами у становленні української ідентичності. Справою життя українського мислителя було відстоювання свободи, пізнання самого себе та пошук свого місця у світі. Г. Сковорода неухильно рухався власним особливим і самобутнім шляхом, що стало фундаментальною основою світоглядних поглядів українського народу.

Список використаних джерел

1. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів ; за ред. Л. Ушкалова. Харків, Едмонтон, Торонто : Майдан ; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1400 с.

Микола СЕМЕНОВ

інструктор з військово-інженерної підготовки Київського інституту Національної гвардії України

Ольга ЄСПОВА

науковий співробітник
науково-організаційного відділу
Національної академії
Національної гвардії України,
кандидат педагогічних наук

ІНЖЕНЕРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛУ НГУ ЯК ОДНА З НАЙГОЛОВНІШИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА

Наразі, в умовах війни, як засвідчила практика, одне з провідних місць із-поміж інших суспільних інститутів займає інститут освіти. Освіта передбачає не тільки засвоєння систематизованих знань і формування на їхній основі світогляду, розвиток пізнавальних можливостей, а ще й в набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх та професійних знань. Саме формування професійної компетентності (знання, уміння та навички) майбутніх офіцерів є запорукою суспільних змін, насамперед у сфері державної безпеки.

Сьогоднішні події виявили принципову розбіжність між потребами та традиційним змістом професійної підготовки майбутніх офіцерів. Це свідчить про те, що наявні підходи до формування професійної компетентності є недостатньо дієвими та потребують трансформації. Однією з найважливіших професійних компетенцій майбутнього офіцера є саме інженерне забезпечення підрозділу Національної гвардії України.

З досвіду бойових дій можна зазначити, що фортифікаційне обладнання, виконане належним чином, значно підвищує живучість

підрозділу, належне маскування забезпечує прихованість розташування (пересування), раптовість дій і збереження боєздатності війська, а також введення противника в оману щодо складу, розташування і намірів дій наших військ. Інженерні загородження та руйнування дозволяють приховано провести розгортання та маневр, завдати втрат противнику, затримати його просування, створити сприятливі умови для ураження його вогнем із усіх видів зброї, скувати маневр або змусити рухатися у вигідному для наших військ напрямку, натомість відсутність електропостачання та водозабезпечення унеможлиблюють нормальну повсякденну діяльність [1].

Нормативне забезпечення професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу визначено в законах України «Про освіту» 2017 р., «Про вищу освіту» 2014 р.

Питання професійної підготовки досліджували С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, П. Лузан, Н. Ничкало, В. Радкевич, С. Сисоєва та інші науковці. Реалізації компетентнісного підходу в освіті присвятили праці О. Діденко, О. Дубасенюк, В. Кручек, О. Овчарук, О. Пошетун, В. Свистун, В. Ягупов тощо. Проблему теоретичної і практичної професійної підготовки майбутніх офіцерів висвітлено в роботах В. Баранівського, О. Безносюка, О. Богданюка, Ю. Дем'янюка, О. Коби, С. Полторака, С. Тарасенко, Т. Ткаченко, І. Феденко, В. Ягупова та інших авторів.

Проблему формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності розглядали А. Балендр, Н. Берестецька, Т. Білоус, О. Богданюк, А. Галімов, Н. Калинюк, Ю. Корнійчук, С. Кубіцький, І. Маріонда, Л. Матохнюк, С. Мул, М. Недбай, І. Платонов, Е. Сивохоп, А. Сіцінський, О. Старчук, В. Уліч, В. Ягупов.

Тематика формування професійної компетентності майбутніх офіцерів знайшла відображення у працях таких учених, як: О. Євсюков, С. Каплун, М. Кос, О. Коба, А. Шевченко, М. Хрупало та ін.

Проте запропоновані науковцями шляхи формування професійної компетентності не повною мірою враховують специфіку навчання майбутніх офіцерів підрозділів з інженерного забезпечення Національної гвардії України, також недостатньою мірою враховано досвід, здобутий у бойових діях під час повномасштабної війни.

На основі аналізу наукових праць і сучасної практики процесу навчання майбутніх офіцерів підрозділів з інженерного забезпечення НГУ виявлено суперечності між: вимогами нинішньої військово-політичної ситуації та недосконалістю професійної підготовки майбутніх офіцерів в умовах швидкоплинних змін – у характері та змісті їхньої професійної підготовки; стандартизованим змістом навчання та індивідуальними освітніми потребами майбутніх офіцерів; необхідністю оптимізації професійної підготовки в умовах повномасштабної війни та проблемами вдосконалення інформаційного, методичного й організаційного забезпечення професійної підготовки майбутніх офіцерів; потребою формування здатності

майбутніх офіцерів здійснювати інженерне забезпечення підрозділу НГУ у процесі професійної підготовки та недостатньою розробленістю засобів і необхідних механізмів для досягнення необхідного результату.

Залишення зазначених суперечностей без вирішення може призвести до негативних наслідків, а саме недостатньої професійної підготовки майбутніх офіцерів та неспроможності держави забезпечити власну національну безпеку.

Список використаних джерел

1. Трофименко П. Є., Сорокоумов Г. В., Демидко Л. С. Основи інженерної підготовки, тактичного маскування та радіаційного, хімічного, біологічного захисту в артилерійських підрозділах : підруч. Суми : Сумський державний університет, 2021. 266 с.

Олександр СЕМИСЕНКО

слухач магістратури

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Лариса СТЕПАНЕНКО**

(Донбаський державний педагогічний

університет, м. Слов'янськ Донецької обл.)

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФІНАНСИСТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Повсякденна емоційна насиченість пронизують практично всі сфери суспільного та особистого життя людини. Постійна соціальна напруженість, нестабільні матеріально-побутові умови життєдіяльності та праці складають сукупність чинників емоційного вигорання особистості, що не оминуло й фінансових працівників.

Найчастіше емоційне вигорання зустрічається у професіях системи «людина-людина». Феномен емоційного вигорання дослідники пов'язують із самим характером та певними умовами професійної діяльності. Але і в однакових умовах професійної діяльності не в усіх представників виявляються ознаки емоційного вигорання.

В. Шкраб'юк, Д. Білик під емоційним вигоранням розуміють цілий симптомокомплекс, дія якого охоплює всі основні структурні рівні особистості та виникає як стрес-реакція у відповідь на виробничі й емоційні вимоги. Синдром емоційного вигорання, як професійна деструкція особистості, проявляється як стійкі психічні переживання з подальшими змінами у професійній діяльності [4; 5].

Аналізом синдрому емоційного вигорання займалися такі дослідники, як Т. Зайчикова, Л. Карамушка, Г. Ложкін, М. Лейтер, С. Максименко, Х. Фрейденбергер та ін.

Емоційне вигорання характеризується низкою функцій у процесі професійного становлення особистості. На думку Л. Бегун-Трачук, вигорання, як будь-яке психічне явище, володіє антимотиваційною, антикогнітивною та дерегулятивною функціями [1, с. 14].

Антимотиваційна функція вигорання полягає в дестимулюванні суб'єкта на виконання своєї професійної діяльності і зниження рівня досягнень в реалізації професійних і соціальних цілей.

Антикогнітивна функція вигорання виявляється у спрощенні когнітивних структур особистості, спрямованих на пізнання соціальних об'єктів, звуження сфери професійного досвіду суб'єкта і формування негативних оціночних суджень щодо його професійної компетентності та ефективності виконання трудових функцій.

Дерегулятивна функція вигорання виявляється в руйнуванні системи професійної діяльності, що знаходить своє вираження у зниженні професійної ефективності і низькому ступені задоволення життям [2, с. 129]. Отже, вивчення феномену професійного й емоційного вигорання дозволило визначити ступінь негативності впливу довготривалих стресів професійного характеру на емоційний і фізичний стан здоров'я фахівця.

Л. Ковальчук з'ясувала, що емоційне виснаження, або синдром емоційного вигорання, належить до феноменів особистісної та професійної деформації і є багатовимірним конструктом. Такий конструкт складається із сукупності негативних психологічних переживань, що виникають унаслідок щоденного напруженого спілкування, як-от: хронічна втома, беземоційність, негативізм, депресивні епізоди [3, с. 40].

Ризик виникнення емоційного вигорання особистості може збільшуватися в таких випадках: монотонність роботи, задіяння в роботі великих особистісних ресурсів при недостатньому визнанні, напруженість та конфліктність у професійному середовищі, неможливість самовираження та самореалізації, невирішені особистісні конфлікти, незадоволення професією, відсутність можливості подальшого кар'єрного росту та вдосконалення, занадто велике переживання та занурення в особистісні проблеми.

Безумовно, емоційне напруження, порушення суспільних контактів, підвищення кількості професійних стресів обумовлює виникнення синдрому емоційного вигорання особистості. Результати аналізу показників нашого дослідження з проблеми виявлення емоційного вигорання фінансистів засвідчили, що високого рівня емоційного вигорання досягли 28% таких фахівців. Неврівноваженість, агресивність може проявитися лише в незначній частині фінансистів, особливо у значущих та критичних ситуаціях.

Середній показник емоційного вигорання отримали 46% фінансистів.

Низький рівень емоційного вигорання фінансистів виявлено у 26% досліджуваних. Це можна пояснити, напевно, їхніми індивідуально-психологічними особливостями, умовами життєдіяльності, виконання професійних обов'язків, кращими можливостями особистісної самореалізації

і самоствердження, а також достатньо високою психологічною стійкістю.

Отже, найбільшу кількість визначень виявлено за показником емоційного вигорання, що належить до середнього рівня, найменшу – за показником із низьким значенням емоційного вигорання у професійній діяльності фінансистів. Але середні показники емоційного вигорання дають можливість констатувати, що в цілому більшість фінансистів не виявляють бурхливих емоцій.

Аналіз окремих показників емоційного вигорання засвідчив, що показник напруженості відповідає нормі (нижче 36 балів) та є порівняно високим у співставленні з нормативним показником резистенції (37,6 балів) та виснаження (35,5 балів). Отже, результати аналізу показників емоційного вигорання фінансистів свідчать про те, що показник резистенції знаходиться у стадії формування. У даному випадку це неадекватне вибіркоче емоційне реагування, що становить одну із фаз розвитку синдрому емоційного вигорання. Існують підстави для порушення питань щодо необхідності організації спеціальної психопрофілактичної роботи, спрямованої на запобігання розвитку вказаного типу «синдрому», характерного для різних категорій фінансистів.

У результаті проведеного експериментального дослідження за методикою діагностики рівня невротизації було встановлено, що в середньому рівень невротизації сильно визначається у фінансистів. Отримані дані свідчать, що 69% фінансистів отримали високий рівень невротизації, 25% досліджуваних визначили середній рівень. Тільки 6% фінансистів мають стан, що характеризується низьким рівнем невротизації, більшість таких працівників мають вік приблизно 30 років. Це можна пояснити тим, що багато молодих професіоналів, які тільки закінчили навчальний заклад і працевлаштувалися, визначили низький рівень невротизації. Отже, згідно з результатами дослідження більшість фінансистів визначають високий рівень невротизації. Такий рівень невротизації супроводжується роздратуванням, агресивними станами, високим рівнем емоційної збудливості.

Таким чином, аналіз результатів дослідження емоційного вигорання фінансистів засвідчив, що більше половини працівників в умовах професійної діяльності втрачають витримку і самовладання. Тобто можна вважати, що певну роль у появі невротизації відіграють обставини сьогодення, що є результатом нереалізованих потреб, і насамперед потреби у самоствердженні. Переважна більшість фінансистів схильні до такої захисної реакції, як «неадекватне вибіркоче емоційне реагування», що може призводити до неадекватних емоційних реакцій, а також провокувати редукцію професійних обов'язків. Розвиток синдрому емоційного вигорання відбувається через перший компонент – емоційне виснаження, що характеризується емоційною спустошеністю, втомою, апатією, бажанням побути на самоті, неадекватним емоційним реагуванням тощо.

Більша частина фінансистів вважають себе занепокоєними, втрачають

витримку і перестають володіти собою, що вказує на дуже низький самоконтроль та погану саморегуляцію їхньої поведінки. Невротизація, котра поряд із емоційною і вольовою складовою виявляється у переживаннях особистості як результат неподолання особистістю якихось перешкод, труднощів на шляху до досягнення поставленої мети, послаблений самоконтроль, емоційна саморегуляція – ці фактори викликають появу емоційного вигорання у фінансистів та призводять до порушення емоційної сфери в цілому. Проблематика емоційного вигорання у фінансистів є відкритим питанням та потребує зниження рівня прояву певних ознак, котрі, у свою чергу, впливають на рівень розвитку фаз емоційного вигорання.

Подальшого дослідження потребують питання розробки технологій подолання означеного синдрому в умовах воєнного/післявоєнного стану в Україні.

Список використаних джерел

1. Бегун-Трачук Л. О. Структурні компоненти синдрому емоційного вигорання фахівця з музичного мистецтва. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки.* 2019. Вип. 1. С. 12–15.
2. Бегун-Трачук Л.О. Дослідження професійного та емоційного вигорання у психолого-педагогічній теорії та практиці. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі.* 2020. № 5. С. 128–133.
3. Ковальчук В. І. Емоційне виснаження як провідна детермінанта синдрому вигорання. *Проблеми загальної та педагогічної психології.* 2001. Т. 3. Ч. 6. С. 34–48.
4. Шкраб'юк В. С., Білик Д. І. Емоційне вигорання особистості: психологічний аналіз проблеми. *Молодий вчений.* 2020. № 10(86). С. 293–296.
5. Шкраб'юк В. С., Млиниська М. М. Профілактика емоційного вигорання як умова психологічного благополуччя працівників пенітенціарних закладів. *Молодий вчений.* 2017. № 7. С. 133–137.

Зорина СІВЕРСЬКА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ДИТЯЧА ПСИХІКА ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПЕРША ДОПОМОГА, УСУНЕННЯ НЕБАЖАНИХ НАСЛІДКІВ

Дитяча психіка під час війни може бути серйозно порушена внаслідок страху, тривоги, травми та стресу, що супроводжують конфліктні ситуації [1, с. 20]. Тому важливо забезпечити дітям необхідну першу допомогу та

підтримку, а також усунути небажані наслідки, що можуть виникнути внаслідок негативного досвіду, викликаного війною.

Є декілька основних порад щодо першої допомоги та усунення наслідків для дитячої психіки під час війни:

1. Забезпечити безпеку: Перш за все, необхідно забезпечити безпеку дітей та відвести їх від небезпечних ситуацій. Це може бути евакуація до безпечного місця, забезпечення доступу до притулку та інших ресурсів для безпеки;

2. Дати можливість висловитися: дітям потрібно дати можливість висловитися щодо їхніх думок, почуттів та емоцій. Слухання дитини та її побажань може допомогти їй почуватися краще та відчувати підтримку;

3. Забезпечити регулярний розпорядок дня: важливо забезпечити регулярний розпорядок дня для дітей, щоб допомогти їм відчувати стабільність та безпеку. Це може передбачати регулярні години їжі, сну та ігор, що допоможе дітям знизити тривогу та стрес;

4. Забезпечити психологічну підтримку: важливо забезпечити дітям психологічну підтримку та допомогу, аби допомогти їм пережити власний досвід. З-поміж іншого це психологічні консультації, психотерапія, арт-терапія, релаксаційні техніки та інші методи, що можуть допомогти дітям впоратися зі стресом та тривогою [1, с. 35].

Також важливо забезпечити доступ до навчання у школі та іншої освіти, котра допоможе дітям під час відновлення після війни [2]. Діти, які мають доступ до освіти, мають більші можливості для збереження власного психічного здоров'я, розвитку та адаптації до нових умов життя. Усунення небажаних наслідків війни для дитячої психіки є складним завданням, але можливим. Важливо пам'ятати, що кожна дитина є унікальною та має свої власні потреби. Допомога повинна бути індивідуальною та налаштованою на конкретну дитину [3].

Багато дітей потерпає від скоєння сексуального насильства щодо них під час вчинення воєнних злочинів на тимчасово окупованих територіях. До організації роботи з випадками сексуального насильства щодо дитини слід залучати кваліфікованих експертів, психологів, педагогів. При наданні допомоги дітям, які зазнали сексуального насильства, важливо скоординувати дії спеціалістів та суб'єктів реагування. Дотримання чітких алгоритмів дій допоможе найкращою мірою забезпечити інтереси дитини та надати їй якісну психологічну допомогу.

Послідовність дій, якщо до психолога надходить інформація про випадок сексуального насильства щодо дитини, є такою:

1. Збір інформації про випадок. Коли до психолога надходить запит на роботу з дитиною, яка зазнала сексуального насильства, щонайперше необхідно провести збір інформації про випадок та переконатися, що особа, яка до вас звернулася, дійсно є «першоджерелом» цього запиту, а також дізнатися про вік дитини, місцезнаходження, осіб, які є її законними

представниками, фабулу того, що трапалося з дитиною;

2. Проведення консультації з батьками/особами, які їх замінюють. Роботу з випадком психолог розпочинає із зустрічі з батьками або особами, які їх замінюють. Така зустріч може бути проведена в онлайн- або офлайн-форматі. На ній психолог: інформує батьків або осіб, які їх замінюють, про принципи роботи та порядок реагування на випадки насильства над дитиною; допомагає стабілізувати стан батьків та надає рекомендації щодо підтримки дитини; узгоджує подальшу роботу з дитиною, яка може мати такі напрями: надання першої психологічної допомоги; проведення опитування дитини та підготовка до надання свідчень; організація подальшої психологічної роботи з дитиною щодо подолання наслідків сексуального насильства;

3. Проведення зустрічі з дитиною. Перша зустріч психолога з дитиною здійснюється з метою оцінювання її стану та надання у разі необхідності першої психологічної допомоги. При роботі з дитиною важливим є ведення протоколів консультації з подальшим їх збереженням. У разі наявності запиту батьків або правоохоронних органів психолог може надати довідку/висновок за результатами роботи з дитиною [4].

До надання гуманітарної допомоги та підтримки дітям, які переживають війну, можуть долучитися також громадські організації та міжнародна спільнота. Наприклад, допомогу дітям, які постраждали від війни та конфліктів, надає UNICEF (захист від насильства, освіта, медична допомога). До того ж, важливо забезпечити доступність інформації про заходи допомоги дітям, які переживають війну, для батьків та опікунів, а також для самих дітей. Наприклад, відео- та аудіоматеріали з порадами для батьків та дітей, які знаходяться в зоні конфлікту, можуть допомогти їм зрозуміти власні емоції та знайти способи подолання труднощів [4].

Підводячи підсумок, зазначимо, що особлива увага повинна бути приділена психологічному підтриманню дітей, які стали свідками насильства або його жертвами під час воєнного стану. Крім того, важливо забезпечити доступ до медичної допомоги, що сприятиме відновленню психічного здоров'я дітей. До цього процесу важливо долучити не тільки фахівців, але й батьків, родини та громадські організації. Батьки та родини повинні бути особливо уважними до психічного здоров'я своїх дітей та готовими допомагати їм у відновленні після війни.

Список використаних джерел

1. Сміт П., Дирегров А., Юле В. Діти та війна. Навчання технік зцілення. Для дітей віком від 8 до 18 років / пер. з англ. О. Антонишин. Львів : Галицька видавничча спілка, 2022. 108 с.

2. Наукою по болю. Як війна вплинула на здатність дітей вчитися і наскільки це велика шкода для майбутнього. *ЛІГА.net*. URL : <https://www.google.com/amp/s/life.liga.net/amp/poyasnennya/article/kak-voyna-povliyala-na-sposobnost-detey-uchitsya-i-naskolko-eto-velik-vred-dlya-buduschego>.

3. Виховання дітей під час війни: психологічний та статевий аспект. *СУСПІЛЬНЕ*

НОВИНИ. URL : <https://www.google.com/amp/s/suspilne.media/amp/251442-vihovanna-ditej-pid-cas-vijni-psihologicnij-ta-statevij-aspekt/>.

4. Пашко Н., Козлова А. Організація роботи психолога із випадками сексуального насильства щодо дитини. 9 с. URL : https://www.unicef.org/ukraine/media/20161/file/sex_violence_against_children.pdf.

Зорина СІВЕРСЬКА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ У ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Професійна діяльність поліцейських характеризується ситуаціями, що виходять за межі звичайного і вимагають подолання значних перешкод, викликають високий рівень напруження.

Протягом останніх років спостерігається зростання екстремальності поліцейської діяльності, пов'язане з терористичними актами, бойовими діями, затриманнями злочинців, звільненням заручників та іншими складними ситуаціями. Дослідження психологів свідчать, що фактори, такі як неправильний графік роботи, постійний контакт із асоціальними особами та виснажлива робота при протидії злочинності, суттєво впливають на функціональні можливості організму, викликаючи його виснаження. Це спричиняє високі вимоги, що висувуються до психологічної стійкості, стресостійкості та психологічної готовності працівників поліції для роботи в екстремальних умовах. Тривалий вплив стресових факторів, постійна реальна загроза для життя і висока ймовірність поранення або смерті обумовлюють високі вимоги не тільки до професійної підготовки поліцейських, але й до їхніх психологічних характеристик. Дослідження, проведені О. Бандуркою, В. Васильєвим, І. Коном, К. Платоновим, О. Родіоновим та іншими вченими-психологами, підкреслюють значення стійкості особистості працівника поліції щодо екстремальних ситуацій, котрі виникають у процесі службової діяльності [1, с. 425].

У тлумачному словнику української мови «стійкий» описується як здатний стояти міцно без коливань, зберігаючи свої властивості протягом тривалого часу, стабільний і постійний, здатний протистояти зовнішнім впливам, а також як особистісна якість, що проявляється у наполегливості, твердості і незламності у намірах, поглядах, діях тощо, вірності своїм

переконанням [2, с. 840].

Психологічна стійкість відіграє важливу роль у збереженні психічного і фізичного здоров'я людини, допомагає запобігти дезінтеграції особистості та розладам, сприяє внутрішній гармонії.

Психологічна стійкість визначається як соціально-психологічна характеристика особистості, що дозволяє переживати надзвичайні ситуації без негативних наслідків і подолати їх шляхом розвитку особистості, підвищення рівня адаптації та соціальної зрілості. Практично це означає наявність адаптивного потенціалу особистості, що дозволяє їй подолати складні ситуації [3, с. 64].

Особлива увага приділяється психологічній стійкості працівників поліції, що становить фундамент їхньої професійної готовності до праці в екстремальних умовах. Психологічна стійкість означає цілісну характеристику особистості, що забезпечує її стабільність у важких ситуаціях, котрі викликають фрустрацію та стрес. Правоохоронці частіше, ніж будь-хто інший, у своїй повсякденній службі знаходяться у складних і часто небезпечних психологічних ситуаціях, що мають стресогенний вплив на їхню психіку.

Отже, психологічна підготовка працівників поліції у навчальних закладах спрямована на розвиток їхньої стійкості до різних аспектів службової діяльності. Це передбачає стійкість до негативних факторів, таких як напруженість, відповідальність, ризик, небезпека, обмежений час, невизначеність, несподіванки тощо. Також надається увага формуванню стійкості до травматичних впливів, що можуть впливати на психіку, таких як кров, трупи, тілесні ушкодження та ін.

Крім того, психологічна підготовка спрямована на розвиток здатності протистояти ситуаціям протиборства, включно з умінням вести психологічну боротьбу з особами, які протидіють розкриттю злочинів, а також протистояти психологічному тиску та маніпуляціям із боку громадян і правопорушників. Також вона спрямована на розвиток навичок управління конфліктними ситуаціями, включно з аналізом причин конфлікту, розумінням закономірностей його виникнення та знаходженням шляхів їх вирішення. Важливим аспектом є також здатність контролювати власні емоції у психологічно напружених, конфліктних та провокаційних ситуаціях.

Поліцейські, які часто опиняються в небезпечних і життєво небезпечних ситуаціях, повинні вміти контролювати себе, швидко аналізувати складні ситуації і приймати найбільш адекватні рішення. Це допомагає їм більш ефективно виконувати поставлені завдання. Неспроможність співробітника контролювати власні психічний стан і поведінку призводить до негативних наслідків як для нього самого, так і для інших. Неспроможність керувати своєю поведінкою обмежує можливість соціально-психологічної адаптації особистості до середовища і є серйозною перешкодою для реалізації її потенціалу [4, с. 5].

Працівники поліції щодня стикаються з різними стресовими факторами, котрі можуть викликати втому, перевтому, негативні емоційні стани та порушення професійної діяльності. У зв'язку з цим набуття поліцейськими навичок і методів психологічної саморегуляції є дуже важливим завданням. Співробітники, які мають міцні нерви і вміють ефективно боротися зі злочинцем, досягають більшого успіху в службовій діяльності. Вони вміють раціонально розпоряджатися власними ресурсами, у тому числі фізичними і когнітивними, і зберігати на оптимальному рівні свою нервово-психічну активність. Такі працівники виявляють психологічну стійкість у складних ситуаціях оперативної діяльності.

У процесі початкового професійного навчання поліцейських для розвитку їхньої психологічної готовності можуть використовуватися різні методи. Серед них: тренінги для розвитку когнітивних здібностей; психофізичні тренінги для подолання перешкод; ідеомоторні тренування, що сприяють розвитку моторних навичок через візуалізацію; тренування навичок дій у випадках дефіциту часу, пов'язані з імітацією вогню, а також навчання основам аутогенного тренування, котре сприяє релаксації та зниженню стресу, формуванню навичок самонавіювання, самопереконання та регулювання настрою; ситуативно-образне психорегулююче тренування (СОПТ), включно з уявним перерахуванням успіхів і ситуацій, коли співробітник чогось досягав [3, с. 65].

Ефективні практичні заняття та тренінги з психологічної підготовки поліцейських є обґрунтованими завдяки наявній закономірності: людина, яка стикається з важкими умовами повторно і раніше вже їх успішно долала, має більшу ймовірність вийти з наступної екстремальної ситуації з гідністю, ніж та, у якої немає подібного досвіду. Аналіз помилок, котрі поліцейські допускають під час виконання службових завдань, свідчить про необхідність удосконалення методів формування психологічної стійкості майбутніх правоохоронців для протистояння фрустраційному і стресогенному впливу екстремальних ситуацій, що виникають у їхній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Юридична психологія : підруч. ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Вид-во ХНУВС, 2017. 276 с.
2. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 9 : С / ред. І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник, Л. А. Юрчук. Київ : Наук. думка, 1978. 916 с.
3. Євдокімова О. О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків, 2018. С. 63–66.
4. Меркулова Ю. В., Смірнова О. М. Лекція до теми «Психологія емоційно-вольової поведінки працівників національної поліції». Одеса, 2016. 32 с.

Елеонора СКИБА

професор кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

ГЕНДЕРНА СУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ПРОЯВ АГЕНТНОСТІ

Гендерна ідентичність безпосередньо пов'язана з проблемами відмінності, домінування та влади, являє собою той соціально-культурний феномен, подолання впливу стереотипів якого є одним із ефективних інструментів вирішення проблем сексуального насильства як під час бойових дій, так і в умовах мирного часу. Теоретико-практичне дослідження таких складових, як суб'єктність, агентність має допомогти вийти із соціально-політичних та культурних криз заради збереження стабільності безпеки всієї світової спільноти.

Оскільки гендерна ідентичність визнана тимчасовим, «мінливим» конструктом, обтяженим впливом дисциплінарних практик і структур влади, виникає необхідність вивчення механізму відтворення легітимації соціально-культурної значущості як чоловіків, так і жінок у справі побудови картини світу. Вивчення феномена «гендерна ідентичність» набуло особливої актуальності, оскільки саме гендерна теорія може допомогти вирішити проблему значущості, цінності досвіду як жінок, так і чоловіків,

Гендерна теорія взяла активну участь в обґрунтуванні визнання суб'єктності жінок, що є віддзеркаленням визнання активної ролі жінки як соціальної групи у соціально-культурній діяльності суспільства.

Оскільки визначення агентності як соціологічної категорії є предметом дискусій гуманітарних наук, то цей термін можна визначити як здатність людини до дії, здатність репрезентувати себе як самостійного агента і робити усвідомлений та вільний вибір, тобто сигніфікувати суспільству свою суб'єктність. Той факт, що ступінь цієї свободи визначається місцем людини у соціальній структурі, наприклад, приналежністю соціальному класу, гендеру, релігії тощо, яскраво висвітлює проблему нерівності, обмеженості і навіть замаху на реалізацію певних людських прав.

Агентність особистості є тим методологічним знаряддям, яким громадськість перевіряє суспільство на дотримання демократичних принципів. Проблема агентності пов'язана з такими філософськими питаннями, як свобода волі, суб'єктивні права та ін. Похідними, але так само важливими для проблеми агентності є питання темпоральності гендерних ідентичностей.

Якщо розглядати темпоральність (від лат. *tempora* «часи» – множина *tempus* «час») як специфічний взаємозв'язок часу та характеристик, як динаміку змін явищ та процесів, можна побачити, що темпоральність гендерної ідентичності зумовлена соціокультурною специфікою людського існування. Темпоральність віддзеркалює можливості демонструвати персональну агентність чоловіків та жінок і дозволяє встановити тимчасовість суб'єктності. Вона дозволяє проаналізувати протяжність соціального процесу агентності у часі.

Поняття темпоральності увійшло у філософську культуру для опису таких динамічних об'єктів, як особистість, соціальна група, клас, суспільство, цінність. В основі методології темпорального аналізу лежить ідея аналізу соціальних явищ (у нашому випадку – здатності гендерної ідентичності репрезентувати себе як самостійного агента), що взаємоспрямовані на зміни через зіставлення їх темпоральності. Отже, темпоральність агентності гендерної ідентичності відображає довжину часу процесу персональної агентності як соціального феномена.

Темпоральність, що є невід'ємною властивістю суб'єктно-об'єктних відносин у безлічі соціокультурних та гендерних наративів, є однією з найскладніших ідей сучасності. Проєкт темпоральності виявляє спроби узагальнення вікових особливостей чоловіків і жінок на певних «уніфікованих» наративах. При осмисленні бінарних опозицій, а саме дуалізму «чоловік/жінка», стає очевидним, що нині біологічна «самоцінність» людської ідентичності стала менш актуальною. Можливості персональної агентності чоловіка/жінки більше не фіксуються суто анатомією, нині вона «плинна» з тимчасовими і віковими «зсувами» агентності та репрезентації жіночності й мужності.

Трансформування темпоральних аспектів цінності або агентності чоловіка/жінки у соціальних практиках та відповідних наративах сьогодні потребує їх валоризації за допомогою концептуального впливу. Ці явища неможливо переоцінити у соціокультурному дискурсі початку ХХІ ст. Декілька десятиліть тому спроби теоретизувати чоловіка чи жінку, як правило, були пов'язані з новим соціальним устроєм постіндустріального суспільства – сьогодні галузі соціальних наук є невід'ємною частиною загальної теорії про людину. Більше того, новий суспільний устрій висуває до людини нові вимоги та «навантаження» у повсякденному житті, тобто вимагає свідомої персональної агентності. Отже, реакції індивідів не є обов'язковими, переживання людьми свого життя стає дедалі різноманітнішим, що приводить до перекроювання бачення минулого та майбутнього з одночасною інтерпретацією сьогодення.

На думку З. Баумана, ми переживаємо перерозподіл соціальних сил сучасного світу, останній є неструктурованим і недовизначеним станом безпосередньої установки життєвої політики. Час і темпоральність споконвіку підносилися як одна з найбільш життєво значущих та

невідворотних парадигм, проте «постмодерністський поворот» знаменується виникненням «постпарадигматичного стану» [1].

Наші історії персональної темпоральності та агентності – це історії відмінностей нашого сприйняття способів, якими ми ставимо питання гендеру крізь призму суб'єктності. Попри все було б спрощенням робити узагальнення щодо «віку» чоловіка чи жінки. Проте вплив нинішніх «людських умов» на культурні, соціальні, світоглядні виміри віку не можна ігнорувати.

Не існує абстрактного «метафізичного виміру» людського віку – він завжди актуальний як «самостійна цінність» чоловічої/жіночої ідентичності. Проблема гендерної ідентичності в сучасній статистиці тривалості життя чоловіків та жінок досить очевидна: суттєву розбіжність у тривалості життя чоловіків та жінок зазвичай пов'язують із більш позитивним «стилем життя» жінок. Жіноча ідентичність також трансформувалася останнім часом завдяки ролі біологічної/медичної науки: припинення біологічної дітородної функції жінки більше не розглядається як кінець їхнього сексуального життя.

Дослідники гендеру доводять, що традиційний порядок руйнується швидше у високодиференційованих суспільствах, що виробляють вкрай різноманітні та ситуативні ідентичності, що, з одного боку, збільшує можливість протиріч у межах переважаючої гендерної логіки, а з іншого – пропонує численні підстави для колективних дій.

Наше мислення відбиває занурення у соціально-культурний дискурс епохи. Можна сміливо стверджувати, що буття окремої людини та людського суспільства – це втілення і реалізація внутрішніх духовних і зовнішніх дієвих процесів як колективної та персональної агентності.

Список використаних джерел

1. Bauman Z. Liquid Modernity. New Jersey : John Wiley & Sons, 2013. 240 p.

Влада СМОЛЯР

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

д. філос. н., проф. **Елеонора СКИБА**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

У всіх країнах світу у колективній свідомості працюють соціально-культурні патерни, що відображають усталені в середовищі традиційні соціально-культурні стереотипи щодо чоловіків та жінок. Незважаючи на те,

що сучасність диктує свої умови та вимоги до фактора самореалізації людей, де хто продовжує підтримувати ці стереотипи, що призводить до гендерної дискримінації та порушення прав людини.

Проблема гендерної нерівності ще не є вирішеною і досі залишається актуальною. Багато країн, зокрема ті, що розвиваються, стикаються з викликами, пов'язаними з нерівністю між чоловіками та жінками, котра може виявлятися в деяких вимірах, таких як обмеження доступу до освіти, працевлаштування та порушення принципу рівної оплати праці чоловіків та жінок, а також в інших сферах життя.

Врахування гендерного питання стає все більш важливим для подальшого розвитку демократії у державі. Правильне розуміння гендерної проблематики може допомогти у створенні рівних та справедливих умов самореалізації жінок та чоловіків. Важливо зазначити, що врахування гендерних питань може сприяти зменшенню кількості випадків насильства над жінками та дівчатами, зокрема, у трудових відносинах та в сім'ї, що теж є важливою складовою стабільного розвитку держави.

Вважаємо за доцільне акцентувати на сферах, де, на нашу думку, гендерна рівність та дотримання принципів гендерної недискримінації є найбільш впливовим:

1. Економічний розвиток: гендерна рівність сприяє економічному розвитку держави. Наприклад, дослідження свідчать, що більша участь жінок на ринку праці може позитивно вплинути на ріст ВВП. Крім того, жінки мають значний потенціал у підприємстві, що може сприяти розвитку малого та середнього бізнесу та створенню нових робочих місць;

2. Соціальний розвиток: гендерна рівність сприяє соціальному розвитку держави. Наприклад, коли жінки мають доступ до освіти та інституту охорони здоров'я, це впливає на зниження показників смертності жінок і дітей та покращує здоров'я нації в цілому. Також гендерна рівність сприяє зниженню гендерного насильства та дискримінації, що робить суспільство більш безпечним та сприятливим для демократичного і сталого розвитку;

3. Політичний розвиток: гендерна рівність сприяє політичному розвитку держави. Наприклад, коли жінки мають можливість брати участь у прийнятті рішень на різних рівнях управління, це робить державу більш демократичною та відкритою до застосування принципів плюралізму. Також гендерна рівність допомагає створити умови для більш широкого представництва різних груп суспільства в інституті влади, що робить державу більш інклюзивною та такою, що забезпечує рівні права як чоловікам, так і жінкам.

Отже, можна дійти висновку, що гендерна рівність є ключовим чинником для успішності держави в різних сферах, таких як економіка, соціальна сфера та політика. Для досягнення гендерної рівності необхідно забезпечити рівний доступ до освіти, здоров'я, робочих місць та політичної участі для всіх груп суспільства, а також зменшити насильство та

дискримінацію на основі гендера. На нашу думку, це можна зробити шляхом прийняття відповідних змін до законодавства та вироблення політики, що сприятиме досягненню гендерної рівності, а також шляхом закріплення у громадській свідомості (одна з ключових ролей тут належить освіті) щодо значення гендерної рівності для розвитку держави.

Деякі країни вже успішно здійснили кроки для досягнення гендерної рівності, і це привело до поліпшення їхньої успішності у різних сферах. Наприклад, Швеція, країна з високим рівнем економічного розвитку та соціальної безпеки, має один із найбільш високих показників гендерної рівності у світі. Ісландія також вважається однією з кращих країн у світі з точки зору гендерної рівності, її успіхи у цьому загалом вплинули на політичний та економічний розвиток держави. Наша країна успішно долає перешкоди на шляху гарантованості рівних прав та можливостей усім громадянам України.

Список використаних джерел

1. Gender Equality Strategy 2014-2017. *United Nations Development Programme*. URL : <https://www.undp.org/publications/gender-equality-strategy-2014-2017>.
2. World Bank Group. *Women, Business and the Law 2018*. URL : <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30455/9781464813324.pdf>.
3. *Women and men in the informal economy: A statistical picture*. Geneva : International Labour Office, 2018. 164 p. URL : https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf.
4. *Strategic engagement for gender equality 2016-2019. Publications Office of the European Union*. URL : <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/24968221-eb81-11e5-8a81-01aa75ed71a1>.
5. Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls. *Sustainable Development Goals*. URL : <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>.
6. *Women, Work, and Economic Growth: Leveling the Playing Field* / ed. : Kochhar K., Jain-Chandra S., Newiak M. Washington, DC : International Monetary Fund, 2016. 348 p. URL : <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781513516103/9781513516103.xml?BookTabs=booktoc>.
7. *The Pursuit of Gender Equality: An Uphill Battle*. *OECD*. URL : <https://www.oecd.org/gender/the-pursuit-of-gender-equality-9789264281318-en.htm>.
8. *Human Development Report 2019: Beyond income, beyond averages, beyond today*. United Nations Development Programme. 2019. 366 p. URL : <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr2019pdf.pdf>.
9. *Global Gender Gap Report 2021*. *World Economic Forum*. URL : <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021/>.
10. Скиба Е.К. Gender challenges of modern societies. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1. No. 2. С. 18–24.

Ярослав СПИЦЬКИЙ

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності

Науковий керівник:

к. соц. н., доцент **Наталія КОМИХ**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЖІНКА НА ВІЙНІ

24 лютого 2022 р. вся Україна здригнулася від повномасштабного російського вторгнення: окупанти атакували одночасно з землі, неба та моря. Однак українців це не налякало. Вони стали на оборону власних земель. Є старий вираз, що у війни «не жіноче обличчя». Однак із огляду на реалії сьогодення це не відповідає дійсності. У війні бере участь велика кількість жінок: це не лише жінки медики, волонтери, а й жінки зі зброєю, які дивляться крізь приціл гвинтівки.

В уявленнях українців закладений стереотип жінки-берегині, яка є господинею, виховує дітей. У сучасних реаліях жінка показала себе в новому образі, жінки-воїна, яка здатна бути не лише ласкавою матір'ю та господинею, а й бійцем, який нарівні з чоловіком захищає свою землю.

Медіа підкреслюють роль і значущість жінок у ЗСУ. Важливо, що в цих матеріалах немає, як правило, побутового сексизму з поширеним стереотипом «війна — не місце для жінки». Наприклад, ще у 2019 р. матеріал про жінок в армії Ізраїлю на сайті «Факти» мав заголовок «Війна з жіночим обличчям: як прекрасна стать служить в армії Ізраїлю». Швидкий моніторинг матеріалів після 24 лютого 2022 р. свідчить, що вислови на кшталт «прекрасна стать» чи «слабка стать» уже не вживаються.

Цьому неабияк посприяли зміни в символічній сфері: у 2021 р. назву державного свята — Дня захисника України — було змінено на День захисників і захисниць України. Нині Президент України В. Зеленський у щоденних вечірніх промовах звертається до захисників і захисниць, волонтерок і волонтерів, хлопців і дівчат на фронті. Цю традицію підхопили ЗМІ й інші посадові особи. Вживання фемінітивів стало добрим тоном.

За даними ООН, жінки на війні — одна з найбільш вразливих груп, вони становлять 54% людей, яким потрібна допомога через війну. Це стосується і цивільних, і військових жінок. Передусім ідеться про полон.

Україна по факту перейшла вже межу, що описувалась формулою «війна — чоловіча справа». Сьогодні 17% ЗСУ складають жінки. Вони воюють, вони гинуть, вони перемагають. І не завжди їхні гострі оцінки дій влади подобаються цій владі, проте свою правоту вони доводять не тільки

словом, але й ділом. Чи не найбільшою легендою цієї війни поряд із «Привидом Києва» – уславленим льотчиком – стала винищувачка рашистських танків Тетяна Чорновол – офіцер української армії, «девичка, яка б'є танки орків», як вона сама сказала про себе в одному з інтерв'ю, описуючи власну конкретну ситуацію. Варто згадати і відому українську снайперку, українську журналістку, офіцера Збройних Сил України Олену Білозерську, яка вкотре заперечила повідомлення рашистських ЗМІ про власну загибель, і Марусю Звіробій із її «Марусиними Ведмедями» – інструкторами вишколу добровольців спецназу. Хіба це не жіноче обличчя війни? Ці та багато інших феноменів українського спротиву заслуговують на окрему аналітику та спеціальне дослідження, зокрема, в контексті завершення побудови української модерної нації. Мова також і про реформування ЗСУ, до речі, у гендерному питанні – відповідно до стандартів НАТО, де, як відомо, найкращими бійцями-снайперами є якраз жінки-снайперки. Україну сьогодні не приймають до Альянсу. До того ж, вона заявляє голосами своїх очільників, що в реаліях теперішнього часу не дуже й прагне туди. Та все ж у статусі країни-партнерки НАТО наша країна залишається. Отже, має дотримуватися положень 1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2422, 2467 і 2493 Резолюції Ради Безпеки ООН щодо жінок, миру та безпеки, котрі є основою гендерної політики як ООН, так і НАТО.

Наведені вище приклади жіночих звитяг на полі бою з російськими окупантами, як і багато інших, не згаданих тут, дозволяють стверджувати, що ЗСУ виграло від залучення українського жіноцтва до власних лав. І доки путлерівські «персонажі з зайвою хромосомою» кепкують із «бойлиць», наші дівчата наводять жах на їхні танкові екіпажі й пускають орків на перегній.

Проте історія війни, а тим більше жінок на війні, не обмежується лише бойовими звитягами. Величезну консолідуючу роль в українському суспільстві відіграють жінки тилу, точніше, нон-комбатантки: волонтерки; усі ті, хто працює сьогодні на підтримання економіки країни; хто бореться з ворогом на інформаційному фронті; хто працює у тилкових медичних закладах; хто забезпечує виживання власної родини і водночас допомагає іншим вирішити складні психологічні проблеми тощо.

Знаковою подією нашого часу став широкий волонтерський рух по всій країні та за кордоном, основу якого становлять саме жінки. Для багатьох із них величезне психологічне значення має фактор конкретної корисності справи, що вони сьогодні роблять для інших, насамперед для воїнів ЗСУ та тероборони, наприклад, коли плетуть маскувальні сітки для порятунку життя бійців. На початку агресії це було виготовлення «коктейлів Молотова» (вони ж «бандера-смузі» в українському перекладі). Мотивуючим фактором «вийти з дому» для українського жіноцтва є і допомога переселенцям, і організація реабілітаційних заходів для дітей, які пережили окупацію та бомбардування, і піклування про старих та немічних тощо. Дуже часто сьогодні можна почути з вуст жінок, що самі українці не чекали від себе такого ступеня

консолідації та бажання зберегти цю єдність спільноти і після перемоги над орками. Подібні факти свідчать про зростання громадянської самосвідомості та активну розбудову громадянського суспільства в Україні. Як відомо, саме розвинене громадянське суспільство в конкретній країні є запорукою проти диктатури та гарантією громадянських прав і свобод.

Захоплення та глибоку повагу викликають жінки, які разом із чоловіками виходять проти окупантів на боротьбу за свободу й Україну в окупованих ворогом населених пунктах, ведуть партизанську війну проти російських фашистів.

Не можна обійти увагою і роль українського жіноцтва на інформаційному фронті. З'явилося багато нових цікавих і талановитих облич журналісток, блогерок, телеведучих. На нашу думку, сьогодні відійшли у небуття світські левиці малоросійських телешоу на кшталт Оксани Марченко, нещодавно ще суперпопулярної телеведучої.

Окремі сторінки історії жіноцтва у цій страшній війні буде, безумовно, присвячено жінці-жертві. Це наскрізна трагічна історія наруги, згвалтувань, принижень, страху і страждань, що випали на долю чималої кількості наших співвітчизниць. Це страшний унікальний досвід, котрий чи не найяскравіше демонструє гендерну специфіку рашизму і путінізму, як і війни загалом. Про це, мабуть, найскладніше говорити, але уникати чесно і виваженої аналітики таких проблем не можна саме тому, щоб були гарантії – таке більше не повториться.

Отже, повномасштабна війна на території України, як, зрештою, і будь-яка інша війна, має конкретне чоловіче й жіноче обличчя, тобто гендерний вимір. Наші українські жінки показують дивовижні результати, тож перемога за нами.

Список використаних джерел

1. Еволюція правового становища жінок: історія і сучасність / упор. Руднева О. М., Дашковська О. Р. ; наук. ред. А. П. Гетьман. Харків : Право, 2020. 196 с.
2. Ольховик М. Міжнародно-правовий захист прав жінок. *Інтернаука*. 2018. № 9. С. 47–49.
3. Петренко І. Жінки в історії України. Київ, 2014. 24 с.
4. Уварова О.О. Права жінок та гендерна рівність: навч. посібник. Київ, 2018. 77 с.
5. Лівчук С. Історичні передумови існування гендерної нерівності у суспільстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 142–143.
6. Копачовець Н. Правові аспекти рівності жінок і чоловіків у сфері соціального забезпечення. *Міністерство юстиції*. URL : https://minjust.gov.Ua/m/str_48.

Віктор СТРЕЛЬНИКОВ

професор кафедри філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти імені М.В. Остроградського, доктор педагогічних наук, професор

**ЗАКЛАД НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ
ЯК АГЕНТ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН**

Заклад неперервної освіти є агентом суспільних змін, адже у сучасному освітньому просторі основна увага акцентується на індивідуалізації підготовки споживачів освітніх послуг. Існує об'єктивна потреба переходу закладів неперервної освіти до підвищення кваліфікації споживачів освітніх послуг за індивідуальною освітньою траєкторією, тому діяльність означених закладів надзвичайно актуалізується в умовах сьогодення. Вона набуває принципово нових ознак, зумовлених сучасними інформаційними технологіями.

Підготовку споживачів освітніх послуг за допомогою тьюторів та інформаційних технологій у закладах неперервної і вищої освіти досліджували С. Ветров, Р. Гурін [10], Н. Дем'яненко, Т. Жаровцева, С. Зайковська, З. Курлянд [10], Р. Королук [1], Л. Лебедик [1–6; 11], Т. Литвиненко, О. Літовка, Т. Лукіна, В. Нікітін, Т. Осипова [10], О. Пехота, Т. Танько, Г. Троцько та ін., у дослідженнях яких визначено етапи, зміст навчання, компонентні складники підготовки споживачів освітніх послуг з використанням освітніх електронних ресурсів, запропоновано різні моделі реалізації окресленої системи. Важливо дослідити можливості закладів неперервної освіти як агентів суспільних змін, зокрема, стосовно підготовки тьюторів у цих закладах освіти, зважаючи на їхній методичний і науковий потенціал, насамперед Полтавської академії неперервної освіти імені М.В. Остроградського.

Заклад неперервної освіти як агент суспільних змін досліджувався нами у попередніх публікаціях, зокрема, обов'язки тьютора як агента суспільних змін в освітньому процесі (до початку і в його ході) [7–9; 11]. Так, обов'язками тьютора до початку освітнього процесу є: 1) ознайомитися з матеріалами курсів, особливо якщо він не є автором; 2) мати загальну характеристику споживачів освітніх послуг, вивчити їхню мету, освітні потреби; 3) вивчити ефективність технологій електронного способу підвищення кваліфікації.

До обов'язків тьютора як агента змін в освітньому процесі відносимо такі: 1) координувати чисельність споживачів освітніх послуг у групах, знайомити їх із розкладом, вимогами; 2) встановлювати контакти зі

споживачами освітніх послуг до початку підвищення кваліфікації, особисто контактувати зі споживачами освітніх послуг, проводити їх ідентифікацію; 3) отримувати від адміністратора закладу неперервної освіти відомості, вносити їх у бази даних; 4) готувати навчальні матеріали для споживачів освітніх послуг, наприклад, моделі відповідей, копії найкращих курсових робіт споживачів освітніх послуг, загальні коментарі, отримані документи; 5) обговорювати з адміністрацією закладу неперервної освіти проблеми якості роботи споживачів освітніх послуг; 6) отримувати підсумкові матеріали контролю та вносити їх у бази даних; 7) фіксувати освітні труднощі споживачів освітніх послуг, разом із розробниками курсів усувати їх; 8) брати участь у вдосконаленні матеріалів курсів; 9) інформувати споживачів освітніх послуг про консультації з курсу; 10) консультивати споживачів освітніх послуг; 11) рецензувати контрольні роботи, подавати їх для контролю; 12) виступати з лекціями перед споживачами освітніх послуг за матеріалами курсів (Т. Осипова, З. Курлянд, Р. Гурін [10]).

Тьютор як агент змін в освітньому процесі закладу неперервної освіти поступово включається у діяльність, як, наприклад, модератор дискусії, де виконує такі ролі: а) дидактичну (формулює запитання, фокусує дискусію на головних ідеях, концепціях, принципах); б) організаційну (визначає термін, програму дискусії, процедурні правила, предмет обговорення, норми досягнення мети, скеровує взаємодію, напрям дискусії); в) соціальну (стимулює участь, надсилає запрошення, створює дружній соціальний простір, використовує дружній тон, приклади, зворотній зв'язок); г) технічну (створює для споживачів освітніх послуг комфортні умови роботи).

Тьютор як агент змін в освітньому процесі закладу неперервної освіти має володіти способами мотивації споживачів освітніх послуг до підвищення кваліфікації, зокрема: 1) зацікавити їх електронним курсом; 2) підтримувати упевненість споживача освітніх послуг у собі і його задоволення результатами підвищення кваліфікації; 3) реалізувати модель ефективного підвищення кваліфікації; 4) підтримувати дискусійний напрям у підвищення кваліфікації; 5) забезпечувати гармонію у групі [10; 2, с. 132–134; 4, с. 62–65; 7, с. 485–488; 8, с. 78–80; 11, с. 349–351].

Значно зростають можливості тьютора як агента змін в освітньому процесі закладу неперервної освіти за умов: а) заохочення професійних контактів; б) розвитку засад кооперації, співробітництва у закладі неперервної освіти, що збільшує обмін ідеями, захопленість підвищенням кваліфікації, поліпшує професійне мислення; в) активне використання електронних засобів підвищення кваліфікації; г) урахування інтересів, здібностей і нахилів, адже технологічні ресурси допомагають організаторам підвищення кваліфікації у вирішенні завдань [3; 4, с. 62–65; 5, с. 60–64; 7, с. 485–488; 8, с. 78–80; 10; 11].

Основу процесу використання електронного способу підвищення кваліфікації становить контрольована, цілеспрямована, інтенсивна праця у

зручному для споживачів освітніх послуг місці, за індивідуальною освітньою програмою, у зручний час, на основі комплекту спеціальних електронних засобів підвищення кваліфікації, за можливості – особистого контакту з викладачем закладу неперервної освіти як агентом суспільних змін [2, с. 132–134; 4, с. 62–65].

Таким чином, сучасні пріоритети підвищення кваліфікації споживачів освітніх послуг у закладах неперервної освіти як агентах суспільних змін зумовлюють потребу у новому поколінні педагогів-тьюторів, здатних самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Новими вимогами соціуму до особистості педагога-тьютора як агента суспільних змін є уміння: а) реагувати на змінне оточення; б) пристосовувати освітній простір до потреб споживачів освітніх послуг; в) створювати освітні програми окремо для кожного споживача освітніх послуг; г) надавати у процесі підвищення кваліфікації послуги і форми підтримки.

Список використаних джерел

1. Королюк Р. І., Лебедик Л. В. Підготовка майбутніх фахівців засобами електронних освітніх ресурсів в умовах коледжу. *Зб. наук. статей магістрів. Факультет товарознавства, торгівлі та маркетингу. Факультет харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу*. Полтава : ПУЕТ, 2019. С. 366–372.
2. Лебедик Л. В. Використання інформаційних технологій для забезпечення якості системи підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури. *Інформаційні технології – 2017* : зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців (м. Київ, 18 трав. 2017 р.). Київ, 2017. С. 132–134.
3. Лебедик Л. В. Електронне навчання (e-learning) майбутніх соціальних працівників. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 22-23 квіт. 2021 р.). Полтава, 2021. 396 с.
4. Лебедик Л. В. Підготовка майбутніх викладачів засобами інформаційних технологій. *Інформаційні технології – 2019* : зб. тез VI Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців (м. Київ, 16 трав. 2019 р.). Київ, 2019. С. 62–65.
5. Лебедик Л. В. Проектування інформаційних технологій фахової підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічні науки*. 2018. Вип. 71. С. 60–64. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10124/1/Lebedyk.pdf>.
6. Лебедик Л. В. Професійний розвиток майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи засобами інформаційних технологій. *Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя»* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (м. Краматорськ, 10 груд. 2020 р.). Вінниця, 2020. С. 42–45. URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/view/10.12.2020>.
7. Стрельников В. Ю. Підготовка вчителів до виконання функцій тьютора у закладах неперервної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VI Міжнародної науково-практ. конф. (м. Харків, 20-21 трав. 2022 р.). Харків, 2022. С. 485–488.
8. Стрельников В. Ю. Підготовка майбутніх викладачів до виконання функцій тьютора засобами електронного навчання. *Інформаційні технології – 2020* : зб. тез VII Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців (м. Київ, 21 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 78–80.

9. Стрельников В. Ю. Подготовка майбутніх педагогів спеціальної освіти до виконання функцій тьютора. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Полтава, 22-23 квіт. 2021 р.). Полтава, 2021. 396 с.

10. Курлянд З. Н., Осипова Т. Ю., Гурін Р. С. та ін. Теорія і методика професійної освіти : навч. посібник ; за ред. З. Н. Курлянд. Київ : Знання, 2012. 390 с.

11. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L.V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Sharovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. № 11(2). P. 349–351. URL : <https://www.ujecology.com/articles/leadership-and-social-work-in-the-environmental-management-system.pdf>.

Олеся СТРИЖЕУС

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ІЗ ДІТЬМИ ЗА УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Будь-які збройні конфлікти завжди супроводжуються неймовірними економічними та соціальними руйнуваннями, стражданнями, каліцтвом та, на жаль, загибеллю людей. Захист однієї з найбільш вразливих категорій населення – дітей за таких умов постає найгострішою проблемою.

Аналізуючи кількість дітей як шкільного, так дошкільного віку, які так чи інакше постраждали від збройної агресії сусідньої країни-агресора, складно навіть уявити масштаби майбутніх наслідків, адже усі 7,5 млн українських дітей, навіть не зазнавши тілесних ушкоджень, стали жертвами порушення власних прав та свобод, а жорстокі воєнні дії росії вже ніколи не зникнуть із їхньої підсвідомості. Зважаючи на виключність нині діючих умов, безпосередньо питання якісного забезпечення прав дітей постають одними з ключових, що покладаються на державу. Виникає необхідність нівелювати будь-які можливості для процесів дезорієнтації правових інституцій у сфері захисту прав дитини.

Наразі існує велика кількість міжнародних та національних нормативно-правових актів, що охоплюють комплекс природних, що потребують обов'язкового захисту, прав дитини, та навіть визначають механізми їхнього захисту після порушення, однак виникають сумніви щодо актуальності деяких актів, адже більшість із них не лише не ефективні, а й

узагалі, як виявилось, не діють. А ось передовими підрозділами, на які нашою державою покладаються як функції з охорони прав та свобод людини від незаконних посягань загалом, так і з протидії таким випадкам, є безпосередньо підрозділи Національної поліції України, а поліцейські, в свою чергу, – суб'єктами забезпечення публічної безпеки та порядку.

Зважаючи на вищевказану вразливість обраної для дослідження категорії населення, компетентність будь-якого поліцейського, який виконує професійні обов'язки, взаємодіючи з дітьми, має бути на виключно високому рівні, адже не нашкодити в більшості випадків є навіть важливішим за допомогти. Щонайперше потребують урахування специфічні умови, обставини та потреби кожної окремої особистості, індивідуальний підхід згідно з віковими особливостями [1, с. 34–105], та обов'язковим є необхідність заспокоїти та підтримати дитину. Отже, поліцейський під час такої комунікації повинен:

- бути спокійним, впевненим та чутливим від самого початку розмови;
- у разі необхідності залучити кваліфікованого фахівця – психолога, педагога, лікаря чи батьків;
- продемонструвати надійність, розповісти про спрямування діяльності поліції, про виключність намірів допомогти, захистити та не допустити навіть замаху на подібне порушення прав чи свобод із боку сторонніх;
- запропонувати долучитися до певного виду спільної діяльності, як-от малювання, складання конструктору чи пазлів, гра в м'яча тощо, сприяти формуванню соціальних контактів;
- надзвичайно уважно слідкувати за поведінкою та реакціями дитини задля попередження випадків панічних атак, при їх виявленні звернутися за допомогою до більш компетентних спеціалістів, які були попередньо поінформовані на початку комунікації;
- пояснити дитині важливість саме зараз бути зібраною та відчувати свою значущість, адже кожна людина та громадянин є найвищою цінністю;
- підсумовуючи діалог, розповісти про цілком нормальні реакції організму людини, такі як гнів, сльози, розпач, смуток тощо, на подразники, ситуації чи обставини, і про те, що їх трапляється в житті безліч, одна людина від природи всесильна і здатна на найвеличніші звершення, необхідно лише вірити, прагнути та діяти.

Підсумовуючи, зазначимо, що воєнні дії російської федерації, котрі нині спостерігає увесь світ, є грубим та неодноразово зафіксованим порушенням цілого комплексу прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, сімейне виховання, недопущення будь-яких форм насильства та втягнення у воєнні дії і збройні конфлікти, вибору місця проживання, розвитку тощо. Такі діти потребують захисту усіма можливими та неможливими способами й засобами національного, континентального та міжнародного впливу. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне підкреслити важливість компетентного виконання обов'язків передовими підрозділами

Національної поліції України, котрі в межах можливостей, проте з усією щирістю й бажанням нині забезпечують публічну безпеку та порядок у державі.

Список використаних джерел

1. Забродський М. М. Основи вікової психології : навч. посібник. Тернопіль : Навчальна книга ; Богдан, 2006. 112 с.
2. Допомога людині, який перебуває в стані шоку, стресу чи травми : практ. поради соціальним працівникам, психологам та волонтерам. Ред. П. Київ : МБФ «Український жіночий фонд», 2015. 23 с.

Ольга СУССЬКА

професор кафедри зв'язків з громадськістю Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
доктор соціологічних наук, доцент

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА VS НАРАТИВНА ПАРАДИГМА «АГЕНТІВ ЗМІН»

Інституціональна парадигма завжди була одним із найлегших способів донести до широкого загалу ідеї тієї чи іншої гілки влади чи політичної сили. Цей інструмент часто використовується й у політичній комунікації, і у медіадискурсі, й у зв'язках із громадськістю. Проте питання, наскільки соціальні інститути сьогодні працюють на благо суспільства, залишається відкритим. Цьому сприяють специфічні особливості «інституціонального» способу мислення (особливо держслужбовців), головною з яких можна вважати таку: інформація, яка не відповідає низці засвоєних ними настанов, натомість панує в умах пересічних громадян, «історії» яких можуть суттєво відрізнятися від вищезгаданих настанов, може бути дуже легко проігнорована, відкинута або виключена з поля серйозного усвідомленого розгляду. У той самий час людина, яка перебуває у владі, складає власні наративи, що можуть сприйматися у вузькому колі, але цілком суперечити один одному з погляду чистої логіки, установок і тверджень, якщо у свідомості представника тієї чи іншої інституції відсутнє реальне бачення подій. У такій ситуації стає необхідним встановлення зв'язків з громадськістю, що є особливо актуальним під час криз, однією з яких, безперечно, є російсько-українська війна, пов'язана з тими інформаційними, економічними та іншими інституційними викликами, що постали перед Україною з початком повномасштабного російського вторгнення.

Створення сучасного поля зв'язків з громадськістю, одночасно як

інструменту PR і як засобу формування медіапростору, «олюднює» інституціональні підходи, демонструє громадянам систему цінностей не тільки кожної державної структури, установи тощо, але й прискорює процес прийняття оперативних рішень під час актуальних подій, допомагає пояснити складні процеси та явища простою мовою. Так, сьогодні «невгамовне бурхливе море інформації, набувши обтяження гібридністю впливів, з одного боку, є ще привабливішим для справжнього дослідника, а з іншого – відштовхує тих, хто за формальними інструментами та методами дослідження не звик бачити участь людини – суб'єкта комунікації, який стає сьогодні центральним актором (відповідно до концепції комунікативної дії Ю. Габермаса) процесу комунікативної взаємодії» [2, с. 58].

Сьогодні можливість бути актором суспільних змін – це «не просто фактична належність до привілейованих груп, доступ до інститутів, ресурсів і влади, а й позиція стосовно наявних інституціональних можливостей та обмежень, використання доступних ресурсів, залучення до трансформації чинних інститутів та будівництва нових» [1, с. 128].

Інституційність засобів масової інформації в сучасному українському медіапросторі уособлена мегамарафоном «Єдині новини». Проте це не знижує можливостей агентності ані журналістів, ані героїв їхніх репортажів. Більш того, ця агентність щодо безпосередньої участі у суспільних змінах стала вищою, адже мова йде про їхню участь у визволенні України від російських окупантів.

Значна частка продукції масмедіа складається з наративів. Інформаційний простір сьогодення наповнюється не тільки текстами і сюжетами, створеними журналістами, але й «історіями війни». Причому тексти, що використовуються й у журналістиці, й у сфері зв'язків із громадськістю, є або оповіданнями у «чистому вигляді», або ж перерахуванням подій, у тому числі військової хроніки або офіційних повідомлень. Зважаючи на те, що новинний наратив завжди має головних героїв і другорядних дійових осіб або дійових осіб «другого плану», для нього характерна наявність дії, що послідовно розвивається. Навіть репортаж із місця події буде збудований композиційно так, що той, хто «володіє початком, серединою, кінцем, маркованими драматичними поворотами в сюжеті, й відповідає звичним для аудиторії сценаріям», буде володіти й увагою глядачів.

З інституційної точки зору, медійний наратив виступає як форма буття медіадискурсу або медійного тексту як продукту сучасної масової культури. Саме наративний метод викладу новин використовують журналісти під час криз та терактів. Правильно сформульовані тексти та сконструйовані ними смисли завжди апелюють до цінностей та емоцій своїх реципієнтів, домагаючись виникнення сталого емоційного зв'язку між авторами та аудиторією, а також трансляції цінностей, що повідомляються цими сюжетами. Для фахівців PR-сфери не є критичними та несподіваними і гібридні виклики

сучасної доби, адже наратив завжди впливає на свідомість аудиторій, вселяючи їм, зокрема, й «потрібні» думки, формує причетність до певних подій, історичного моменту тощо і здатний викликати відповідну очікуванням поведінку та заплановану реакцію. Наративна парадигма В. Фішера дозволяє визначити у перспективі й можливе відторгнення продукту цільовою аудиторією, якщо він несе у собі повідомлення, що суперечить цінностям і життєвому досвіду споживача. Спроможність соціальних агентів збільшується саме через «інклюзивні інститути» і очікувано супроводжується «активною та відповідальною участю в різних царинах суспільного життя, реалізацією громадянських прав та підвищенням їхніх компетенцій» [1, с. 128].

Таким чином, саме агентність (тобто залученість до безпосередньої участі в певних діях) може стати тим запобіжником негативним впливам, наприклад, проявам ворожої пропаганди тощо, що убезпечить свідомість соціального індивіда та залучить його до реальної участі у соціальних змінах, котрі на даному етапі є життєзабезпечуючими та необхідними для відбудови України після нашої перемоги.

Список використаних джерел

1. Круглий стіл «Агенти соціальних змін у суспільстві нестійкої інституціональності: особистості, ідеї, соціальні рухи». *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 2. С. 123–162.
2. Суська О. О. Інституціональність vs проспериті. Про зміни медіа-ландшафту та методологічні лакуни соціології масових комунікацій. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2019. № 1. С. 56–73.
4. Fisher W. R. Narration, Knowledge, and the Possibility of Wisdom. Rethinking Knowledge: Reflections Across the Disciplines. Part IV. Suny Series in the Philosophy of the Social Sciences. New York : State University of New York Press, 1995.
5. McGee M.C., Nelson J.S. Narrative Reason in Public Argument. *Journal of Communication*. 1985. Vol. 35. No. 4. P. 139–155.
6. Warnick Barbara. The narrative paradigm: another store. *Quarterly journal of speech*. 1987. Vol. 73(2). P. 172–182.

Рената ТАРАСОВА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СПРИЙНЯТТЯ ДИТИНОЮ ВОЄННИХ ПОДІЙ

Сприйняття дитиною воєнних подій має свої особливості, оскільки цей процес залежить від віку, статі, культурних та індивідуальних особливостей дитини. Діти сприймають війну інакше, ніж дорослі, оскільки вони ще не мають достатнього життєвого досвіду та розуміння світу [1, с. 12]. Для них війна може бути несподіванкою і мати серйозний вплив на їхній емоційний, психологічний та фізичний стан.

Виокремлюють три основні аспекти сприйняття дитиною воєнних подій:

– емоційний стрес: воєнні події можуть викликати в дитини різні емоції, такі як страх, тривога, розчарування, злість, смуток тощо. Ці емоції можуть бути інтенсивними та тривалими і впливати на загальний емоційний стан дитини;

– психологічні наслідки: воєнний стан може викликати різні психологічні наслідки у дитини, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність, поведінкові зміни, погіршення навчальних досягнень та інші проблеми з психічним здоров'ям;

– фізичний вплив: воєнний час може мати фізичний вплив на дитину, такий як травми, поранення, хвороби, голод тощо. Фізичні ушкодження можуть мати довготривалі наслідки для здоров'я та розвитку дитини.

Усі ці аспекти можуть суттєво впливати на розвиток дитини, її поведінку та духовний стан. Тому важливо надавати допомогу дітям, які були залучені до військових конфліктів. Потрібно забезпечити їм психологічну підтримку, захист від насильства, надати можливість продовжувати навчання та забезпечити їм безпеку і стабільність [2].

Важливо звернути увагу на навколишнє середовище та створити сприятливі умови для дитини [3, с. 58]. Наприклад, важливо забезпечити безпеку вдома, зберігати розуміння та терпіння, показувати дитині позитивні приклади та підтримувати її інтереси. Також можна спробувати допомогти дитині розвивати її творчий потенціал. Малювання, література, танці та інші види творчої діяльності можуть бути корисними для покращення самопочуття дитини та її відчуття досягнень [3, с. 59]. Слід забезпечити дитині достатню кількість відпочинку та спокою. Дитина може переживати

великий стрес після воєнних подій, тому їй потрібно достатньо часу на відновлення. Крім того, можна звернутися до професійних організацій, що надають психологічну підтримку дітям, які пережили війну. Ці організації надають дітям підтримку та допомогу у вирішенні різноманітних проблем [3, с. 65]. Загалом важливо знати, що кожна дитина може потребувати індивідуального підходу до покращення її емоційного, психологічного та фізичного стану після воєнних подій.

Враховуючи все вищевикладене, як висновок зазначимо, що сприйняття дитиною воєнних подій є складним та небезпечним процесом, що може призвести до серйозних порушень у психіці та розвитку дитини. Важливо бути обережним та вчасно надавати дитині підтримку і допомогу.

Список використаних джерел

1. Пророк Н. В., Гончаренко С. А., Кондратенко Л. О. та ін. Допомога дітям, постраждалим внаслідок воєнного конфлікту : довідник вихователя дошкільного навчального закладу ; за ред. Н. В. Пророк. Слов'янськ : ПП «Канцлер», 2015. 84 с.
2. Як підтримати та заспокоїти дітей під час воєнних дій. *РАТУША*. URL : <https://ratusha.lviv.ua/yak-pidtrymaty-ta-zaspokoyity-ditej-pid-chas-voennyuh-dij/>.
3. Сміт П., Дирегров А., Юле В. Діти та війна. Навчання технік зцілення. Для дітей віком від 8 до 18 років / пер. з англ. О. Антонишин. Львів : Галицька видавнича спілка, 2022. 108 с.

Ганна ТЕРЕХОВА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. соц. н., доцент **Наталія КОМИХ**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА

Актуальним питанням сучасності є збройні конфлікти, в ході яких відбуваються численні серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права (воєнні злочини), унаслідок чого відбувається масова загибель цивільного населення та військовослужбовців, зростає кількість біженців та переміщених осіб, грубо порушуються права людини, посилюється напруженість у суспільстві.

З початку широкомасштабного вторгнення російською федерацією на територію України було вчинено значну кількість воєнних злочинів російськими військами. До найпоширеніших можна віднести: масові

вбивства мирного населення, викрадення представників органів місцевого самоврядування, катування полонених та цивільних осіб, згвалтування, авіаудари по цивільним об'єктам інфраструктури тощо. Усі ці дії являють собою грубе порушення норм міжнародного гуманітарного права, та їх можна віднести до воєнних злочинів, що є юрисдикцією національного та міжнародного права.

Незважаючи на постійне застосування та вдосконалення інституту відповідальності, правові норми міжнародного права, що регулюють її, досі не кодифіковані та ґрунтуються, як правило, на застосуванні звичайних правових норм, склалися з урахуванням прецедентів і судових рішень.

Термін «воєнний злочин» почав використовуватися після Першої світової війни. Комісія ООН із розслідування воєнних злочинів гітлерівського фашизму, створена в Лондоні 07 жовтня 1942 р., висунула пропозицію про те, що концепція воєнних злочинів ширша за своїм значенням за порушення законів та звичаїв війни. Крім останніх, до воєнних злочинів включають також злочини проти миру та людяності.

На думку Комісії, воєнні злочини – це будь-які грубі порушення закону, скоєні у воєнний час або пов'язані з підготовкою та веденням війни або скоєні з метою перешкоджання відновленню миру, що порушують основні принципи кримінального права, визнані усіма цивілізованими народами.

Серед порушень прав із боку російських військ – використання забороненої міжнародними конвенціями зброї; мародерство на захопленій українській території; руйнування пам'яток архітектури та храмів; депортація українських громадян до росії; розстріл гуманітарних коридорів; порушення ст. 13 Женевської конвенції про поведження з військовополоненими; викрадення людей та позбавлення свободи; тортури, свідомі напади на цивільних, на медиків, на сховища; використання цивільних як заручників для прикриття тощо.

Сьогодні проблеми кваліфікації значної кількості злочинів проти людяності на території України мають бути вирішені шляхом доповнення ХХ розділу КК України «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Кримінальні правопорушення мають передбачати діяння, що порушують норми міжнародного гуманітарного права та закріплені у ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

У зв'язку з цим у сучасних умовах спостерігається інтенсивний розвиток та диверсифікація органів міжнародної кримінальної юстиції, уповноважених розслідувати та розглядати справи про найбільш серйозні (за своїм характером та масштабами скоєння) воєнні злочини; державами здійснюється робота з приведення національного кримінального законодавства в частині криміналізації серйозних порушень міжнародного гуманітарного права та забезпечення невідворотності покарання за такі порушення відповідно до прийнятих міжнародних зобов'язань; з

урахуванням нових тенденцій міждержавного співробітництва по лінії протидії злочинності та найбільш небезпечним із точки зору міжнародного та внутрішньодержавного правопорядку її проявам, розвивається комплекс норм міжнародного та внутрішньодержавного права, що регулюють відносини взаємодії національних та міжнародних правозастосовних органів у сфері кримінальної відповідальності за військові злочини.

Одним із різновидів воєнних злочинів є міжнародний тероризм. Він має багато форм, як-от: політичні вбивства, підпали, побиття та знущання, вибухи, викрадення, пограбування банків, захоплення літаків, кораблів, державних установ, посольств тощо.

Основною особливістю кваліфікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності є значення в ній контекстуальних елементів, тобто умов, у яких діяння було вчинено. Власне події збройного конфлікту, мета нападника – залякати цивільне населення – і визначають рівень жорстокості цих злочинів та, відповідно, впливають на суспільний резонанс подібних діянь, привертають увагу світової спільноти на боротьбу з безкарністю за такі злочини.

Список використаних джерел

1. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: через перехідне правосуддя до сталого миру та безпеки України. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 150. С. 161–172. URL : <http://surl.li/hkv1h>.
2. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Форум права*. 2020. № 61(2). С. 150–162. URL : http://forumprava.pp.ua/files/150-162-2020-2-FP-Chervyakova_16.pdf.

Ганна ТЕРЕХОВА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

д. філос. н., проф. **Елеонора СКИБА**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ОСВІТНІЙ ЕЛЕМЕНТ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Нагальна необхідність застосування принципу рівності дедалі глибше проникає у свідомість громадян. На сучасному етапі держава вважається демократичною, якщо визнає та втілює цей принцип незалежно від гендера, мови, релігійної та іншої приналежності та докладає необхідних зусиль для

його забезпечення та реалізації у практичній діяльності. Принцип рівності, відповідно до якого усім членам суспільства мають бути надані однаково рівні умови для реалізації своєї життєвої мети, завжди був і залишається одним із найважливіших ідеалів справедливого суспільного устрою.

Гендерна рівність є складовою розбудови соціального устрою, що порівняно недавно увійшла як зміст всеосяжної рівності та передбачає відсутність дискримінації щодо жінок у різних галузях. На міжнародному рівні забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок є однією з цілей сталого розвитку світу, сформульованих Організацією Об'єднаних Націй. Гендерна рівність визнається не лише одним із основних прав людини, а й необхідною складовою для подальшого розвитку та досягнення миру і процвітання у суспільстві.

Сьогодні накопичено достатню кількість наукової інформації про наслідки гендерної нерівності у психології, соціології та інших галузях науки. Однак вищі навчальні заклади із специфічними умовами навчання подекуди не повною мірою орієнтуються щодо втілення гендерного підходу. Сьогодні триває дискусія щодо розуміння сутності використання гендерного підходу в освітніх практиках. Одні фахівці вважають, що треба використовувати принцип гендерної рівності у повному обсязі, не підкреслюючи відмінності як визначальний фактор. Освітня виховна система українських вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання має передбачати навчання представників різних статей на однакових умовах. Деякі інші фахівці вважають, що виховна система не орієнтується на індивідуальні особливості, пропонуючи однакові предмети навчання з однаковим змістом. Вона орієнтує навчальний процес на репродуктивний виклад і передачу навчального матеріалу та не враховує гендерних особливостей сприйняття, аналізу і передачі інформації; не орієнтується на реалії і вимоги в повсякденному житті. Вони при цьому підкреслюють, що освітня виховна система не готує студентів і курсантів до виконання запропонованих природою ролей і функцій [1, с. 351]. І апелюють до того факту, що найменш за все гендерний компонент освітнього процесу реалізується в застосуванні сучасних методів і прийомів навчання, коли викладачами не враховуються фізіологічні та психологічні особливості представників різного гендера (окрім знижених нормативів із фізичної підготовки для дівчат). Так, наприклад, навчання курсантів-дівчат у навчальних закладах із специфічними умовами навчання вимагає від них застосування якостей, котрі, згідно з гендерними стереотипами, притаманні чоловікам: агресії, сили, вміння протистояти фізичному та психологічному тиску. Це негативно позначається на розкритті вмінь дівчат, суперечить їхній природі, що згодом викликає проблеми як у самої особи, так і при реалізації в сімейних відносинах.

Деякі фахівці вважають, що сутність гендерного компонента в навчанні полягає в перегляді форм, методів і засобів навчання в межах дисциплін з

урахуванням психофізіологічних гендерних особливостей особи, а також в усвідомленні педагогом індивідуальних гендерних особливостей здобувачів освіти і весь дидактичний процес має бути побудований із урахуванням цього розуміння. Вони наполягають, що метою гендерного навчання є допомога курсантам-юнакам стати справжніми чоловіками, а курсантам-дівчатам – жінками [2, с. 56].

Тоді постає запитання, чи існують сталі, стабільні вимоги, що значить бути справжньою жінкою чи справжнім чоловіком? Це непросте запитання, оскільки, як відомо, зі зміною соціальних процесів відбувається зміна стандартів.

Як уже зазначалося вище, відмінність методики гендерного компонента при викладанні від класичного будується на основі фізіологічних і психологічних особливостей кожної гендерної ідентичності. У кожної особи свої особливості мислення, сприйняття нової інформації. Отже, прийоми і форми викладання також повинні бути різними. Так, наприклад, у групах, що складаються з дівчат, слід обережно ставитися до такого методу навчання, як змагання. Це обумовлюється емоційною реакцією дівчат на невдачу і складністю організації роботи на занятті після їхньої поразки. Натомість у чоловічих групах спостерігається зворотна реакція – суперництво стимулює, змушує швидше мислити. Якщо говорити про процес сприйняття інформації, то дівчатам необхідно спочатку пояснити новий матеріал, показати, як отриману інформацію можна застосувати на практиці, а вже потім перевіряти засвоєння отриманої інформації. Юнакам властиво шукати нові шляхи, бути дослідниками, вони з великим інтересом спочатку самостійно вивчають новий матеріал, а потім систематизують інформацію у спільних дискусіях. На думку фахівців, треба враховувати різну мотивацію у юнаків і дівчат до навчальної діяльності. Процес навчання для курсантів-юнаків менш значущий, ніж для курсантів-жінок. Тому викладачеві так важливо розуміти, що оцінка не є провідним мотивуючим фактором для курсантів-юнаків. Це підтверджується також тим, що успіхи курсантів-дівчат найчастіше стабільні. Для юнаків усе навпаки – вони мають нестабільні показники щодо оцінок. У спільних навчальних групах середній бал курсантів-дівчат вище, ніж у курсантів-юнаків. Це викликане тим, що для дівчат більш зрозумілі вимоги, що пред'являються до процесу навчання, в той час як для юнаків ближчою і зрозумілішою є організація несення служби. Дівчата відрізняються старанністю і прагненням отримувати високі оцінки.

Розуміння процесу врахування гендерного компонента у процесі навчання помітно змінюється і вдосконалюється. З урахуванням зміни соціально-культурного середовища стає все більш зрозумілим, що побудова демократичного суспільства на принципах гендерних відмінностей неминуче призводить до спотворення самої ідеї гендерної рівності. Гендер виявляє себе як вбудований у структуру всіх суспільних інститутів. Отже, навіть у таких наукових дискусіях вбачається вплив гендерних стереотипів, що у

подальшому може призвести в опосередкованому вигляді до гендерної дискримінації. Такі жваві дискусії підкреслюють важливість та актуальність гендерної компоненти і в освітянському, і науковому просторах.

Список використаних джерел

1. Гендерний розвиток у суспільстві. 2-е вид. ; відп. ред. К. М. Левківський ; наук. ред.-упоряд. С. П. Юдіна. Київ : Фоліант, 2005. 351 с.
2. Жінки в органах внутрішніх справ України ; за ред. К. Б. Левченко, О. А. Мартиненка. Київ : Телесик, 2008. 56 с.
3. Кириченко В. В. Адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності в організації діяльності персоналу МВС : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 215 с.
4. Скиба Е.К. Gender challenges of modern societies Philosophy, economics and law review. 2021. Vol. 1. No. 2. С. 18–24.

Катерина ТИМЧЕНКО

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ПСИХОЛОГІЧНЕ ОБЛИЧЧЯ ЗЛОЧИНЦЯ

Вчені-криміналісти давно задаються запитанням, чи можна виявити злочинця з дитинства і запобігти злочинам та правопорушенням. Щодо зовнішніх факторів свою теорію висунув Томас Гоббс, але чи можна виявити злочинця за характером і розібратись у його психології більш глибоко?

Розпочнемо з бази, а саме психології особистості злочинця, тобто сукупності соціально негативних, типологічних якостей індивіда, що обумовили довершене ним злочинне діяння певного типу і вигляду. Аналізуючи особистість людини, яка вчинила злочин, необхідно виявити домінуючі потреби, що її спонукали, і узагальнені способи життєдіяльності, створюючи загальне уявлення щодо її поведінки та стратегії її життєдіяльності. Людська поведінка базується на певних вихідних ціннісних позиціях особистості. Людський вибір цілей і засобів їх досягнення визначається самосвідомістю суб'єкта, самогенерацією цілей, що обираються, і способів поведінки [1].

У зв'язку з відчуженням від соціальних цінностей злочинець вдається до психічної декомпенсації, до системи псевдозамін, що створюють внутрішній спокій. Причини своєї злочинної поведінки така людина бачить

не у своїх негативних якостях, а у зовнішніх обставинах, поведінці інших людей. Вчинення злочинного діяння поєднується, як правило, із завищеною самооцінкою злочинця. Це свідчить про неадекватність оцінок злочинців, глибокі порушення в ціннісно-утворюючій сфері їхньої особистості.

Самовиправдання умисного злочину здійснюється різними способами, а саме шляхом: 1) перебільшення вини потерпілого; 2) знецінення соціально-правових норм за допомогою зіставлення їх із нормами референтних, асоціальних груп (банд, зграй злодіїв); 3) перекладання відповідальності на інших осіб, виправдання обставинами тощо. Різними за змістом та обсягом є й ті конкретні ознаки (риси, властивості, якості), що, на думку кримінологів, становлять структуру чи систему особи злочинця. Так само не вступаючи в дискусію щодо їх окреслення, погодимося з тими науковцями, які виділяють чотири основні групи, що об'єднують загальні ознаки особи, а також властиві лише особі злочинця специфічні ознаки, що визначають і виражають характер і ступінь її суспільної небезпеки.

Першу групу становлять соціально-демографічні ознаки: стать, вік, освіта, місце народження і проживання, громадянство й інші відомості демографічного характеру.

До другої групи ознак – кримінально-правових – належать дані про склад учиненого злочину, спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, форму співучасті, інтенсивність кримінальної діяльності, наявність судимостей тощо. Підкреслюється, що ця група ознак виражає якості, властиві саме особі злочинця, а не будь-якій іншій особі.

Третя група – соціально-рольові характеристики – розкриває функції індивіда, що зумовлені його становищем у системі наявних суспільних відносин, належність до певної соціальної групи, взаємодію з іншими людьми та організаціями в різних сферах громадського життя. Уважається, що ці дані відбивають місце і значущість особи в суспільстві, яким ролям вона надає перевагу, а які ігнорує, розкривають її соціальну чи антисоціальну орієнтацію.

Внутрішній зміст особи злочинця розкривають особистісні ознаки, що об'єднані в четверту групу особливостей – морально-психологічних. До них зараховані моральні властивості (світогляд, духовність, погляди, переконання, установки та ціннісні орієнтири) і психологічна характеристика особи злочинця (особливості її інтелектуальних, емоційних і вольових якостей) [2, с. 230–231].

Аналіз кримінологічних досліджень свідчить, що поняття особистості злочинця використовується в криміналістиці у трьох значеннях: 1) формальному (особа, яка скоїла злочин, тобто її інтегральна характеристика, що склалася у суспільстві, «соціальна особа»); 2) змістовному (особлива характеристика особи, причинно пов'язана зі злочинною поведінкою); 3) формальному та змістовному (вважається, що до і

після скоєння злочину поняття «особистість злочинця» взагалі не може застосовуватися, оскільки поняття «людина» фіксує лише конкретні соціальні ознаки) [3, с. 288]. Питання відмінності злочинця від незлочинця обговорюються, зокрема, під час аналізу кримінологічної характеристики особи злочинця, а також кримінологічної типології злочинців.

Список використаних джерел

1. Психологічні особливості особистості злочинця. Психологічні характеристики особистості злочинця. Типологія особистості злочинця: насильний і корисливий типи. Психологічні особливості злочинців-професіоналів, необережних злочинців. Психологія неповнолітніх правопорушників. URL : http://4ua.co.ua/psychology/za2ac68a5c43b88421316d27_0.html.
2. Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля : монографія. Київ : Ін Юре, 2011. 408 с.
3. Даньшин І. М., Голіна В. В., Валуйська М. Ю. та ін. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. 2-ге вид., перероб. і доп. ; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2009. 288 с.

Аліна ТІМОЩИК

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц.

Інна ШИНКАРЕНКО

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК НЕОБХІДНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Психологічна підтримка передбачає цілісний процес розвитку позитивного погляду на життя на основі внутрішнього потенціалу людини. Пропонуємо розглядати психологічний супровід як цілеспрямовано організований процес, що сприяє ефективному використанню власних ресурсів слухачів для ефективного набуття загальнокультурних і професійних компетенцій. Структурні компоненти психологічної підтримки можуть охоплювати формування когнітивних концепцій учнів про себе та інших, знання та розуміння рефлексивного організаційного мислення, активну рефлексію щодо особистого усвідомлення та змісту діяльності, можливості, допомогу слухачам у розробці та реалізації конструктивних і трансформаційних стратегічних планів для особистісно-професійного зростання та методи його корекції, надання слухачам можливостей для

успішної самореалізації в навчальній та професійній діяльності.

Толерантність людини виявляється в її суспільній діяльності, спрямованій на досягнення суспільно значущих результатів. Тому накопичення досвіду роботи, що якнайкраще може відобразити толерантність людини, стало невід'ємною частиною навчального процесу.

Психологічний супровід курсантів вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання у формуванні толерантної поведінки як загальнокультурної компетентності – це спеціально організований і цілеспрямований процес, що сприяє розвитку внутрішнього потенціалу слухачів, ефективному засвоєнню ними правових основ правоохоронної діяльності, етики та професійної етики, розвитку навичок попередження та конструктивного вирішення конфліктних ситуацій у процесі професійної діяльності, а також розвитку навичок психологічної стійкості в ризикованих ситуаціях [1, с. 177-179].

Для ефективного формування толерантної поведінки українських курсантів як необхідної компетенції їм необхідно набути вміння діяти відповідно до Конституції України, керуючись засадами законності та патріотизму, виконувати громадські обов'язки, професійні завдання відповідно до норм морально-професійної етики, у складних ситуаціях демонструвати психічну стійкість.

Серед усіх методів надання курсантам психологічної підтримки у розвитку толерантної поведінки можна виділити такі складові:

- організація та керівництво, у тому числі запобігання та конструктивне вирішення конфліктних ситуацій під час прямих адміністративних вказівок, контроль та нагляд за навчально-професійною діяльністю, організація роботи оперативних штабів та громадських рад;

- психолого-виховна, поєднана із засобами формування почуття толерантності, розвитку стійкості особистості (проектний підхід, індивідуально-рольова участь курсантів у процесі професійної підготовки, колективні творчі справи, ситуації вибору поведінкових моделей, схвалення, підкріплення тощо) та діагностика курсантів для особистісного та професійного зростання;

- профілактично-адаптаційні, зараховуючи ділові ігри, тренінги, зустрічі з фахівцями, інформування, співбесіди, дискусії, лекції, екскурсії, різноманітні соціальні заходи;

- нормативно-правові, що містять правове інформування в межах службової підготовки працівників і курсантів, виставки нормативно-правової літератури, презентації нормативно-правових актів.

З огляду на те, що процес професіоналізації майбутніх правоохоронців розпочинається під час навчання у закладах із специфічними умовами навчання, методика організації їхньої професійної підготовки є основним фактором, що визначає професійний розвиток та саморозвиток спеціалістів, особливо такої важливої професійної компетентності, як толерантність.

Виявлено актуальність для впровадження та використання у процесі професійної підготовки нових досягнень у галузі практичної психології, зокрема, створено спеціальну систему психологічної підтримки та допомоги особам – психологічний супровід особистісно-професійного розвитку, зокрема, групу психологічних методик формування толерантної поведінки у курсантів.

Список використаних джерел

1. Клименко І. В. та ін. Про психологічний супровід формування толерантності правоохоронців. Київ : ДКЗНПУ, 2017. 278 с.

Світлана ТРОНЬКО

аспірант

*(Криворізький державний
педагогічний університет)*

МОРАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

У наш час, коли суспільство зіткнулося з різноманітними викликами, виховання моральності та патріотизму в дітях набуває особливої актуальності.

Україна, як молода держава, стоїть перед завданням формування громадянського суспільства, котре ґрунтується на високих моральних цінностях та патріотичному ставленні до своєї країни. Дошкільні заклади, як ключові ланки в системі освіти, мають важливе завдання виховувати дітей з раннього віку, формуючи у них моральні принципи, етичні норми та любов до Батьківщини.

Сучасні умови зумовлюють необхідність адаптації виховного процесу до нових викликів і тенденцій. Технологічний прогрес, зміни соціального середовища та зростання впливу масмедіа вимагають від педагогів нових підходів та інноваційних методів для ефективного морально-патріотичного виховання дітей у дошкільних закладах.

Розглянемо основні аспекти морально-патріотичного виховання дітей у сучасних умовах дошкільних закладів України. За допомогою різноманітних підходів, методик та програм, а також аналізу результатів досліджень спробуємо знайти оптимальні шляхи та рекомендації для успішного формування моральних цінностей та патріотичної свідомості.

Метою є дослідження та аналіз основних аспектів морально-патріотичного виховання дітей в сучасних умовах дошкільних закладів України. Презентуючи результати досліджень, обговорюючи підходи та

методики, а також надаючи рекомендації, сподіваємося зрозуміти, що потрібно для ефективного формування моральних цінностей та патріотичної свідомості у дітей в дошкільному віці. Нашою метою є вдосконалення практик виховання задля сприяння розвитку дітей, які будуть активними, морально свідомими та патріотично налаштованими громадянами, здатними створювати позитивним змінам в українському суспільстві. Основні методи морально-патріотичного виховання в дошкільних закладах України охоплюють:

1. Залучення дошкільнят до різноманітних ігор та занять, що стимулюють розвиток патріотичних почуттів (зокрема, що передбачають знайомство з культурою та історією України, вивчення пісень та танців народів України, виготовлення патріотичних символів та рукоділля), організації свят та заходів, присвячених національним святам;

2. Використання різних методик і технік морально-етичного виховання, що забезпечують формування позитивних моральних цінностей, таких як доброта, взаємодопомога, повага, толерантність, відповідальність тощо;

3. Впровадження спеціальних програм та проєктів, спрямованих на формування патріотичних почуттів у дітей, таких як «Моя Батьківщина», «Україна моїх мрій», «Патріотична освіта в Україні» та ін.;

4. Організація спільних заходів із батьками та рідними, присвячених національним святам, де діти можуть продемонструвати свої знання про історію, культуру та традиції України, а також спілкуватися з дорослими, які діляться патріотичними цінностями.

Як свідчить практичний досвід, під час впровадження програми «Патріотична освіта в Україні» в одному з дошкільних закладів України було отримано позитивний результат. Діти були зацікавлені в заняттях та святах, пов'язаних із українською культурою та історією. Вони із задоволенням виготовляли патріотичні символи та брали участь у конкурсах та іграх, пов'язаних із темою. Така програма вплинула на формування морально-патріотичних цінностей у дітей і сприяла їхньому подальшому розвитку як патріотів своєї країни.

Наведемо результати дослідження ефективності морально-патріотичного виховання в дошкільних закладах України та виявлені шляхи його покращення:

– морально-патріотичне виховання мало позитивний вплив на формування особистісних якостей у дітей, у тому числі емоційно-ціннісного ставлення, відповідальності, толерантності та громадянської свідомості;

– таке виховання сприяло розвитку самосвідомості та патріотичної ідентичності у дітей, розширенню знань про історію, культуру та традиції України;

– мали місце зміни у ставленні батьків та педагогічного колективу до морально-патріотичного виховання, підвищилася їхня свідомість щодо важливості цієї складової виховного процесу;

– важливим є створення позитивного соціального середовища, сприятливого для виховання та розвитку громадянських якостей у дітей.

З-поміж проблем та викликів, що виникають у контексті морально-патріотичного виховання в дошкільних закладах, слід зазначити такі:

1. Недостатня підготовленість педагогічних кадрів до реалізації морально-патріотичного виховання, нестача практичних методик та налагодження співпраці з батьками;

2. Відсутність чітких стандартів та програм, що регулюють морально-патріотичне виховання в дошкільних закладах;

3. Виклики, пов'язані з інтеграцією сучасних технологій у процес морально-патріотичного виховання, зокрема, щодо використання електронних ресурсів та інтерактивних програм.

Перспективи розвитку та удосконалення морально-патріотичного виховання в дошкільних закладах:

- Впровадження інноваційних методик та підходів, таких як проектна діяльність, інтерактивні форми роботи, спрямовані на розвиток громадянських якостей та відповідального ставлення до країни;

- Посилення співпраці з батьками, залучення їх до виховного процесу та створення партнерських відносин з метою спільного формування патріотичних цінностей у дітей;

- Розробка єдиної національної стратегії морально-патріотичного виховання в дошкільних закладах, встановлення стандартів та програм, що відповідали б сучасним потребам та реаліям українського суспільства.

Обговорення цих пунктів допоможе визначити досягнення, виклики та перспективи морально-патріотичного виховання дітей в сучасних умовах дошкільних закладів України.

Отже, можемо сформулювати такі висновки:

1. Морально-патріотичне виховання є важливою складовою розвитку дітей в дошкільних закладах України, воно сприяє формуванню громадянських якостей, патріотичного ставлення до країни та відповідального поведіння;

2. Впровадження сучасних методик та підходів до морально-патріотичного виховання (ігрові форми, художні твори, дослідницька діяльність, використання сучасних технологій) може збільшити ефективність виховного процесу;

3. Співпраця з батьками є важливим елементом успішного морально-патріотичного виховання, оскільки вони є першими вчителями для дітей і можуть підтримувати та посилювати цінності, що передаються в дошкільних закладах;

4. Необхідно створити систему підготовки та підтримки педагогічних кадрів, які займаються морально-патріотичним вихованням, шляхом проведення спеціалізованих курсів, тренінгів та обміну досвідом;

5. Розробка національної стратегії морально-патріотичного виховання в

дошкільних закладах та встановлення єдиної програми є важливими кроками для забезпечення якісного і системного підходу до цієї проблеми.

Узагальнюючи попередні висновки, можна констатувати, що морально-патріотичне виховання дітей в дошкільних закладах України є важливим та актуальним завданням. Результати досліджень свідчать, що таке виховання сприяє формуванню громадянських якостей, патріотичного ставлення до країни та відповідального поведіння. Використання сучасних методик та співпраця з батьками являють собою ефективні фактори в досягненні поставлених цілей. Проте існують виклики, що потребують уваги, такі як підготовка педагогічних кадрів, встановлення стандартів та програм, а також інтеграція сучасних технологій. Для подальшого розвитку морально-патріотичного виховання в дошкільних закладах важливо залучати підтримку інституцій та розробляти національну стратегію, спрямовану на покращення якості виховного процесу та формування патріотичних цінностей у дітей.

Список використаних джерел

1. Григоренко О. Організація морально-патріотичного виховання у дошкільних закладах України. *Вихователь своєї справи*. 2018. № 3(45). С. 24–28.
2. Дубинська, О. Морально-патріотичне виховання дітей в сучасному дошкільному закладі. *Вихователь своєї справи*. 2015. № 2(26). С. 18–21.
3. Кузьміна О. Організація морально-патріотичного виховання в дошкільному закладі. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. № 2(2). С. 168–175.
4. Лисенко І. Патріотичне виховання дітей у дошкільному закладі. *Дошкільне виховання*. 2017. № 6. С. 14–18.
5. Масол Л. Морально-патріотичне виховання у дошкільних навчальних закладах: теорія та практика. *Педагогіка і психологія*. 2020. № 2(95). С. 110–115.
6. Павленко Н. Роль педагога у формуванні патріотичних якостей у дошкільників. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2016. № 1(3). С. 124–130.
7. Шевчук І. Морально-патріотичне виховання дітей в дошкільному віці. *Українська педагогіка*. 2019. № 4(62). С. 60–65.

Ірина ТРУБАВІНА

професор кафедри спеціальної педагогіки,
доктор педагогічних наук, професор

Олександр ЧЕРЕДНИЧЕНКО

професор спеціальної кафедри №1
Інституту підготовки
юридичних кадрів для СБУ,
кандидат економічних наук, доцент

Дмитро КУЛИК

т.в.о. першого заступника
Інституту підготовки юридичних кадрів
для СБУ Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

**ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І В МИРНИЙ ЧАС**

У законі «Про освіту» зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Це означає, що розвиток через цінності і компетентності – мета освіти і замовлення українського суспільства. Компетентності замірюються за допомогою ЗНО, мультипредметного тесту, ДПА, іспитів, заліків тощо. Вони чітко визначені за групами і обмежені формуванням у часі за освітніми програмами, дисциплінами, термінами їх вивчення.

Щодо цінностей складніше. Вони не заміряються балами, а, як результат виховання, можуть бути віддаленими у прояві у часі, нерівномірно формуватися, вимагати різного часу на їх формування тощо. Цінності не зазначаються в атестаті про закінчення закладу освіти. Але це не означає, що їх не треба формувати і враховувати при плануванні роботи. Цінності відбивають діяльнісно зацікавлене ставлення людей до явищ дійсності, відображають, заради чого діє людина, чому вона присвячує свою діяльність. За ними можна спрогнозувати життєвий вибір людини, її поведінку. Наразі в

їх формуванні і складі з'явилися нові акценти, зумовлені війною. Сьогодні найголовніша цінність – це людина, її життя, свобода, права, освіта, демократія, вибір і відповідальність у контексті незалежності країни. Європейські цінності як вибір українців стали їхніми національними інтересами, а отже, і складовою національної безпеки [1; 2]. Саме прагнення нашого народу, молоді до європейських цінностей, європейський вибір стали приводом для війни в 2014 р. До національних інтересів належать і традиційні українські цінності нашого народу, на яких ми виховуємо дітей і молодь, здійснюємо соціальне виховання суспільства. Їх відбито в традиціях, культурі, фольклорі, історії, побуті тощо.

Освіта як інституція вирішує проблеми як окремої людини, так і суспільства та державного замовлення – яка людина потрібна нашому суспільству для задоволення його потреб і вирішення проблем, таку і виховуємо та навчаємо через систему освіти.

Виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти, він має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту». Сьогодні цей перелік необхідно доповнити в законодавстві про освіту переліком європейських цінностей, що дозволить чіткіше планувати виховну роботу в закладах освіти і заходи різних етапів виховання для дітей і молоді різного віку.

Загальнолюдською цінністю є добро. Добро та зло – це категорії, що означають, з одного боку, необхідне, те, що повинно бути, моральне, з іншого – негативне і аморальне у вчинках і мотивах людей, в явищах діяльності. Добро є критерієм оцінки найрізноманітніших вчинків. Моральний образ зла характеризується порушенням суб'єктом зла порядку й міри узгодженості з іншими рівнопорядковими йому одиницями; зосередженістю на собі; самоствердженнями всупереч іншим і за рахунок інших [3]. Приклади прояву цінностей добра і зла спостерігаємо під час війни щоденно. Цінність життя на практиці реалізується через забезпечення життя, базових потреб людини (житло, їжа, безпека), інших прав і свобод, поліпшення якості життя населення. Цінність свободи означає те, що кожна людина, сім'я має право на свободу вибору способу життя, воювати чи турбуватися про сім'ю, на вибір місця проживання (внутрішнє переміщення, за кордон, залишитися в зоні бойових дій тощо). Соціальна справедливість – це задоволення первинних потреб людини і справедливий розподіл матеріальних ресурсів, це засіб захисту від пригнічення і збереження людської гідності.

Сьогодні виховуємо перш за все суб'єктну особистість, яка здатна жити в суспільстві і для нього, захищаючи його інтереси, а також у взаємодії з іншими, не дозволяючи порушувати свої права та законні інтереси.

Суб'єктність – це і мотивованість, і свідомість, і прийняття рішень вкупі з відповідальністю за них. Саме суб'єктність відрізняє наших військових на полі бою. Сьогодні українці мають найбільшою цінністю свою країну, яку захищають. Навала об'єднала країну і зробила її єдиною. Тому виховання дітей та молоді як українців є завданням важливішим за патріотичне виховання. Це є основою для формування у них української ідентичності, відчуття себе як українця в умовах, коли окупанти хочуть знищити українців як націю. Українська свідомість є важливою для розуміння, заради чого війна, вона являє собою певну форму національного спротиву. Свідомість – це цінності, принципи, ідеали, норми [3].

Категорію «українська ідентичність» вивчають різні науки. Сутність ідентичності полягає в тому, що це емоційне та суб'єктивне відчуття приналежності конкретної людини до певної нації, незалежно від наявності громадянства. Тому українці можуть бути і в діаспорі, і в Україні, і жити будь-де. Ідентичність – це якість особистості. А з точки зору педагогіки всі якості формуються в тій діяльності, яку людина здійснює. Тому стати українцем, дивлячись на війну, лежачи на дивані в Австралії чи десь за кордоном, неможливо. Потрібна реальна різноманітна діяльність щодо допомоги Україні. І її треба організовувати. Через освіту – кожного дня спілкуючись із дітьми та їхніми батьками, через волонтерство, ЗМІ тощо у межах суспільно-орієнтованого виховання і навчання [4]. Це підтверджують і класичні наукові роботи щодо етапів виховання – від формування свідомості і переконань, мотивації до формування досвіду національно-патріотичної поведінки і на цій основі – необхідних якостей, потім – стимулювання і корекція цього досвіду, стимулювання до самовиховання в цьому напрямі, коли люди можуть звертатися за допомогою в певних питаннях і займаються патріотичною діяльністю самі. Питання національної ідентичності є невід'ємною прерогативою сфери державного суверенітету. Воно не може бути предметом будь-якого узгодження на міжнародному рівні. А тим більше за умов російської агресії, коли наратив спільності історичної долі стає першорядним для національної безпеки України. Зазначимо, що до війни традиційно українську ідентичність формували через мову, культуру, історію, традиції, цінності. І цінності були різними за переліком, кількістю, важливістю, рівнями – в Українській хартії вільної людини, системі цінностей О. Вишневського, в законодавстві про освіту тощо. Сьогодні ж найбільш постраждали від агресії рф російськомовні регіони України масово переходять на українську мову за власним бажанням.

Ідентичність визначалася раніше за допомогою запитань «Ким ми були?», «Ким ми є?», «Ким ми прагнемо бути?», і перше запитання традиційно пов'язувалося з історією козацтва. Сьогодні важливо, що всі усвідомили, ким ми є. Українцями. Проте не менш важливим є, ким ми будемо – або будемо українцями, вільними і незалежними, або взагалі не будемо. Великі переселенські країни формували ідентичність громадян

надетнічними цінностями, важливими для всіх – добробут, безпека, якість життя, демократія тощо. Спільне бачення перспективи сьогодні важливіше за те, ким ми були і які сутички мали в минулому.

Війна об'єднала всіх українців в єдину країну. Єдина соборна Україна як національна ідея сьогодні стала реальністю задля перемоги, незалежності, європейського вибору.

Список використаних джерел

1. Trubavina I., Cherednychenko O., Oliinyk N., Nedria K. Justification of the Educators' New Professional Functions under the Conditions of Martial Law. *Educational Challenges*. 2022. Vol. 27, Issue 2. P. 199–215. URL : https://educationalchallenges.org.ua/index.php/education_challenges/article/view/108/74.
2. Трубавіна І. М., Недря К. М. Україноцентризм як основа науково-педагогічних досліджень і педагогічної діяльності. *Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст : матеріали Міжнародної науково-практ. конф.* (м. Тернопіль, 09-10 черв. 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 46–48.
3. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. 44 с.
4. Трубавіна І. М. Можливості суспільно-орієнтованого навчання в національно-патріотичному вихованні. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи : зб. тез доп. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 25 берез. 2021 р.). Харків, 2021. С. 90–91.

Андрій УГРІН

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. Інна ШИНКАРЕНКО
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Внутрішньо переміщені особи – це люди, які були змушені залишити власні домівки через збройний конфлікт, насильство, природні катастрофи та інші небезпечні ситуації. Це величезна група людей, які щодня стикаються зі складнощами в адаптації до нового життя, в тому числі й психологічними проблемами. У зв'язку зі зростаючою кількістю внутрішньо переміщених осіб в Україні питання їхнього психологічного благополуччя стає дедалі актуальнішим. Інтеграція в нову спільноту, відновлення зв'язків з родиною та друзями, перетворення нового місця перебування на справжній дім – все

це може бути надзвичайно важким для людей, які вже пережили труднощі евакуації та втрати. Психологічні проблеми внутрішньо переміщених осіб можуть мати довготривалі наслідки для їхнього здоров'я та добробуту, тому важливо розуміти їх та шукати способи їх вирішення. У цьому контексті розуміння психологічних проблем внутрішньо переміщених осіб в Україні та розробка ефективних стратегій підтримки і реабілітації можуть допомогти забезпечити їхню успішну інтеграцію в нове середовище та забезпечити їхнє психологічне благополуччя.

В Україні станом на сьогодні налічується понад 4,7 млн внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), які стали жертвами конфлікту з боку росії [1]. Вони втратили власні домівки, рідних та близьких, і змушені були переїхати до інших регіонів країни. Це призвело до виникнення психологічних проблем, з якими вони зіштовхуються щодня.

Одна з основних – почуття втрати і туги за домівкою. ВПО змушені пристосовуватися до нового середовища, відчувають відчуження від нового оточення. Це може призвести до депресії, тривоги та посттравматичного стресового розладу. Іншою проблемою є брак доступу до соціальних послуг та медичної допомоги. Часто ВПО не мають достатньої підтримки з боку влади та суспільства, що призводить до занепаду психічного і фізичного здоров'я. Більшість із них не можуть дозволити собі платну медичну допомогу та консультації психологів, що є важливим аспектом в їхньому відновленні та адаптації до нових умов. Нарешті, третя проблема пов'язана зі стигматизацією та дискримінацією ВПО у суспільстві. Це призводить до соціальної ізоляції та негативного впливу на їхній психічний стан.

У внутрішньо переміщених осіб можуть бути різні психічні проблеми, що виникають унаслідок стресових ситуацій. До таких проблем можна віднести тривожність, депресію, посттравматичний стресовий розлад, синдром втоми, адаптаційні розлади, порушення сну та інші. Багато з цих людей також зазнали фізичного насильства або тортур, що може призвести до психічних та емоційних проблем. Деякі з них також можуть стикатися зі стигмою та дискримінацією через свій статус ВПО.

Інші проблеми, що виникають у ВПО, пов'язані зі зниженням рівня життя та відчуттям безпеки. Це може спричинити відчуття відчуження, втрату самооцінки та низьку мотивацію до самореалізації. Крім того, деякі внутрішньо переміщені особи можуть переживати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривожність та інші психічні стани.

За даними досліджень, опублікованих на вебпорталі Міжнародної організації з міграції у 2023 р., до 80% внутрішньо переміщених осіб в Україні мають симптоми тривожності та депресії. Багато з них також стикаються зі складнощами у встановленні нового місця проживання та адаптації до нового середовища [2]. Для покращення психологічного стану внутрішньо переміщених осіб необхідно забезпечити їм доступ до психологічної допомоги та психотерапії, а також створити умови для

покращення їхнього матеріального благополуччя та інтеграції у нове соціальне середовище.

У результаті проведеного аналізу було встановлено, що психологічні проблеми внутрішньо переміщених осіб є актуальними для України. Проте існують певні поради та рекомендації, що можуть допомогти покращити психічне становище ВПО. До таких порад варто віднести звернення за психологічною допомогою, заняття фізичними вправами та спортом, підтримку з боку родини та друзів, розвиток соціальної мережі, залучення до соціальних проєктів та ініціатив.

Отже, вирішення проблем психічного становища ВПО потребує комплексного підходу та спільних зусиль усіх суспільних груп, включно з урядовими та неприбутковими організаціями, родиною та друзями, психологами та волонтерами. Важливо дбати про здоров'я та психологічну стійкість внутрішньо переміщених осіб, щоб забезпечити їм належні умови для подальшої адаптації та інтеграції в нове оточення.

Список використаних джерел

1. Внутрішньо переміщені особи. *Міністерство соціальної політики України*. URL : <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html#>.
2. *IOM UN MIGRATION*. URL : <https://ukraine.iom.int/uk>.

Владислав ХОМЕНКО

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

РОЗУМІННЯ НЕЙРОБІОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ОСОБИ

Людство на даному етапі проживає еру мозку та нейробіології. Технологічний прорив у сфері біотехнологій протягом останніх десятиліть дозволив нам більш детально вивчити механізм роботи мозку, про який донедавна могли лише здогадуватися. Метою роботи є представлення сучасного нейробіологічного розуміння психічного здоров'я, його розладів. Детальне вивчення цієї теми допоможе нам краще зрозуміти людину, її емоції тощо і на основі цього зробити певні висновки щодо поведінки людини в певних ситуаціях.

Нейробіологія являє собою науку, що вивчає будову мозку, його функціонування, розвиток, генетику, біохімію, а також зв'язок активності

головного мозку та інших аспектів нервової системи із психічними процесами. Крім того, одним із головних аспектів є вивчення патології нервової системи. Нейробіологія також дуже тісно пов'язана з нейрофізіологією, що вивчає певні особливості протікання більшості фізіологічних процесів у мозку людини й породжувану ними зміну у психічній діяльності. Останнім часом все частіше використовується альтернативний термін «нейронаука» у зв'язку з тим, що нейробіологія все сильніше проникає у сферу психології.

Слід відмітити нараду когнітивістів у Массачусетському технологічному інституті, що відбулася 11 вересня 1956 р. і дуже сильно вплинула на майбутнє нейробіології. На цьому засіданні одні з найвідоміших когнітивістів представили свої досягнення в нейробіології. Так, Дж. Міллер представив працю «Магічне число сім, плюс-мінус два». Кінцева мета цього дослідження дала людству зрозуміти, що кількість об'єктів, яку середньостатистична людина може тримати в робочій пам'яті, дорівнює $7(\pm 2)$. Н. Чомскі й Ньюелл та Саймон представили результати своєї роботи з інформатики. Пропозиція Д. Марра щодо ієрархічного подання пам'яті змусила багатьох психологів прийняти ідею, що розумові здібності, в тому числі алгоритми, вимагають значної обробки в головному мозку. Також слід взяти до уваги дослідницькі досягнення американського вченого П. Мак-Ліна: у 1952 р. саме він вперше використав термін «лімбічна система мозку». Фізіологія отримала це поняття для подальшого вдосконалення вивчення роботи біологічних організмів різного рівня.

Як відомо, головний мозок складається з мільйонів нервових клітин та певних відділів, що відповідають за ту чи іншу діяльність нашого організму, проте, на думку багатьох науковців та психологів, саме лімбічна система та мигдалина являють собою найцікавіші частини. Якщо більш детально поглибитись до фізіології лімбічної системи, то людство зможе краще зрозуміти свою історію, а найголовніше – свої дії. До структур лімбічної системи належать як підкіркові структури, так і певні ділянки кори. До кіркових відділів лімбічної системи – ділянки стародавньої кори (нюхові цибулини, прозора перегородка та ін) та старої кори (поясна закрутка, гіпокамп, парагіпокампова закрутка та ін). До підкіркових утворів належать гіпоталамус, окремі ядра таламусу, середнього мозку і ретикулярної формації. Функції лімбічної системи різноманітні. Вона формує позитивні і негативні емоції з усіма притаманними їм руховими, вегетативними і ендокринними компонентами, створює мотивацію поведінки, бере участь у формуванні оціночної сфери, тобто співставленні тих чи інших явищ із потребами і визначенні їхнього значення для організму. Лімбічна система бере участь у процесах запам'ятовування. При пошкодженні структур лімбічної системи спостерігається погіршення закріплення умовних рефлексів, порушуються процеси запам'ятовування, втрачається вибірковість реакцій і спостерігається їхнє надмірне посилення, що згодом може перейти в

серйозну хворобу. Згідно з сучасною концепцією емоцій, лімбічна система має двобічні зв'язки із підкірковими структурами та різними ділянками кори великих півкуль і виконує роль координатора різних систем мозку, що беруть участь у забезпеченні емоцій [2, с. 78].

Не менш важливе значення серед структур лімбічної системи має також мигдалина. Наприклад, коли людина чує емоційні звуки, що виражають різного роду емоції, такі як задоволення, сум, щастя і гнів, під час спогадів позитивних чи негативних подій у житті чи про емоційно значущі події – саме в ці моменти активує свої здібності мигдалина. Для детального вивчення цієї підчастини мізку був створений експеримент під назвою «експеримент Мілгрема», пов'язаний зі стимуляцією мигдалини через електричний струм і викликом мимічної та поведінкової реакцій, що створюють враження люті, страху чи тривожності. Якщо правий мигдалеподібний комплекс людини пошкоджений, вона може втратити здатність співати, передавати мелодійну інформацію і виражати свої думки без слів [2, с. 254]. Це може бути пов'язано з проблемами у вербальній експресії та відтворенні або сприйнятті музики. Інші проблеми можуть поступово додаватися залежно від місця та ступеня пошкодження.

Пошкодження двох частин мигдалини може порушити здатність людини визначати й ідентифікувати мотиваційне та емоційне значення подій, що відбуваються, розрізняти соціально-емоційні особливості, що зустрічаються в поведінці інших людей, призвести до повної відсутності вибору адекватної поведінки в тій чи іншій ситуації.

Людина в повсякденному житті зустрічає на своєму шляху велику кількість ситуацій, на які вона реагує різними емоціями. Щодня ми чуємо неправду та всіляко реагуємо на різні подразники. Це все частина роботи лімбічної системи, і тому працівники, які безпосередньо працюють на важливих посадах чи контактують із людьми, знають базові жести та знаки лімбічної системи, що відкривають для них більш реальну картину події, ніж слова. Адже, як відомо, людина має здібність обманювати, але не завжди люди бачать жести, що свідчать про це, тому що не заглиблюються в роботу системи нашого мозку. Саме розуміння поліцією важливості знання нейробіологічних процесів для аналізу психоемоційних станів особи може кількісно та якісно вплинути на розкриття правопорушень.

У правоохоронній системі розуміння поточної поведінки підозрюваного, дає можливість зрозуміти те, що правопорушник прагне приховати і ніколи не скаже. Передусім важливо зрозуміти, що психологія є наукою про поведінку та мислення людини, що досліджує причини і наслідки поведінки, звертає увагу на особистісні риси та психологічні стани людини. Таким чином, знання психології може допомогти працівникам поліції у багатьох ситуаціях, що виникають під час роботи з громадянами.

Наприклад, психологічні знання можуть бути корисними для визначення ефективної стратегії взаємодії з людьми, з якими взаємодіє

працівник поліції. Знання про різні типи поведінки та способи спілкування можуть допомогти уникнути конфліктних ситуацій та забезпечити успішну комунікацію з громадянами.

Крім того, знання психології може допомогти працівникам поліції зрозуміти ризики та потенційні небезпеки, що можуть виникнути в певних ситуаціях. Наприклад, як діяти з людьми, які перебувають у стані наркотичного сп'яніння, або з тими, які мають психічні розлади.

Як вважає французький вчений П. Фрес, стресогенним моментом є не сама по собі ситуація, а співвідношення в цій ситуації між мотивами і можливостями суб'єкта діяти адекватно. Залежно від ступеня відповідності мотивації можливостям індивіда науковець виділяє два типи стресових ситуацій. Перший характеризується умовами, за яких суб'єкт не здатний або не готовий діяти (відсутність попереднього досвіду, незвичайність чи неочікуваність ситуації). Другий тип передбачає наявність надвисокого рівня мотивації, що викликає або сильну схвильованість, напруження, або ж розрядку у вигляді сміху, метушливості тощо.

Отже, розуміння нейробіологічних процесів для аналізу психоемоційних станів особи в поліцейській діяльності являє собою невід'ємні знання для безпечної роботи зі злочинцями чи цивільними особами у стресових ситуаціях, а також для розуміння, як правильно себе поводити у критичних становищах.

Список використаних джерел

1. Маруненко І. М., Неведомська Є. О., Волковська Г. І. Анатомія, фізіологія, еволюція нервової системи : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Ковальова А. А., Ковальова О. В., Ковальова О. В., Бурка О. М., Присяжнюк О. А. Нейробіологія розвитку та навчання : навч. посібник. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. 325 с. URL : http://eir.zp.edu.ua/bitstream/123456789/9232/1/NP_Neurobiology.pdf.

Світлана ЧЕРНОВА

студентка

Науковий керівник:

д. пед. н., доцент **Тетяна ТВЕРДОХЛІБ**

(Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди)

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

В умовах війни особливо гостро постає питання формування національної ідентичності учнів старших класів, оскільки вони, завершивши своє навчання в закладах загальної середньої освіти, мають відроджувати Україну, своєю діяльністю сприяти її швидкому розвитку і процвітання. Формування національної свідомості старшокласників відбувається переважно в процесі їхнього національно-патріотичного виховання, що спрямоване на становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу і забезпечувати її національну безпеку; сприяння єднанню українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві. Здійснення мети національно-патріотичного виховання старшокласників досягається різними засобами, серед яких і образотворче мистецтво [1, с. 46].

Образотворче мистецтво є дієвим інструментом для формування національної ідентичності старшокласників у процесі національно-патріотичного виховання. Воно дозволяє формувати національну свідомість учнів, розвивати культурні та естетичні цінності, а також виховувати почуття гордості за свою країну. Наприклад, на уроках образотворчого мистецтва використання національних символів, пейзажів, портретів видатних українців дозволяє учням сприйняти патріотичні цінності. Крім того, вони можуть створювати свої роботи, в яких відображати власне ставлення до історії та культури своєї країни, що допомагає у формуванні їхньої національної свідомості. Використання малювання, графіки, скульптури та іншого може допомогти учням краще сприймати національні символи, культурну спадщину та історію України. Старшокласники можуть візуалізувати свої ідеї та сприйняття, що дозволить зрозуміти їхні емоції та відчуття щодо національної ідентичності. Використання національних символів та традицій у творчому процесі сприяє формуванню національної свідомості та громадянської позиції учнів. Зважаючи на це, вчителі можуть пропонувати старшокласникам творчі завдання, що передбачають створення елементів національної символіки та оберегів [2, с. 6].

Ефективним є також залучення здобувачів освіти до мистецьких

проектів, присвячених національно-патріотичним питанням. Такі проекти можуть допомогти старшокласникам розвинути критичне мислення та аналітичні здібності. У процесі реалізації творчих проектів учні аналізують інформацію та висловлюють власні думки щодо національних питань, візуалізують їх, що допомагає їм сформувати свою громадянську позицію.

На уроках, що безпосередньо не пов'язані з образотворчим мистецтвом, також важливо використовувати його засоби з метою формування національної ідентичності старшокласників. Будуть доречними демонстрації картин із зображеннями історичних діячів, битв, архітектурних пам'яток тощо (історія), поетів, прозаїків, літературних героїв-патріотів тощо (література), мальовничих пейзажів рідної Батьківщини, видатних українських науковців (біологія, географія). Також доцільно залучати учнів на уроках із різних предметів до підготовки художніх робіт відповідного тематичного спрямування. Звичайно, при цьому важливо враховувати здібності та інтереси учнів, їхній рівень підготовки. Використання засобів образотворчого мистецтва вимагає від учителя-предметника компетентності, творчого підходу до планування та проведення уроків, здатності до адаптації до потреб учнів. Також важливим є постійне самовдосконалення та професійний розвиток.

Образотворче мистецтво – один із засобів патріотичного та творчого розвитку учнів як під час уроків, так і в позаурочний час. Класний керівник може організувати екскурсію до художнього музею, на виставку робіт сучасних художників, провести квест, конкурс, бесіду відповідної тематики тощо. При цьому варто пам'ятати, що національно-патріотичне виховання має бути різноманітним та системним, тому важливо проводити різні форми виховної роботи з учнями, при цьому створювати атмосферу толерантності та поваги до культурних різноманітностей. Також слід зазначити, що національно-патріотичне виховання має бути поєднане з етичними та моральними аспектами, що допоможе формувати в учнів повагу до батьківщини, її культурних та історичних цінностей, а також до соціальних норм.

Таким чином, засоби образотворчого мистецтва з метою формування національної ідентичності учнів старших класів можна ефективно застосовувати на уроках із різноманітних предметів, а також у позаурочний час.

Список використаних джерел

1. Махиня Н. В. Формування національно-патріотичного світогляду вихованців засобами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва : посібник. Кам'янець-Подільський, 2017. 51 с.
2. Левицька В. А., Денесюк О. А. Вплив мистецтва на формування національно-патріотичних почуттів особистості. *Молодий вчений*. 2018. № 12(1). С. 5–8.
3. Курило Н. Г. Використання образотворчих технологій у роботі з обдарованими дітьми : метод. посібник для вчителів та батьків. Харків : Основа, 2018. 192 с.
4. Кравченко О. М. Творча особистість в контексті образотворчої діяльності : наук.-метод. посібник. Чернівці : Майдан, 2017. 59 с.

Орина ЧЕРНЯВСЬКА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

д. філос. н., проф. **Елеонора СКИБА**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ІСТОРИЧНІ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНІ ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Український народ – це складний синтез генетичного, історичного та етнокультурного досвіду. Його генетичні корені мають своє походження з різних етнічних груп, які проживали на території сучасної України. Це може пояснюватися історичними міграціями та змінами населення в різні епохи [1, с. 2]. Історичне коріння українського народу багате та досить складне. Це насамперед пов'язане зі значною роллю, котру Україна відіграла в історії Східної Європи. Український народ пережив безліч важливих історичних епох та подій, серед яких можна відзначити державу Київська Русь, навалу Золотої Орди, вплив козацької епохи та козацького бароко та ін.

Етнокультурне коріння українського народу є різноманітним та багатим. Українська культура складається з безлічі національних традицій, звичаїв, релігійних переконань, мови та літератури, що виникли і розвивалися протягом століть. Велику роль у формуванні етнокультурного обличчя українського народу відіграла Українська правда, Київська Русь, українські козацькі війська, фольклор, мистецтво та багато іншого [2, с. 30].

Загалом український народ є складним феноменом, що об'єднує в собі генетичні, історичні та етнокультурні корені. Розуміння та вивчення їх допомагає краще зрозуміти саму суть та ідентичність українського народу, його історію та культурну спадщину. Крім того, знання коренів українського народу може допомогти зберегти та зміцнити національну свідомість та самосвідомість [3, с. 10–15].

Філософський підхід до вивчення коренів українського народу допомагає розкрити його глибинні духовні та моральні цінності, а також знайти зв'язки між цими історико-філософськими гуманістичними цінностями та сучасним світом. Також філософія може допомогти зрозуміти те, як різні культури та національні етноси взаємодіють між собою і як можна знайти компромісні рішення при розв'язанні різного роду конфліктів або запобігти їм.

Знати про корені українського народу важливо також для того, щоб зберегти та зміцнити його ідентичність, а ще побудувати гармонійні відносини між різними культурами та національностями [4, с. 30].

Історія козацької культури представлена багатьма джерелами та типами, що відображають складну реальність того часу і мають вплив на сучасне соціальне середовище України. Один із таких типів – «етнічні вигнанці», що були протилежними до «пришельців-неофітів». Проте не можна ігнорувати факт того, що козацтво мало значний опосередкований вплив «чужих» етнічних цінностей на власну етнокультурну сферу [4, с. 4]. Цей вплив можна відслідкувати у фольклорному мистецтві, наприклад, у виразних східних мотивах. Один із таких прикладів – широко відомий образ козака Мамає, який став символом волелюбної та незалежної душі українського народу. Таким чином, історія та культура козацтва є невід’ємною частиною генетичного, історичного та етнокультурного кореня українського народу, який до цього дня продовжує зберігати свою самобутність та незалежність у світі [1, с. 61].

Менш виразним є тип «євнуха», що прямо протилежний постаті «етнічного вигнанця», який фактично не мав реального впливу на формування етнокультурних особливостей козацтва. Претендент на вступ до Січі виконував п’ять необхідних для того умов. За твердженням знавця козацької історії Д. Яворницького, з посиланням на свідчення козака Микити Коржа, козак-неофіт був вільним від будь-яких інших вимог, а головне, у нього не питали, ні якого він роду, ні яка в нього віра. За свідченням «того батьки, ні отці не знали, та й прадіди не чували» [2, с. 53].

Проте, якщо спадковій етнічній приналежності великої уваги не приділялося, то особлива перевірка майбутніх козаків на сміливість та винахідливість були обов’язковими. Однак достовірних фактів про те, чи були наявними випадки неприйняття козацькими старшинами кого-небудь на Січ, немає.

Отже, є очевидним, що історичний і соціокультурний феномен українського козацтва повністю узгоджується з естетичним досвідом того часу – тезаурусом і кодом культури. Етнічні установки, як частина установок соціальних, що мають прояв на рівні буденної свідомості, формуються під впливом багатьох факторів. Пануючі у певному соціальному середовищі цінності чинять істотний вплив на формування соціальних установок. Україна розташована в центрі Європи, де перетинаються шляхи, що поєднують Схід і Захід. Цей геополітичний фактор не міг не вплинути на формування української національної ідентичності, духовної культури українського народу, особливого майбутнього суспільного ідеалу [3, с. 34].

Водночас має місце історико-генетичний зв’язок, заснований на традиційних засадах етнічної культури, що існує в синтезі з культурно-мистецькими впливами барокової доби та пов’язаний із проникненням християнської віри у всі культурні сфери. Козацька духовна культура не тільки «прилаштовується» до пануючих моделей культури кінця XVII – початку XVIII ст., вона трансформується в самосвідомості у нову культурну парадигму, засновану на синкретичному поєднанні релігії та естетики.

Список використаних джерел

1. Личковах В. А. Філософія етнокультури: Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури. Київ : Вид. ПАРАПАН, 2011. 196 с.
2. Лозко Г. С. Етнодержавство. Філософсько-теоретичний вимір : курс лекцій. Київ : Мандрівець, 2012. 384 с.
3. Гнатенко П. І., Скиба Е. К. Соціальне прогнозування в контексті української національної психології. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2020. № 3/1. С. 22–35.
4. Піщанська В. М. Етнокультурний феномен духовності українського козацтва. Гуманітарний корпус : зб. наук. статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії. 2017. Вип 14. С. 71–74.
5. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. Т. 1 / ред. кол. : П. С. Сохань (відп. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1990. 592 с.

Ангеліна ЧПЕЦЬ

слухач магістратури

Науковий керівник:

к. соц. н., доцент **Наталія КОМИХ**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ТОКСИЧНА МАСКУЛІННІСТЬ: ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА ПРАКТИКИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЇЇ В ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Маскулінність – це соціально сконструйовані сподівання щодо поведінки, уявлень, переживань, стилю соціальної взаємодії, що відповідають чоловікам і представлені в певній культурі й субкультурі протягом певного проміжку часу. Це визначення належить Ш. Берду, котре дає нам не тільки повне розуміння поняття маскулінності з усіх сторін, а є й досить актуальним [5, с. 35].

У сучасному суспільстві виникають певні стереотипи для визначення маскулінності, так звана нормативна маскулінність, що, в свою чергу, не відрізняється реалістичністю та має занадто високу планку для її досягнення. Планка нормативної маскулінності однакова для усіх чоловіків не залежно від їхніх особистих якостей та здібностей, як наслідок, чоловіки стикаються з багатьма ненормативними визначеннями про норми їхньої поведінки у повсякденному житті, які тиснуть на їхню підсвідомість. Нерідко результатами такого тиску є зловживання алкоголем, наркотична залежність, скорочення тривалості життя, емоційне вигорання тощо [1].

Нездатність чоловіків відповідати суспільним очікуванням призводить до кризи маскулінності. Сучасна соціологія виокремлює три підходи до кризи маскулінності. За історичного підходу визначається певний період

часу, і криза зумовлена соціально-економічним становищем. З 2014 р., внаслідок російської військової агресії, існує можливість кризи, оскільки багато чоловіків мають посттравматичний синдром після перебування в зоні бойових дій, втрати товариша або повернення у «порожню» домівку. Критичний підхід дозволяє побачити, що насправді кризи маскулінності не існує, тому що найбагатші люди у світі – це чоловіки, і найвидатніші письменники, актори, спортсмени – в переважній більшості це також чоловіки. Есенціалістський підхід говорить про те, що криза існувала завжди та є неминучою тому, що саме поняття маскулінності є суперечливим та проблемним. Хлопцям із дитинства доводилося стикатися із занадто високими сподіваннями, що містять кризові тенденції: «Якщо ти будеш погано вчитися, ніколи не станеш багатим, якщо ти будеш плакати та жаліти себе, з тебе не виросте справжній чоловік» [5, с. 60–64].

Концепт «токсична маскулінність» виник та набув поширення ще у 80-х рр. ХХ ст., спочатку в США, а потім і в усьому світі. Цей термін виник для розмежування негативних та позитивних чоловічих ознак. Як поняття токсична маскулінність походить від негативних уявлень про мужність та сприяє зловживанню, насиллю, сексизму, агресії. Яскравим прикладом токсичної маскулінності є субкультура ультрас. Риси, притаманні ультрасам, можна вважати гіперчоловічими: вони викрикують гучні, нетолерантні, образливі заспіви в адресу гравців команди суперника; на них незліченна кількість яскравого одягу у кольорах улюбленої команди, що під кінець матчу перетворюється на ганчірки для підлоги. Постійні бійки або конфлікти, цигарки та алкоголь на матчі – все це характерне для ультрас.. Ціла субкультура, пов'язана з насильством та агресією [2].

Існує думка, що токсичну маскулінність вигадали ліберали для висміювання чоловіків та позбавлення їх можливості бути головою родини, а з точки зору консерваторів, «токсична маскулінність» – це критика чоловічих ознак та можливостей, у свою чергу більш радикальні активісти стверджують, що будь-який прояв маскулінності є токсичним [2].

Нерідко чоловіки діагностують захворювання в термінальних стадіях через небажання відвідувати лікарів або проходити медичні обстеження. Особливостями безвідповідального ставлення до власного здоров'я є безпосередньо стереотипи, пов'язані з настановами маскулінності, страх втратити контроль над ситуацією, побоювання виявити слабкість або збентеження тощо [3].

У контексті проблематики гендерного виховання питання токсичної маскулінності є актуальним. Для запобігання такому явищу прихильники гендерної теорії говорять про гендерно-нейтральний підхід у вихованні дитини. Не потрібно прив'язувати маскулінність або фемінність занадто сильно до статі дитини. Чимало хлопців більш жіночні, ніж багато дівчат, а чимало дівчат більш мужні, ніж багато хлопців. Те саме стосується й інших помилково закодованих за статтю атрибутів, таких як сором'язливість, зріст,

сексуальна привабливість і захоплення спортом. Чим більше діти відчують себе звичайними, тим менша ймовірність того, що вони збільшуватимуть себе, погано поводитимуться з іншими чи експлуатуватимуть інших, щоб компенсувати постійне відчуття, що вони не такі особливі, як вони вважають [4, с. 232].

Підсумовуючи, можна констатувати, що більшість рис поведінки, котрі, ймовірно, підпадають під поняття «токсична маскуліність», є саме тими, що більшість жінок вважають привабливими в ідеальному партнері. Це не прояв «архаїчних стереотипів». Це реальність, що так само тривіальна очевидна, як і існування гравітації, і жодні публічні переконання не змінять ці факти, а сам інфопростір, в якому це обговорюється, вже став токсичним. Потрібно припинити патологізувати маскуліність. Замість цього слід оцінити нескінченні риси схожості чоловіків і жінок, а також важливі риси відмінності двох статей.

Список використаних джерел

1. Будь мужиком! Чому традиційна маскуліність шкідлива та небезпечна. *The Village*. URL : <https://www.the-village.com.ua/village/city/asking-question/318921-scho-take-toksichna-maskulinnist>.
2. Николенко О. Як усе на світі стало токсичним і що з цим робити. *СУСПІЛЬНЕ НОВИНИ*. URL : <https://suspilne.media/amp/1693-ak-use-na-sviti-stalo-toksicnim-ta-so-z-cim-roboti/>.
3. Маскуліність // Шевченко З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. 2016. URL : <http://a-z-gender.net/ua/maskulinnist.html>.
4. Марценюк Т. «Захисники галактики»: влада і криза в чоловічому світі. Київ : Комора, 2020. 256 с.

Діана ШАМША

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Артем ПЛАХОТНИЙ**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Трансформація ідентичності під час війни є складним і багатограним явищем. Воєнні конфлікти можуть мати значний вплив на спосіб, яким індивіди та групи сприймають себе і свій соціальний статус. Трансформація має різні наслідки для осіб, залучених у конфлікт. Вона може вплинути на індивідуальну, колективну та національну ідентичність, змінюючи переконання, цінності та способи сприйняття себе та інших. Трансформація

ідентичностей може відбуватися в таких аспектах:

1. Національна ідентичність: війна може підсилити національну свідомість і спричинити зміни в способі, яким індивіди сприймають власну національну ідентичність. Вони можуть переконатися в необхідності захищати свою країну, її цінності та ідеали, а це, в свою чергу, призведе до посилення патріотичного почуття та зближення нації;

2. Етнічна ідентичність: війна може підкреслити етнічні розбіжності та конфлікти між різними групами. Індивіди можуть посилити власну ідентичність зі своєю етнічною групою, почувавши себе у загрозі або потребувавши захисту. Такі перетворення можуть виникати через мобілізацію націоналістичних чи етнічних ідей;

3. Військова ідентичність: участь у війні може призвести до зміни індивідуальної ідентичності, зокрема формування військової ідентичності. Військова служба та досвід бойових дій можуть впливати на переконання, цінності та спосіб життя особи. Воїни починають ідентифікувати себе як частину військового співтовариства, що може мати власні норми, цінності та взаємини;

4. Воєнні ветерани та травмовані: війна може впливати на ідентичність ветеранів і осіб, які були травмовані в бойових діях. Вони можуть переживати посттравматичний стрес та зміни у власній самооцінці, ставленні до себе та інших;

5. Індивідуальна ідентичність: війна може змінити індивідуальну ідентичність воїна або цивільної особи, яка потрапила в зону конфлікту. Боець може переживати посилення свого професійного статусу та військової ідентичності, одночасно втрачаючи або переоцінюючи інші аспекти своєї особистості, наприклад, свою цивільну або сімейну роль;

6. Культурна ідентичність: воєнний конфлікт може вплинути на культурну ідентичність груп та спільнот. Загроза зовнішнього ворога може змусити людей об'єднатися навколо своїх культурних цінностей та традицій або ж, навпаки, призвести до конфліктів між різними культурними групами. Всередині країни важливо уникнути фрагментації суспільства, поділу його на Своїх і Чужих (коли ворогами проголошуються, наприклад, усі російськомовні українці чи віряни УПЦ МП тощо). При цьому потрібно прагнути не до гомогенізації ідентичності всередині соціуму, а до вироблення спільної аксіологічної шкали, ґрунтуючись на якій у суспільстві зможуть гармонійно співіснувати різні ідентичності, що закриватиме шлях до ксенофобії [1 с. 110];

7. Психологічна трансформація: війна може викликати психологічну трансформацію учасників конфлікту. Стрес, травми та втрати, пов'язані з війною, можуть суттєво змінити психологічний стан та самосприйняття осіб, впливаючи на їхню ідентичність;

8. Гендерна ідентичність: війна може впливати на розуміння гендерної ідентичності. Наприклад, жінки – займати нові ролі та виконувати завдання,

що зазвичай пов'язані з чоловіками. Це може спричинити перегляд стереотипних ролей гендера та переосмислення гендерної ідентичності. Безперечно, частина жінок пішла воювати й зіткнулася з певними проблемами, про які вже говорять у суспільстві. Але, на відміну від жінок у армії, цивільні жінки, котрі живуть у зоні конфлікту чи поблизу, часто не робили свідомого вибору, аби опинитися у такій життєвій ситуації. Однак саме в ній їм доводиться жити, не маючи можливості «вийти», не сподіваючись, що ця ситуація «закінчиться», як у випадку військової служби. Бо ця ситуація і є їхнім повсякденним життям [2, с. 9].

Варто зазначити, що трансформація ідентичностей під час війни може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Вона може сприяти зміцненню спільності та мобілізації для захисту, але й спричинити напруження між різними групами та поглиблювати конфлікти. Важливо враховувати, що це є індивідуальним процесом, і вплив війни на кожну окрему людину може бути різним. Крім того, наслідки таких змін можуть залишатися після завершення конфлікту і мати довгостроковий характер.

Список використаних джерел

1. Яремчук, С., Дияк, В., Тушко, К. Проблеми формування української культурної ідентичності в умовах війни. *Грані*. 2023. Т. 26. № 1. С. 105–111. URL : <https://doi.org/10.15421/172317>.

2. Потарська Н., Дутчак О. Війна і трансформація повсякденності: жіночий погляд. Київ : Фонд ім. Г. Бьолля в Україні, 2015. 9 с.

Віталіна ШЕБЕЛА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

д. філос. н., проф. **Елеонора СКИБА**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЛОГІЧНІ ЗАСОБИ У ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Логіка являє собою засіб орієнтації людини в навколишньому соціумі. Мислення людини, що базується на трудовій, матеріально-виробничій діяльності, має на неї істотний вплив. У цьому процесі відбувається зміна ідеального в матеріальне, що реалізується на практиці у нові знаряддя праці та, як наслідок, у численні його продукти. Центром уваги логіки є загальнолюдські закони розумового процесу, без яких вона взагалі неможлива. Логіка вчить людину будувати правильні міркування і,

використовуючи формально-логічні закони, дійти справжніх висновків щодо предмета аналізу [1, с. 167].

Логічне мислення дозволяє людині правильно мислити, аргументувати свою мову, приймати рішення та діяти, керуючись раціональним підходом. Але головна мета логіки в її практичному застосуванні полягає в тому, що вона сприяє досягненню та визначенню істини, дозволяє виділяти помилки, знатися на світі знань, накопичених століттями, обробляти їх і, як результат отримувати нові знання без безпосереднього звернення до досвіду. Звичайно, можна логічно розмірковувати і правильно будувати висновки, аналогічно тому, як люди часто висловлюють свої думки мовою мислення, але все ж таки логіка сприяє тому, щоб мова була більш ефективною і переконливою.

Логіка має значення у долі кожної людини. Знання логіки підвищує культуру мислення, сприяє чіткості, послідовності та доказовості міркування, посилює ефективність та переконливість мови.

Логіка вчить думати правильно, розмірковувати, загострює розум, розвиває інтелект, розширює світогляд, тобто насправді вона формує особистість.

Бути особистістю означає зберігати здатність орієнтуватися у розмаїтті знань і ситуацій, нести відповідальність за свій вибір, завжди і скрізь при обговоренні будь-якого питання мати власну точку зору та вміти її пояснювати, обґрунтовувати та відстоювати [2, с. 134].

Прагнення бути особистістю людині необхідне для самоствердження.

Самоствердитися – значить, знайти себе, точно визначити своє місце у світі, свій статус у суспільстві, знайти (набути, сформувати) внутрішній стрижень (опору, кріплення).

Знання логіки для будь-якої людини сприяє чіткості, послідовності та доказовості міркування, посилює ефективність і переконливість мови, підвищуючи культуру мислення, логічну культуру особистості в цілому.

Важливим етапом, що впливає на інтелектуальну складову середовища управлінської діяльності, є формування нових громадських та державних структур, що є запитом нових кадрів, які відповідають реаліям нових політико-економічних змін у державі. Цей процес істотно впливає на самосвідомість державних службовців, їхню професійну діяльність та її результати.

На сучасному етапі до державних службовців як представників органів влади пред'являються високі вимоги щодо професійного мислення, що дозволяють своєчасно та адекватно приймати рішення відповідно до реалій [3, с. 24]. У зв'язку з цим роль логіки очевидна у вивченні стильових показників професійного мислення державних та муніципальних службовців.

Освоєння логіки сприяє формуванню світогляду, універсальному розвитку інтелекту. До завдань дисципліни входить навчання точному, послідовному та несуперечливому мисленню, цілеспрямованому використанню логічних законів. Практичні заняття спрямовані на самостійне

вирішення логічних завдань.

Вивчення логіки сприяє формуванню навичок правильного мислення. Саме тому ця дисципліна абсолютно необхідна сучасному працівнику будь-якої спеціальності [3, с. 23].

Вивчення логіки відкриває можливість надійно контролювати мислення з боку його форми, структури, будови, перевіряти його правильність, попереджати логічні помилки або виявляти та виправляти їх. У цьому відношенні вона схожа на граматику, освоєння якої дозволяє проводити лінгвістичний аналіз писемного або усного мовлення, попереджати граматичні помилки або швидко знаходити їх і виправляти.

Значення логіки обумовлено тим, що логічні помилки допускаються дуже часто – набагато частіше, ніж думають деякі, і усім людям потрібно і важливо опанувати логіку, щоб не припускатися помилок у своїх судженнях, а при виникненні – вміти їх усувати.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Тягло О. В. Юридична логіка : підруч. Харків : Золота миля, 2017. 216 с.
2. Юридична логіка : підруч. ; за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 248 с.
3. Гудзенко-Александрук О. Г., Поляков В. Г. Логіка : програма нормативної навч. дисципліни підготовки бакалаврів спец. 251 Державна безпека освітньої програми (спеціалізації) «Державна безпека». Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2019. 33 с.

Сергій ШЕВЦОВ

професор кафедри філософії
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
доктор філософських наук, професор

ТАНАТОЦЕНТРИЧНІСТЬ «РУСЬКОГО МИРУ»: ОПТИКА ХАННИ АРЕНДТ

Агресія росії щодо України має багатоскладний характер: тут і російська культура, особливо література й філософія, з тематикою богошукання, євразійства, месіанських ідей величі росії (москва як третій Рим) та російського народу як такого, що знаходиться під особливим заступництвом Бога; тут і потужний блок системи масової пропаганди, що використовує всі сучасні технології для обробки свідомості пересічного російського громадянина; тут і середньостатистичний обиватель сучасної росії з його не лише докритичним (у кантівському сенсі), а й навіть глибоко міфологічним мисленням, що має, скажімо так, багатовікові коріння й певні

забобони, що сьогодні набули нової артикуляції (Захід як виплодок пекла, що постійно намагається знищити росію); тут і державно-чиновницький апарат із силовим блоком, що свідомо й несвідомо продовжує проводити політику континентальної імперії, що змінює назви (російська імперія, Радянський Союз, російська федерація), але не змінює експансивний характер власної влади.

Пропонуємо зосередитися на танатоцентричності або принциповій спрямованості до смерті «руського миру». Як оптику – обрати певні параметри на підставі ідей Х. Арендт, однієї із засновниць теорії тоталітаризму [1, с. 511], а саме: 1) імперіалізм; 2) ресентимент; 3) феномен маси; 4) ідеологію; 5) масову пропаганду; 6) практику тоталітарних режимів. У зв'язку з цим слід зробити одне зауваження. На нашу думку, режим, що встановився у росії з приходом до влади путіна, починаючи з 2000 р., має авторитарний характер, але саме через віроломне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. він поступово набуває рис тоталітарності. Чому так? Тому, що, на відміну від тиранії, деспотії, диктатури, де можна знайти певні людські мотиви, як-от: егоїзм, жага наживи, слави, влади тощо, – тоталітарний режим має певну ірраціональність, непередбаченість, і в цьому полягає принципова небезпека такої форми влади. Наведемо лише один невеличкий приклад. росія категорично була проти вступу України в НАТО, мотивуючи тим, що ракети блоку будуть розташовані на відстані 450 км від москви. Агресивні дії росії щодо України прискорили вступ у НАТО Фінляндії та Швеції. Через це спільний кордон Росії та НАТО збільшується з 1215 до 2600 км, а ракети можуть бути розташовані на відстані 150 км від Санкт-Петербурга.

Отже, першою підвалиною танатоцентричності «руського миру» є імперіалізм як колоніальна експансія, котра визначає: 1) певний характер мислення – загарбницький, спрямований на силове підкорення сусідніх територій; 2) певний тип людини – чиновник, який уявляє себе як носія вищої ідеї, має через це право стверджувати новий світовий порядок і керує, спираючись не на юридичні норми, а на власноруч видані декрети; 3) певну політичну силу, що не допускає будь-якої іншої точки зору, веде різноманітну боротьбу з інакомисленням, а якщо і дозволяє існування інших політичних партій, то лише таких, котрі може контролювати.

Друга підвалина танатоцентричності «руського миру» – ресентимент – французьке поняття, що означає озлоблення, злопам'ятність, обурення, почуття ворожості до того, хто вважається причиною невдач або ворогом. Інакше кажучи, це неповноцінність, що піднесена до системи моралі. Для сучасної росії це – США, НАТО, постмодерністська версія демократичних свобод. Але не тільки. Культуролог М. Ямпольський називає сучасну росію «країною, де перемиг ресентимент», оскільки всі в країні від путіна, до звичайного стрілочника, є носіями цього озлоблення, і якщо для президента це пов'язане з невизнанням росії як важливого гравця на світовій арені, то для

рядового обивателя – з безпорадністю перед поліцією, чиновниками, суддями та бандитами, і так склалося, що ці два ресентименти резонують між собою.

Третя підвалина танатоцентричності «руського миру» – маса як новий суб'єкт історії, що вперше зафіксував Х. Ортега-і-Гассет у праці «Бунт мас» [3, с. 362]. Маса виникає після Першої світової війни і відрізняється від натовпу. Якщо натовп – це озлоблені, скривджені, роздратовані індивіди, які позбавлені соціальних зв'язків і не здатні до регулярного спілкування, то маса – результат тотальної дезінтеграції, відсутності спільних інтересів, принципової нездатності до об'єднання, байдужості до аргументації, несприйняття диференціації та багатопартійності і розуміння лише однієї мови – мови сили та того, хто цю мову сили собою уособлює – вождя. Вождь дає масі відчуття сили та своєї значущості, і через нього маса відчуває себе стихією, що чинить історію, змінює світ. Російська маса виникає після розпаду Радянського Союзу, котрий путін назвав геополітичною катастрофою, і сучасна агресія проти України розглядається як збирання споконвічних російських земель, що і стало підґрунтям такого ступеня підтримки цих загарбницьких дій серед російських обивателів.

А звідси – четверта підвалина танатоцентричності «руського миру» – ідеологія. З одного боку, сучасна росія офіційно не має ідеології, але фактично це зовсім не так. Тут спостерігається те, що можна назвати інструменталізацією культури як застосування її певних надбань у цілях, корисних для існуючого режиму. Як вбачається, саме неоєвразійство на чолі з О. Дугіним є доктриною, що виражає певні ідеологічні параметри путінської росії. Це месіанська ідеологія. У документальній кінострічці «Світопорядок 2018» путін стверджує, що росія має ті незаперечні переваги над іншими країнами, тому що вона безпосередньо керується Богом. Експліцитна спрямованість цієї неоєвразійської ідеології – боротьба із суспільством споживання як певною антисистемою, де єдина історична місія російського народу – парадоксальний синтез консерватизму та революційності або радикальності.

П'ята підвалина танатоцентричності «руського миру» – масова пропаганда, котра має вирішальне значення, оскільки саме вона формує особливий тип свідомості, позбавлений необхідності самостійно й критично мислити. У сучасній росії спостерігається інформаційна диктатура або спін-диктатура (термін С. Гурієва та Д. Трейсмана [2, с. 354]). Інакше кажучи, це диктатура обману й страху водночас: експліцитно цензура заборонена (Конституція росії, ст. 29, ч. 5), а імпліцитно вона присутня у вигляді стоп-листів на телебаченні, радіо, заборони називати спецоперацію війною з Україною тощо. І тут працює потужна плеяда пропагандистів, таких як В. Соловійов, Д. Кисельов, О. Скабеєва тощо.

Нарешті, шоста підвалина танатоцентричності «руського миру» – практика тоталітарного режиму. Відомо, що тоталітаризм розподіляє людей на три категорії: перша – свідомо діючий авангард із надлюдськими

повноваженнями; друга – матеріал, що підлягає переробці в однорідну масу, котра виконує власне призначення; третя – ті, хто повинні бути ліквідовані через власну невідповідність певним нормам. Україна та її громадяни є саме такими для путінського режиму, а звідси на словах – демілітаризація, денацифікація (украї – недонація, недолюди), а у справах – Маріуполь, Северодонецьк, Попасна, Рубіжне, Волноваха, Вугледар, Мар'їнка, Лиман, Соледар, Буча, Харків тощо. Найбільш яскравим проявом практики тоталітаризму є, безумовно, концтабори. Їх поки ще немає, але симптоматичними є заклики деяких російських пропагандистів до подібних речей (наприклад, журналіст «Комсомольської правди» С. Мардан пропонував організувати концтабір у Запоріжжі).

Безумовно, тоталітарність, якої, на нашу думку, набуває путінський режим, відрізняється від тоталітарних систем ХХ ст. через ускладнення сучасного світу, через, так би мовити, більш «тонку гру», що розгортається на наших очах між Заходом та Сходом. Ми бачимо, як можуть не діяти офіційно визнані міжнародні документи (Будапештський меморандум), як можуть не працювати ефективно певні класичні інституції (ООН), як країна-агресор може головувати у Радбезі ООН, як те, що відбувається в Україні, не всіма визнається як війна, яким є багаторівневий характер стосунків між російською та західною елітою. У цьому контексті варто артикулювати саме аспекти танатоцентричності «руського миру».

По-перше, деперсоналізованість – для «руського миру» людина не є самоцінністю, вона – лише «гвинтик» здійснення загального механізму позаісторичного, надособистісного закону. По-друге, редукціонізм як спрощене бачення світу без складнощів, напівтонів, можливості виходу на інші обрії. По-третє, нездоланна архаїчність: постійне звернення до минулого в різноманітних аспектах, у тому числі у дискурсі щодо України (бандерівці, нацисти, фашисти). По-четверте, принципова подвійність: з одного боку, російська еліта, що постійно намагається стати частиною західного світу, а з іншого – звичайний народ, якого, як і раніше, методично привчають ненавидити все інше. По-п'яте, нездоланний ресентимент: завжди є той – інший, хто винен у бідах. Нарешті, по-шосте, принципова зачарованість смертю. О. Дугін – адепт філософії небуття – мріяв підірвати земну кулю, оскільки небуття, на його думку, краще, ніж буття. Путін казав, що якщо хтось спробує знищити Росію (країну з найбільшим ядерним запасом), то такий світ не має права на існування. Те, що росія коїть в Україні з 2014 р., філософ М. Епштейн назвав онтоцидом – знищенням буття як такого: людей, життєвого середовища, природи.

Список використаних джерел

1. Арентс Х. Джерела тоталітаризму. Київ : Дух і Літера. 2005. 572 с.
2. Гурієв С. Трейсман Д. Спін-диктатори. Як змінюються обличчя тиранії в ХХІ столітті. Київ : BookChef, 2023. 432 с.
3. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас. Нью Йорк : ООЧСУ. 1965. 158 с.

Оксана ШЕЛОМОВСЬКА

доцент кафедри соціології
Дніпровського державного
технічного університету
(м. Кам'янське Дніпропетровської обл.),
кандидат наук з державного
управління, доцент

КІБЕРАРМІЯ: МІСЦЕ І РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ

Відповідно до чинного законодавства України кібербезпека цілком справедливо визначена складовою національної безпеки, а отже стратегічне управління нею здійснюється Президентом України через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України. В її складі функціонує Національний координаційний центр кібербезпеки, що здійснює координацію та контроль за діяльністю суб'єктів сектора безпеки і оборони, котрі забезпечують кібербезпеку [1]. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України є органом зі спеціальним статусом, що розробляє комплексну систему кіберзахисту стратегічних об'єктів і опікується компаніями, котрі проводять аудит стратегічних об'єктів. У своєму підпорядкуванні вона має Державний центр кіберзахисту, підрозділ якого CERT-UA являє собою урядову команду реагування на комп'ютерні надзвичайні події і здійснює моніторинг та виявлення потенційних кіберзагроз. Однак, як зрозуміло з вищесказаного, ця система побудована з метою захисту від кібератак, але повноважень проводити якісь активні дії не має. Такі повноваження мають бути у кібервійська.

У Стратегії кібербезпеки України від 2021 р. зазначається, що до завдань кібервійська належить не лише забезпечення захисту критичної інформаційної інфраструктури від кібератак, а й проведення превентивних наступальних операцій у кіберпросторі, що зараховує виведення з ладу критично важливих об'єктів інфраструктури противника шляхом руйнування інформаційних систем, котрі управляють такими об'єктами. При цьому передбачається, що для подальшої розбудови національної системи кібербезпеки на засадах стримування, кіберстійкості, взаємодії, крім основних суб'єктів національної системи кібербезпеки, має бути залучено більш широке коло учасників, у тому числі суб'єктів господарювання, громадських об'єднань та окремих громадян України [3].

Вперше про необхідність створення кібервійська було згадано у нормативному полі в Указі Президента України № 446/2021 від 26.08.2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про невідкладні заходи з кібероборони держави»». Згідно з цим указом кібервійська мають бути невідкладно створені у складі Міністерства

оборони України для захисту суверенітету держави, забезпечення її обороноздатності, запобігання збройному конфлікту та відсічі збройній агресії у кіберпросторі. Для цього потрібно було визначити обсяг матеріально-технічних та фінансових ресурсів, необхідних для створення та забезпечення належного функціонування кібервійськ та комплектування особового складу кібервійськ з урахуванням оптимального співвідношення [2]. Передбачалося, що більш детально повноваження і функції кібервійськ мають бути визначені в законопроекті, котрий Кабінет Міністрів України мав розробити протягом двох місяців і внести на розгляд Верховної Ради України. У листопаді 2021 р. Міністерство оборони України повідомило, що підготувало такий проект, проте його подальша доля на сьогодні невідома.

Фактично створення українського кібервійська було викликано повномасштабним вторгненням, і Україна стала, напевно, однією з перших у світі країн із кіберармією. І відбулося це лише завдяки активній участі громадськості. 26 лютого 2022 р. Міністр цифрової трансформації М. Федоров оголосив своєрідну «повну мобілізацію» спеціалістів ІТ-сектора країни і створення дієвої кіберармії як групи фахівців, що спеціалізується на виконанні операцій у кіберпросторі. Зазвичай до її складу входять кібербійці різних напрямів, кібербезпекові експерти, кібераналітики. Кіберармії можуть виконувати різноманітні завдання, такі як захист від кібератак, проведення кіберспостереження та кібершпигунство, розробка та застосування кіберзброї, а також ведення кібероперацій у межах кібервійни.

У кіберпросторі проблематично не просто здійснити розмежування державних та недержавних акторів, комбатантів та некомбатантів. В українському варіанті кіберармія об'єднала у свої лави не лише працівників ІТ-сфери, а й багато активних пересічних громадян, які у перші місяці війни брали участь у атаках на російські цифрові ресурси. Для того, щоб стати кібербійцем, достатньо лише приєднатися до телеграм-каналу ІТ-армії і виконувати завдання, що там публікуються. Лише протягом кількох днів існування канал суттєво зріс, і на початку березня 2022 р. в ньому було вже понад 276 тисяч підписників (кібервоїнів). Хоча через рік після початку повномасштабного вторгнення кількість підписників знизилася до 196 тис.

По суті українська кіберармія стала аналогом територіальної оборони в кіберпросторі, діяльність якої полягає в нанесенні ударів по цифровій інфраструктурі ворога. Основними завданнями «солдатів» кіберармії України є масовані DDoS-атаки, зломи сайтів та інформаційних ресурсів країни-агресора, зокрема основних джерел пропаганди; атаки на цифрові ресурси основних банків рф, паралізація роботи онлайн торгових майданчиків, зрив документообігу підприємств. Дійсно, українським кіберфахівцям вдалося досягнути значних успіхів, серед яких: зламані офіційні та стратегічні вебсайти РФ, поширення на цифровому телебаченні в рф правди про війну в Україні, блокування російських ресурсів, що поширювали неправду та пропаганду.

Проведеним нами соціологічним дослідженням було встановлено, що 88,5% опитаних респондентів добре обізнані про створення кіберармії України. Оцінки її діяльності дещо різняться, хоча й є здебільшого позитивними. Виявлено, що 33,8% оцінюють діяльність українського кібервійська однозначно позитивно, і 39,2% – швидше позитивно. Негативні оцінки є вкрай рідкими і зустрічаються лише у 2,7%. Обумовлено це, на нашу думку, недостатньою обізнаністю респондентів у цій сфері і специфічним характером діяльності кібервійська.

Створення і активна діяльність кіберармії України продемонстрували, що в умовах глобальної катастрофи багато ІТ-спеціалістів високого рівня є патріотами своєї країни і готові захищати її на своєму фронті без особистої матеріальної вигоди. Навіть пересічні громадяни, не маючи відповідної освіти та досвіду, активно долучаються до DDoS-атак проти ворога на волонтерських засадах. Отже, ефективна протидія загрозам національній безпеці у кіберпросторі можлива лише за умови акумулювання всього потенціалу держави і громадськості, і ефективна діяльність української ІТ-армії це наочно доводить.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про невідкладні заходи з кібероборони держави» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 446/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446/2021#Text>.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>.

Володимир ГОРБЕНКО

студент

Науковий керівник:

доцент кафедри соціології, к. н. з держ. упр.,

доц. **Оксана ШЕЛОМОВСЬКА**

(Дніпровський державний

технічний університет, м. Кам'янське

Дніпропетровської обл.)

ЧЛЕНСТВО В МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Громадська організація являє собою одну з організаційно-правових форм громадського об'єднання, тобто добровільного об'єднання фізичних осіб для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних,

зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших, інтересів. Вона утворюється і діє на принципах добровільності, самоврядності, вільного вибору території діяльності, рівності перед законом, відсутності майнового інтересу її членів (учасників) і прозорості, відкритості та публічності [3].

Молодіжна громадська організація (далі – МГО) являє собою громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи віком від 14 до 35 років, метою – забезпечення реалізації та захисту прав і свобод молоді, задоволення її суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших, потреб та інтересів.

Як зазначалося вище, членами (учасниками) молодіжних громадських організацій можуть бути фізичні особи віком від 14 до 35 років, а також особи старшого віку і молодшого віку, однак лише за дотримання умови, що їхня кількість у такому об'єднанні не перевищує 20 відсотків від загальної чисельності фізичних осіб, які є членами об'єднання. У складі виборних органів МГО кількість осіб старшого віку не може перевищувати 50 відсотків чисельності виборного органу.

Щодо форми членства в МГО, то у чинному законодавстві визначено, що воно може бути тільки фіксованим [4]. Воно вимагає наявного фактичного доказу членства окремо взятої особи в МГО, наприклад, особистої заяви про вступ до такої організації, протоколу засідань керівного органу про включення її до складу членів тощо. Фактично фіксоване членство, з одного боку, сприяє дотриманню вимог щодо віку членів, а з іншого, дещо «дисциплінує» і активізує членів МГО для досягнення встановлених цілей.

Залежно від форми участі, членство в молодіжних громадських організаціях може бути індивідуальним і колективним. Індивідуальними членами МГО можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, віком від 14 до 35 років. Колективними членами МГО можуть бути колективи інших молодіжних громадських організацій.

Незважаючи на той факт, що кількість громадських організацій збільшується з року в рік і станом на січень 2022 р. їх нараховувалося понад 95 тис., соціологічні дані свідчать, що, на жаль, сучасна молодь не є активним суб'єктом громадського життя і не залучається до діяльності МГО. У 2021 р. тільки 2,1% респондентів були членами дитячих і молодіжних громадських організацій, а 5,2% відвідували їх окремі заходи. У результаті опитування «Молодь України – 2021» було виявлено, що більше половини молоді практично залишається необізнаною про існування та діяльність дитячих і молодіжних громадських організацій на території їхнього населеного пункту (у 2021 р. обізнані респонденти становили 60,6%, а у 2018 р. – 53,9%). Серед тих, хто визнав себе членом громадських організацій,

найбільше були залучені саме до діяльності МГО (31,0%), при цьому найвищі показники наявні на Півдні (75%), а найнижчі – у Центрі (25,0%). Серед вікових категорій найбільший рівень членства в МГО зафіксовано в групі 20-24 річних, а найменший – серед 30-34 річних [2, с. 45].

Ситуація щодо участі молоді в діяльності громадських організацій практично не зазнала змін і станом на сьогодні. Так, у січні 2023 р. опитуванням U-Report було виявлено, що 42% молоді взагалі не долучається до громадських активностей (суспільно-корисні події, заходи, проекти тощо). При цьому 29% відвідують події, 16% волонтерять і 8% організують події (табл. 1). Аналіз вікового розподілу свідчить, що у категорії 25-30 річних частка осіб, які не долучаються до громадських ініціатив, становить більш ніж 54%, що свідчить про низький рівень активності. Найбільшу активність, у свою чергу, виявляє молодь наймолодшого віку, оскільки 48% організовує і відвідує різноманітні заходи, а ще 15% волонтерять [5].

Таблиця 1. Залучення молоді до громадських активностей, у %, за даними опитування U-Report у січні 2023 р.

	Загалом	У віковому розрізі			
		15-19	20-24	25-30	31-34
Відвідують події	29	39	29	22	28
Волонтерять	16	15	17	14	17
Організують події	8	9	9	7	7
Не долучаються	42	31	42	54	44
Інше	4	6	3	3	4

Як демонструють результати опитування, проведеного соціологічною компанією Info Sapiens у жовтні 2022 – січні 2023 рр., навіть просто щодо існування МГО знає менше половини населення (43%), а кожному третьому українцю взагалі про це невідомо. Однак тут нам хотілося б зафіксувати початок позитивної тенденції, хоча, можливо, й зарано: порівняно з 2021 р. на 10% збільшилася кількість тих, хто знає про існування МГО, і на 3% зменшилася чисельність тих, хто не знає. Вважаємо, що це гарний знак, і після перемоги у війні українська молодь буде активно розбудовувати нашу державу, адже вдвічі зросла частка тих, хто брав участь у волонтерських організаціях (з 8% до 16%). Кількість членів МГО є стабільною протягом двох років – 2%. Серед негативів констатуємо, що зменшилася кількість тих, хто відвідує окремі заходи МГО, з 5% до 4% і кількість тих, хто слідкує за ними у мас-медіа, – з 14% до 8% [1].

Отже, соціологічний аналіз членства в молодіжних громадських організаціях встановив низький рівень залученості молоді до них і громадського життя загалом. З одного боку, зростання кількості молодіжних об'єднань, їхня різноманітність за цілями та напрямками діяльності, що фіксується статистичними звітами, є ознаками конструктивного розвитку

суспільства і проявами ініціативи молодого покоління. Проте, з іншого боку, багато МГО поки що характеризуються нестійкістю, недостатнім професіоналізмом і «уявною» активністю тільки «на папері». Молодь має усвідомити свою надзвичайно важливу роль у трансформаційних історичних змінах і зрозуміти те, що її участь у громадському житті країни сприяє збереженню стійкості процесу реформування соціально-економічної структури суспільства та визначає характер суспільно-політичного розвитку на роки вперед. При цьому важливо заохочувати залучення молоді до громадського життя для зміцнення демократичних і громадянських цінностей та інститутів.

Список використаних джерел

1. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. Київ, 2023. 77 с. URL: https://ukraine.unfra.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viyny_na_molod_v_ukrayini.pdf.
2. Молодь України – 2021 : результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ, 2021. 74 с.
3. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.
4. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n357>.
5. Участь у молодіжних ініціативах. *U-Report*. URL : <https://ukraine.ureport.in/opinion/6206/>.

Діана ШЕПЕЛЕНКО

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕАКЦІЇ У ЛЮДЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна є дуже складною і небезпечною ситуацією для людини, що може мати серйозні наслідки для її психіки. Зазначимо деякі психічні аспекти, котрі можуть впливати на людину під час війни:

1. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Це стан, який може розвинутися після того, як людина пережила події, що загрожують її життю, або стала їх свідком. Це можуть бути: війна, терористичні напади, випадки насильства, катастрофи. Симптоми ПТСР можуть включати повторні спогади, нічні кошмари, тривожність, підвищену легковажність, поганий настрій та ізольованість від інших людей;

2. Депресія. Війна стати причиною важкої депресії. Стрес, тривога та ізольованість можуть призвести до відчуття безнадійності та відчуття неприємності. Люди можуть втрачати інтерес до звичних занять, відчувати втому та непорозуміння і відчувати, що їхнє життя не має значення;

3. Тривога. Війна може викликати в людей тривогу та страх. Це може бути переживання за життя та здоров'я власне і близьких людей, а також страх перед невідомим;

4. Винищення. Війна може привести до відчуття винищення, особливо якщо людина була причетна до насильства або вбивства інших людей;

5. Відчуття втрати. Люди можуть відчувати втрату під час війни через втрату близьких людей, руйнування майна, втрату надії на майбутнє.

Ці психічні аспекти можуть мати серйозний вплив на психічне здоров'я людини і призвести до розвитку різних психічних розладів, таких як депресія, тривога, посттравматичний стресовий розлад та ін. Ці розлади можуть мати довготривалий ефект у житті людини, включаючи її соціальні відносини та професійну діяльність. Тому важливо надавати підтримку та допомогу людям, які пережили війну, щоб допомогти їм повернутися до нормального життя та зберегти їхнє психічне здоров'я.

Війна є однією з найбільш стресових ситуацій, що впливають на психічне здоров'я людини. Людина, яка знаходиться в зоні бойових дій, може зазнавати різних емоцій, таких як страх, тривога, розпач, злість та ін. Ці емоції можуть викликати різні психологічні реакції, що впливають на поведінку та здоров'я людини.

Сучасна війна має не тільки бойову складову, а й інформаційну, що посідає важливе місце у підтримці бойового духу військових, забезпеченні нормального психічного стану та психічного здоров'я мирних громадян та суттєво впливає на ефективність воєнних дій і результат війни в цілому [1, с. 1].

Одна з найбільш поширених психологічних реакцій, що можуть виникнути під час війни, – це травма. Травма може виникнути в результаті безпосереднього впливу бойових дій на людину, а також через спостереження за наслідками війни. Така травма може викликати різні симптоми, як-от: біль, тривога, депресія, недосипання, нав'язливі думки та ін.

Реакція регулюється різними гілками нервової системи: симпатичною – вона відповідає за «бийся або тікай» – і парасимпатичною – «сповільнюйся й завмири». Обидві системи створені для того, аби тримати людину в балансі під час стресів та нормалізації стану. Проте під час війни картина змінюється: стрес зашкалює, баланс у мозку порушується, й починає переважати парасимпатична система. Вона призводить до появи змін у поведінці, «вимикаючи» усі емоції. Це необхідно для того, щоб людина могла ефективно функціонувати задля виживання [2].

Крім того, війна може викликати певні соціальні та психологічні проблеми, такі як почуття вини, відчуження, втрата цілісності, відсутність контролю та ін. Ці проблеми можуть виникнути як у військових, так і у

цивільного населення.

Також війна впливає на поведінку людини. Наприклад, людина може стати агресивною, ізольованою, боязливою, гіперактивною або, навпаки, пасивною. Ці зміни поведінки можуть вплинути на взаємини з іншими людьми, роботу та інші сфери життя.

Отже, психологічні аспекти війни можуть викликати різноманітні реакції та проблеми у людей. Важливо розуміти, що такі реакції на тяжкі події є нормою і що для багатьох людей можуть бути потрібні допомога та підтримка у відновленні психологічного благополуччя. Різні форми терапії, такі як індивідуальна терапія, групова терапія та підтримка спільноти, можуть бути корисними у лікуванні психічних проблем, пов'язаних із війною. Крім того, важливо звернути увагу на попередження конфліктів та налагодження дипломатичних відносин для запобігання майбутнім війнам.

Таким чином, війна є складним психологічним явищем, що спричиняє низку проблем. Учасники війни, і військовослужбовці, і цивільні, можуть стикатися з посттравматичним стресовим розладом, що виникає через сильне емоційне та фізичне навантаження, страх та жах.

Люди можуть також страждати від тривожності та депресії через втрату близьких людей, руйнування майна та домівок, інші життєві перешкоди. Це може призвести до втрати інтересу до роботи та життя та навіть до суїцидальних думок.

Крім того, війна може викликати психологічну травму у дітей, які можуть стати свідками насильства та знищення навколишнього середовища, що може призвести до психічної нездатності та зниження рівня навчання.

Отже, під час війни психічні аспекти можуть справляти значний вплив на людину, тому необхідно звертати особливу увагу на захист та допомогу учасникам війни та їхнім родинам.

Список використаних джерел

1. Жданова І. В., Бондаренко Л. О., Велічко А. В. Психологічні аспекти інформаційного впливу під час воєнних дій в Україні. *Габітус*. 2022. Вип. 41. С. 222–226. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/items/60cf3385-3035-4022-9c90-7e4a1472a45b>.

2. Свеженцева І. «Бийся, тікай або завмри» – як життя в умовах війни впливає на психоемоційну стабільність людини. *СУСПІЛЬНЕ НОВИНИ*. URL : <https://suspilne.media/238315-bijsa-tikaj-abo-zavmri-ak-zitta-v-umovah-vijni-vplivae-na-psihoemocijnu-stabilnist-ludini/>.

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри гуманітрних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ У СУЧАСНИХ УМОВАХ СТРЕСОГЕННОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасні умови життя висувають до людини підвищені вимоги, що обумовлені швидким темпом життя, а також постійним розвитком технологій. Як результат, людство опиняється в постійній напрузі та стресі від кількості інформації, котру доводиться обробляти та аналізувати кожного дня. Але життя «підготувало» нове випробування, з яким довелось стикнутися нашій країні, да і всьому світові. Окрім інформаційної завантаженості, ми потрапили у ситуацію, яка вийшла за межі нашого звичайного досвіду.

Отже, виникає ймовірність того, що почуття, котрі виникають за цих умов, стають надсильними і руйнівними для особистості. А для того щоб адаптуватися та інтегрувати новий досвід, подолати всі негаразди, на допомогу приходять механізми психологічного захисту [1, с. 378].

Поняття «психологічний захист», що було визначено представниками психоаналітичного напрямку, трактується ними як здатність запобігати страшних клінічних наслідків конфлікту, свідомості та «несвідомого», здійснюваного через «витіснення», «сублімації», «раціоналізації», «проекції» тощо. Проте у цих поясненнях більше запитань, ніж відповідей [3, с. 41].

За З. Фрейдом, наша психіка має такий устрій, що зберігає нас від надмірних страждань, із якими ми не готові зустрітися з тих чи інших причин. Це дозволяє зберегти ресурси і підтримати здорове сприйняття реальності. Дочка З. Фрейда, Анна Фрейд внесла істотні корективи до цієї першопочаткової концепції: в її інтерпретації психологічний захист стає вже не вродженим, а набутим у процесі індивідуального розвитку структурним компонентом психіки; акцентується на слабкості психологічного захисту, перш за все, перед соціогенними конфліктами; механізми і варіанти психологічного захисту розглядаються як продукти розвитку та навчання; набір захисних механізмів визначається як глибоко індивідуальна характеристика особистості, що обумовлює загальний рівень адаптованості [2, с. 54].

Важливість феномена психологічного захисту як одного з істотних компонентів психологічної діяльності людини визначають як психологи, так і психіатри, особливо в воєнний час.

На їхню думку, механізми психологічного захисту є наслідком протистояння людини соціальному середовищу, в якому вона опинилася. Цей опір забезпечує фільтрацію стресогенних факторів, здатних викликати у людини емоційне та фізичне перевантаження. Психологічний захист є структурою, що утворюється в процесі соціалізації, проходячи через різні стадії розвитку, відчуваючи на собі вплив із боку суспільства.

Однією з форм прояву психологічного захисту є забування. Незважаючи на величезну кількість літератури, присвяченої оперативній достроковій, асоціативній, вербальній, образній, емоційній та іншим видам пам'яті, процес забування є недостатньо дослідженим.

Наразі точно встановленим є лише факт, що емоційно забарвлені, особливо негативні, враження та афекти надзвичайно погано забуваються, надовго «застрягають» у свідомості, тим самим завдаючи нестерпні страждання особі. Водночас слід відзначити, що забування, як один із компонентів психологічного захисту, пов'язане і може цілеспрямовано стимулюватися шляхом ауто- і гетеровпливу на інші компоненти (відчуження, проєкція вини, самопробачення тощо).

До інших змін у функціональній системі психологічного захисту, крім процесу забування, слід віднести неадекватне перебільшення ролі та значення психотравмуючих факторів, схильність до самобичування, конфліктність, емоційний аутизм, емоційну гіперактивність, а також пониження лабільності («безкомпромісність») домінуючих установок. Наслідком хронічних порушень у системі психологічного захисту є виявлені соціопатичні або невротичні зміни характеру, що свідчить про формування «захисного стилю життя». Особистість стає холодною, жорстокою, цинічною.

Ще однією формою психологічного захисту, що реалізується на поведінковому рівні, є феномени «уникання» (деяких тем, що мають емоційно-особистісне значення; ситуацій, людей, фільмів тощо). Багато феноменів психологічного захисту виявляються у вищій формі соціальної регуляції – моральній регуляції, що реалізується або у вигляді мовчазного осуду чи схвалення, або у вигляді активного захисту [5, с. 73].

Отже, психологічний захист може реалізуватися за трьома рівнями: фізіологічним, психологічним, соціальним (поведінковий рівень). Кожен із них являє собою функціональну систему, тобто систему, що регулюється, незалежно від того, чи є її діяльність актуально усвідомлюваною, чи ні. Низка досліджень у галузі психології доводять, що здатність до «захисної» психічної діяльності є індивідуальною. Якщо у одних людей психічна (захисна) переробка старих і формування нових психологічних установок починається терміново при зіткненні з незначними перешкодами, мінімальною психотравмою, то інші частіше стають нездатними до адекватного психологічного захисту [4, с. 217].

Людина – істота глибоко соціальна, і бажання жити у злагоді з

навколишнім світом є якістю нормального функціонування психіки. Не меншою мірою людина потребує жити у мирі та злагоді сама із собою, зберігаючи та постійно підтримуючи «гомеостатичний стан психіки» як основу нормального життя та оптимальної соціальної адаптації. Саме цій меті служить нейропсихологічний феномен психологічного захисту, що є надзвичайно важливим у стресогенному середовищі, викликаному військовими діями, на теренах нашої держави.

Список використаних джерел

1. Варій М. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
2. Михальська Ю., Ренке С. Особливості механізмів психологічного захисту особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 30, С. 53–58.
3. Степаненко Л. Копінг – стратегії та психологічний захист як механізми саморегуляції особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. Запоріжжя : Класичний приватний університет. 2017. № 1. С. 37–42.
4. Титаренко Т. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.
5. Фомич М., Спіркіна О. Концептуальні основи психологічного захисту населення. *Вісник Національного університету оборони України*. 2019. № 1(51). С. 71–77.

Тетяна ШУЛЬГА

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. **Інна ШИНКАРЕНКО**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний світ є складною системою, що постійно трансформується, стає все більш динамічною, хаотичною, віртуальною та індивідуалізованою, що вимагає від людини постійної моральної адаптації у зв'язку зі швидкими змінами. Актуальність теми визначається не тільки різними політичними, економічними та культурними змінами, що відбуваються в сучасному світі, але й тим, що проблема адаптації людини невід'ємна від питання про сутність самої людини. Філософи завжди намагалися вирішити цю проблему, нині до неї знову повернулися дослідники в Україні та за кордоном. Інформаційне середовище, що стає важливою і невід'ємною частиною навколишнього середовища, висуває до людини все більш високі адаптивні вимоги. Людство завжди пристосовується до природного та штучного середовища [4, с. 34].

Відомо, що поширення інформаційних технологій супроводжується віртуалізацією всіх сфер життя людини. У межах цієї проблеми особливої актуальності набуває завдання виявлення особливостей соціальної та соціокультурної адаптації в умовах інформаційного суспільства. Як зазначав А. Дзьобань, поряд із соціально-економічними та політичними трансформаціями інформаційного суспільства відбувається процес переоцінки духовних цінностей, формування принципово нових основ моралі [1, с. 188].

Існують різні думки щодо впливу інформаційного суспільства на моральний світ людини. Оцінки коливаються від визнання Всесвітньої павутини основним джерелом лих до віри в можливість вирішення всіх соціальних проблем. Сьогодні соціальна сутність буквально оточена інформацією. Збільшується кількість каналів зв'язку, засоби передачі інформації постійно спрощуються, стають все більш компактними і доступними. Швидкість передачі інформації впливає на швидкість і частоту, з якою зростає або зменшується актуальність того чи іншого явища. Крім того, суспільство завдяки Інтернету може щодня створювати обсяги інформації, що виходять за межі розуміння окремо взятою людиною. Також у сучасних умовах інформаційно-комунікаційні технології істотно впливають на розвиток людини.

Технологічний прогрес створює нове середовище, відмінне від традиційних умов існування людини. Інформаційні технології створили умови для розвитку біотехнологій, що вже можуть змінити нас, але не характер наших дій. Результатом таких процесів є вступ людства в нову фазу свого розвитку – інформаційного суспільства. У зв'язку з цим, як зазначалося вище, актуальними є питання опосередкованої комунікації, кіберзлочинності, інформаційної безпеки, відповідальності поведінки особистості в реальному та віртуальному просторах, створення віртуальних особистостей тощо.

Криза традиційних форм спілкування закономірно призводить до кризи моралі, оскільки остання за своєю суттю є уявленням про ідеальні стосунки між людьми. Завдяки повній доступності та відкритості інформації ми можемо вивчати мови, знайомитися зі світовою культурою та брати участь в інтерактивних лекціях. Іншими словами, людина має вибір: використовувати інформацію як розвагу чи використовувати її для власного навчання. І цей вибір залежить не від наявності доступу до інформації, а від освіти та середовища людини [3, 4].

Безперечно, інструменти державного впливу на людину досить різноманітні, але в науковому середовищі прийнято залишати людину наодинці з проблемою моральної адаптації. Тому моральна адаптація людини в інформаційному суспільстві залежить не тільки від неї самої, а й від суспільства та ефективності державних механізмів впливу на формування системи ціннісних орієнтацій населення.

Отже, інформаційне середовище є фактором, котрий потребує

принципово нової адаптації людини. Специфіка сучасного інформаційного середовища зумовлює коригування існування та розвитку нових природних і соціальних механізмів такої адаптації. Інформаційні технології, як серцевина сучасної цивілізації, не тільки змінюють якість і сенс життя сучасних людей, вони здатні змінити звичний спосіб їхнього існування у світі. Можна стверджувати, що основою моральної адаптації у цьому контексті є формування культури світосприйняття, стрижнем якої є інформаційна культура, що органічно поєднує культуру мислення і мовлення, культуру спілкування, культуру праці та організованість, культуру обробки інформації в усіх її проявах.

Список використаних джерел

1. Дзьобань О. П. Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади : монографія. Харків : Майдан, 2013. 360 с.
2. Прудникова О. В. Інформаційна культура і формування «людини інформаційної». *Філософія науки: традиції та інновації*. Суми, 2013. № 2(8). С. 227–238.
3. Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. та ін. Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення : монографія ; за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2018. 350 с.
4. Danilyan O. G., Dzeban A. P., Kalinovsky Y. Y., Zhdanenko S. B., Kalnytskyi E. A. Problems of adaptation of a man to the conditions of information society. *Media, Culture and Public Relations*. 2019. Vol. 10. № 1. P. 30–41.

Любов ЮРЧЕНКО

професор Національного університету
цивільного захисту України,
доктор філологічних наук, професор
Людмила ГОНТАРЕНКО
доцент Національного університету
цивільного захисту України,
кандидат психологічних наук, доцент

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА

Основна мета волонтера – захист прав і свобод людини, підтримка її як матеріально, так і психологічно, а також реалізація своїх громадянських обов'язків.

Під волонтерством зазвичай, розуміють гуманну діяльність, у ході якої людина або група виконує означену роботу – надає допомогу, волонтерські послуги не для власної фінансової вигоди [1, с. 26]. Але волонтерство також вважаємо інструментом розвитку навичок і сприяння добробуту або поліпшення якості людського життя, згуртування нації та протистояння за умов

загострення соціально-політичних небезпек. Крім того, воно призначене для встановлення контактів із метою можливого працевлаштування.

У нинішній ситуації російської агресії Україна потребує якомога більшої кількості волонтерів і некомерційних організацій, що використовуватимуть усі свої ресурси для вирішення локальних або глобальних соціальних проблем. Під час кризових подій українське суспільство продемонструвало свою готовність до добровільної роботи на благо країни, відбулася активізація населення у цьому напрямі. Зараз, під час війни, підтримка волонтерів має величезне значення.

Огляд літературних джерел [1; 2; 4], присвячених феномену волонтерства, засвідчив, що волонтерська діяльність сприяє розвитку емоційної, чуттєвої особистості, змінює та виховує індивіда, формує його ціннісний світ, дозволяє розширити світосприйняття та отримання нових знань, а також сприяє творчій активній діяльності в суспільстві і особистому зросту.

Будь-яка волонтерська ініціатива і робота побудована на принципах альтруїзму, доброти, щедрості, милосердя і небайдужості. Це ті якості, що з давніх часів спонукали людину займатися благодійною діяльністю [2, с. 65].

Волонтерські організації є одними зі складових економічного розвитку країни, оскільки роботодавці та постачальники послуг збільшують загальні економічні показники країни та зменшують тягар державних витрат. Цей сектор також відіграє ключову роль у створенні умов, за яких економіка може відновлюватися, підійматися з руїн. Мова йде про інвестиції в навчання, підвищення кваліфікації та покращення можливостей працевлаштування для людей на ринку праці.

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає таку діяльність як форму благодійної діяльності, перераховує види благодійної діяльності та визначає, що благодійники спільно чи індивідуально можуть здійснювати благодійну діяльність на підставі добровільного вибору одного або кількох таких її видів [3]. Волонтер реалізує спільну мету волонтерського формування, покращує стан соціуму, створює так званий «соціальний капітал». Водночас формується й особистий «соціальний капітал» – моральні цінності, досвід, вміння тощо.

Впевнені, що волонтерська допомога корисна як для того, хто її отримує, так і для того, хто її надає. Позитивні ефекти виявляються у задоволенні життям, підвищенні самооцінки, покращанні здоров'я, а також отриманні нових соціальних зв'язків, професійних навичок і досвіду.

Існує велика кількість волонтерських організацій, утворених саме для того, щоб надавати допомогу молоді. Через те, що це дуже специфічна робота, котра вимагає високого рівня усвідомленості і кваліфікації, на наш погляд, можна розвивати і вдосконалювати різні види волонтерської діяльності в молодіжному секторі, а саме такі:

– ситуативне волонтерство – передбачає залучення волонтерської допомоги для короткострокової події, котра вимагає специфічних навичок

або вмінь із боку волонтера;

– регулярне волонтерство – це вид волонтерства, що передбачає довгострокову співпрацю волонтера з організацією;

– специфічне волонтерство – це такий вид роботи, коли люди, які добровільно займаються конкретним завданням, переважно обираються спільнотою або персоналом на підставі їхніх вмінь та навичок;

– молоде волонтерство – передбачає залучення до волонтерства однолітків тих людей, на яких спрямована допомога.

Волонтерські організації існують завдяки людським ресурсам, а саме волонтерам, які готові добровільно виконувати необхідну роботу. Люди не завжди готові піти на цей крок, тому неприбуткові волонтерські організації повинні бути готовими до браку добровольців. Крім того, вони зазнаватимуть труднощів і з успішним залученням стабільних працівників. Соціальна реальність свідчить, що в некомерційних організаціях часто спостерігається значний відтік кадрів, а це робить майже неможливим вирішення проблем добровільної благодійності.

Вихід із такої ситуації вбачається у пропаганді моральних цінностей та згуртованості етносу. Людина без усталених цінностей не завжди справляється з труднощами і навіть із виконанням простих обов'язків за обумовлену плату. Тим паче зменшується ймовірність участі особистості без гуманних цінностей у волонтерстві. Наявність сенсожиттєвих цінностей є базою, необхідною для існування повноцінного суспільства. Вони можуть стати головною мотивацією людини, основою волонтерської діяльності. Лідери і представники волонтерства зобов'язані постійно впливати на підтримку і розвиток таких цінностей у кожному його суб'єкті і об'єкті.

В Україні, як і у світовій практиці, волонтерство підтримано суспільством та законодавцем. Існує безліч волонтерських проєктів, завдяки яким надано відчутну допомогу тим, хто її потребує. Все це не тільки допомагає окремій людині, наприклад, у формуванні сенсожиттєвих цінностей, установі чи організації, але й змінює менталітет громадян, формує національну ідентичність; через соціальні перетворення покращує локальну і регіональну ситуації та взагалі стан життя в країні.

Список використаних джерел

1. Говоруха Н. О. Волонтерство як платформа соціальних перетворень : тези. Київ : Університет менеджменту освіти. *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка*. 2019. № 3–4(66–67). С. 24–30.

2. Лещенко М. О. Волонтерська діяльність під час військових подій в Україні і світі : магістерська дис. : 054 Соціологія. Київ, 2018. 101 с.

3. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.

4. Борецька Н. П., Крапівіна Г. О. Сучасний стан і проблеми розвитку соціально-трудова відносин у добровольчестві. *Соціально-трудова відносини: теорія та практика. Формування ринкової економіки : зб. наук. праць*. 2010. Спец. вип. : у 3 т. Соціально-трудова відносини: теорія і практика. Т. 1. С. 105–112.

В'ячеслав ЯРЕМЧУК

провідний науковий
співробітник Інституту
політичних і етнопонаціональних
досліджень ім. І.Ф. Кураса
НАН України,
доктор політичних наук, доцент

**КОНСОЛІДАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК
ВИРІШАЛЬНИЙ ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ**

24 лютого 2022 р. в історії українського народу розпочався новий відлік часу – «до» і «після» початку вторгнення рф в Україну. Реальні загрози російсько-української війни внесли істотні корективи до функціонування системи держава-суспільство, посилили взаємодію влади і громадянського суспільства, що базувалися на усвідомленні необхідності їхньої консолідації (соціальної солідарності, мобілізації) в ім'я збереження суверенної України, захисту життя і безпеки мільйонів українців. За своїми масштабами новітня війна нагадувала відомі жакливі події Другої світової війни, окупації України нацистською Німеччиною, у зв'язку з чим ми були сповнені переконання, що таке ніколи не може повторитися.

Однак після 8-річної «гібридної війни» в Україні розпочалася нова війна, замаскована під «спеціальну військову операцію». Її прихованою метою була ліквідація України як держави, українського народу, української мови. Стали відомі і методи, якими путінська росія намагалася втілити ці наміри – бомбардування мирних міст і сіл, встановлення нацистського режиму на тимчасово окупованих територіях, проведення щодо українців політики геноциду, етноциду, лінгвоциду. Спираючись на антинаукові обґрунтування («Україна – це штучне утворення», «братські народи» та ін.), агресор запропонував українцям перспективу свого майбутнього: капітулювати, перетворитися на «малоросів» чи «росіян другого сорту».

Російсько-українська війна стала справжнім історичним тестом для українського суспільства, адже виявилось, що після 2014 р. в його середовищі за багатьма ключовими питаннями не існувало консенсусу. Окрім ситуативних, не завжди ефективних дій влади, відповідного рівня інтеграції соціуму, це було наслідком існуючого комплексу меншовартості, інерції психологічної залежності від росії, високого рівня русифікації наукового і культурного життя, родинних зв'язків чи економічних міркувань. Через це українське суспільство у своїй масі (за даними 2016 р.) продовжувало вважати, що відповідальність за російсько-український конфлікт, окрім виключно рф (45%), лежить однаковою мірою на Україні і

росії (39%). У 2017 р. лише 35% громадян вважало, що це була війна між Україною (жертвою) та РФ (агресором), а 42% вбачало її витoki у зіткненні бізнес-інтересів; 4,8% громадян озвучували версію, навіяну російською пропагандою – «громадянська війна» [1, с. 139–141].

У 2022 р. українське суспільство, вперше за останні майже 80 років опинившись в епіцентрі глобального зіткнення, отримало глибоку морально-психологічну травму, що пов'язувалося з руйнування базових засад безпеки людини, втратою моральних орієнтирів. Як зазначалося у звіті місії ООН у червні 2022 р., країна, в якій було понад 6 млн внутрішньо переміщених осіб, більш ніж 5,3 млн осіб стали біженцями, потребували допомоги майже 16 млн громадян, опинилася в зоні гуманітарної катастрофи. Незважаючи на колосальну перевагу, російський агресор зустрівся з небаченим опором, що позбавило його шансу на перемогу. Вирішальну роль у цьому відіграла успішна розбудова Української держави, створення сучасної армії, консолідація українського народу, усвідомлення ним своєї унікальності та здатності до захисту Вітчизни. Цьому сприяли як історична пам'ять, так і переконання у тому, що у смертельному двобої запорукою перемоги (а отже, збереження життя, свободи, демократії) можуть бути лише спільні дії всього суспільства, що скріплюються усвідомленим почуттям соборності, нерозривного зв'язку поколінь зі своїм генетичним корінням, об'єднанням навколо спільного стрижня, яким є Українська держава.

Останнє підтверджувалося як практичними діями (високим рівнем добровольчого руху, підтримки призовної компанії, участі у волонтерському русі), так і суспільними настроями, що базувалися на глибоко вкорінених державницьких та духовно-культурних традиціях, високому рівні емпатії суспільства. Про процеси консолідації українського суспільства засвідчували і соціологічні дослідження. Так, напередодні вторгнення (лютий 2022 р.) незважаючи на певну втому від «війни на Сході», «невдоволення владою», «не збиралися зустрічати квітами» агресора 77% громадян (найвищий показник до останні вісім років) [2, с. 50]. На початку березня 2022 р. всеукраїнське опитування зафіксувало, що майже 70% громадян були впевнені у можливості відбити напад росії та відновленні територіальної цілісності України, 93% висловлювали підтримку діям Президента України В. Зеленського, підтримували дії ЗСУ – 98%. До 80% (найвищий показник за останні десятиліття) зросла чисельність тих, хто зі зброєю в руках був готовий захищати країну [3]. Майже половина громадян країни (квітень 2022 р.) займалася волонтерством. На згадані показники мінімально впливали чинники географічного розташування чи «рідної мови» респондентів.

Незважаючи на певний шок і розгубленість, воєнна небезпека як ніколи консолідувала українське суспільство, громадські організації, що об'єднали свої зусилля у боротьбі з ворогом, наданні підтримки постраждалому населенню. Вже у перші дні війни різноманітні інститути громадянського суспільства, відродивши традиції часів Революції Гідності, спротиву під час

«гібридної війни», трансформували свою діяльність, підпорядкувавши діючі та новостворені проекти (допомога ЗСУ та територіальній обороні, допомога цивільному населенню, документування військових злочинів, здійснення інформативного спротиву та ін. [4]) одній меті – перемозі, подоланню катастрофічних наслідків війни. Сама ж діяльність громадянського суспільства, що відповідало критичному моменту, набула нових форм співпраці влади, армії, бізнесу та суспільства. Лише у сфері надання гуманітарної допомоги населення діяло майже 200 вітчизняних громадських організацій (за свідченням місії ООН в Україні, «українці – це найперші рятувальники, і вони дуже добре допомагають один одному» [5]).

В умовах війни в Україні відбулося становлення нового рівня партнерських взаємин між державою і громадянським суспільством, його інститутами, що виявилися здатними ефективно артикулювати суспільні інтереси. Це стосувалося законотворчої сфери (залучення експертів громадських організацій до процесу підготовки проектів законів, наприклад, «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб»), моніторингу/контролю дотримання прав і свобод громадян, сприяння системним реформам, зокрема тим, що наближали євроінтеграцію України, забезпечували сталість усіх важливих інститутів правової держави. Успіх згаданих процесів відображала динаміка консолідації українського суспільства у зовнішньополітичній сфері. Так, у жовтні 2022 р. 86% громадян підтримували ідею вступу країни до ЄС, 83% – до НАТО. Зазначимо, що «проти» висловилося відповідно 3% та 4% громадян. Частка останніх в країні за останні вісім місяців скоротилася у 10 разів [6].

В умовах війни українське громадянство стало ще більш згуртованим і у своїй національній самоідентифікації, включно зі свідомою відмовою від спілкування у суспільному просторі та побуті «мовою російського окупанта», відмовою від споживання російського інформаційного та культурного контенту (зменшення у 3-5 разів). Станом на жовтень 2022 р. 67% опитаних (у тому числі й більшість російськомовних респондентів) погодилося з твердженням про необхідність «здорового націоналізму» (зростання у 1,5 рази порівняно з 1991 р.). Майже 50% громадян позитивно оцінювали постать С. Бандери у становленні української державності [7].

Загалом в умовах російсько-української війни завдяки мобілізації зусиль всього українського народу Українська держава та її суспільство стали сильнішими та згуртованішими. Водночас, в умовах значних воєнних, економічних та соціальних втрат, українському суспільству необхідно і надалі напружувати зусилля у поглибленні відчуття консолідованої політичної нації, зміцнювати ідею та цінності української суверенної та соборної держави як запоруки перемоги. Надаючи належне тому, що між політичною сферою та громадянським суспільством немає чіткого поділу, передбачаємо появу в Україні нових яскравих політичних суб'єктів, які будуть інтегрувати в політичний дискурс набутий у воєнний час досвід,

впливати на процеси консолідації українського суспільства, а саме об'єднувати представників різних соціальних груп та політико-ідеологічних течій навколо спільної мети. Актуальність цього посилюється розумінням того, що в умовах мирної відбудови, продовження курсу реформ і євроінтеграції українське суспільство стикнеться з новими викликами, на які необхідно буде дати адекватну відповідь.

Список використаних джерел

1. Майборода О. Консолідація українського суспільства в умовах російської агресії: проблема пошуку оптимальних рішень. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 5–6. С. 138–157.
2. Імшенецька І., Базь Л., Черниш Л. Стан суспільної свідомості в Україні напередодні повномасштабного російського вторгнення. *Лютий' 2022 : інформаційний бюлетень*. Київ, 2022. 78 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/zv022022.pdf>
3. Загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни. 1 березня 2022. Соціологічна група Рейтинг. 22 с. URL : https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1200_032022_war_press.pdf.
4. Безпрецедентна консолідація українського громадянського суспільства у протидії російському вторгненню. *НІСД*. URL : <https://niss.gov.ua/news/novynynisd/bezpretsedentna-konsolidatsiya-ukrayinskoho-hromadyanskoho-suspilstva-u-protydyi>.
5. Близько 16 мільйонів українців потребують гуманітарної допомоги – ООН. *Укрінформ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3518714-gumanitarnoi-dopomogini-potrebut-majze-16-mln-ukrainsiv-on.html>.
6. Динаміка зовнішньо-політичних настроїв населення. 1–2 жовтня 2022. Соціологічна група Рейтинг. 7 с. URL : https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_international_2000_102022_press.pdf.
7. Як трансформується ставлення українців до декомунізації, УПЦ МП та націоналізму під час війни з Росією. *Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва*. URL : <https://dif.org.ua/article/yak-transformuetsya-stavlennya-ukraintsiv-do-dekomunizatsii-upts-mp-ta-natsionalizmu-pid-chas-viyini-z-rosieyu>.

Ігор ЯРОВИЦЬКИЙ

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМБАТАНТІВ: АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПСИХІКУ ТА МЕТОДИ ЇЇ КОРЕКЦІЇ

У сучасному світі, де військові конфлікти – не рідкість, питання психічного здоров'я військовослужбовців стає все більш актуальним. Учасники бойових дій зазнають значних психологічних травм, що можуть мати серйозні наслідки для їхнього здоров'я та життя.

Також встановлено, що військова діяльність справляє серйозний вплив на психіку учасників бойових дій, що може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу та інших психічних проблем. Дослідження засвідчило, що учасники бойових дій демонструють певні психологічні характеристики, такі як високий рівень стресу, тривоги та депресії.

Метою роботи є аналіз психологічних особливостей учасників бойових дій та вивчення впливу військової діяльності на їхню психіку. Також розглянуто методи корекції психологічних проблем, що виникають в учасників бойових дій.

Як свідчать дослідження, військова діяльність може призвести до розвитку в учасників бойових дій різноманітних психічних розладів [1]. Одним із найпоширеніших є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що виникає після пережитих травматичних подій, таких як бойові дії, терористичні атаки, катастрофи та інші ситуації, в яких мала місце загроза життю чи здоров'ю. Симптомами ПТСР є повторювані спогади про травматичну подію, кошмари, гіперактивність, тривога та депресія.

Крім посттравматичних стресових розладів, військова служба може викликати інші коморбідні психічні розлади, такі як депресія, тривога, панічні атаки, фобії та алкогольна залежність. Комбатанти також можуть мати проблеми з агресивною поведінкою та емоційною регуляцією [2, с. 7].

Для вирішення цих проблем потрібні різні методи, такі як психотерапія, медитація та спорт, а також підтримка з боку соціального оточення та родини. Це допоможе зберегти психічне здоров'я бійців та покращити якість їхнього життя.

Вибір виду допомоги залежатиме від складності симптомів та

тактичної ситуації. Виділяють 2 ступеня психологічного порушення психіки у військовослужбовців:

– *легка* – мінімальне, незначне порушення функціональності, симптоми присутні, проте значно не впливають на виконання прямих обов'язків; скарги більше суб'єктивні, ніж об'єктивні, тактична ситуація дозволяє залишити бійця виконувати завдання за призначенням.

– *важка* – очевидні порушення, що впливають на виконання прямих обов'язків, або тактична ситуація не дозволяє залишити бійця в підрозділі [2, с. 56].

Для корекції таких ступенів психологічних порушень та психологічних проблем учасників бойових дій можна використовувати різні методи.

Медитація, фізичні вправи та інші форми фізичної активності можуть допомогти зменшити стрес і тривогу, покращити настрій і зберегти психічне здоров'я. Крім того, позитивний вплив на психіку учасників бойових дій може мати підтримка з боку соціального оточення та родини. Розмови з близькими та психологічна підтримка можуть допомогти комбатантам зрозуміти власні емоції та керувати ними, а також зберегти психічне здоров'я.

Нижче наведено методи, котрі рекомендують фахівці у сфері психології, щоб допомогти зменшити рівень стресу і тривоги:

1. Психотерапія. Цей метод передбачає розмову з психологом або психіатром, щоб допомогти комбатантам зрозуміти власні емоції та подолати їх; фахівець використовує для цього набір спеціальних технік;

2. Медитація – виконання спеціальних вправ, що допомагають зосередитися та зменшують рівень стресу і тривоги шляхом уявлення конкретних образів, наповнених ресурсом;

3. Спорт та інші форми фізичної активності – допомагають зменшити стрес і тривогу, покращити настрій і зберегти психічне здоров'я шляхом розбиття гормонів адреналіну, сформованих під дією стресу та стимульованих під час агресії, страху, депресії тощо;

4. Підтримка громади та сім'ї – розмови із близькими людьми та психологічна підтримка, що допомагає солдатам зрозуміти та впоратися з власними емоціями і зберегти своє психічне здоров'я;

5. Фармакотерапія – прийом полягає у призначенні лікарських препаратів, що сприяють регуляції психічного стану.

Важливо пам'ятати, що кожен комбатант має власні індивідуальні потреби і може потребувати різних методів вирішення проблем психічного здоров'я. Тому важливо звернутися до кваліфікованих фахівців, які допоможуть підібрати найбільш ефективний метод лікування.

Список використаних джерел

1. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). *MSD Довідник*. URL : [https://www.msdmanuals.com/uk/professional/psychiatric-disorders/anxiety-and-stressor-related-disorders/posttraumatic-stress-disorder-](https://www.msdmanuals.com/uk/professional/psychiatric-disorders/anxiety-and-stressor-related-disorders/posttraumatic-stress-disorder)

наси́льство та жахи війни, медіа можуть допомогти підвищити увагу до гуманітарних питань та змусити людей зосередитися на досягненні миру та дипломатичних рішеннях [2].

До того ж, війна може стимулювати політичний та громадський діалог. Презентуючи різні точки зору на війну та її наслідки, медіа можуть сприяти формуванню більш обґрунтованих та розуміючих позицій серед громадськості, а також допомогти визначити кращі шляхи розв'язання конфліктів. Більш обґрунтовані та розуміючі позиції сприятимуть підвищенню якості рішень, що приймаються урядами та міжнародними організаціями стосовно війни та конфліктів [1].

Однак варто зазначити, що війну також можна використовувати для політичних цілей, пропаганди та маніпуляцій громадською думкою. Деякі уряди та політичні лідери можуть використовувати засоби масової інформації, щоб показати лише ті факти, що відповідають їхнім інтересам та точкам зору, тим самим спотворюючи реальну картину подій та маніпулюючи громадською думкою [2].

Підводячи підсумок із теми, з упевненістю можна стверджувати, що війна як медійна подія в реальному часі має свої переваги та недоліки. З одного боку, вона допомагає відображати справжній стан справ у зоні конфлікту та підвищує увагу до гуманітарних питань. З іншого боку, може мати негативний вплив на психічне здоров'я людей та викликати більше насильства. Важливо збалансувати ці переваги та недоліки при сприйнятті та розумінні війни як медійної події. Медіа повинні бути відповідальними та об'єктивними у своїй роботі та не сприяти насильству і пропаганді.

Список використаних джерел

1. Образ війни в медіа. *Наше Слово*. URL : <https://nasze-slowo.pl/obraz-vijny-v-media/>.
2. Українські медіа і війна: підготовка, досвід і висновки. *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення*. URL : <https://www.nrada.gov.ua/ukrayinski-media-vijna-pidgotovka-dosvid-vysnovky/>.